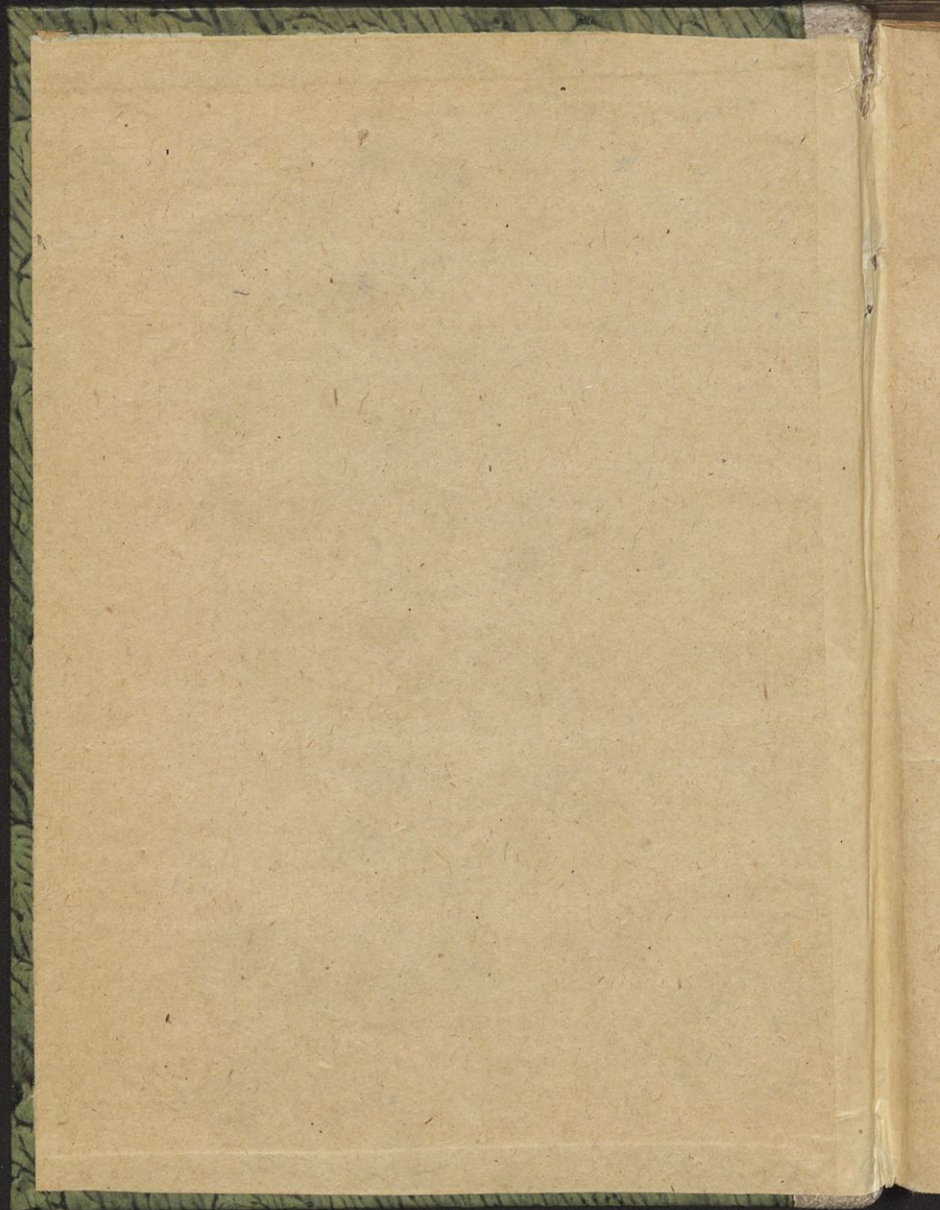

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

R

128291

404/295
CONFESSIO FI=

DEI EXHIBITA INVICTISS.

IMP. CAROLO V. CAESARI AVG.

in Comitijs Augustæ. ANNO

M. D. XXX.

ADDITA EST APOLOGIA
Confessionis.

Psalm. 119.

Et loquelur de testimonijs tuis in conspectu Regum.
& non confundebat.

M. D. XXXV.

R 128291

128291

N 289/1967

HAEC CONFESSIO PRORSus ignorantibus Principibus, qui eam Caesari exhibuerunt, ab auaro aliquo typographo, ante semestrem publicata est. Et ita excusa est, ut multis in locis appareat de industria deprauata esse. Cum autem Principes, nec si uelint,

queant eam nunc e manibus hominum extorquere, & tamen periculum sit, ne mendae illae, primae aeditionis pariant nouas calumnias, necesse fuit recognitam & emendatam denuo addere, quia non solum ad existimationem Principum, sed etiam ad religionem pertinet, praestare, ne ipsorum titulis spargantur in uulgus huius generis mendosa scripta. Quare nunc emittimus probe & diligenter descriptam Confessionem, ex exemplari bonae fidei. Addidimus & Apologiam, quae etiam Caes. Maiestati oblata est. Verebatur enim futurum, ut alibi aederetur non foelicius, quam aedita est Confessio. Quanquam autem aduersarij placari nolint, tamen speramus omnes bonos ac prudentes uiros ubique gentium his libellis lectis, intellectuuros esse, quod nullum dogma contra autoritatem scripturae sanctae & Catholicae Ecclesiae profiteamur. Sed quod nostri optimo iure quosdam abusus reprehenderint, & praecipuis locis doctrinae Christianae, qui ad id tempus perniciosissimis opinionibus obruti fuerant, lumen attulerint. De iustitia fidei omnia templa, monasteria, scholae, denique libri omnes theologorum recentium antea muti erant. In doctrina poenitentiae nusquam tradebatur certa & firma consolatio conscientiarum. Nemo docebat peccata remitti per fidem in Christum. Doctrina satisfactionum carnalis erat conscientiarum. Sacramenta impie prophanata sunt, postquam recepta est opinio, quod ex opere operato iustificent. Et haec opinio doctrinam fidei prius oppressit, & multiplicem idolatriam peperit. Traditiones humane plus quam Labyrinthi erant, quia partim Iudaicis ac

AD LECTORES.

superstitiosis, partim tyrānicis interpretationibus, in infinitū au-
ctæ fuerāt. Postea relaxatio traditionum collata fuit ad quæstū.
Hæc uitia nostri reprehenderunt, non ut Ecclesiasticam politiā
dissoluerent, sed ut gloriam Christi illustrarent, ut euangelium
natiuæ puritati restituerent, ut pijs conscientijs consulerent. Ne-
que nunc possunt deserere patrocinium ueritatis, cum Christus
dicat: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor
& ego eum coram patre meo, qui in cœlis est. Qui autem nega-
uerit me coram hominibus, negabo & ego eum corā patre meo,
qui in cœlis est. Nunc igitur rogamus omnes bonos uiros, ne de
nobis, tantum ex aduersariorum scriptis aut clamoribus iudiciū
faciant, qui miris technis & calumnijs ueritatem obruere conan-
tur, sed quod æquissimum est, audiant nos quoq; & cau-
sam totam cognoscant, quæ cum ad gloriam dei, ad
religionem, & ad salutem animarum perti-
neat, nemini debet esse ignota.

PRAEFATIO AD CAESAREM CAROLVM V.

INVICTISSIME IMPERATOR, Caesar Auguste, Domine clementissime, Cū V. C. M. indixerit conuentum Imperij Augustae, ut deliberetur de auxilijs contra Turcā atrocissimum hæreditariū, atq; ueterem Christiani nominis ac religionis hostem, quomodo illius scilicet turori & conatibus, durabili & perpetuo belli apparatu resisti possit. Deinde & de dissensionibus in causa nostræ sanctæ religionis & Christianæ fidei, & ut in hac causa religiōis, partium opiniones, ac sententiæ inter sese, in caritate, lenitate, & mansuetudine mutua audiantur coram, intelligantur & ponderentur, ut illis quæ utrinq; in scripturis secus tractata aut intellecta sunt, sepositis & correctis, res illæ ad unam simplicem ueritatem & Christianam concordiam componantur & reducatur, ut de cætero a nobis una, sincera & uera religio colatur, & seruetur, ut quemadmodum sub uno Christo sumus & militamus. Ita in una etiam Ecclesia Christiana, in unitate & concordia, uiuere possimus.

Cumq; nos infra scripti Elector & Principes, cum alijs qui nobis coniuncti sunt, perinde ut alij Electores & Principes & Status ad præfata Comitia euocati simus, ut Cæsareo mādato obediēter obsequeremur, mature uenimus Augustam. Et quod citra iactantiam dictum uolumus, inter primos affuimus.

Cum igitur V. C. M. Electoribus, Principibus & alijs Statibus Imperij, etiam hic Augustæ sub ipsa initia horum Comitiorū inter cetera pponifecerit q; singuli Status Imperij uigore, Cæsarei Edicti, suā opinionem & sententiam in Germanica & Latina lingua pponere debeant atq; offerre. Et habita deliberatione proxima feria quarta, rursus responsum est V. C. M. nos

proxima feria sexta Articulos nostrae confessionis pro nostra parte oblaturus esse. Ideo ut V. M. uoluntati obsequamur, offerimus in hac religionis causa nostrorum Concionatorum, & nostram confessionem, cuiusmodi doctrinā ex scripturis sanctis, & puro uerbo Dei, hactenus illi in nostris terris, ducatibus, ditionibus, & urbibus tradiderint, ac in Ecclesijs tractauerint.

Quod si & ceteri, Electores, Principes, ac Status Imperij, similibus scriptis Latinis scilicet & Germanicis, iuxta praedictā Cæsaream propositionem, suas opiniones in hac causa Religionis produxerint, hic nos coram V. C. M. tanquam domino nostro clementissimo paratos offerimus, nos cum praefatis Principibus & amicis nostris, de tollerabilibus modis ac uis amice conferre, ut quantum honeste fieri potest, cōueniamus & re inter nos partes, citra odiosam cōtentionē pacifice agitata, Deo dante, dissensio dirimatur, & ad unam ueram concordem religionem reducat. Sicut omnes sub uno Christo sumus & militamus, & unum Christum confiteri deberemus, iuxta tenorem edicti V. C. M. & omnia ad ueritatem Dei perducantur, id quod ardentissimis uotis a Deo petimus.

Si autem quod ad ceteros Electores, Principes & Status, ut partem alteram attinet, haec tractatio causae Religionis, eo modo quo V. C. M. agendam & tractandam sapiēter duxit, scilicet cū tali mutua praesentatione scriptorum, ac sedata collatione inter nos non processerit, nec aliquo fructu facta fuerit, nos quidem te statum clare relinquimus, hic nihil nos quod ad Christianā concordiam (quae cum Deo & bona conscientia fieri possit) conciliandam conducere queat, ullō modo detractare. Quemadmodum & V. C. M. deinde & ceteri Electores, & Status Imperij, & omnes, quicumque sincero religionis amore ac studio tenentur, quicumque hanc causam æquo animo audituri sunt, ex hac nostra & nostrorum confessione hoc clementer cognoscere & intelligere dignabuntur.

Cum etiam V. C. M. Electoribus, principibus & reliquis Statibus Imperij non una uice, sed saepe clementer significauerit, & in Comitibus Spirensibus, quae anno Domini &c. XXVI. habita sunt, ex data & praescripta forma uestrae Caesaris instructionis & commissionis recitari, & publice praelegi fecerit. Vestrā M. in hoc negotio religionis ex causis certis, quae V. M. nomine allegatae sunt, non uelle quicquam determinare nec concludere posse, sed apud Pontificem Romanum pro officio V. C. M. diligenter daturam operam de congregando Concilio generali. Quemadmodum idem latius expositum est ante annum in publico proximo conuentu, qui Spirae congregatus fuit. Vbi V. C. M. per dominum Ferdinandum, Boemiae & Vngariae Regem, amicum & dominum clementem nostrum, Deinde per Oratorem, & Commissarios Caesareos haec inter caetera proponi fecit, quod V. C. M. intellexisset & expendisset Locum tenentis, V. C. M. in imperio, & praesidentis & Consiliariorum in Regimine, & Legatorum ab alijs Statibus, qui Ratisspionae conuenerant, deliberationem de Concilio congregando. Et quod iudicaret etiam V. C. M. utile esse, ut congregaretur Concilium, Et quia causae quae tum tractabantur inter V. C. M. & Rom. Pontificem, uicinae essent concordiae & Christianae reconciliationi, non dubitaret V. C. M. quin Roma, Pontifex adduci posset ad habendum generale Concilium, Ideo significabat se, V. C. M. operam daturam ut praefatus Pontifex, Maximus una cum V. C. M. tale generale Concilium, primo quoque tempore emissis literis publicandum congregare consentiret.

In euentum ergo talem quocumque in causa religionis, dissensiones inter nos & partes amice & in caritate non fuerint compositae, tunc coram V. C. M. hic in omni obedientia nos offerimus, ex superabundanti comparituros & causam dicturos in tali generali libero & Christiano Concilio, de quo congregando in omni

PRAEFATIO

nibus Comitibus Imperialibus, quæ quidem annis Imperij V. C. M. habita sunt per Electores, Principes, & reliquos Status Imperij, semper concorditer actum, & congruentibus suffragijs conclusum est. Ad cuius etiam generalis Concilij conuentum, simul & ad V. C. M. in hac longe maxima & grauissima causa, iam ante etiam debito modo & in forma iuris prouocauimus, & appellauimus. Cui appellationi ad V. C. M. simul & Concilium adhuc adheremus, neque eam per hunc uel alium tractatum (nisi causa inter nos & partes, iuxta tenorem Cæsareæ proximæ Citationis amice in caritate composita, sedata, & ad Christianam concordiam reducta fuerit) deferere intendimus aut possumus, De quo hic etiam solenniter & publice protestamur.

ARTICVLVS FIDEI PRAECIPVI.

I.

ECCLESIAE MAGNO CONSENSU apud nos docent, Decretum Nicenæ Synodi, de unitate essentiae diuinæ, & de tribus personis uerum & sine ulla dubitatione credendum esse. Videlicet quod sit una essentia diuina, quæ & appellatur & est Deus, æternus, incorporeus, impartibilis, immensa potentia, sapientia, bonitate, creator & conseruator omnium rerum, uisibilium, & inuisibilium, & tamen tres sint personæ, eiusdem essentiae, & potentiae, et coeternæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, Et nomine personæ utuntur ea significatione, qua usi sunt in hac causa Scriptores Ecclesiastici, ut significet non partem aut qualitatem in alio, sed quod proprie subsistit.

Damus

PRÆCIPVI.

Damnant omnes hæreses, contra hunc articulum exortos, ut Manicheos, qui duo principia ponebant, Bonum & Malum, itē Valentinianos, Arianos, Eunomianos, Mahometistas & omnes horum similes. Damnant & Samofatenos, ueteres & neotericos qui cum tantum unam personam esse contendant, de uerbo & de spiritu sancto astute & impie rethorificantur, quod non sint personæ distinctæ, sed quod uerbum significet uerbum uocale, & spiritus motum in rebus creatum.

II.

Item docent, quod post lapsum Adæ omnes homines secundum naturam propagati, nascantur cum peccato, hoc est, sine metu Dei, sine fiducia erga deum, & cum concupiscentia, quodq; hic morbus, seu uitiū originis uere sit peccatum, damnans & asferens nunc quoq; æternam mortem his, qui non renascuntur, per baptismum & spiritum sanctum.

Damnant Pelagianos, & alios qui uitiū originis negant esse peccatum, & ut extenuent gloriam meriti, & beneficiorum Christi, disputant hominem proprijs uiribus rationis coram deo iustificari posse.

III.

Item docent, quod uerbum, hoc est, filius dei, assumpserit humanam naturam in utero beatæ Mariæ uirginis, ut sint duæ naturæ, diuina & humana, in unitate personæ inseparabiliter coniunctæ, unus Christus, uere deus, & uere homo, natus ex uirgine Maria, uere passus, crucifixus, mortuus & sepultus, ut reconciliaret nobis patrem, & hostia esset, nō tantum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis. Idem descendit ad inferos, & uere resurrexit tertia die, deinde ascendit ad cœlos, ut sedeat ad dexteram patris, & perpetuo regnet & dominetur omnibus creaturis, sanctificet credentes in ipsum, misso in corda eorum spiritu sancto, qui regat, consoletur ac uiuificet eos, ac defendat aduersus diabolum, & uim peccati. Idem Christus

ARTICVLI FIDEI

palam est rediturus, ut iudicet uiuos & mortuos &c. iuxta symbolum Apostolorum.

IIII.

Item docent, quod homines non possint iustificari corā deo proprijs uiribus, meritis aut operibus, sed gratis iustificentur propter Christum per fidem, cum credunt se in gratiam recipi, & peccata remitti propter Christum, qui sua morte, pro nostris peccatis satisfecit. Hanc fidem imputat Deus pro iustitia corā ipso. Roma. 3. & 4.

V.

Vt hanc fidem consequamur, institutum est ministerium docendi euangelij & porrigendi sacramenta. Nam per uerbum & sacramenta, tanquam per instrumenta donatur spiritus sanctus, qui fidem efficit, ubi & quando uisum est deo in ijs qui audiunt Euangelium, scilicet quod deus non propter nostra merita, sed propter Christum iustificet hos, qui credunt, se propter Christum in gratiam recipi.

Damnant Anabaptistas & alios, qui sentiunt spiritum sanctum contingere sine uerbo externo hominibus per ipsorum preparationes & opera.

VI.

Item docent, quod fides illa debeat bonos fructus parere, & quod oporteat bona opera mandata a deo facere, propter uoluntatem dei, non ut confidamus per ea opera iustificationem coram deo mereri. Nam remissio peccatorum & iustificatio fide apprehenditur, sicut testatur & uox Christi, Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus. Idem docent & ueteres Scriptores Ecclesiastici, Ambrosius enim inquit, Hoc constitutum est a deo, ut qui credit in Christum, saluus sit, Sine opere, sola fide, gratis accipiens remissionem peccatorum.

VII.

Item docent, quod una sancta ecclesia perpetuo mansura sit.

Est autem Ecclesia congregatio Sanctorum, in qua euangelium recte docetur, & recte administrantur Sacramenta. Et ad ueram unitatem ecclesiae, satis est consentire de doctrina euangelij, & ad ministracione Sacramentorum. Nec necesse est ubique esse similes traditiones humanas, seu ritus aut ceremonias ab hominibus institutas. Sicut inquit Paulus, Vna fides, unum baptisma, unus deus & pater omnium &c.

VIII.

Quaquam Ecclesia proprie sit congregatio sanctorum & uere credentium, tamen cum in hac uita multi hypocritae & mali admixti sint, licet uti sacramentis, quae per malos administrantur iuxta uocem Christi, Sedent Scribae & Pharisei in cathedra Moysi &c. Et Sacramenta & uerbum propter ordinationem & mandatum Christi sunt efficacia, etiamsi per malos exhibeantur.

Damnant Donatistas & similes, qui negabant licere uti ministerio malorum in ecclesia, & sentiebant ministerium malorum in utile & inefficax esse.

IX.

De Baptismo docent, quod sit necessarius ad salutem, quodque per Baptismum offeratur gratia dei, Et quod pueri sint baptizandi qui per baptismum oblatis deo recipiantur in gratiam dei.

Damnant Anabaptistas, qui improbant baptismum pueros, & affirmant pueros sine baptismo saluos fieri.

X.

De Coena Domini docent, quod corpus & sanguis Christi uere adsint, & distribuantur uescientibus in coena domini, & improbant secus docentes.

XI.

De Confessione docent, quod absolutio priuata in Ecclesijs, retinenda sit, quaquam in confessione non sit necessaria omnium delictorum enumeratio. Est enim impossibilis iuxta Psalmum, Delicta quis intelligit?

ARTICVLI FIDEI

XII.

De pœnitentia docent, quod lapsis post Baptismum contingere possit, remissio peccatorum, quocumq; tempore cum cōuersi sunt. Et quod ecclesia talibus redeuntibus ad pœnitentiam absolutionem impartiri debeat.

Constat autem pœnitentia proprie his duabus partibus, Altera est, contritio, seu terrores incussi conscientia agnito peccato. Altera est, fides quæ concipitur ex Euangelio seu absolutione, et credit propter Christum remitti peccata, & consolatur conscientiam, & ex terroribus liberat. Deinde sequi debent bona opera, quæ sunt fructus pœnitentia.

Damnant Anabaptistas, qui negant semel iustificatos posse amittere spiritum sanctum. Item qui cōtendunt quibusdam tantam perfectionem in hac uita cōtingere, ut peccare non possint. Damnantur & Nouatiani, qui nolebant absolvere lapsos post Baptismum redeunt ad pœnitentiam. Reijciuntur & isti, qui non docent remissionem peccatorum per fidem contingere, sed docent remissionem peccatorum contingere propter nostram dilectionem & opera. Reijciuntur et isti qui Canonicas satisfactiones docent necessarias esse ad redimendas pœnas æternas, aut pœnas purgatori.

XIII.

De usu sacramentorum docent, quod sacramenta instituta sint, non modo ut sint notæ professionis inter homines, sed magis ut sint signa et testimonia uoluntatis dei erga nos, ad excitandam & confirmandam fidem in his, qui utuntur proposita. Itaq; utendum est sacramentis ita, ut fides accedat, quæ credat promissionibus, quæ per sacramenta exhibentur et ostenduntur.

Damnant igitur illos qui docent, quod sacramenta ex opere operato iustificent, nec docent fidem requiri in usu sacramentorum, quæ credat remitti peccata.

XIII.

De ordine Ecclesiastico docent, quod nemo debeat in Ecclesia publice docere, aut sacramēta administrare, nisi rite uocatus.

XV.

De ritibus Ecclesiasticis docent, quod ritus illi seruādi sint, qui sine peccato seruari possunt, & profunt ad tranquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia, sicut certae feriæ, festa & similia.

De talibus rebus tamen admonentur homines, ne conscientia onerentur, tanq̃ talis cultus ad salutem necessarius sit.

Admonentur etiā, quod traditiones humanæ institutæ ad placandum Deum, ad promerendam gratiam & satisfaciendā pro peccatis, aduersentur Euāgelio & doctrinæ fidei. Quare uota & traditiones de cibis & diebus &c. institutæ ad promerendā gratiam, & satisfaciendum pro peccatis inutiles sint & contra Euangelium.

XVI.

De rebus ciuilibus docent, quod legitimæ ordinationes ciuiles, sint bona opera Dei, quod Christianis liceat gerere Magistratus, exercere iudicia, iudicare res ex Imperatorijs, & alijs præsentibus legibus, supplicia iure constituere, iure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, iusiurandum postulanti bus Magistratibus dare, ducere uxorem, nubere.

Damnant Anabaptistas, qui interdiciunt hæc ciuilia officia Christianis. Damnant & illos, qui Euangelicam perfectionem non collocant in timore Dei & fide, sed in deferendis ciuilibus officijs, quia Euangelium tradit iusticiam æternam cordis. Interim non dissipat Politiam & Oeconomiam, sed maxime postulat conseruare tanquam ordinationes Dei, & in talibus ordinationibus exercere caritatem. Itaq̃ necessario debent Christiani obedire Magistratibus suis & legibus. Nisi cum iubent peccare, tunc enim magis debent obedire DEO, quam hominibus. Act. 5.

XVII.

ARTICVLII FIDEI

Item docent, quod Christus apparebit in cōsumatione mūdi ad iudicandum, & mortuos omnes resuscitabit, p̄ijs & electis dabit uitam æternam & perpetua gaudia, impios autem homines ac diabolos condemnabit, ut sine fine crucientur.

Damnant Anabaptistas, qui sentiunt hominibus damnis ac diabolis finem pœnarum futurum esse. Damnant & alios qui nunc spargunt Iudaicas op̄iones, quod ante resurrectionē mortuorū, p̄ij regnū mūdi occupaturi sint, ubiq; oppressis ip̄ijs.

XVIII.

De libero arbitrio docent, quod humana uoluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam ciuilem iustitiam, & diligēdas res rationi subiectas. Sed non habeat uim sine spiritu sancto efficiendæ iustitiæ Dei, seu iustitiæ spiritualis, quia animalis homo nō percipit ea quæ sunt spiritus Dei, sed hæc fit in cordibus, cum per uerbum spiritus sanctus concipitur. Hæc totidem uerbis dicit Augustinus lib. 3. Hypognofticon. Esse fatemur liberum arbitriū omnibus hominibus, habens quidem iudiciū rationis, non per quod sit idoneum in ijs quæ ad Deū pertinent, siue Deo aut inchoare aut certe peragere, sed tantum in operibus uitæ præsentis tam bonis quam etiam malis. Bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur, id est, uelle laborare in agro, uelle manducare & bibere, uelle habere amicum, uelle habere indumenta, uelle fabricare domum, uxorem uelle ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarum rerum bonarum, uelle quicquid bonum ad præsentem pertinet uitam. Quæ omnia non sine diuino gubernaculo subsistunt, imo ex ipso & per ipsum sunt, & esse cœperunt. Malis uero dico, ut est uelle Idolū colere, uelle homicidiū &c.

Damnant Pelagianos, & alios qui docent, q̄ sine spiritu sancto, solis naturæ uiribus possimus Deum super omnia diligere. Itē præcepta Dei facere, quo ad substantiā actiū. Quancūq; enim externa opera aliquo modo efficere natura possit, potest, n. cōtinere manus a furto, a cede, tamē interiores motus nō potest effi-

cere, ut timorem Dei, fiduciā erga Deū, Castitatē, patiētīā &c.

XIX.

De causa peccati docent, quod tamen si Deus creat & conferuat naturā, tamen causa peccati est uoluntas malorum, uidelicet diaboli & impiorū, quā non adiuuante Deo, auerit se a Deo, si cut Christus ait Ioan. 8. Cū loquitur mēdaciū ex seipso loquit.

XX.

Falso accusantur nostri, quod bona opera prohibeant. Nam scripta eorum quā extant de decē praeceptis, & alia simili argumēto testantur, quod utiliter docuerunt de oībus uitae generis & officijs, quā genera uitae, quā opera in qualibet uocatione Deo placeant. De quibus rebus olim parum docebant Concionatores, tantū puerilia & non necessaria opera urgebant, ut certas ferias, certa ieiunia, fraternitates, peregrinationes, cultus Sanctorū, rosaria, monachatu & similia. Hāc aduersarij nostri admoniti nunc dediscunt, nec perinde praedicāt hāc inutilia opera, ut olim. Praeterea incipiunt fidei mētionē facere, de qua olim mirum erat silentiū. Et si non desinunt obscurare doctrinam fidei cum relinquunt dubias conscientias, & iubent mereri remissionē peccatorum operibus. Nec docent q̄ sola fide propter Christum certo accipiamus remissionem peccatorum.

Cū igit doctrina de fide, quā oportet in Ecclesia p̄cipuā esse, tā diu iacuerit ignota, quēadmodū fateri oēs necesse est, de fidei iustitia altissimū silentiū fuisse in cōcionib⁹, tū doctrinā operum uersatā esse in Ecclesijs, nostri de fide sic admonuerūt Ecclesias.

Principio, qd' opa nostra nō possint recōciliare Deū, aut mereri remissionē peccatorū & gratiā & iustificatiōē sed hanc tantum fide cōsequimur, credentes quod propter Christū recipiamur in gratiā, qui solus posit⁹ est mediator & ppiciator, per quē reconcilietur pater. Itaq; qui confidit operib⁹, se mereri gratiā, is aspernatur Christi meritū & gratiā, & quārit sine Christo huiusmodi uiribus uiuā ad deū, cū Christus de se dixerit, Ego sum uia, ueritas & uita.

ARTICVLI FIDEI.

Hæc doctrina de fide ubiq; in Paulo tractatur Ephes. 2. Gratia salui facti estis per fidem, & hoc nō ex uobis, Dei donum est, non ex operibus &c.

Et ne quis cauilletur, a nobis nouam Pauli interpretationē excogitari, tota hæc causa habet testimonia Patrum. Nam Augustinus multis uoluminibus defendit gratiam & iustitiam fidei cōtra merita operum. Et similia docet Ambrosius de uocatione Gentium, & alibi. Sic enim inquit de uocatione Gentium, Vile sceret redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogatiua succumberet, si iustificatio quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, ut nō munus largientis, sed merces esset operantis.

Quamquam autem hæc doctrina contemnitur ab imperitis, tamen experiuntur piæ ac pauidæ conscientiæ plurimum eam consolationis afferre, quia conscientia nō possunt reddi tranquillæ per ulla opera, sed tantum fide, cum certo statuunt, quod propter Christum habeant placatum Deum, Quemadmodū Paulus docet Roma. 5. Iustificati per fidem, pacem habemus apud Deum. Tota hæc doctrina, ad illud certamen perterrefactæ conscientia referēda est, nec sine illo certamine intelligi potest. Quare male iudicāt de ea re homines imperiti, & prophani, qui Christianam iustitiam nihil esse somniant, nisi ciuilem & philosophicam iustitiam.

Olim uexabantur conscientia doctrina operum, non audiebant ex Euangelio consolationem, Quosdam conscientia expulit in desertum, in Monasteria, sperantes ibi se gratiam merituos esse per uitam monasticā, Alij alia excogitauerunt opera, ad promerendam gratiam & satisfaciendū pro peccatis. Ideo magnopere fuit opus, hanc doctrinam de fide in Christum tradere, & reuouare, ne deesset consolatio pauidis conscientijs, sed scire fide in Christum appprehendi gratiam & remissionem peccatorum & iustificationem.

Admonet

Admonentur etiam homines, quod hic nomen fidei non significet tantum historiae notitiam, qualis est in impijs & diabolo, sed significet fidem quae credit non tantum historiam, sed etiam effectum historiae, uidelicet hunc articulum, Remissionem peccatorum, quod uidelicet per Christum habeamus gratiam, iustitiam & remissionem peccatorum.

Iam qui scit se per Christum habere propitium patrem, is uere nouit deum, scit se ei curae esse, diligit & inuocat eum. Denique non est sine deo sicut Gentes. Nam diaboli et impij non possunt hunc articulum credere, Remissionem peccatorum. Ideo deum tanquam hostem oderunt, non inuocant eum, nihil boni ab eo expectant. Augustinus etiam de fidei nomine hoc modo admonet lectorem, & docet in scripturis nomen fidei accipi, non pro notitia, qualis est in impijs, sed pro fiducia quae consolatur & erigit per terrefactas mentes.

Præterea docent nostri, quod necesse sit bona opera facere, non ut confidamus per ea gratiam mereri, sed propter uoluntatem dei. Tantum fide apprehenditur remissio peccatorum & pax conscientiae. Et quia per fidem accipitur spiritus sanctus, iam corda renouantur, & induunt novos affectus, ut parere bona opera possint. Sic enim ait Ambrosius, Fides bonae uoluntatis, & iustae actionis genitrix est. Nam humanae uires, sine spiritu sancto, plene sunt impijs affectibus, & sunt imbecilliores quam ut bona opera possint efficere coram deo. Ad hæc sunt in potestate diaboli qui impellit homines ad uaria peccata, ad impias opiniones, ad manifesta scelera. Quemadmodum est uidere in philosophis, qui & ipsi conati honeste uiuere, tamen id non potuerunt efficere, sed contaminati sunt multis manifestis sceleribus. Talis est imbecillitas hominis, cum est sine fide & sine spiritu sancto, & tantum humanis uiribus se gubernat.

Hinc facile apparet hanc doctrinam non esse accusandam, quod bona opera prohibeat, sed multo magis laudandam, quod ostendat

ARTICVLII FIDEL.

dit quomodo bona opera facere possimus. Nam sine fide, nullo modo potest humana natura primi aut secundi præcepti opera facere. Sine fide non inuocat deum, a deo nihil expectat, non tolerat crucem, sed quærit humana præsidia, confidit humanis præsidij. Ita regnant in corde omnes cupiditates, & humana consilia, cum abest fides & fiducia erga deum. Quare & Christus dixit, Sine me nihil potestis facere, Ioan. 15. Et Ecclesia canit, Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium.

XXI.

De cultu sanctorum docent, quod memoria sanctorum proponi potest, ut imitemur fidem eorum, & bona opera iuxta uocationem, Vt Cæsar imitari potest exemplum Dauidis in bello gerendo ad depellendos Turcas a patria. Nam uterq; rex est, Sed scriptura nō docet inuocare Sanctos, seu petere auxilium a Sanctis, Quia unum Christum nobis proponit mediatorem, propitiatorum, pontificem, & intercessorem. Hic inuocandus est, & promissit se exauditurum esse preces nostras, & hunc cultum maxime probat, uidelicet, & ut inuocetur in omnibus afflictionibus, 1. Iohan. 2. Si quis peccat, habemus aduocatum apud deum & cetera.

Hæc fere est summa doctrinæ apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse quod discrepet a scripturis, uel ab ecclesia Catholica, uel ab ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est, quod cum ita sit, inclementer iudicant isti, qui nostros pro hæreticis haberi postulant, Sed dissensio est de quibusdam abusibus, qui sine certa autoritate in ecclesias irrepserunt, in quibus etiam, si qua esset dissimilitudo, tamen decebat hæc lenitas Episcopos, ut propter confessionem, quam modò recensuimus, tolerarent nostros, quia ne Canones quidem tam durisunt, ut eosdem ritus ubiq; esse postulent, neq; similes unquam omnium ecclesiarum ritus fuerunt. Quanquam apud nos magna ex parte ueteres ritus diligenter seruantur. Falsa enim calumnia est, quod omnes ceremoniæ,

omnia uetera instituta in ecclesijs nostris aboleantur. Verum publica querela fuit, abusus quosdam in uulgaribus ritibus herere. Hi quia non poterant bona conscientia probari, aliqua ex parte correcti sunt.

ARTICVLI IN QVIBVS RECEN-

sentur abusus mutati.

Cum ecclesiae apud nos de nullo articulo fidei dissentiant ab ecclesia Catholica, tantum paucos quosdam abusus mittant, qui noui sunt, & contra uoluntatem Canonum uitio temporum recepti, rogamus ut Caesarea Maiestas clementer audiat, & quid sit mutatum, & quae fuerint causae, quo minus coactus sit populus illos abusus contra conscientiam obseruare. Nec habeat fidem Caesarea Maiestas istis, qui ut inflamment odia hominum aduersus nostros, miras calumnias spargunt in populum. Hoc modo irritatis animis bonorum uirorum initio praebuerunt occasionem huic dissidio, & eadem arte conantur nunc augere discordias. Nam Caesarea Maiestas haud dubie comperiet tolerantiorē esse formam, & doctrinae & ceremoniarum apud nos quam qualem homines iniqui & maleuoli describunt. Porro ueritas ex uulgi rumoribus aut maledictis inimicorum colligi non potest. Facile autem hoc iudicari potest, nihil magis prodesse ad dignitatem ceremoniarum conseruandam & alendam reuerentiam ac pietatem in populo, quam si ceremoniae rite fiant in ecclesijs.

DE VTRAQVE SPECIE.

Laicis datur utraque species sacramenti in coena domini, quia hic mos habet mandatum domini. Matth. 26. Bibite ex hoc omnes. Vbi manifeste praecipit Christus de poculo ut omnes bibant, & ne quis possit cauillari, quod hoc ad sacerdotes tantum pertineat. Paulus ad Corinth. exemplum recitat, in quo apparet tota

Ecclesiam utraq; specie usam esse. Et diu mansit hic mos in ecclesia, nec constat quando aut quo autore mutatus sit. Cyprianus aliquot locis testatur populo sanguinem datum esse. Idem testatur Hieronymus, qui ait. Sacerdotes Eucharistiæ ministrant, & sanguinem Christi populis diuidunt. Immo Gelasius Papa mādāt, ne diuidatur Sacramentum, Dist. 2. de Consecratione, Ca. Comperimus. Tantum consuetudo non ita uetus aliud habet. Constat autem quod consuetudo contra mandata dei introducta, non sit probanda, ut testantur Canones, Dist. 8. Cap. Veritate, cum sequentibus. Hæc uero consuetudo non solum contra scripturam, sed etiam contra ueteres Canones & exemplum Ecclesiæ recepta est. Quare si qui maluerunt utraq; specie sacramenti uti, non fuerunt cogendi, ut aliter facerent cum offensione conscientiae.

Et quia diuisio sacramenti nō cōuenit cū institutione Christi, solet apud nos omitti processio, quæ hactenus fieri solita est.

DE CONIVGIO SACERDOTVM.

Publica querela fuit de exemplis Sacerdotum, qui non continentebant. Quam ob causam & Pius Papa dixisse fertur, fuisse aliquas causas, cur ademptum sit sacerdotibus coniugium, sed multo maiores esse causas cur reddi debeat. Sic enim scribit Platinus. Cum igitur sacerdotes apud nos publica illa scandala uitare uellent, duxerunt uxores, ac docuerunt quod liceat ipsis contrahere matrimonium. Primum, quia Paulus dicit, Vnusquisq; habeat uxorem suam propter fornicationem. Item, Melius est nubere q̃m uri. Secundo, Christus inquit, Non omnes capiunt uerbum hoc, ubi docet non omnes homines ad cœlibatum idoneos esse, quia deus creauit hominem ad procreationem, Gene. 1. Nec est humanæ potestatis, sine singulari dono & opere dei creationem mutare. Igitur qui non sunt idonei ad cœlibatū, debent contrahere matrimonium, Nam mandatum dei & ordi-

nationem Dei, nulla lex humana, nullum uotum tollere potest. Ex his causis docent Sacerdotes sibi licere uxores ducere. Constat etiam in Ecclesia ueteri Sacerdotes fuisse maritos. Nam & Paulus ait Episcopum eligendum esse qui sit maritus. Et in Germania primum ante annos quadringentos, Sacerdotes ui coacti sunt ad coelibatum, qui quidem adeo aduersati sunt, ut Archiepiscopus Moguntinus publicaturus edictum Roma, Pontificis de ea re, pene ab iratis Sacerdotibus per tumultum oppressus sit. Et res gesta est tam inciuiliter, ut non solum in posterum coniugia prohiberentur, sed etiam praesentia contra omnia iura diuina & humana, contra ipsos etiam Canones factos, non solum a Pontificibus, sed a laudatissimis Synodis, distraherentur.

Et cum senescente mundo, paulatim natura humana fiat imbecillior, conuenit prospicere, ne plura uitia serpent in Germaniam. Porro Deus instituit coniugium, ut esset remedium humanae infirmitatis. Ipsi Canones ueterem rigorem interdum posterioribus temporibus propter imbecillitatem hominum laxandum esse dicunt, quod oprandum est, ut fiat & in hoc negotio. Ac uidentur Ecclesijs aliquando defuturi pastores, si diutius prohibeatur coniugium.

Cum autem extet mandatum Dei, cum mos Ecclesiae notus sit, cum impurus coelibatus plurima pariat scandala, adulteria, & alia scelera digna animaduersione boni magistratus. Tamen mirum est, nulla in re maiorem exerceri seueritatem quam aduersus coniugium Sacerdotum. Deus praecepit honore afficere coniugium. Leges in omnibus rebus publicis bene constitutis etiam apud Ethnicos maximis honoribus ornauerunt. At nunc capitalibus poenis excruciantur, & quidem Sacerdotes contra Canonum uoluntatem, nullam aliam ob causam, nisi propter coniugium. Paulus uocat doctrinam daemoniorum, quae prohibet coniugium. 1. Timoth. 4. Id facile nunc intelligi potest, cum talibus supplicijs prohibitio coniugij defenditur.

ARTICVLI FIDEI

Sicut autem nulla lex humana potest mandatum Dei tollere, ita nec uotum potest tollere mandatum Dei. Proinde etiam Cyprianus suadet, ut mulieres nubant quæ non seruent promissam castitatem. Verba eius sunt hæc, lib. I. Epistola, II. Si autem perseverare nolunt, aut non possunt, melius est ut nubant, quam ut in ignem delictis suis cadant, certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant. Et æquitate quadam utuntur ipsi Canones erga hos, qui ante iustam ætatem uouerunt, quomodo fere hæcenus fieri consuevit.

DE MISSA.

Falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant, retinetur. n. Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur. Seruantur & usitatae ceremoniæ fere omnes, præterquod quod Latinis cantionibus admiscuntur alicubi Germanicæ, quæ additæ sunt ad docendum populum. Nam ad hoc opus est ceremoniis, ut doceant imperitos, & quosdam excitet uere ad timorē aut fidē ac orationē tractatio uerbi Dei. Et nō mō Paul⁹ p̄cipit uti lingua intellecta populo i Ecclesia, sed etiā ita cōstitutū est humano iure.

Assuefit populus ut una utantur sacramento, si qui sunt idonei, id quoque auget reuerentiā ac religionem publicarum ceremoniarum. Nulli enim admittuntur, nisi antea explorati. Admonentur etiam homines de dignitate & usu sacramenti, quantam consolationem afferat pauidis conscientijs, ut discant Deo credere, & oīa bona a Deo expectare & petere. Hic cult⁹ delectat Deū, talis usus sacramenti alit pietatem erga Deum. Itaque nō uidetur apud aduersarios Missæ maiore religione fieri quam apud nos.

Constat autē hanc quoque publicā & longe maximā querelā omniū bonorū uiroꝝ diu fuisse, quod Missæ turpiter prophandarentur, collatae ad questū. Neque, n. obscurū est, quā late pateat hic abusus in oībus tēplis, a qualib⁹ celebrent Missæ, tñs propter mercedē aut stipendiū, quā multi cōtra interdictū Canonū celebrēt. Paulus autē grauius minatur his qui indigne tractant Eucharistiā, cū ait, Qui ederit panē hunc, aut biberit calicē Dñi indigne,

reus erit corporis & sanguinis Dñi. Itaq; cū apud nos admone-
rentur Sacerdotes de hoc peccato, desierunt apud nos priuatæ
Missæ, cū fere nullæ priuatæ Missæ nisi quæstus causa ficerent.

Necq; ignorauerūt hos abusus Episcopi, qui si correxissent eos
in tēpore, minus nunc esset dissensionū. Antea sua dissimulatio-
ne multa uicia passi sunt in Ecclesiā serpere. Nuc sero incipiūt
queri de calamitatibus Ecclesiæ, cum hic tumultus non aliunde
sumpserit occasionē, quā ex illis abusus, qui tam manifesti erāt,
ut tolerari amplius nō possent. Magne dissensiones de Missa, de
Sacramento extiterunt. Fortasse dat pœnas orbis tam diuturne
prophanationis Missarū, quā in Ecclesijs tot seculis tolerauerunt
istī, qui emendare & poterant & debebant. Nam in Decalogo
scriptum est, Qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus. Ac
ab initio mundi nulla res diuina ita uidetur unquam ad quæstū
collata fuisse, ut Missa.

Accessit opinio, quæ auxit priuatas Missas in infinitum, uide
licet quod Christus sua passione satisfecerit pro peccato originis,
& instituerit Missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delis-
ctis, mortalibus & uenialibus. Hinc manauit publica opinio, qd
Missa sit opus tollens peccata uiuorum & mortuorum ex opere
operato. Hic coëptum est disputari, utrum una Missa dicta pro
pluribus, tantumdem ualeat quantum singulæ pro singulis. Hęc
disputatio peperit istam infinitam multitudinem Missarum.

De his opinionibus nostri admonuerunt, quod dissentiant
a scripturis sanctis, & ledant gloriam passionis Christi. Nā passio
Christi fuit oblatio & satisfactio, nō solū pro culpa originis, sed
etiam pro omnibus reliquis peccatis, ut ad Hebræos scriptū est.
Sanctificati sumus per oblationem Iesu Christi semel. Item, Vna
oblatione consumauit in perpetuum sanctificatos.

Item, Scriptura docet nos coram Deo iustificari per fidem in
Christum, cum credimus nobis remitti peccata propter Christū.
Iam si Missa tollit peccata uiuorum & mortuorū ex opere ope-

ARTICVLI FIDEI

rato, contingit iustificatio ex opere Missarum, non ex fide, quod scriptura non patitur.

Sed Christus iubet facere in sui memoriam, quare Missa instituta est, ut fides in ijs qui utuntur sacramento, recordetur que beneficia accipiat per Christum, & erigat & consoletur pauidā conscientia. Nam id est meminisse Christi, beneficia meminisse, ac sentire quod uere exhibeantur nobis. Nec satis est historiam recordari, quia hanc etiam Iudæi & impij recordari possunt. Est igitur ad hoc facienda Missa, ut ibi porrigatur sacramentum his, quibus opus est consolatione, sicut Ambrosius ait, Quia semper pecco, semper debeo accipere medicinam.

Cum autem Missa sit talis cōmunicatio sacramenti, seruatur apud nos una cōmunis Missa, singulis ferijs atq; alijs etiā dieb⁹, si q̃ sacramēto uelint uti ubi porrigitur sacramētū his qui petūt. Neq; hic mos in Ecclesia nouus est, Nam ueteres ante Gregorium non faciunt mentionē priuatae Missae. De cōmuni Missa plurimum loquuntur, Chrysostomus ait, Sacerdotem quotidie stare ad altare, & alios ad cōmunionē accersere, alios arcere, Et ex Canonibus ueteribus apparet unū aliquē celebrasse Missam, a quo reliqui præsbyteri & Diaconi sumpserūt corpus Dñi. Sic enim sonant uerba Canonis Niceni, Accipiant Diaconi secundum ordinem post presbyteros, ab Episcopo uel a præsbytero sacram communionem. Et Paulus de cōmunionē iubet, ut alij alios expectent, ut fiat cōmunis participatio.

Postquā igitur Missa apud nos habet exemplū Ecclesiae, ex scriptura & patribus, cōfidimus improbari eā nō posse, maxime cū publicae ceremoniae, magna ex parte similes usitatis seruent, tñ numerus Missarū est dissimilis, quē ppter maximos & manifestos abusus certe moderari prodesset. Nā olim etiā in Ecclesijs frequētissimis nō fiebat q̃tidie Missa, ut testatur historia Tripartita li. 9. Ca. 38. Rursus aut in Alexandria quarta & sexta feria scripturae leguntur, easq; doctores interpretantur, & omnia fiunt praefer solennē oblationis morem.

De

DE CONFESSIONE.

Confessio in ecclesijs apud nos non est abolita, Non enim solet porrigi corpus domini, nisi antea exploratis & absolutis. Et docetur populus diligētissime de fide absolutionis, de qua ante hæc tempora magnum erat silentium. Docentur homines ut absolutionem plurimi faciant, quia sit uox dei & mādato dei pronuncietur. Ornatur potestas clauium, & cōmemoratur quā tam consolationem afferat perterrefactis conscientijs, & quod requirat deus fidem, ut illi absolutioni tanquam uoci de cœlo sonāti credamus, & quod illa fides in Christum uere consequatur, & accipiat remissionem peccatorum. Antea immodice extollebantur satisfactiones. Fidei uero & meriti Christi, ac iustitiæ fidei nulla fiebat mentio, quare in hac parte minime sunt culpandæ ecclesiæ nostræ. Nam hoc etiam aduersarij tribuere nobis coguntur, quod doctrina de poenitentia diligentissime a nostris tractata ac patefacta sit.

Sed de confessione docent, quod enumeratio delictorum non sit necessaria, nec sint onerandæ conscientiæ cura enumerandi omnia delicta, quia impossibile est omnia delicta recitare, ut testatur Psal. Delicta quis intelligit? Itē Ieremias, Prauum est cor hominis & inscrutabile. Quod si nulla peccata nisi recitata remitterentur, nunquam adquiescere conscientiæ possent, quia plurima peccata neque uident neque meminisse possunt. Testantur & ueteres scriptores enumerationem non esse necessariam. Nam in Decretis citatur Chrysostomus, quisic ait, Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses, sed obedire te uolo prophætæ dicenti, Reuela ante deum uiam tuā. Ergo tua confitere peccata apud deum, uerum iudicem, cum oratione. Delicta tua pronuncia non lingua, sed conscientiæ tuæ memoria etc. Etglosa de poenitentia, Dist. 5. Cap. Consideret, fatetur humani iuris esse confessionem. Verum confessio, cum propter maximum absolutionis beneficium, tum propter alias conscientiarū

utilitates apud nos retinetur.

DE DISCRIMINE CIBORVM.

Publica persuasio fuit non tantum uulgi, sed etiam docti in ecclesijs, quod discrimina ciborum, & similes traditiones humanæ, sint opera utilia ad promerendam remissionem culpæ & poenæ. Et quod sic senserit mundus, apparet ex eo, quia quotidie instituebantur nouæ ceremoniæ, noui ordines, nouæ feriæ, noua ieiunia, & doctores in templis exigebant hæc opera tanquam necessarium cultum ad promerendam iustificationem & uehementer terrebant conscientias, si quid omitterent. Ex hac persuasione de traditionibus multa incommoda in ecclesia secuta sunt.

Primo obscurata est doctrina de gratia & iustitia fidei, quæ est præcipua pars Euangelij, & quam maxime oportet extare & eminere in ecclesia, ut meritum Christi bene cognoscatur, & fides quæ credit remitti peccata propter Christum, non propter ulla nostra opera, longe supra opera collocetur. Quare & Paulus in hunc locum maxime incumbit, legem & traditiones humanas remouet, ut ostendat iustitiam Christianam aliud quiddam esse, quam huiusmodi opera, uidelicet fidem quæ credit peccata gratis remitti propter Christum. At hæc doctrina Pauli, penè tota oppressa est per traditiones, quæ pepererunt opinionem, quod per discrimina ciborum, & similes cultus, oporteat mereri remissionem peccatorum & iustificationem. In poenitentia nulla mentio fiebat de fide, tantum hæc opera satisfactoria proponebantur, in his uidebatur poenitentia tota consistere.

Secundo, hæc traditiones obscurauerunt præcepta dei, quia traditiones longe præferrebantur præceptis dei, Christianismus totus putabatur esse observatio certarum feriarum, rituum, ieiuniorum, uestitus. Hæc observationes erant in possessione hone-

stissimi tituli, quod essent uita spiritualis, & uita perfecta. Interim mandata dei iuxta uocationem, nullam laudem habebant, quod paterfamilias educabat sobolē, quod mater pariebat, quod princeps regebat rempublicam, hæc putabantur esse opera munda & imperfecta, & longe deteriora illis splendidis obseruationibus. Et hic error ualde cruciauit pias conscientias, quæ dolabant se teneri imperfecto uitæ genere, in coniugio, in magistratibus, aut alijs functionibus ciuilibus, mirabantur Monachos & similes, & falso putabant illorum obseruationes magis mereri remissionem peccatorum & iustificationem.

Tertio, traditiones attulerunt magna pericula conscientijs, quia impossibile erat omnes traditiones seruare, & tamen homines arbitrabantur has obseruationes, necessarios esse cultus. Gerson scribit multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem consciuisse, quia senserant, se non posse satisfacere traditionibus, & interim consolationem nullam de iustitia fidei & de gratia audierant.

Videmus Summistas & Theologos colligere traditiones, & quærere *ἐπιμελῶς* ut leuent conscientias, non satis tamen expediunt, sed interdum magis iniiciunt laqueos conscientijs. Et in colligendis traditionibus ita fuerunt occupatæ Scholæ, & conciones, ut non uacauerit attingere scripturam, & quærere utilitatem doctrinam de fide, de cruce, de spe, de dignitate ciuiliū rerum, de consolatione conscientiarum in arduis tērationibus. Itaque Gerson & alij quidam Theologi grauiter questi sunt, se his rixis traditionum impediri, quo minus uersari possent in meliore genere doctrinæ. Et Augustinus uetat onerare cōscientias huiusmodi obseruationibus, & prudenter admonet Ianuariū, ut faciat eas indifferenter obseruandas esse, sic enim loquitur.

Quare nostri non debent uideri hanc causam temere attigisse, aut odio Episcoporum, ut quidam falso suspiciantur. Magna necessitas fuit de illis erroribus qui nati erāt ex traditionibus male

intellectus admonere ecclesias. Nam Euangelium cogit urgere doctrinā in ecclesijs de gratia & iustitia fidei, quæ tamē intelligi nō potest, si putēt homines se mereri remissionem peccatorum, & iustificationem per obseruationes ab ipsis electas.

Sic igitur docuerunt, quod per obseruationem traditionū huiusmanarum non possumus mereri remissionem peccatorum ac iustificationem, quare non est sentiendum, quod huiusmodi obseruationes sint necessarij cultus.

Addunt testimonia ex scriptura, Christus Matth. 15. excusat Apostolos, qui non seruauerant usitatam traditionem, quæ tamen uidebatur de re non illicita, sed mediā esse, & habere congruam cum baptismatibus legis, & dicit, Frustra colunt me mandatis hominum. Igitur non exigat cultum inutilem.

Et paulo post addit, Omne quod intrat in os, non inquinat hominem.

Item Roma. 14. Regnum dei nō est esca aut potus.

Colos. 2. Nemo iudicet uos in cibo, potu, sabbato aut die festo.

Item, Si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi. Quare tanquam uiuentes in mundo decreta facitis: Ne attingas. Ne gustes. Ne contrectes.

Act. 15. ait Petrus, Quare tentatis deum, imponentes iugū super ceruices discipulorum, quod neq; nos neq; patres nostri portare potuimus, sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Hic uetat Petrus onerare conscientias pluribus ritibus siue Mosis siue alijs.

Et 1. Timoth. 4. uocat prohibitionem ciborum, doctrinam dæmoniorum, quia pugnat cum Euangelio talia opera instituire aut facere, ut per ea mereamur remissionem peccatorum & iustificationem, aut quod non possit existere Christianismus sine tali cultu.

Hic obijciunt aduersarij, quod nostri prohibeant disciplinam & mortificationem carnis, sicut Iouinianus. Verum aliud depre-

hendetur ex scriptis nostrorum. Semper enim docuerunt de cruce, quod Christianos oporteat tollerare afflictiones. Hæc est uera, seria & non simulata mortificatio, uarijs afflictionibus exerceri, & crucifigi cum Christo.

Insuper docent quod quilibet Christianus debeat se corporali disciplina, aut corporalibus exercitijs & laboribus sic exercere & coercere, ne saturitas aut desidïa extimulet ad peccandum, nõ ut per illa exercitia mereamur remissionẽ culpæ aut mortis eternæ. Et hanc corporalem disciplinam oportet semper urgere, nõ solum paucis & constitutis diebus. Sicut præcipit, *Cauete ne corpora uestra grauentur crapula.* Item, *Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi ieiunio & oratione.* Et Paulus ait, *Castigo corpus meum, & redigo in seruitutem.* Vbi clare ostēdit, se ideo castigare corpus, non ut per eam disciplinam mereatur remissionem peccatorum, sed ut corpus habeat obnoxium & idoneum ad res spirituales & ad faciendum officium, iuxta uocationẽ suã. Itaq; non damnatur ipsa ieiunia, sed traditiones, quæ certos dies, certos cibos præscribunt, cum periculo conscientia, tanquam istiusmodi opera sint necessarij cultus.

Seruantur tamē apud nos pleræq; traditiones, quæ conducunt ad hoc, ut res ordine geratur in Ecclesia, ut ordo lectionum in Missa & præcipuæ feriæ. Sed interim homines admonētur quod talis cultus non iustificet coram Deo, & q; non sit ponendum peccatum in talibus rebus, si omittantur sine scandalo. Hęc libertas in ritibus humanis non fuit ignota patribus, Nam in Oriente alio tempore seruauerunt Pascha quam Romæ, & cum Romani propter hanc dissimilitudinem accusarent Orientem schismatis, admoniti sunt ab alijs, tales mores non oportere ubiq; similes esse. Et Irenæus inquit, diuersione ieiunij, fidei consonantiam non soluit, sicut & Dist. 12. Gregorius Papa significat, talẽ dissimilitudinem non ledere unitatem Ecclesiæ. Et in historia Tripartita lib. 9. multa colliguntur exempla dissimilium rituum,

& recitantur hæc uerba. Mens Apostolorum fuit, non de diebus festis sancire, sed prædicare bonam conuersationem & pietatem.

DE VOTIS MONACHORVM.

Quid de uotis Monachorum apud nos doceatur, melius intelliget, si quis meminerit qualis status fuerit Monasteriorum, quam multa contra Canones in ipsis Monasterijs quotidie fiebant. Augustini tẽpore erant libera collegia, postea corrupta disciplina, ubiq; addita sunt uota, ut tanquam excogitato carcere, disciplina restitueretur. Additæ sunt paulatim supra uota alię multæ obseruationes. Et hæc uincula multis ante iustam etatem contra Canones iniecta sunt. Multi inciderunt errore in hoc uite genus, quibus etiam si non deessent anni, tamen iudiciũ de suis uiribus defuit. Qui sic irretiti erant, cogebantur manere, etiam si quidam beneficio Canonum liberari possent. Et hoc accidit magis etiam in Monasterijs Virginum quam Monachorum, cum sexui imbecilliori magis parcendũ esset. Hic rigor displicuit multis bonis uiris ante hæc tempora, qui uidebãt puellas & adolescentes in Monasteria detrudi propter uictum, uidebãt quam inforti- citer succederet hoc consiliũ, quæ scandala pareret, quos laqueos conscientijs iniiceret. Dolebant autoritatem Canonum in re periculosissima omnino negligi & contemni.

Ad hæc mala, accedebat talis persuasio de uotis, quam cõstat etiam olim displicuisse ipsis Monachis, si qui paulo cordatiores fuerunt, docebant uota paria esse baptismo, docebant se hoc uitæ genere mereri remissionem peccatorum, & iustificationem corã Deo. Imo addebant, uitam Monasticam non tantum iustitiam mereri coram Deo, sed amplius etiã, quia seruaret nõ modo præcepta, sed etiam consilia Euangelica,

Ita persuadebant Monasticam professionem longe meliorem esse baptismo, uitam Monasticam plus mereri quam uitam Magistratuum, uitam pastorum & similium, qui in mandatis Dei sine facticijs religionibus suae uocationi seruiunt. Nihil horum negari potest, extant enim in libris eorum.

Quid fiebat postea in Monasterijs? Olim erant scholae sacrarum literarum, & aliarum disciplinarum, quae sunt utiles Ecclesiae, & sumebantur inde pastores, & Episcopi. Nunc alia res est, nihil opus est recitare nota. Olim ad discendum conueniebant, nunc fingunt institutum esse uitae genus ad promerendam remissionem peccatorum & iustificationem, immo praedicant esse statum perfectionis, & longe praeferrunt omnibus alijs uitae generibus a deo ordinatis.

Hac ideo recitauimus nihil odiose exaggerantes, ut melius intelligi posset de hac re, doctrina nostrorum. Primum de his qui matrimonia contrahunt, sic docent apud nos, quod liceat omnibus qui non sunt idonei ad coelibatum, contrahere matrimoniū, quia uota non possunt ordinationem ac mandatum Dei tollere. Est autem hoc mandatum Dei, Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem suam. Neque mandatum solum, sed etiam creatio & ordinatio dei cogit hos ad coniugiū, qui sine singulari dei opere non sunt excepti, iuxta illud. Non est bonum homini esse solum. Igitur non peccant isti qui obtemperant huic mandato & ordinationi Dei.

Quid potest contra hac opponi? Exaggeret aliquis obligationem uoti quantum uolet, tamen non poterit efficere, ut uotū tollat mandatum Dei. Canones docent in omni uoto, ius superioris excipi, quare multo minus haec uota contra mandata DEI ualent. Quod si obligatio uotorum, nullas haberet causas, cur mutari possit, nec ROMANI Pontifices dispensassent, Neque enim licet homini obligationem quae simpliciter est iuris diuini rescindere. Sed prudenter iudicauerunt Romani Pontifices equitas

tem in hac obligatione adhibendam esse, Ideo sæpe de uotis dispensasse leguntur. Nota est historia de Rege Arragonum, reuocato ex Monasterio, & extant exempla nostri temporis.

Deinde cur obligationem exaggerant aduersarij seu effectū uoti, cum interim de ipsa uoti natura sileant, quod debet esse in re possibili, quod debet esse uoluntarium, sponte & cōsulto conceptum. At quomodo sit in potestate hominis perpetua castitas non est ignotū. Et quotusquisq; sponte & consulto uouit: Puellæ & adolescentes priusquam iudicare possunt, persuadentur ad uouendum, interdum etiam coguntur. Quare non est equum tam rigide de obligatione disputare, cum omnes fateantur contra uoti naturam esse, quod non sponte, quod inconsulto admittitur.

Pleriq; Canones rescindunt uota ante annum. 15. contracta quia ante illam ætatem non uidetur tātum esse iudicij, ut de perpetua uita cōstitui possit. Alius Canon plus concedens hominū imbecillitati, addit annos aliquot, uetat enim ante annum. 18. uotum fieri. Sed utrū sequemur, maxima pars habet excusationē, cur Monasteria deserant, quia plurimi ante hanc ætatem uouerunt. Postremo etiam si uoti uiolatio reprehendi posset, tamen non uidetur statim sequi, quod coniugia talium personarū, dissolueda sint. Nam Augustinus negat debere dissolui. 27. quæst. 1. Cap. Nuptiarum, cuius nō est leuis autoritas, etiam si alij postea aliter senserunt.

Quamquam autem mandatum Dei de coniugio uideatur plerosq; liberare a uotis, tamen afferunt nostri & aliam rationem de uotis, quod sint irrita, quia omnis cultus Dei, ab hominibus sine mandato Dei institutus & electus ad promerendam remissionem peccatorum & iustificationem, impius est, sicut Christus ait, Frustra colunt me mandatis hominum. Et Paulus ubiq; docet, iustitiam non esse quærendam ex nostris obseruationibus & cultibus, qui sint excogitati ab hominibus, sed contingere eā per fidē, credētibus se habere Deum placatū & propiciū propter Christum,

Christum, non propter ulla nostra merita.

Constat autem Monachos docuisse, quod factitiæ religiones mereantur remissionem peccatorum & iustificationem, & quod pro peccatis satisfaciant. Quid hoc est aliud q̃ de gloria Christi detrudere & obscurare, ac negare iustitiã fidei? Sequitur igitur ista uota usitata, impios cultus fuisse, quare sunt irrita. Nam uotum impiũ, & factum contra mādāta dei non ualet, neq; enim debet uotum uinculum esse iniquitatis, ut Canon dicit.

Paulus dicit, Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Id est, qui sentiunt quod mereantur proprijs operibus remissionem peccatorum, & q̃ propter propriam legis impletionem placeant deo, nec sentiunt q̃ propter Christum gratis accipiant fide donatam remissionem peccatorum per misericordiam dei, & q̃ propter Christum placeant deo, hi amittunt Christum, quia fiduciam debitam Christo & promissioni dei, transferunt ad opera. Item opponunt irā dei, non propiciatorem Christum, sed propria opera, quare honorem debitum Christo, transferunt ad opera nostra. Constat autem Monachos hoc docere, q̃ suis obseruationibus mereantur remissionem peccatorũ, q̃ habeant deum propiciũ propter has obseruationes. Quare docent confidere suis operibus non propiciatione Christi. Hæc fiducia est impia, & cum euangelio pugnat, & in iudicio dei deprehendetur esse inanis. Non enim possunt opera nostra opposui iræ ac iudicio dei. Tantum ira placatur ira dei, quando gratuita misericordia, propter Christum promissam fide apprehendimus. Amittunt igitur Christum, qui fiduciam non in Christum, sed in opera propria collocant.

Præterea Monachi docuerunt suum uitæ genus statum esse perfectionis, quia obseruarent non solum præcepta, sed etiam cōsilia. Hic error maxime pugnat cum euangelio, q̃ sinxerunt se præceptis ita satisfacere, ut amplius etiam facerent. Et hinc natus est horribilis error, q̃ sinxerunt se habere merita supererogata

tionis. Hæc applicauerunt pro alijs, ut satisfactiones essent pro alienis peccatis. Hæc si quis odiose uelit exagitare, q̃ multa commemorare possit, quorum iam ipsos Monachos pudet.

Nō est leue scandalū in ecclesia populo proponere certū cultū ab hominibus excogitatum sine mandato dei, & docere quod talis cultus iustificet homines. Quia iustitia fidei in Christū, quā maxime oportet tradi in ecclesia, obscuratur, cum illæ mirificæ religiones Angelorum, simulatio paupertatis & humilitatis, & cœlibatus offunduntur oculis hominum.

Præterea obscurantur præcepta dei, & uerus cultus dei, cum audiunt homines, solos Monachos esse in statu perfectionis, quia perfectio Christiana est serio timere deum, & rursus concipere magnam fidem, & confidere propter Christum, quod habeamus deum placatum, petere a deo, & certo expectare auxilium in omnibus rebus gerendis, iuxta uocationem. Interim foris diligenter facere bona opera, & seruire uocationi. In his rebus est uera perfectio, & uerus cultus dei, non est in cœlibatu aut mendicitate, aut ueste sordida. Ac populus concipit multas perniciosas opiniones ex illis falsis præconijs uitæ Monasticæ. Audit sine modo laudari cœlibatum, ideo cum offensione conscientiae uersatur in coniugio. Audit solos mendicos esse perfectos, ideo cum offensione conscientiae retinet possessiones, negociatur. Audit consiliū euangelicum esse de non uindicando, ideo alij in priuata uita nō uerētur ulcisci, audiunt enim consiliū esse non præceptum. Alij oēs magistratus & ciuilia officia iudicāt indigna esse Christianis.

Legūtur exempla hominum, qui deserto coniugio, deserta reipublicæ administratione, abdiderunt se in Monasteria. Id uocabant fugere ex mundo, & querere uitæ genus quod deo magis placeret, nec uidebant deo seruendum esse in illis mandatis quæ ipse tradidit, non in mandatis, quæ sunt excogitata ab hominibus. Bonum & perfectum uitæ genus est, quod habet mandata dei. De his rebus necesse est admonere homines. Et ante hæc tē

pora reprehendit Gerson errorem Monachorum de perfectione & testatur suis temporibus nouam uocem fuisse, quod uita Monastica sit status perfectionis.

Tam multae impiæ opiniones hærent in uotis, quod mereantur remissionem peccatorum & iustificationem, quod sint perfectio Christiana, quod seruent consilia & præcepta, quod habeant opera supererogationis. Hæc omnia cum sint falsa & inania, faciunt uota irrita.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Magnæ disputationes fuerunt de potestate Episcoporum, in quibus nonnulli incommode commiscuerunt potestatem ecclesiasticam, & potestatem gladij. Et ex hac confusione, maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices freti potestate clauium, non solum nouos cultus instituerunt, reseruatiōe casuum, uiolentis excommunicationibus conscientias onerauerunt, sed etiam regna mundi transferre, & imperatoribus adimere imperium conati sunt. Hæc uitia multo ante reprehenderunt in ecclesia homines pii & eruditi. Itaque nostri ad consolandas conscientias, coacti sunt ostendere discrimen ecclesiasticæ potestatis, & potestatis gladij, & docuerunt utramque propter mandatum dei religiose uenerandam & honore afficiendam esse, tanquam summa dei beneficia in terris.

Sic autem sentiunt, potestatem clauium, seu potestatem Episcoporum iuxta euangelium, potestatem esse seu mandatum dei, prædicandi euangelij, remittendi & retinendi peccata, & administrandi sacramenta. Nam cum hoc mandato Christus mittit apostolos, Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta sunt. Marci 16. Ite, prædicate euangelium omni creaturæ &c.

Hæc potestas tantum exercetur docendo seu prædicando Evangelium, & porrigendo sacramenta, uel multis uel singulis iuxta uocationem, quia conceduntur non res corporales, sed res æternæ, iustitia æterna, spiritus sanctus, uita æterna. Hæc non possunt contingere nisi per ministerium uerbi & sacramentorum, sicut Paulus dicit, Evangelium est potentia dei, ad salutem omni credenti. Itaque cum potestas Ecclesiastica concedat res æternas, & tantum exerceatur per ministerium uerbi, non impedit politicam administrationem, sicut ars canendi nihil impedit politicam administrationem. Nam politica administratio uersatur circa alias res quam Evangelium. Magistratus defendit non mentes, sed corpora & res corporales, aduersus manifestas iniurias, & coercet homines gladio, & corporalibus poenis, ut iustitiam civilem & pacem retineat.

Non igitur commiscendæ sunt potestates, Ecclesiastica & civilis, Ecclesiastica suum mandatum habet, euangelij docendi & ad ministrandi sacramenta. Non irrumpat in alienum officium, non transferat regna mundi, non abroget leges magistratuum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat iudicia de ullis civilibus ordinationibus aut contractibus, non præscribat leges magistratibus de forma reipublice, sicut dicit Christus, Regnum meum non est de hoc mundo. Item, Quis constituit me iudicem aut diuisorem super uos? Et Paulus ad Philip. 3. Nostra politia in coelis est. 2. Cor. 10. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia deo, ad destruendas cogitationes &c. Ad hunc modum discernunt nostri utriusque potestatis officia, & iubent utramque honore afficere & agnoscere, utramque dei donum & beneficium esse.

Si quam habent Episcopi potestatem gladii, hanc non habent, ut Episcopi ex mandato euangelij, sed iure humano donatam a Regibus & Imperatoribus, ad administrationem civilem suorum bonorum. Hec interim alia functio est quam ministerium euangelij.

Cum igitur de iurisdictione Episcoporum quaeritur, discerni debet imperium ab Ecclesiastica iurisdictione. Porro secundum

dum Euangelium, seu ut loquuntur, de iure diuino, nulla iuris dictio competit Episcopis, ut Episcopis, hoc est, his quibus est commissum ministeriū uerbi & sacramentorum, nisi remittere peccata. Item cognoscere doctrinam, & doctrinā ab Euāgelio dissentientē reijcere, & impios, quorū nota est impietas, excludere a comunione Ecclesiae, sine ui humana, sed uerbo. Hic necessario, & de iure diuino, debent eis Ecclesiae praestare obedientiā, iuxta illud. Qui uos audit, me audit.

Verum cum aliquid contra Euangelium docēt aut statuūt, tunc habent Ecclesiae mandatum Dei, quod obedientiam prohibet, Matth. 23. Cauete a Pseudoprophetis. Gal. 1. Si Angelus de coelo aliud Euangelium euangelizauerit, anathema sit. 2. Corin. 13. Non possumus aliquid contra ueritatem, sed pro ueritate. Item, Data est nobis potestas ad aedificationem, no ad destructionem. Sic & Canones praecipiūt. 2. q. 7. Cap. Sacerdotes, & Cap. Oues. Et Augustinus contra Petilianī Epistolam inquit, Nec catholicis Episcopis consentiendum est, si cubi forte falluntur, aut contra Canonicas Dei scripturas aliquid sentiunt.

Si quam habent aliam uel potestatem, uel iuris dictionem in cognoscendis certis causis, uidelicet matrimonijs, aut decimarum &c. hanc habent humano iure, Vbi cessantibus ordinarijs coguntur Principes uel iuri, suis subditis ius dicere, ut pax retineatur.

Præter hæc disputatur, utrum Episcopi seu pastores habeant ius instituēdi ceremonias in Ecclesia, & leges de cibis, ferijs, gradibus ministrorum, seu ordinibus &c. condendi. Hoc ius qui tribuunt Episcopis, allegant testimonium. Adhuc multa habeo uobis dicere, sed nō potestis portare modo, Cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Allegant etiam exemplum Apostolorum, qui prohibuerunt abstinere a sanguine, & suffocato. Allegant sabbatum mutatum in diem Dominicum contra Decalogum, ut uidetur. Nec ullū exemplum magis iaciatur quam mutatio sabbati. Magnam contendunt Ecclesiae

potestatem esse, quod dispensauerit de præcepto Decalogi.

Sed de hac quæstione nostri sic docent, q̃ Episcopi non habent potestatem statuendi aliquid contra Euangelium, ut supra ostensum est, Docent idem Canones. 9. Distin. Porro contra scripturam est, traditiones condere aut exigere, ut per eam obseruationem mereamur remissionem peccatorum & satisficiamus pro peccatis, Leditur enim gloria meriti Christi, cum talibus obseruationibus conamur mereri remissionem peccatorum & iustificationem. Constat autem propter hanc persuasionem, in Ecclesia pene in infinitum creuisse traditiones, oppressa interim doctrina de fide & iustitia fidei, quia subinde plures seriæ factæ sunt, ieiunia indicta, ceremoniæ nouæ, noui honores sanctorum instituti sunt, quia arbitrabantur se autores talium rerû, his operibus mereri remissionem peccatorum & iustificationem. Sic olim creuerunt Canones pœnitentiales, quorum adhuc in satisfactionibus uestigia quædam uidemus.

Item pleriq; scriptores fingunt in nouo Testamento oportere cultum similem esse Leuitico, cuius ordinationem commiserit deus Apostolis & Episcopis. Et uidentur scriptores exemplo legis Mosaicæ decipi, quasi iustitia noui Testamenti sit externa obseruatio certorum rituum, sicut iustitia legis erat externa obseruatio certorum rituum. Sicut igitur in lege peccatum erat edere suillam carnem &c. Ita in nouo Testamento collocant peccatû in cibis, in diebus, in uestitu, & similibus rebus. Et existimant sine his rebus iustitiâ noui Testamenti non posse existere. Hinc sunt illa onera, q̃ certi cibi polluant conscientiam, q̃ horas Canonicas omittere sit mortale peccatû, q̃ ieiunia mereantur remissionem peccatorû, q̃ sint necessaria ad iustitiam noui Testamētis, q̃ peccatum in casu reseruato non possit remitti, nisi accesserit autoritas reseruantis, cū quidem ipsi canones tantum de reseruatione pœnæ Canonice loquantur, non de reseruatione culpæ.

Vnde habent ius Episcopî has traditiones imponendi Eccle

sijs ad grauiandas cōscientias? Extant enim clara testimonia quæ prohibent condere tales traditiones, uel ad promerendam remissionem peccatorum uel tanquam necessarias ad iustitiam noui Testamenti, aut ad salutem.

Paulus Colof. 2. Nemo uos iudicet in cibo, potu, parte diei festi, nouilunio aut sabbatis. Item, Si mortui estis cum Christo ab elementis mūdi, quare tanquā uiuentes in mūdo, decreta facitis? Non attingas non gustes nō cōrectes, q̄ omnia pereunt usu, & sunt mandata & doctrinæ hominum, quæ habent speciem sapiētiæ. Item ad Titum aperte prohibet traditiones, Non attendentes Iudaicis fabulis, & mādatis hominum auersantium ueritatē. Et Christus Matth. 15. inquit de his qui exigunt traditiones. Si nite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Et improbat tales cultus, Omnis plantatio quā non plantauit p̄r me⁹ cœlestis, eradicabit̃.

Si ius habent Episcopi onerandi Ecclesias infinitis traditionibus, & illaqueandi cōscientias, cur toties prohibet scriptura cōdere & audire traditiones? cur uocat eas doctrinas dæmoniorū, Num frustra hæc præmonuit spiritus sanctus? Relinquitur igitur, cum ordinationes institutæ tanquam necessariae, aut cū opīnionē promerendæ remissionis peccatorum, pugnent cū Euangelio, quod non liceat ullis Episcopis tales cultus instituere aut exigere. Necesse est enim in Ecclesijs retineri doctrinam, de libertate Christiana, quod non sit necessaria seruitus legis ad iustificationem, sicut in Galatis scriptum est, Nolite iterum iugo seruitutis subijci. Necesse est retineri præcipuum Euangelij locum, quod remissionem peccatorum, & iustificationem per fidem in Christum gratis consequamur, nō propter certas obseruationes, aut propter cultus ab hominibus institutos.

Quid igitur sentiendum est de die Dominico, & similibus ritibus templorum? Ad hæc respondent, quod liceat Episcopis seu pastoribuss facere ordinationes, ut res ordine gerantur in Ecclesia, non ut per illas mereamur remissionem peccatorum,

ARTICVLI FIDEI

aut satis faciamus pro peccatis, aut obligentur conscientia, ut iudicet esse necessarios cultus, ac sentiāt se peccare, cū sine offensione aliorum uiolant. Sic Paulus ordinat, ut in congregatione mulieres uelēt capita, ut ordine audiatur in Ecclesia interpretes &c.

Tales orationes conueniūt Ecclesias propter caritatē & tranquillitatem seruare eatenus, ne alius alium offendat, ut ordine & sine tumultu omnia fiant in Ecclesijs. Verum ita, ne conscientia onerentur, ut dicant res esse necessarias ad salutem, ac iudicent se peccare cum uiolant eas sine aliorum offensione, sicut nemo dixerit peccare mulierem, quā in publicum non uelato capite procedit, sine offensione hominum.

Talis est obseruatio diei Dominici, Paschatis, Pētecostes, & similium feriarum, & rituum, Nam qui iudicant Ecclesiā autoritate, pro sabbato institutam esse diei Dominici obseruationem, tanq̃ necessariam, longe errant. Scriptura concedit, ut obseruatio sabbati nūc sit libera. Docet enim ceremonias Mosaicās post reuelatum Euangelium non necessarias esse. Et tamen quia opus erat constituere certum diem, ut sciret populus quando conuenire deberet, apparet Ecclesiam ei rei destinasse diem Dominicū, qui ob hanc quoq; causam uidetur magis placuisse, ut haberent homines exemplum Christianae libertatis, & scirent nec sabbati nec alterius diei obseruationem necessariam esse.

Extant prodigiosae disputationes de mutatione legis, de ceremonijs nouae legis, de mutatione sabbati, quae omnes ortae sunt ex falsa persuasionē, quod oporteat in Ecclesia cultum esse simile Leuitico. Et quod Christus commiserit Apostolis & Episcopis excogitare nouas ceremonias, quae sint ad salutem necessariae. Hi errores serpsērunt in Ecclesiam, cum iustitia fidei non satis clare doceretur. Aliqui disputant diei Dominici obseruationem non quidem iuris diuini esse, sed quasi iuris diuini, praescribunt de Ferijs, quatenus liceat operari. Huiusmodi disputationes quid sunt aliud nisi laquei conscientiarum? Quantū enim conentur episcopi

zare traditiones, tamen nunquam potest æquitas deprehendi, donec manet opinio necessitatis, quam manere necesse est, ubi ignorantur iustitia fidei, & libertas Christiana.

Apostoli iusserunt abstinere a sanguine, quis nunc observat? neque tamen peccant qui non observant, quia ne ipsi quidem Apostoli uoluerunt onerare conscientias tali servitute, sed ad tempus prohibuerunt propter scandalum. Est enim perpetua voluntas evangelij consideranda in decreto. Vix ulli Canones servantur accurate, & multi quotidie exolescunt apud illos etiam, qui diligentissime defendunt traditiones. Nec potest conscientijs cōsuli, nisi hæc æquitas servetur, ut sciamus eos sine opinione necessitatis servari, nec lædi conscientias etiam si traditiones exoleant.

Facile autem possent Episcopi legitimam obedientiam retinere, si non urgerent servare traditiones, quæ bona conscientia servari non possunt. Nunc imperant coelibatum, nullos recipiunt nisi iurent se puram evangelij doctrinam nolle docere. Non petunt ecclesiæ ut Episcopi honoris sui iactura sarciant concordiam, quod tamen decebat bonos pastores facere. Tantum petunt ut iniusta onera remittant, quæ nova sunt, & præter consuetudinem ecclesiæ Catholicæ recepta. Fortassis initio quædam constitutiones habuerunt probabiles causas, quæ tamen posterioribus temporibus non cōgruunt. Apparet etiam quasdam errore receptas esse, quare Pontificiæ Clementiæ esset, illas nunc mitigare, quia talis mutatio non labefacit ecclesiæ unitatē. Multæ enim traditiones humanæ tēpore mutatae sunt, ut ostendunt ipsi Canones. Quod si non potest impetrari, ut relaxentur observationes, quæ sine peccato non possunt præstari, oportet nos regulam Apostolicam sequi, quæ præcipit, Deo magis obedire quàm hominibus. Petrus uertat Episcopos dominari, & ecclesijs imperare. Nunc non id agitur ut dominatio eripiatur Episcopis, sed hoc unum petitur, ut patiantur euangelium pure doceri, & relaxent paucas quasdam observationes, quæ sine peccato servari non possunt. Quod si ni-

ARTICVLI FIDEI

hīl remiserint, ipsi uiderint, quomodo deo rationē reddituri sint, quod pertinacia sua causam schismati præbent.

EPILOGVS.

Hī sunt præcipui articuli, qui uidentur habere controuersiam, quanquam enim de pluribus abusibus dici poterat, tamē, ut fugeremus prolixitatem, præcipua complexi sumus, ex quibus cætera facile iudicari possunt. Magnæ querelæ fuerunt de indulgentiis, de peregrinationibus, de abusu excommunicationis. Parochiæ multipliciter uexabantur per Stationarios. Infinitæ contentiones erant Pastoribus cum Monachis, de iure Parochiæ, de confessionibus, de sepulturis, de extraordinarijs concionibus, & de alijs innumerabilibus rebus. Huiusmodi negocia prætermisimus, ut illa quæ sunt in hac causa præcipua, breuiter proposita, facilius cognosci possent. Neq; hic quicquam ad ullius contumeliā dictum aut collectum est. Tantum ea recitata sunt, quæ uidebantur necessario dicenda esse, ut intelligi possit in doctrina ac ceremonijs, apud nos nihil esse receptum contra scripturam aut ecclesiam Catholicam, quia manifestum est nos diligentissime cauisse, ne qua noua & impia dogmata in ecclesias nostras serperent.

Hos articulos supra scriptos, uoluimus exhibere iuxta edictū C. M. in quibus confessio nostra extaret, & eorum qui apud nos docent, doctrinæ summa cerneretur. Si quid in hac confessione desiderabitur, parati sumus latiore informationem, deo uolente, iuxta scripturas exhibere.

Cæsareæ Maiest. V.

Fideles & subditi.

Ioannes dux Saxoniae Elector.
 Georgius Marchio Brandenburgensis.
 Ernestus dux Luneburgensis.
 Philippus Landgravius Hessorum.
 Ioannes Fridericus dux Saxoniae.
 Franciscus dux Luneburgensis.
 Vuolfgangus Princeps ab Anhalt.
 Senatus Magistratusq; Nurnbergenſis.
 Senatus Reutlingensis.

F 2

 APOLOGIA
 CONFESSIO
 NIS.

PHILIPPVS MELANCHTHON,

Lectori Salutem D.

OSTQVAM confessio Principum nostrorū publice prælecta est, Theologi quidam ac Monachi adornauerunt Confutationem nostri scripti, quam cum Cæs. Maiestas curasset etiam in confessu Principum prælegi, postulauit a nostris Principibus, ut illi Confutationi assentirentur. Nostri autem quia audierant multos articulos improbatos esse, quos abijcere sine offensione conscientiae non poterant, roga uerunt sibi exhiberi exemplum Confutationis, ut & uidere quid damnarent aduersarij, & rationes eorum reuellere possent. Et in tali causa, quæ ad religionem & ad docendas conscientias pertinet, arbitrabantur fore, ut non grauatim exhiberent suum scriptum aduersarij. Sed non potuerunt id impetrare nostri, nisi periculosissimis conditionibus, quas recipere non poterant, nisi uel lent se in discrimen certum conijcere. Instituta est autem deinde pacificatio, in qua apparuit nostros nullum onus quamlibet incommodum detrectare, quod sine offensione conscientiae suscipi posset. Sed aduersarij obstinate hoc postulabant, ut quosdam manifestos abusus atq; errores approbaremus, quod cum non possemus facere, iterum postulauit Cæs. M. ut Principes nostri assentirentur Confutationi. Id facere principes nostri recusauerūt. Quo modo enim assentirentur in causa religionis, scripto non inspecto? Et audierant articulos quosdam damnatos esse, in quibus non poterant iudicia aduersariorum sine scelere comprobare. Iusserant autem me & alios quosdam parare Apologiam Confessionis, in qua exponerentur Cæs. Maiestati causæ, quare non recipere Confutationem, & ea quæ obiecerant aduersarij diluerentur. Quidam enim ex nostris inter prælegendum capita locorum & argumentorum exceperant. Hanc Apologiam obtulerunt ad

extremum Cæsareæ Maiest. ut cognosceret nos maximis & gra-
uissimis causis impediri, quo minus Confutationem approbare-
mus. Verum Cæsarea Maiestas non recepit oblatum scriptum.
Postea editum est decretum quoddam, in quo gloriantur aduer-
sarij, q̃ nostram confessionem ex scripturis confutauerint. Habes
igitur Lector nunc Apologiam nostrā, ex qua intelliges, & quid
aduersarij iudicauerint, retulimus enim bona fide, & q̃ articulos
aliquot contra manifestam scripturam spiritus sancti damnaues-
rint, Tantum abest, ut nostras sententias per scripturas labefacta-
uerint. Quanq̃ autem initio Apologiam instituius communi-
cato cum alijs consilio, tamen ego inter excudendum quædam
adieci. Quare meum nomen profiteor, ne quis queri possit sine
cerio autore librum editū esse. Semper hic meus mos fuit in his
controuersijs, ut quantum omnino facere possem, retinerem for-
mam usitatæ doctrinæ, ut facilius aliquādo coire concordia pos-
set. Neq̃ multo secus nunc facio, Etsi recte possem longius abdu-
cere huius ætatis homines ab aduersariorum opinionibus. Sed
aduersarij sic agunt causam, ut ostendant se neq̃ ueritatem, neq̃
concordiam quærere, sed ut sanguinem nostrum exorbeant. Et
nunc scripsi, quam moderatissime potui, ac si quid uideatur dictū
asperius, hic mihi præfandum est, me cum Theologis ac Monas-
chis, qui scripserunt Confutationem, litigare, non cum Cæsare,
aut Principibus, quos, ut debeo, ueneror. Sed uidi nuper Confu-
tationem, & animaduerti adeo insidiosè & calumniôsè scriptam
esse, ut fallere etiam cautos in certis locis posset. Non tractaui ta-
men omnes cauillationes. Effet enim infinitum opus, sed præci-
pua argumenta complexus sum, ut extet apud omnes nationes,
testimonium de nobis, q̃ recte & pie sentiamus de Euangelio
Christi. Non delectat nos discordia, Nec nihil mouemur pericu-
lo nostro, quod quantum sit in tanta acerbitate odiorum, quibus
intelligimus accensos esse aduersarios, facile intelligimus. Sed
non possumus abijcere manifestam ueritatē & Ecclesiæ necessa-

PRAEFATIO.

nam, quare incommoda & pericula propter gloriam Christi, & utilitatem Ecclesiae perferenda esse sentimus, & cōfidimus Deo probari hoc nostrum officium, & speramus æquiora de nobis iudicia posteritatis fore. Neq; enim negari potest, quin multi loci doctrinae Christianae, quos maxime prodest extare in Ecclesia, a nostris patefacti & illustrati sint, qui qualibus & quam periculosos opinionibus obruti olim iacuerint apud Monachos, Canonicos, & Theologos Sophistas, non libet hic recitare. Habemus publica testimonia multorum bonorum uirorum, qui Deo gratias agunt pro hoc summo beneficio, q̄ de multis necessarijs locis docuerit meliora, quam passim leguntur apud aduersarios nostros. Commendabimus itaq; causam nostram Christo, qui olim iudicabit has controuersias, quem oramus, ut respiciat afflictas & dissipatas Ecclesias, & in concordiam piam & perpetuam redigat.

APOLOGIA

CONFESSIONIS.

PRIMUM ARTICVLVM CON-
fessionis nostræ probât nostri aduersarij, in quo
exponim⁹ nos credere & docere, q̃ sit una essen-
tia diuina, indiuidua &c. & tamen tres sint dis-
tinctæ personæ eiusdem essentiæ diuinæ, &
coeternæ, Pater, Filius, & Spirit⁹ sanctus. Hūc
articulum semper docuimus, & defendimus, Et sentimus eū ha-
bere certa & firma testimonia in scripturis sanctis, quæ labefactas
ri non queant. Et constanter affirmamus aliter sentientes, extra
Ecclesiam Christi, & Idolatras esse, & Deū contumelia afficere,

DE PECCATO ORI- GINALI.

SECUNDVM ARTICVLVM DE PEC-
cato Originis probant aduersarij, Verum ita ut reprehens-
dant tamen definitionem peccati Originalis, quam nos obiter
recitauimus. Hic in ipso statim uestibulo deprehendet Cæsar.
Maiestas, non solum iudicium, sed etiam candorem istis defuisse,
qui Confutationem scripserunt. Nam cum nos simplici animo
obiter recensere uoluimus illa, quæ peccatum Originis com-
plectitur, isti acerba interpretatione conficta, sententiam per
se nihil habentem incommodi, arte deprauant. Sic inquirunt, si-
ne metu Dei, sine fide esse, est culpa actualis. Igitur negant esse
culpam originalem,

Has argutias satis apparet in scholis natas esse, non in Confessio Cæsaris. Quamquam autem hæc cauillatio facillime reuelli possit, tamen ut omnes boni uiri intelligant, nos nihil absurdi de hac causa docere. Primum petimus, ut inspicatur Germanica confessio, hæc absoluet nos suspitione nouitatis, Sic enim ibi scriptum est, **Weiter wirt geleret / das nach dem fall Ade alle menschen / so natürlich geborn werden / inn sünden empfangen vnd geborn werden / das ist / das sie alle von mütter leib an / voll böser lust vnnnd neigung sind / keine ware Gottes forcht / kein waren glaubē an Got von natur haben können.**

Hic locus testatur nos, non solū actus, sed potētia seu dona efficiēdi timorē & fiduciā erga deū adimere propagatis secundū carnalē naturā, Dicimus. n. ita natos habere cōcupiscentiam, nec posse efficere uerū timorē & fiduciā erga Deū. Quid hic reprehēdi potest? Bonis uiris quidē arbitramur nos satis purgatos esse. Nā in hanc sententiā latīna descriptio, potētiā naturæ detrahit, hoc est, dona & uim efficiēdi timorē & fiduciā erga Deū, detrahit & in adultis actus. Vt cum nominamus concupiscentiam, non tantum actus seu fructus intelligimus, sed perpetuam naturæ inclinationem.

Sed postea ostendemus pluribus uerbis, nostram descriptionem consentire cum usitata ac ueteri definitione. Prius enim consilium nostrum aperiendum est, cur his potissimum uerbis hoc loco usi simus. Aduersarij in scholis fatentur materiale (ut uocāt) peccati originalis esse concupiscentiam, quare in definiendo non fuit pretereunda, præsertim hoc tempore, cum de ea nonnulli parum religiose philosophantur.

Quidam enim disputant, peccatum originis nō esse aliquod in natura hominis uisum, seu corruptionem, sed tantū seruitutē, seu conditionem mortalitatis, quam propagati ex Adam sustineant

neant, sine aliquo proprio uicio, propter alienam culpam. Prætere
rea addunt, neminem damnari morte æterna propter peccatum
originis, Sicut ex ancilla serui nascuntur, & hanc conditionem si-
ne naturæ uitijs, sed propter calamitatem matris sustinent. Nos,
ut hanc impiam opinionem significaremus nobis displicere, con-
cupiscentiæ mentionem fecimus, optimo animo morbos nomi-
nauimus, & exposuimus, q̃ natura hominum corrupta & uicio-
sa nascatur.

Necq̃ uero tantum concupiscentiam nominauimus, sed dixi-
mus etiã, deesse timorem dei, & fidem. Id hoc consilio adieci-
mus. Extenuant peccatum Originis & scholastici doctores, non
satis intelligentes definitionem peccati originis, quam accepe-
runt a Patribus. De fomite disputant, quod sit qualitas corporis,
& ut suo more sint inepti, quærunt utrum qualitas illa, contagio-
ne pomi, an ex afflatu serpentis cōtracta sit. Vtrum augeatur me-
dicamentis. Huiusmodi quæstionibus oppresserunt principale
negocium. Itaq̃ cum de peccato originis loquuntur, grauiora ui-
tia humanæ naturæ non commemorant, scilicet ignoratiōē dei,
contemptum dei, uagare metu & fiducia dei, odisse iudiciū dei,
fugere deum iudicantem, irasci deo, desperare gratiam, habere si-
duciam rerum præsentium &c. Hos morbos, qui maxime aduer-
santur legi dei, non animaduertunt scholastici. Imo tribuunt inte-
rim humanæ naturę integras uires ad diligendum deum super o-
mnia, ad faciendā præcepta dei, quo ad substantiam actuum, nec
uident se pugnantiā dicere. Nam proprijs uiribus posse diligere
deum super omnia, facere præcepta dei, quid aliud est q̃ habere
iustitiā originis? Quod si has tantas uires habet humana natu-
ra, ut per se possit diligere deum super omnia, ut confidenter as-
firmant scholastici, quid erit peccatum originis? Quorsum autem
opus erit gratia Christi, si nos possumus fieri iusti, propria iusti-
tia? Quorsum opus erit spiritu sancto, si uires humanæ per se
possunt deum super omnia diligere, & præcepta dei facere? Quis

non uidet, quam præpostere sentiant aduersarij: Leuiore morbos in natura hominis agnoscunt, grauiore morbos non agnoscunt, de quibus tamen ubiq; admonet nos scriptura, & Prophetæ perpetuo conqueruntur, uidelicet de carnali securitate, de contemptu dei, de odio dei, & similibus uitijis nobiscum natis. Sed postquam scholastici admiscuerunt doctrinæ Christianæ, Philosophiā de perfectione naturæ, & plus, q̃ satis erat, libero arbitrio & actibus elicitis tribuerunt, & homines philosophica s. u. ciuili iustitia, quam & nos fatemur rationi subiectam esse, & aliquo modo in potestate nostra esse, iustificari coram deo docuerunt, non potuerunt uidere interiorem immunditiam naturæ hominum. Neq; enim potest iudicari, nisi ex uerbo dei, quod scholastici in suis disputationibus non sæpe tractant.

Hæ fuerunt causæ, cur in descriptione peccati originis, & concupiscentiæ mentionem fecimus, & detraximus naturalibus uitibus hominis, timorē & fiduciā erga deum. Voluimus enim significare, q̃ peccatū originis hos quoq; morbos cōtineat, ignoratōnem dei, contemptū dei, uacare metu dei, & fiducia erga deū, nō posse diligere deū. Hæc sunt præcipua uitia naturæ humanæ, pugnantiā propriē cum prima tabula decalogi.

Neq; noui quicquam diximus. Verus definitio recte intellecta prorsus idem dicit, Cum ait peccatum originis carentiam esse iustitiæ originalis. Quid est autem iustitiæ? Scholastici hic rixantur de dialecticis quæstionibus, non explicant quid sit iustitiā originalis. Porro iustitiā in scripturis continet non tantum secundam tabulam Decalogi, sed primam quoq; quæ præcipit de timore dei, de fide, de amore dei. Itaq; iustitiā originalis habitura erat nō solum æquale temperamentum qualitatū corporis, sed etiam hæc dona, notitiā dei certiore, timorem dei, fiduciam dei, aut certe rectitudinem, & uim ista efficiendi. Idq; testatur scriptura cum inquit, hominem ad imaginem & similitudinē dei conditum esse. Quod quid est aliud, nisi in homine hanc sapientiam &

iustitiam effigiatam esse, quæ deum apprehenderet, & in qua res
luceret deus, hoc est homini dona esse data, notitiam dei, timorẽ
dei, fiduciam erga deum, & similia. Sic enim interpretatur simili-
tudinẽ dei Irenæus & Ambrosius, qui cum alia multa in hanc
sententiã dicit, rû ita inquit. Non est ergo anima ad imaginẽ dei,
in qua deus non semper est, Et Paulus ad Ephesios & Colossens-
es ostendit imaginem dei, notitiam dei esse, iustitiam & ueritatẽ.
Nec Longobardus ueretur dicere, quod iustitia originis, sit ipsa si-
militudo dei, quæ homini indita est a deo. Recitamus ueterum
sententias, quæ nihil impediunt Augustini interpretationem de
immagine.

Itaq; uetus definitio, cum inquit, peccatum esse carentiam ius-
titie, detrahit non solum obedientiam inferiorum uirum homi-
nis, sed etiam detrahit notitiam dei, fiduciam erga deum, timorẽ
& amorem dei, aut certe uim ista efficiendi detrahit. Nam & ipsi
Theologi in scholis tradunt ista non effici sine certis donis, & au-
xilio gratiæ. Nos ipsa dona nominamus, ut res intelligi possit, no-
titiam dei, timorem & fiduciam erga deum. Ex his apparet ue-
terem definitionem prorsus idem dicere, quod nos dicimus detra-
hentes metum dei & fiduciam, uidelicet non actus tantum, sed
dona & uim ad hæc efficienda.

Eadem est sententia definitionis, quæ extat apud Augustinũ,
qui solet definire peccatum originis concupiscentiam esse. Signi-
ficat enim concupiscentiam successisse amissã iustitiã. Nam ægra
natura quia non potest deum timere & diligere, deo credere, que-
rit & amat carnalia. Iudiciũ dei, aut secura contemnit, aut odit
perterrefacta. Ita & defectum complectitur Augustinus, & uitio-
sum habitum, qui successit, Neq; uero concupiscentia tantũ cor-
ruptio qualitatum corporis est, sed etiam praua conuersio ad car-
nalia in superioribus uiribus. Nec uident, quid dicant, qui simul
tribuunt homini cõcupiscentiam non mortificatam a spiritu san-
cto, & dilectionem dei super omnia.

Nos igitur recte expressimus utrumq; in descriptione peccati Originalis, uidelicet defectus illos, non posse deo credere, non posse deum timere ac diligere. Item habere concupiscentiam, quæ carnalia quærit contra uerbum dei, hoc est, quærit non solum uoluptates corporis, sed etiam sapientiam & iustitiam carnalem, & confidit his bonis, contemnens deum. Neq; solum ueteres, sed etiam recentiores, Siqui sunt cordaciores, docent simul ista uere peccatum originis esse, defectus uidelicet, quos recensui, & concupiscentiam. Sic enim inquit Thomas, Peccatum originis habet priuationem originalis iustitiæ, & cum hoc inordinatam dispositionem partium animæ, unde non est priuatio pura. Sed quidā habitus corruptus. Et Bonauentura, Cum queritur quid sit originale peccatum, recte respondetur, qd sit concupiscentia immoderata. Recte etiam respondetur, qd sit debitæ iustitiæ carentia. Et in una istarum responsionum includitur altera. Idem sensit Hugo cum ait, Originale peccatum esse, ignorantiam in mente, & concupiscentiam in carne. Significat enim nos nascentes afferre ignorationem dei, incredulitatem, diffidentiam, contemptū, odiū dei. Hæc enim complexus est, cum ignorantiam nominat. Et hæc sententiæ consentiunt cum scripturis. Nam Paulus interdum expresse nominat defectum, ut 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ spiritus dei sunt. Alibi concupiscentiā nominat effusacem in membris, & parientem malos fructus. Plures locos citare de utraq; parte possemus, sed in re manifesta nihil opus est testimonijs. Et facile iudicare poterit prudens lector has non tantū culpas actuales esse, sine metu dei, & sine fide esse. Sunt enim durabiles defectus in natura non renouata.

Nihil igitur de peccato originis sentimus alienum, aut a scriptura, aut a catholica ecclesia, sed grauissimas sententias Scripturæ & Patrum obrutas Sophisticis rixis Theologorum recentium, repurgamus, & in lucem restituimus, nam res ipsa loquitur, recentiores Theologos non animaduertisse, quid uoluerint Patres de

defectu loquentes. Est autē necessaria cognitio peccati originis. Neque enim potest intelligi magnitudo gratiæ Christi, nisi moribus nostris cognitis. Tota hominis iustitia, mera est hypocrisis coram Deo, nisi agnouerimus cor naturaliter uacare amore, timore, fiducia Dei. Ideo propheta inquit, Postquam ostēdisti mihi, percussi femur meum. Item, Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax, id est, non recte sentiens de Deo.

Hic flagellant aduersarij etiam Lutherum quod scripserit, Peccatum originis manere post Baptismum, Addunt hunc articulum iure damnatum esse a Leone. x. Sed Cesa. Maieſt. in hoc loco manifestam calumniam deprehendet. Sciūt enim aduersarij in quā sententiā Lutherus hoc dictum uelit, quod peccatum originis reliquum sit post Baptismū. Semper ita scripsit, quod Baptismus tollat reatum peccati originalis, etiam si materiale, ut isti uocāt, peccati maneat, uidelicet concupiscentia. Addidit etiam de materia li, quod SPIRITVS sanctus datus per baptismum incipit mortificare concupiscentiam, & nouos motus creat in homine. Ad eundem modum loquitur & Augustinus, qui ait, Peccatum in Baptismo remittitur, non ut non sit, sed ut non imputetur. Hic palam fatetur esse, hoc est, manere peccatū, tametsi non imputetur. Et hæc sententia adeo placuit posterioribus, ut recitata sit & in Decretis. Et contra Iulianum inquit Augustinus, Lex ista, quæ est in membris, remissa est regeneratiōe spiritali, & manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus solutus est sacramēto, quo renascuntur fideles. Manet autem quia operatur desideria, contra quæ dimicant fideles. Sic sentire ac docere Lutherum sciunt aduersarij. Et cum rem improbare nō possint, uerba tamē calumniantur, ut, hoc artificio innocentem opprimant.

At disputant concupiscentiam poenam esse, non peccatum, Lutherus defendit peccatum esse. Supra dictum est Augustinū definire peccatum originis, quod sit cōcupiscentia, Expostulent cū Augustino, si quid habet incommodi hæc sententia. Præterea

Paulus ait concupiscētiā nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces. Item uideo aliam legē in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me legi peccati, quae est in membris meis. Hæc testimonia nulla cauillatione euerſi possunt. Clare enim appellant concupiscētiā peccatū, Quod tamen his qui sunt in Christo, non imputatur, & si res sit natura digna morte, ubi nō cōdonatur. Sic patres citra cōtrouersiā sentiūt, Nā Augustinus longa disputatione reuellit opīnionē istorū, qui sentiebant concupiscētiā in homine non esse uitiū, sed ἀδιάφορον, ut corporis color, aut aduersa ualetudo ἀδιάφορον dicūt.

Quod si contendēt aduersarij, fomitem esse ἀδιάφορον, reſclamabunt non solum multæ sententiæ scripturæ, sed plane tota Ecclesia. Quis enim unquam ausus est dicere hæc esse ἀδιάφορα, etiam si perfectus consensus non accederet, dubitare de ira Dei, de gratia Dei, de uerbo dei, irasci iudicijs dei, indignari q̄ Deus non eripit statim ex afflictionibus, fremere q̄ impij meliore fortuna utuntur, quam boni, incitari ira, libidine, cupiditate glorię, opum &c. Et hæc agnoscūt in se homines pij, ut apparet in Psalmis, ac Prophetis. Sed in Scholis transtulerunt huc ex Philosophia prorsus alienas sentētiās, Quod propter passionē nec boni, nec mali simus, nec laudemur, nec uituperemur. Item, nihil esse peccatum, nisi uoluntarium. Hæ sententię apud Philosophos de ciuili iudicio dictæ sunt, non de iudicio dei. Nihilo prudentius assuunt & alias sententiās, naturam non esse malam, Id in loco dictum non reprehendimus, sed non recte detorquetur ad extenuandum peccatum originis, Et tamen hæ sententiæ leguntur apud Scholasticos, qui intempestiue cōmiserunt philosophicā seu ciuile doctrinā de moribus cū Euāgelio. Neq̄ hæc in Scholis tantum disputabantur, sed ex scholis, ut sit, efferebantur ad populum. Et he persuationes regnabant, & alebant fiduciam humanarū uirū & opprimebant cognitionē gratiæ Christi. Itaq̄ Lutherus uolēs magnitudinē peccati originalis & humanæ infirmitatis declarare

re, docuit reliquias illas peccati originalis, non esse sua natura in homine ἀδικήματα, sed indigere gratia Christi, ne imputentur, item spiritu sancto, ut mortificentur.

Quamq̃ Scholastici utrunq̃ extenuant, peccatū & poenam, cū docent hominē proprijs uiribus posse mandata dei facere. In Genesi aliter describitur poena imposita pro peccato originis. Ibi enim nō solū morti & alijs corporalibus malis subiicitur humana natura, sed etiā regno diaboli. Nā ibi fertur hæc horribilis sententia, Inimicitias ponam inter te & mulierē, & inter semen tuū, & semen illius. Defectus, & concupiscentia sunt poenę & peccata, Mors & alia corporalia mala, & tyrannis diaboli proprie poenę sunt. Est. n. natura humana in seruitutem tradita, & captiua a diabolo tenetur, qui eā impijs opinionibus & erroribus demeritat, & impellit ad omnis generis peccata. Sicut autē diabolus uincit nō potest, nisi auxilio Christi, Ita non possumus nos proprijs uiribus ex ista seruitute eximere. Ipsa mūdi historia ostendit, quāta sit potentia regni diaboli. Plenus est mundus blasphemijs contra deū, & impijs opinionibus, & his uinculis habet diabolus irritos sapientes & iustos corā mundo. In alijs ostendunt se crassiora uitia. Cū autē datus sit nobis Christus, qui & hæc peccata, & has poenas auferat, & regnū diaboli, peccatū & mortē destruat, beneficia Christi nō poterūt cognosci, nisi intelligamus mala nostra. Ideo de his rebus nostri concionatores diligenter docuerūt, & nihil noui tradiderunt, sed sanctam scripturam, & sanctorum Patrum sententias proposuerunt.

Hæc arbitramur satisfactura esse Cæs. Maiestati, de puerilibus & frigidis cauillationibus, quibus aduersarij articulum nostrum calumniati sunt. Scimus enim nos recte & cum catholica Ecclesia Christi sentire, Sed si renouabūt hæc cōtrouersia aduersarij, nō defuturi sunt apud nos, qui respōdeāt, & ueritati patriocinētur. Nā aduersarij in hac causa, magna ex parte quid loquantur, nō intelligūt, Sæpe dicunt pugnantia, Nec formale peccati

DE IUSTIFICATIONE.

originis, nec defectus quos uocant, recte ac Dialectice expediunt. Sed nos hoc loco nolimus istorum rixas nimis subtiliter excutere, Tantum sententiam sanctorum Patrum, quam & nos sequimur, communibus & notis uerbis duximus esse recitandam.

Tertium articulum probant aduersarij, in quo confitemur duas in Christo naturas, uidelicet naturam humanam assumptam a uerbo in unitatem personae suae. Et quod idem Christus passus sit ac mortuus, ut reconciliaret nobis patrem, & resuscitatus ut regnet, iustificet, & sanctificet credentes &c. iuxta Symbolum Apostolorum & Symbolum Nicenum.

DE IUSTIFICATIONE.

IN quarto, quinto, sexto, & infra in articulo, xx. damnant nos quod docemus homines non propter sua merita, sed gratis propter Christum consequi remissionem peccatorum fide in Christum. Vtrumque enim damnant, & quod negamus homines propter sua merita consequi remissionem peccatorum, & quod affirmamus homines fide consequi remissionem peccatorum, & fide in Christum iustificari. Cum autem in hac controversia praecipuus locus doctrinae Christianae agitur, qui recte intellectus illustrat & amplificat honorem Christi, & affert necessariam & uberrimam consolationem pijs conscientijs, rogamus ut Caesarea Maiestas de rebus tantis clementer nos audiat. Nam aduersarij cum neque quid remissio peccatorum, neque quid fides, neque quid gratia, neque quid iustitia sit, intelligant, misere contaminant hunc locum, & obscurant gloriam & beneficia Christi, & eripiunt pijs conscientijs propositas in Christo consolationes. Vt autem & confirmare confessionem nostram, & dicere ea, quae aduersarij obijciunt, possimus, incipio quaedam praefanda sunt, ut fontes utriusque generis doctrinae, aduersariorum, & nostrae cognosci possint.

Vntuerfa

Vniuersa scriptura in hos duos locos præcipuos distribui debet, in legem, & promissiones. Alias enim legem tradit, alias tradit promissionem de Christo, uidelicet, cum aut promittit Christum uenturum esse, & pollicetur propter eum remissionem peccatorum, iustificationem & uitam æternam, aut in euangelio Christus, postquam apparuit, promittit remissionem peccatorum, iustificationem & uitam æternam. Vocamus autem legem in hac disputatione decalogi præcepta, ubicumq; illa in scripturis leguntur. De ceremonijs & iudicialibus legibus Moyse in præsentia nihil loquimur.

Ex his aduersarij sumunt legem, quia humana ratio naturaliter intelligit aliquo modo legem. Habet enim idem iudicium scriptum diuinitus in mente, & per legem querunt remissionem peccatorum & iustificationem. Decalogus autem requirit non solū externa opera ciuilia, quæ ratio utcumq; efficere potest, sed etiam requirit alia longe supra rationem posita, scilicet, uere timere deum, uere diligere deum, uere inuocare deum, uere statuere, quod deus exaudiat, & expectare auxilium dei in morte, in omnibus afflictionibus, deniq; requirit obedientiam erga deum in morte & omnibus afflictionibus, ne has fugiamus, aut auersemur, cum deus imponit.

Hic Scholastici secuti Philosophos tantum docent iustitiam rationis, uidelicet, ciuilia opera, & affingunt, quod ratio sine spiritu sancto possit diligere deum supra omnia. Nam donec humanus animus, ociosus est, nec sentit iram, aut iudicium dei, fingere potest, q̄ uelit deum diligere, q̄ uelit propter deum benefacere. Ad hunc modum docent homines mereri remissionem peccatorum, faciendo quod est in se, hoc est, si ratio dolens de peccato, eliciat actum dilectionis dei, aut bene operetur propter deum. Et hæc opinio, quia naturaliter blanditur hominibus, peperit & auxit multos cultus in ecclesia, uota Monastica, abusus Missæ. Et subinde alij alios cultus atq; observationes hac opinione exco

gitauerunt. Et ut fiduciam talium operum alerēt atq; augerent, affirmauerunt deum necessario gratiam dare sic operanti, necessitate non coactionis, sed immutabilitatis.

In hac opinione multi magni & perniciosi errores hærēt, quos longum esset enumerare. Tantum illud cogitet prudens lector, Si hæc est iustitia Christiana, quid interest inter philosophiam, & Christi doctrinam? Si meremur remissionem peccatorum his nostris actibus elicitis, quid præstat Christus? Si iustificari possumus per rationem & opera rationis, quorsum opus est Christo aut regeneratione? Et ex his opinionibus iam eo prolapsa res est, ut multi irrideant nos, qui docemus aliam iustitiam præter philosophicam quærendam esse. Audiuius quosdam pro concione ablegato euangelio, Aristotelis ethica enarrare. Nec errabant isti si uera sunt, quæ defendunt aduersarij. Nam Aristoteles de moribus ciuilibus adeo scripsit erudite, nihil ut de his requirendum sit amplius. Videmus extare libellos, in quibus conferuntur quædã dicta Christi, cum Socratis, Zenonis, & aliorum dictis, quasi ad hoc uenerit Christus, ut traderet leges quasdam, per quas mereremur remissionem peccatorum, nõ acciperemus gratis propter ipsius merita. Itaq; si recipimus hic aduersariorum doctrinam, q̃ mereamur operibus rationis remissionem peccatorum & iustificationem, nihil iam intererit inter iustitiam philosophicam, aut certe Pharisaicam, & Christianam.

Quamquam aduersarij ne Christum omnino prætereant, requirunt notitiam historię de Christo, & tribuunt ei, q̃ meruerit nobis dari quendam habitum, siue ut ipsi uocant, primam gratiam, quam intelligunt habitum esse inclinãtem, ut facilius diligamus deum, Exiguum tamen est, quod huic habitui tribuunt, quia sunt actus uoluntatis ante habitum illum, & post illum habitum eiusdem speciei esse, Fingunt uoluntatem posse diligere deum, sed habitus ille tamen extimulat, ut idem faciat libentius. Et iubent mereri hunc habitum primũ per præcedentia merita, deinde

iubent mereri operibus legis incrementum illius habitus, & uitā eternam. Ita sepeliunt Christum, ne eo mediatore utantur homines, & propter ipsum sentiant se gratis accipere remissionem peccatorum et reconciliationem, sed somnient se propria impletione legis mereri remissionem peccatorum, & propria impletione legis coram deo iustos reputari, cum tamē legi nunquam satisfiat, cum ratio nihil faciat, nisi quædam ciuilia opera. Interim neque timeat deum, neque uere credat se deo curæ esse. Et quanquā de habitu illo loquuntur, tamen sine iustitia fidei, neque existere dilectio dei, in hominibus, neque quid sit dilectio dei intelligi potest.

Et quod fingunt discrimen inter meritum congrui, & meritū condigni, ludunt tantum, ne uideantur aperte *πελαγιστῆς*. Nam si deus necessario dat gratiā pro merito congrui, iam non est meritum congrui, sed meritum condigni. Quanquam quid dicant, non uident. Post habitum illum dilectionis fingūt hominem de condigno mereri. Et tamen iubēt dubitare, utrum adsit habitus. Quomodo igitur sciunt, utrum de congruo an de condigno mereantur. Sed tota hæc res conficta est ab ociosis hominibus, qui non norant, quomodo contingat remissio peccatorum, & quomodo in iudicio dei, & terroribus conscientiæ, fiducia operum nobis excutiat. Securi hypocritæ semper iudicant se de condigno mereri, siue adsit habitus ille, siue non adsit, quia naturaliter confidunt homines propria iustitia, sed conscientiæ perterritæ ambigunt & dubitant, & subinde alia opera quærunt & cumulant, ut acquiescant. Hæc nunquam sentiunt se de condigno mereri, & ruunt in desperationem, nisi audiant præter doctrinam legis, Euangelium de gratuita remissione peccatorum, & iustitia fidei.

Ita nihil docent aduersarij, nisi iustitiam rationis, aut certe legis, in quam intuentur, sicut Iudæi in uelatam Moyse faciem, & in securis Hypocritis, qui putant se legi satisfacere, excitant præsumptionem & inanem fiduciam operum, & contemptum

gratiæ Christi. E contra pauidas conscientias adigunt ad desperationem, quæ operantes cum dubitatione, nunquam possunt ex-
periri, quid sit fides, & quam sit efficax, ita ad extremum penitus
desperant.

Nos autem de iustitia rationis sic sentimus, quod deus requirat
eam, & quod propter mandatum dei necessario sint facienda honesta
opera, quæ decalogus præcipit, iuxta illud, Lex est pædagogus.
Item, Lex est iniustis posita. Vult enim deus coerceri carnales in
la civili disciplina. Et ad hanc conseruandam dedit leges, literas,
doctrinam, magistratus, poenas. Et potest hanc iustitiam utcum-
que ratio suis uiribus efficere, quanquam sæpe uincitur imbecilli-
tate naturali, & impellente diabolo ad manifesta flagitia. Quan-
quam autem huic iustitiæ rationis libenter tribuimus suas laudes.
Nullum enim maius bonum habet hæc natura corrupta. Et re-
cte inquit Aristoteles, neque Hesperum, neque Luciferum formosio-
rem esse iustitia. Ac deus etiam ornat eam corporalibus premiis,
tamen non debet cum contumelia Christi laudari.

Falsum est enim, quod per opera nostra mereamur remissionem
peccatorum.

Falsum est & hoc, quod homines reputentur esse iusti coram deo,
propter iustitiam rationis.

Falsum est & hoc, quod ratio proprijs uiribus possit deum supra
omnia diligere, & legem dei facere, uidelicet, uere timere deum,
uere statuere, quod deus exaudiat, uelle obedire deo in morte, & alijs
ordinationibus dei. Non concupiscere aliena &c. etsi ciuilia ope-
ra efficere ratio potest.

Falsum est & hoc & contumeliosum in Christum, quod non pec-
cent homines facientes præcepta dei sine gratia.

Huius nostræ sententiæ testimonia habemus, non solum ex
scripturis, sed etiam ex Patribus. Nam Augustinus copiosissime dis-
putat contra Pelagianos gratiam non dari propter merita nostra.
Et de natura & gratia inquit. Si possibilitas naturalis per liberum

arbitrium, & ad cognoscendum quomodo uiuere debeat, & ad bene uiuendū sufficit, sibi ergo Christus gratis mortuus est. Ergo euacuatum est scandalum crucis. Cur non etiā ego hic exclamem? Imo exclamabo & istos increpabo dolore Christiano. Euacuati estis a Christo, qui in natura iustificamini, a gratia excidistis. Ignorantes enim iustitiam Dei, & uestram uolentes constituere, iustitiæ Dei non estis subiecti. Sicut enim finis legis, ita etiā naturæ humanæ uitiosę saluator Christus est, ad iustitiam omni credenti. Et Iohannis. 8. Si uos filius liberauerit, uere liberi eritis. Non igitur possumus per rationem liberari a peccatis, & mereri remissionem peccatorum. Et Iohannis tertio scriptum est, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nō potest introire in regnū Dei. Quod si opus est renasci per spiritum sanctum, Iustitia rationis non iustificat nos coram Deo, non facit legem, Roma. 3. Omnes carent gloria Dei, id est, carent sapientia & iustitia dei, quæ Deum agnoscit & glorificat. Item Roma. 8. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum, Legi enim Dei nō est subiectus, ac ne potest quidem ei subijci. Qui autem in carne sunt, Deo placere nō possunt. Hęc adeo sūt aperta testimonia, ut nō desiderēt acutum intellectorem, sed attentum auditorē, ut Augustini uerbis utamur, quibus ille in eadē causa usus est. Si sensus carnis est, inimicitia aduersus DEVM, certe caro non diligit DEVM. Si non potest legi DEI subijci, non potest Deum diligere. Si sensus carnis est inimicitia aduersus Deum, peccat caro etiā cum externa ciuilia opera facimus. Si non potest subijci legi dei, certe peccat, etiā si egregia facta, & digna laude iuxta humanū iudiciū habet. Aduersarij intuentur præcepta secundę tabulę, quæ iustitiam ciuilem continent, quam intelligit ratio. Hac contenti putant se legi Dei satisfacere. Interim primam tabulam nō uident, quæ præcipit, ut diligamus Deum, ut uere statuamus, q̃ Deus irascatur peccato, ut uere timeamus Deum, ut uere statuamus, q̃ Deus exaudiat. At humanus animus sine spiritu sancto

Ho, aut securus contemnit iudiciū dei, aut in pœna fugit & odit iudicantem deum. Itaq; non obtemperat primæ tabulæ. Cū igitur hereant in natura hominis contemptus dei, dubitatio de uerbo dei, de minis, & promissionibus, uere peccāt homines, etiam cum honesta opera faciunt sine spiritu sancto, quia faciunt ea impio corde iuxta illud, Quidquid nō est ex fide, peccatum est. Tales enim operantur cum contemptu dei, sicut Epicurus non sentit se deo, curæ esse respici, aut exaudiri a deo. Hic cōtemptus uisitat opera in speciem honesta, quia Deus iudicat corda.

Postremo hoc imprudētissime scribitur ab aduersarijs, q̄ homines rei æternæ iræ, mereantur remissionem peccatorū per actū elicitum dilectionis, cum impossibile sit diligere deum, nisi prius fide apprehendatur remissio peccatorum. Non enim potest cor uere sentiens deum irasci, diligere deum, nisi ostēdatur placatus. Donec terret & uidetur nos abijcere in æternam mortem, nō potest se erigere natura humana, ut diligat iratum, iudicantem & punientem. Facile est ociosis fingere ista somnia de dilectione, q̄ reus peccati mortalis possit deum diligere super omnia, quia non sentiunt, quid sit ira, aut iudicium dei. At in agone conscientiae & in acie experitur conscientia uanitatem illarum speculationum philosophicarum. Paulus ait. Lex iram operatur. Non dicit per legem mereri homines remissionem peccatorū. Lex enim semper accusat conscientias, per terre facit. Non igitur iustificat, quia conscientia per terrefacta lege fugit iudicium dei. Errant igitur, qui per legem, per opera sua mereri se remissionem peccatorum confidunt. Hæc de iustitia rationis, aut legis, quam aduersarij docent, satis sit dixisse. Nam paulo post cum nostram sententiā de iustitia fidei dicemus, res ipsa coget plura testimonia ponere, quæ etiam proderunt ad illos errores aduersariorum, quos hactenus recensuimus, euertendos.

Quia igitur non possunt homines uiribus suis legem dei facere, & omnes sunt sub peccato, & rei æternæ iræ ac mortis. Ideo

non possumus per legem a peccato liberari, ac iustificari, sed data est promissio remissionis peccatorum & iustificationis propter Christum, qui dat⁹ est pro nobis, ut satisfaceret pro peccatis mundi, & positus est mediator ac propiciator. Et hæc promissio non habet cōditionem meritorum nostrorum, sed gratis offert remissionem peccatorū & iustificationem, sicut Paulus ait. Si ex operibus, iam non est gratia. Et alibi. Iustitia dei iam manifestatur sine lege, id est, gratis offertur remissio peccatorum. Nec pendet reconciliatio ex nostris meritis. Quod si ex nostris meritis penderet remissio peccatorum & reconciliatio esset ex lege, esset inutilis. Quia enim legem non facimus, sequeretur etiam promissionem reconciliationis nunq̃ nobis contingere. Sic argumentatur Paulus Roma. 4. Si ex lege esset hæreditas, inanis esset fides, & abolita promissio. Si enim promissio requireret conditionem meritorum nostrorum, ac legem, cum legem nunquam faciamus, sequeretur promissionem inutilem esse.

Cum autem iustificatio cōtingat per gratuitā promissionē, sequitur q̃ nō possum⁹ nos ipsi iustificare, alioqui quorsum opus erat promittere? cumq̃ promissio non possit accipi nisi fide, Euāgelium, quod est propriē promissio remissionis peccatorum & iustificationis propter Christum, prædicat iustitiam fidei in Christū, quam non docet lex, neq̃ hæc iustitia legis. Lex enim requirit a nobis opera nostra, & perfectionē nostram, Sed promissio offert nobis oppressis peccato & morte gratis reconciliationem propter Christum, quæ accipitur non operibus, sed sola fide. Hæc fides non affert ad DEVM fiduciam priorum meritorum, sed tantum fiduciam promissionis, seu promissæ misericordiæ in CHRISTO. Hæc igitur fides specialis, quæ credit unusquisq̃ sibi remitti peccata propter CHRISTVM, & DEVM placatum & propitium esse propter Christū, consequitur remissionem peccatorum, & iustificat nos, & quia in

DE IUSTIFICATIONE.

pœnitentia, hoc est, in terroribus consolatur & erigit corda, & re-
generat nos, & affert spiritum sanctum, ut deinde legem Dei sa-
cere possimus, uidelicet, diligere Deum, uere timere Deum, uere
statuere, q̄ Deus exaudiat. Obedire deo in omnibus afflictionib;
bus, mortificat concupiscentiam &c.

Ira fides quæ gratis accipit remissionem peccatorum, quia
opponit mediatorem & propitiatorem Christum iræ Dei, non
opponit nostra merita, aut dilectionem nostram, quæ fides, est
uera cognitio Christi, & utitur beneficijs Christi, & regenerat
corda, & præcedit legis impletionem. Et de hac fide nulla syllaba
exstat in doctrina aduersariorum nostrorum. Proinde reprehendi-
mus aduersarios, q̄ tantum tradunt iustitiam legis, nō tradūt
iustitiam Euangelij, quod predicat iustitiam fidei in Christum.

QVID SIT FIDES IUSTI- FICANS.

Adversarij tantū fingunt fidem esse notitiā historie, ideoq̄
docent eam cum peccato mortali posse existere. Nihil igitur
loquuntur de fide, qua Paulus toties dicit homines iustificari,
quia qui reputantur iusti coram Deo, non uersantur in peccato
mortali. Sed illa fides, quæ iustificat, non est tantum notitiā hi-
storiæ, sed est assentiri promissioni Dei, in qua gratis, ppter Chris-
tum offertur remissio peccatorum & iustificatio. Et ne quis sus-
picetur, tantum notitiā esse, addemus amplius, est uelle & ac-
cipere oblatam promissionem remissionis peccatorum & iustifi-
cationis.

Ac facile potest cerni discrimen inter hanc fidem, & inter ius-
titiam legis. Fides est *λειτουργία* quæ accipit a Deo oblata bene-
ficia, Iustitia legis est *καταλογία* quæ offert Deo nostra merita. Fi-
de sic uult coli Deus, ut ab ipso accipiamus ea, quæ promittit &
offert.

Quod

Quod autem fides significet non tantum historię notitiam, sed illam fidem, quę assentitur promissioni, aperte testatur Paulus, qui ait, Iustitiam ideo ex fide esse, ut sit firma promissio. Sentit enim promissionem non posse accipi, nisi fide. Quare inter se correlatiue comparat & connectit promissionem & fidem. Quamquam facile erit iudicare, quid sit fides, si symbolū consideremus, ubi certe ponitur hic articulus, Remissionem peccatorum. Itaque non satis est credere, quod Christus natus, passus, resuscitatus sit, nisi addimus & hunc articulum, qui est causa finalis historię, Remissionem peccatorum. Ad hunc articulum referri cetera oportet, quod uidelicet propter Christum, non propter nostra merita donetur nobis remissio peccatorum. Quid enim opus erat Christum dare pro peccatis nostris, si nostra merita pro peccatis nostris possunt satisfacere?

Quoties igitur de fide iustificante loquimur, sciendum est hec tria obiecta concurrere, promissionem, & quidem gratuitam, & merita Christi tanquam precium & propiciationem. Promissio accipitur fide, gratuitum excludit nostra merita, & significat tantum per misericordiam offerri beneficium. Christi merita sunt precium, quia oportet esse aliquam certam propiciationem pro peccatis nostris. Scriptura crebro misericordiam implorat. Et sancti Patres sæpe dicunt, nos per misericordiam saluari. Quoties igitur fit mentio misericordię, sciendum est, quod fides ibi requiratur, quę promissionem misericordię accipit. Et rursus quoties nos de fide loquimur, intelligi uolumus obiectum, scilicet misericordiam promissam. Nam fides non ideo iustificat, aut saluat, quia ipsa sit opus per sese dignum, sed tantum quia accipit misericordiam promissam.

Et hic cultus, hæc λατρεία in Prophetis & Psalmis passim præcipue laudatur, cum tamen lex non doceat gratuitam remissionem peccatorum, Sed Patres norant promissionem de Christo, quod deus propter Christum uellet remittere peccata. Igitur cum

intelligerent Christum fore precium pro nostris peccatis, sciebant opera nostra non esse precium rei tantæ. Ideo gratuitam misericordiam & remissionem peccatorum fide accipiebant, sicut sancti in Nouo testamento. Huc pertinent illæ crebræ repetitiones misericordiæ & fidei in Psalmis & Prophetis, ut hic, Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Hic confitetur peccata, nec allegat merita sua. Addit, Quia apud te propitiatio est. Hic erigit se fiducia misericordiæ dei. Et citat promissionem. Sustinuit anima mea in uerbo eius. Sperauit anima mea in domino, id est, quia promissisti remissionem peccatorum, hac tua promissione sustentor. Et Paulus citat de Abraham. Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam, hoc est, Abraham sensit se habere deum propitium, tantum propter ipsius promissionem. Assensus est promissioni dei, nec passus est se ab ea abstrahi, etiam si uidebat se immundum atque indignum esse. Sentiebat deum præstare promissum propter ueritatem suam, non propter opera aut merita nostra. Nec possunt acquiescere perterrefacta corda, si sentire debent, se propter opera propria, aut propriam dilectionem, aut legis impletionem placere, quia hæret in carne peccatum, quod semper accusat nos. Tunc autem acquiescunt corda, quando in multis terroribus statuunt nos, ideo placere deo, quia promissit, & deum præstare promissum propter suam ueritatem, non propter dignitatem nostram. Ita Abraham audiuit hanc uocem, Noli timere, Ego enim sum protector tuus &c. Hic erexit se, & sensit deum sibi propitium esse, non quia ipse meritus esset, sed quia necesse esset dei promissionem ueram iudicari. Hæc igitur fides imputatur ei pro iustitia, hoc est, quia assentitur promissioni, & accipit oblatam reconciliationem, iam uere est iustus & acceptus deo, non propter dignitatem suam, sed quia gratuitam promissionem dei accipit. Non frustra placuit Paulo hoc testimonium Genesis. Videmus quomodo exaggerat, quod diligenter in eo commoratur, quia uidebat naturam fidei in hoc loco facile perspicui posse, uidebat de-

serte addi testimonium de imputatione iustitiæ. Videbat adimi operibus laudem promerendæ iustificationis & pacandæ conscientiae. Cum Abraham ideo pronuncietur iustus, quia assentitur promissioni, & accipit oblatam reconciliationem, non opponit iræ dei merita aut opera. Quare hic locus diligenter cōsideratus, copiose de tota re pias mentes docere poterit, qui quidem ita intelligi poterit, si proponant eum sibi perterrefactæ mentes, & stant ad eundem modum se debere assentiri gratuitæ promissioni. Neque enim possunt aliter acquiescere, nisi statuant se habere deum placatum, quia promiserit, nō quia nostra natura, uita & opera digna sint.

Itaque & Patres iustificabantur, non per legem, sed per promissionem, & fidem. Ac mirum est aduersarios adeo extenuare fidem, cum uideant ubique pro præcipuo cultu laudari, ut Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Ita uult innotescere deus, ita uult se coli, ut ab ipso accipiamus beneficia, & quidem accipiamus propter ipsius misericordiam, non propter merita nostra. Hæc est amplissima consolatio in omnibus afflictionibus. Et huiusmodi consolationes abolen, taduersarij cum fidem extenuant, & uituperant, & tantū docent homines per opera & merita cum deo agere.

QVOD SOLA FIDES IN CHRISTVM IUSTIFICET.

Primum, ne quis putet nos de ociosa notitia historiæ loqui, dicendum est quomodo contingat fides. Postea ostēdemus & quod iustificet, & quomodo hoc intelligi debeat, & diluamus ea quæ aduersarij obijciūt. Christus Lucæ ultimo iubet prædicare poenitentiam in nomine suo, & remissionē peccatorū. Euangelium enim arguit omnes homines, quod sint sub peccato, quod oēs sint rei æternæ iræ ac mortis, & offert propter Christū remissionē peccatorū

DE IUSTIFICATIONE.

& iustificationē, quæ fide accipitur. Prædicatio pœnitentię, quæ arguit nos, per terrefacit conscientias ueris & serijs terroribus. In his corda rursus debent concipere consolationem. Id fit, si credat promissioni Christi, q̃ propter ipsum habeamus remissionē peccatorum. Hæc fides in illis pauoribus erigens & consolans accipit remissionem peccatorum, iustificat, & uiuificat. Nam illa consolatio est noua & spiritalis uita. Hæc plana & perspicua sunt, & a pijs intelligi possunt, & habent Ecclesię testimonia. Aduersarij nusquam possunt dicere, quomodo detur spiritus sanctus. Fingunt sacramenta conferre spiritum sanctum ex opere operato, sine bono motu accipientis, quasi uero ociosa res sit donatio spiritus sancti.

Cum autem de tali fide loquamur, quæ non est ociosa cogitatio, sed quæ a morte liberat, & nouam uitam in cordibus parit, et est opus spiritus sancti, non stat cum peccato mortali, Sed tantisper dum adest, bonos fructus parit, ut postea dicemus. Quid potest dici de conuersione impij, seu de modo regenerationis, simplicius & clarius: Proferant unum commentarium in sententias, ex tanto Scriptorum agmine, qui de modo regenerationis dixerunt. Cum loquuntur de habitu dilectionis, fingunt homines spiritum sanctum per opera mereri, non docent per uerbum accipi, sicut & hoc tempore Anabaptistæ docent. At cum deo non potest agi, deus non potest apprehendi nisi per uerbum. Ideo iustificatio fit per uerbum, sicut Paulus inquit. Euangelium est potentia dei ad salutem omni credenti. Item, Fides est ex auditu. Et uel hinc argumentum sumi potest, q̃ fides iustificet, quia si tantum fit iustificatio per uerbum, & uerbum tantum fide apprehenditur, sequitur q̃ fides iustificet. Sed sunt aliæ maiores rationes. Hæc diximus hactenus, ut modum regenerationis ostēderemus, & ut intelligi posset, qualis sit fides, de qua loquimur.

Nunc ostendemus, q̃ fides iustificet. Vbi primum hoc monendi sunt lectores, q̃ sicut necesse est hanc sententiam tueri, quod

Christus sit mediator, ita necesse sit defendere q̄ fides iustificet. Quomodo enim erit Christus mediator, si in iustificatione, non utimur eo mediatore, si non sentimus, q̄ propter ipsum iusti reputemur? Id autem est credere, considerare meritis Christi, q̄ propter ipsum certo uelit nobis Deus placat⁹ esse. Item sicut oportet defendere, q̄ præter legē, necessaria sit promissio Christi, ita necesse est defendere, q̄ fides iustificet. Lex enim non docet gratuitam remissionem peccatorum. Item, Lex nō potest fieri, nisi prius accepto spiritu sancto. Necesse est igitur defendere q̄ promissio Christi necessaria sit, At hæc nō potest accipi nisi fide. Itaq; qui negāt fidem iustificare, nihil nisi legem abolito Euangelio, & abolito Christo docent.

Sed nōnulli fortassis, cū dicitur, q̄ fides iustificet, intelligunt de principio, q̄ fides sit iniciū iustificationis, seu p̄paratio ad iustificationē, ita ut nō sit ipsa fides, illud q̄ acceptum deo, sed opera q̄ sequuntur. Et somniant fidē, ideo ualde laudari, quia sit principium. Magna enim uis est principij, ut uulgo dicunt, ἀρχὴ μυστηρίων, ut si quis dicat, q̄ Grāmatica efficiat oīum artium doctores, quia præparet ad alias artes, etiā si sua quencq; ars uere artificē efficit. Non sic de fide sentimus, sed hoc defendimus, q̄ proprie ac uere ipsa fide propter Christum iusti reputemur, seu accepti Deo simus. Et quia iustificari significat ex iniustis iustos effici, seu regenerari, significat & iustos p̄nunciari seu reputari. Vtrocq; enim modo loquitur scriptura. Ideo primum uolumus hoc ostendere, q̄ sola fides ex iniusto iustum efficiat, hoc est, accipiat remissionem peccatorum.

Offendit quosdam particula sola, cum & Paulus dicat, Arbitramur hominem iustificari fide, non ex operibus. Item, Ephesios. 2. Dei donum est, non ex uobis, neq; ex operibus, ne quis gloriatur. Item Roma. 3. Gratis iustificati. Si displicet exclusiua, sola, tollant etiā ex Paulo, illas exclusiuas, gratis, non ex operibus, donum est &c. Nam hæc quoq; sunt exclusiue, Excludimus

autem opinionem meriti. Non excludimus uerbum aut sacramenta, ut calumniantur aduersarij. Diximus enim supra fidem ex uerbo concipi. Ac multo maxime ornamus ministerium uerbi. Dilectio etiam & opera sequi fidem debent, quare non sic excluduntur, ne sequantur, sed fiducia meriti, dilectionis aut operum in iustificatione excluditur. Idque perspicue ostendemus.

QVOD REMISSIONEM PECCATORVM SOLA FIDE IN
Christum consequamur.

Fateri etiam aduersarios existimamus, quod in iustificatione primum necessaria sit remissio peccatorum. Omnes enim sub peccato sumus. Quare sic argumentamur.

Cōsequi remissionem peccatorum, est iustificari, iuxta illud. Beati quorum remissæ sunt iniquitates.

Sola fide in Christum, non per dilectionem, non propter dilectionem aut opera, consequimur remissionem peccatorum, etsi dilectio sequitur fidem.

Igitur sola fide iustificamur, intelligendo iustificationem, ex iniusto iustum effici, seu regenerari.

Minor ita facile poterit declarari, si sciamus, quomodo fiat remissio peccatorum. Aduersarij frigidissime disputant, Vtrum sint una mutatio remissio peccatorum, & infusio gratiæ. Ociosi homines quid dicerent, non habebant. In remissione peccatorum oportet in cordibus uinci terrores peccati, & mortis æternæ, sicut Paulus testatur. 1. Corinth. 15. Aculeus mortis peccatum est. Potentia uero peccati lex. Gratia autem Deo, qui dat nobis uitæ gloriam per Dominum nostrum Iesum Christum, id est peccatum perterrefacit conscientias. Id fit per legem, quæ ostendit iram Dei aduersus peccatum, sed vincimus per Christum. Quomodo

do: fide, cum erigimus nos fiducia promissæ misericordiæ propter Christum. Sic igitur probamus minorem. Ira Dei non potest placari, si opponamus nostra opera, quia Christus propitius est propitiator, ut propter ipsum fiat nobis placatus pater. Christus autem non apprehenditur tanquam mediator, nisi fide. Igitur sola fide consequimur remissionem peccatorum, cum erigimus corda fiducia misericordiæ propter Christum promissæ.

Item, Paulus Roma. 5. ait. Per ipsum habemus accessum ad Patrem, & addit, per fidem. Sic igitur reconciliamur patri, & accipimus remissionem peccatorum, quando erigimur fiducia promissæ misericordiæ propter Christum. Aduersarij Christum ita intelligunt mediatorem & propitiatorē esse, quia meruerit habitum dilectionis, non iubent nunc eo uti mediatore, sed prorsus sepulto Christo, fingunt nos habere accessum per propria opera, & per hæc habitum illum mereri, & postea dilectione habere pacem conscientiæ. An non est hoc prorsus sepelire Christum, & totam fidei doctrinam tollere? Paulus contra docet nos habere accessum, hoc est, pacem per Christum, Et ut ostenderet quomodo id fiat, addit q̄ per fidem habeamus accessum. Fide igitur propter Christum accipimus remissionem peccatorum. Non possumus iræ Dei opponere nostram dilectionem, & opera nostra.

Secundo. Certum est peccata remitti propter propitiatorē Christum. Roma. 3. Quem posuit Deus propitiatorē. Addit autem Paulus per fidem. Itaq; nobis prodest hic propitiator, cū fide apprehendimus promissam in eo misericordiam, & opponimus eam iræ ac iudicio Dei. Et in eandem sententiam scriptum est ad Ebreos. 4. Habentes Pontificem &c. accedamus cum fiducia. Iubet enim accedere ad Deum, non fiducia nostrorum meritum, sed fiducia Pontificis Christi, requirit igitur fidem.

Tertio. Petrus in Actis Cap. x. Huic omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per

nomen eius omnes qui credunt in eum. Quomodo potuit clarius dicere? Remissionem peccatorum accipimus, inquit, per nomen eius, hoc est, propter eum, ergo non propter nostra merita, non propter nostram contritionem, attritionem, dilectionem, cultus opera. Et addit, cum credimus in eum. Requirit igitur fidem, Neque enim possumus apprehendere nomen Christi nisi fide. Præterea allegat consensum omnium Prophetarum. Hoc uere est allegare Ecclesiæ autoritatem, sed de hoc loco infra de poenitentia rursus dicendum erit.

Quarto. Remissio peccatorum est res promissa propter Christum. Igitur non potest accipi, nisi sola fide. Nam promissio accipi non potest, nisi sola fide. Roma. 4. Ideo ex fide, ut sit firma promissio, secundum gratiam, quasi dicat, Si penderet res ex meritis nostris, incerta & inutilis esset promissio, quia nunquam constituere possemus, quando satis meriti essemus. Idque facile intelligere queunt peritæ conscientiæ. Ideo Paulus ait. Galat. 3. Concludit Deus omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi detur credentibus. Hic detrahit meritum nobis, quia dicit omnes reos esse, & conclusos sub peccatum, deinde addit promissionem, uidelicet, remissionis peccatorum, & iustificationis dari, & addit quomodo accipi promissio possit, uidelicet, fide. Atque hæc ratio sumpta ex natura promissionis apud Paulum præcipua est, & sæpe repetitur. Neque excogitari, neque fingi, quidquam potest, quo hoc Pauli argumentum euertere queat. Proinde non paciantur se bonæ mentes depelli ab hac sententia, quod tantum fide accipiamus remissionem propter Christum, In hac habent certam & firmam consolationem aduersus peccati terrores, & aduersus æternam mortem, & aduersus omnes portas inferorum.

Cum autem sola fide accipiamus remissionem peccatorum & reconciliationem propter Christum, sola fides iustificat, quia reconciliati reputantur iusti & filij Dei, non propter suam munditiam, sed per misericordiam propter Christum, si tamen hanc
misericordiam

miser ricordiam fide apprehendant. Ideoque scriptura testatur quod fide iusti reputemur. Adiciemus igitur testimonia quę clare pronunciant, quod fides sit ipsa iustitia, qua coram deo iusti reputamur, uidelicet non, quia sit opus per se se dignum, sed quia accipit promissionem, qua deus pollicitus est, quod propter Christum uelit propitius esse credentibus in eum, seu quia sentit, quod Christus sit nobis factus a deo, sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.

Paulus in epistola ad Romanos precipue de hoc loco disputat, & proponit, quod gratis iustificemur fide, credentes nobis deum placatum propter Christum. Et hanc propositionem capite tertio, quę statum uniuersę disputationis continet, tradit. Arbitramur hominem fide iustificari, non ex operibus legis. Hic aduersarij interpretantur ceremonias Leuiticas. At Paulus non tantum de ceremonijs loquitur, sed de tota lege. Allegat enim infra ex Decalogo. Non concupisces. Et si opera moralia mererentur remissionem peccatorum, & iustificationem, etiam nihil opus esset Christo, & promissione, & rueret omnia illa, quę Paulus de promissione loquitur. Male etiam scriberet ad Ephesios, gratis nos saluatos esse, & donum dei esse, non ex operibus. Item Paulus allegat Abraham, allegat Dauidem, at hi de circumcisione habuerunt mandatum dei. Itaque si ulla opera iustificabant, necesse erat illa opera tunc cum mandatum haberent, etiam iustificasse. Sed recte docet Augustinus Paulum de tota lege loqui, sicut prolixè disputat de spiritu & littera, ubi postremo ait. His igitur consideratis pertractatisque pro uiribus, quas dominus donare dignatur, colligimus non iustificari hominem præceptis bonę uitę, nisi per fidem Iesu Christi.

Et ne putemus temere excidisse Paulo sententiam, quod fides iustificet, longa disputatione munit & confirmat eam in 4. capi. ad Romanos. Et deinde in omnibus epistolis repetit.

Sic ait capite quarto ad Roma. Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, Ei autem qui

DE IUSTIFICATIONE.

non operatur, credit autem in eum qui iustificat impiū, reputatur fides eius ad iustitiam. Hic clare dicit fidem ipsam imputari ad iustitiam. Fides igitur est illa res, quam deus pronunciat esse iustitiam, & addit gratis imputari. Et negat posse gratis imputari, si propter opera deberetur. Quare excludit etiā meritū operum moralium. Nam si his deberetur iustificatio coram deo, non imputaretur fides ad iustitiam sine operibus.

Et postea, Dicimus enim q̄ Abrahæ imputata est fides ad iustitiam.

Cap. 5. ait, Iustificati ex fide, pacem habemus erga deum, id est, habemus conscientias tranquillas & lætas coram deo.

Roma. 4. Corde creditur ad iustitiam. Hic pronunciat fidē, esse iustitiam cordis.

Ad Galatas 2. Nos in Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.

Ad Ephesios 2. Gratia enim saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur.

Ioannis 1. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credūt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neq̄ ex uoluntate carnis, neq̄ ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.

Ioannis tertio. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat.

Item, Non misit deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur.

Actuum 13. Notum igitur sit uobis uiri fratres, q̄ per hunc uobis remissio peccatorum annunciat, & ab omnibus quibus non potuistis in lege iustificari, in hoc omnis qui credit, iustificatur. Quomodo potuit clarius de officio Christi, & de iustificatione dici? Lex inquit nō iustificabat, Ideo Christus datus est, ut cred

damus nos propter ipsum iustificari. Aperte detrahit legi iustificationem. Ergo propter Christum iusti reputamur, cum credimus nobis deum placatum esse propter ipsum.

Actuum 4. Hic est lapis qui reprobatus est a uobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli. Et non est in aliquo alio salus. Neque enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Nomen autem Christi tantum fide apprehenditur. Igitur fiducia nominis Christi, non fiducia nominum operum saluamur. Nomen enim hic significat causam, quæ allegatur propter quam contingit salus. Et allegare nomen Christi, est confidere nomine Christi, tanquam causa, seu precio, propter quod saluamur.

Actuum 15. Fide purificans corda eorum. Quare fides illa de qua loquuntur apostoli, non est ociosa notitia, sed res accipiens spiritum sanctum, & iustificans nos.

Abacuc primo. Iustus ex fide uiuet. Hic primum dicit homines fide esse iustos, quia credunt deum propitiū esse, & addit, quod eadem fides uiuificet, quia hæc fides parit in corde pacem & gaudium, & uitam æternam.

Esaïæ 53. Notitia eius iustificabit multos. Quid est autem notitia Christi, nisi nosse beneficia Christi, promissiones, quas per Euangelium sparsit in mundum: Et hæc beneficia nosse, proprie & uere est credere in Christū, credere quod quæ promisit deus propter Christum, certo præstet.

Sed plena est scriptura talibus testimonijs, quia alibi legem, alibi promissiones de Christo, & de remissione peccatorum, & de gratuita acceptatione propter Christū tradit. Extant et apud S. Patres sparsim similia testimonia. Ambrosius enim inquit in Epistola ad Ireneum quendam. Subditus autem mundus eo per legem factus est, quia ex præscripto legis omnes cōueniuntur, & ex operibus legis nemo iustificatur, id est, quia per legem peccatum cognoscitur, sed culpa nō relaxatur. Videbatur lex nouisse,

DE IUSTIFICATIONE.

quæ omnes fecerat peccatores, sed ueniens dominus Iesus peccatum omnibus quod nemo poterat euitare, donauit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione deleuit. Hoc est quod ait, Abundauit peccatum per legem, superabundauit autem gratia per Iesum. Quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatū abstulit, sicut testificatus est Ioannes dicens. Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatū mundi. Et ideo nemo gloriatur in operibus, quia nemo factis suis iustificatur. Sed qui iustus est, donatū habet, quia post lauacrum iustificatus est. Fides ergo est, quæ liberat per sanguinē Christi, quia beatus ille cui peccatum remittitur, & uenīa donatur. Hæc sunt Ambrosij uerba, quæ aperte patrocinantur nostræ sententiæ, detrahīt operibus iustificationem, & tribuit fidei, q̄ liberet per sanguinē Christi. Conferantur in unum aceruū Sententiarij omnes, qui magnificis titulis ornantur. Nam alij uocantur angelici, alij subtiles, alij irrefragabiles. Omnes isti lecti & relecti non tantū conferent ad intelligendum Paulum, quantum confert hæc una Ambrosij sententia.

In eandem sententiā multa cōtra Pelagianos scribit Augustinus, de spiritu & littera sic ait. Ideo quippe proponitur iustitia legis, quod qui fecerit eam, uiuet in illa, ut cum quisq̄ infirmitatē suam cognouerit, non per suas uires, neq̄ per litteram ipsius legis, quod fieri non potest, sed per fidem concilians iustificatorem, perueniat, & faciat, & uiuat in ea. Opus rectum quod qui fecerit, uiuet in eo, nō fit, nisi in iustificato, Iustificatio autem ex fide impetratur. Hic clare dicit iustificatorem fide conciliari, & iustificationem fide impetrari. Et paulo post. Ex lege timemus deum, ex fide speramus in deum, sed timentibus poenā absconditur gratia, sub quo timore anima laborans &c. per fidem cōfugiat ad misericordiam dei, ut det quod iubet. Hic docet lege terreri corda, si de autem consolationem capere, & docet prius fide apprehendere misericordiam, quam legem facere conemur. Rectabimus paulo post & alia quædam.

Profecto mirum est aduersarios tot locis scripturæ nihil moneri, quæ aperte tribuunt iustificationem fidei, & quidem detrahunt operibus. Num frustra existimant toties idem repeti? Num arbitrantur excidisse spiritui sancto non animaduerti has uoces? Sed excogitauerunt etiam cauillum quo eludunt, dicunt de fide formata accipi debere, hoc est, non tribuunt fidei iustificationem, nisi propter dilectionem, imo prorsus non tribuunt fidei iustificationem, sed tantum dilectioni, quia somniant fidem posse stare cum peccato mortali. Quorsum hoc pertinet, nisi ut promissionem iterum aboleant, & redeant ad legem. Si fides accipit remissionem peccatorum propter dilectionem, semper erit incerta remissio peccatorum, quia nunquam diligimus tantum, quantum debemus, imo non diligimus, nisi certo statuamur corda, quod donata sit nobis remissio peccatorum. Ita aduersarij dum requirunt fiduciam propriæ dilectionis in remissione peccatorum & iustificatione, Euangelium de gratuita remissione peccatorum prorsus abolent, cum tamen dilectionem illam neque præstent, neque intelligant, nisi credant gratis accipi remissionem peccatorum.

Nos quoque dicimus, quod dilectio fidem sequi debeat, sicut & Paulus ait, In Christo Iesu neque circumcisio aliquid ualet, neque præputium, sed fides per dilectionem efficax. Neque tamen ideo sentiendum est, quod fiducia huius dilectionis, aut propter hanc dilectionem accipiamus remissionem peccatorum & reconciliationem, sicut neque accipimus remissionem peccatorum propter alia opera sequentia. Sed sola fide & quidem fide propriè dicta accipitur remissio peccatorum, quia promissio non potest accipi nisi fide. Est autem fides propriè dicta, quæ assentitur promissioni, de hac fide loquitur scriptura. Et quia accipit remissionem peccatorum, & reconciliat nos Deo, prius hac fide iusti reputamur propter Christum, quam diligimus, ac legem facimus, & si necessario sequitur dilectio. Neque uero hæc fides est ociosa notitia, nec potest stare cum peccato mortali, sed est opus spiritus sancti, quo liberamur a mor-

DE DILECTIONE ET

re, quo eriguntur & uiuificantur perterrefactæ mentes. Et quia sola hæc fides accipit remissionem peccatorum, & reddit nos acceptos Deo, & reddit conscientias pacatas ac tranquillas. rectius uocari gratia gratum faciens poterat, quam effectus sequens, uis delictet dilectio.

Hactenus satis copiose ostendimus & testimonijs scripturæ, & argumentis ex scriptura sumptis, ut res magis fieret perspicua, q̃ sola fide consequimur remissionem peccatorum propter Christum, & q̃ sola fide iustificemur, hoc est, ex iniustis iusti efficiamur, seu regeneremur. Facile autem iudicari potest, quam necessaria sit huius fidei cognitio, quia in hac una conspicitur Christi officium, hac una accipimus Christi beneficia, hæc una affert certam & firmam consolationem pijs mentibus. Et oportet in Ecclesia extrare doctrinam ex qua concipiant pii certam spem salutis. Nam aduersarij inſolenter consulunt hominibus dum iubent dubitare, Vtrum consequantur remissionem peccatorum. Quomodo in morte sustentabunt, se isti, qui de hac fide nihil audiuerunt, qui putant dubitandum esse, Vtrum consequantur remissionem peccatorum. Præterea necesse est retineri in Ecclesia Christi Euangelium, hoc est, promissionem, q̃ gratis propter Christum remittuntur peccata, Id Euangelium penitus abolent, qui de hac fide, de qua loquimur, nihil docēt. At Scholastici ne uerbum quidem de hac fide tradunt. Hos sequuntur aduersarij nostri, & improbat hanc fidem. Nec uident se totam promissionē gratuitæ remissionis peccatorum, & iustitiæ Christi abolere improbata hac fide.

DE DILECTIONE ET IM- PLETIONE LEGIS.

HIC obijciunt aduersarij. Si uis in uitam ingredi, serua mandata. Item factores legis iustificabuntur, & alia multa similia de lege, & operibus ad quæ priusquam respondemus dicendum est, quid nos de dilectione, & impletione legis sentiamus. Scriptum

est apud Prophetā. Dabo legē meā in corda eorum Et Roma, 3
ait Paulus, legem stabiliri nō aboleri per fidem, Et Christus ait.
Si uis ingredi in uitam, serua mādāta. Item, Si dilectionē non ha-
beam, nihil sum. Hæ sententiæ & similes testantur, q̄ oporteat le-
gem in nobis inchoari, & magis magisq̄ fieri. Loquimur autē nō
de ceremonijs, sed de illa lege, quæ præcipit de motibus cordis,
uidelicet de Decalogo. Quia uero fides affert spiritum sanctum,
& parit nouam uitam in cordibus, necesse est, q̄ pariat spirituales
motus in cordibus. Et qui sint illi motus, ostendit Prophetā
cum ait. Dabo legem meā in corda eorum. Postquā igitur fide
iustificati & renati sumus, incipimus deū timere, diligere, petere,
& expectare ab eo auxilium, gratias agere & prædicare, & obedi-
re ei in afflictionibus. Incipimus & diligere proximos, quia cor-
da habent spirituales & sanctos motus.

Hæc non possunt fieri, nisi postquā fide iustificati sumus, &
renati accipimus spiritum sanctum. Primum quia lex non potest
fieri sine Christo. Item, Lex non potest fieri sine spiritu sancto.
At spiritus sanctus accipitur fide, iuxta illud Pauli, Galat. 3. Ut
promissionem spiritus accipiamus per fidē. Item, quō potest hu-
manum cor diligere deū, dum sentit eum horribiliter irasci, & op-
primere nos temporalibus & perpetuis calamitatibus. Lex autē
semper accusat nos, semper ostendit irasci deum. Non igitur dili-
gitur Deus, nisi postquam apprehendimus fide misericordiam.
Ita demum fit obiectum amabile.

Quancūq̄ igitur ciuilia opera, hoc est, externa opera legis sine
Christo, & sine spiritu sancto aliqua ex parte fieri possint, tamen
apparet ex his quæ diximus, illa quæ sunt proprie legis diuinæ,
hoc est, affectus cordis erga Deū, qui præcipiuntur in prima ta-
bula, non posse fieri sine spiritu sancto. Sed aduersarij nostri sunt
fraues theologi, Intuentur secundam tabulam, & politica opera,
primam nihil curant, quasi nihil pertineat ad rem, aut certe tan-
tum externos cultus requirunt, Illam æternam legem, & longe

possitam supra omnium creaturarum sensum atq; intellectum, Diliges Dñm Deū tuum ex toto corde, prorsus nō cōsiderant.

At Christus ad hoc datus est, ut propter eum donentur nobis remissio peccatorum, & spiritus sanctus, qui nouam & æternam uitam ac æternam iustitiam in nobis pariat. Primum ostendat Christum, sicut Iohan. 16, scriptum est. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit uobis. Deinde & alia dona afferat, dilectionem, inuocationem, gratiarum actionem, castitatem, patientiam &c. Quare non potest lex uere fieri, nisi accepto spiritu sancto per fidem. Ideo Paulus dicit legem stabiliri per fidem, non aboleri, quia lex ita demum fieri potest, cum contigit SPIRITVS SANCTVS. Et Paulus docet. 2. Corinth. 3. uelamen quo facies Moisi tecta est, nō posse tolli, nisi fide in Christum, qua accipitur spiritus sanctus. Sic enim ait, sed usq; in hodiernum diem cum legitur Moises, uelamen positum est super cor eorum. Cum autem conuersi fuerint ad Deum, auferetur uelamen, Dominus autem spiritus est, Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Velamen intelligit Paulus, humanam opinionem de tota lege, Decalogo & ceremonijs, uidelicet q̃ hypocritæ putant externa & ciuilia opera satisfacere legi Dei, & sacrificia & cultus ex opere operato iustificare coram Deo. Tunc autem detrahitur nobis hoc uelamen, hoc est eximitur hic error, quando Deus ostendit cordibus nostris immundiciē nostram, & magnitudinem peccati. Ibi primum uidemus nos longe abesse ab impletionē legis. Ibi agnoscimus quomodo caro secuta atq; ociosa non timeat Deum, nec uere statuatur respici nos a Deo, sed casu nasci, & occidere homines. Ibi experimur nos non credere, q̃ deus ignoscat, & exaudiat. Cum autem audito Euāgelio & remissione peccatorum fide erigimur, concipimus spiritum sanctum, ut iam recte de Deo sentire possimus, & timere Deum, & credere ei &c. Ex his apparet non posse legem sine Christo, & sine spiritu sancto fieri.

Profitemur

Profitemur igitur q̄ necesse sit inchoari in nobis, & subinde magis magisq̄ fieri legem. Et complectimur simul utrunq̄, uidelicet spirituales motus & externa bona opera. Falso igitur calumniantur nos aduersarij, q̄ nostri nō doceant bona opera, cū ea nō solum requirant, sed etiam ostendant, quomodo fieri possint. Euentus coarguit hypocritas, qui suis uiribus conantur legem facere, q̄ non possint præstare, quæ conantur. Longe enim imbecillior est humana natura, quā ut suis uiribus resistere diabolo possit, qui habet captiuos omnes, qui non sunt liberati per fidem. Potentia Christi opus est aduersus diabolum, uidelicet, ut quia scimus nos propter Christum exaudiri, et habere promissionē, petamus, ut gubernet & propugnet nos spiritus sanctus, ne decepti erremus, ne impulsī contra uoluntatem dei aliquid suscipiamus, sicut Psalmus docet. Captiuā duxit captiuitatē, dedit dona hominibus. Christus em̄ uicit diabolum, & dedit nobis promissionē & spiritum sanctum, ut auxilio diuino uincamus & ipsi. Et 1. Ioan. 3. Ad hoc apparuit filius dei, ut soluat opera diaboli. Deinde non hoc tantum docemus, quomodo fieri lex possit, sed etiam quomodo deo placeat, si quid sit, uidelicet non quia legi satisfaciamus, sed quia sumus in Christo. Sicut paulopost dicemus. Constat igitur nostros requirere bona opera. Imo addimus & hoc, q̄ impossibile sit, dilectionem dei, etsi exigua est, diuellere a fide, quia per Christum acceditur ad Patrem, & accepta remissione peccatorū uere iam statuimus nos habere deum, hoc est, nos deo curæ esse, inuocamus, agimus gratias, timemus, diligimus, sicut Ioānes docet in prima epistola. Nos diligimus eum, inquit, quia prior dilexit nos, uidelicet, quia dedit pro nobis filiū, & remisit nobis peccata. Ita significat præcedere fidem, sequi dilectionē. Item fides illa, de qua loquimur, existit in pœnitētia, hoc est, cōcipitur in terroribus conscientiae, quæ sentit iram dei aduersus nostra peccata, & querit remissionem peccatorum, & liberari a peccato. Et in talibus terroribus & alijs afflictionibus debet hæc fides crescere &

confirmari. Quare non potest existere in his qui secundum carnē uiuunt, qui delectantur cupiditatibus suis, & obtemperant eis. Ideo Paulus ait, Nulla nunc damnatio est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritū. Item, Debitorum sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Sin autem spiritu actiones corporis mortificabitis, uiuetis. Quare fides illa quæ accipit remissionem peccatorum in corde perterrefactio, & fugiente peccatum, non manet in his, qui obtemperant cupiditatibus, nec existit cum mortali peccato.

Ex his effectibus fidei excerpunt aduersarij unum, uidelicet dilectionem, & docent, q̄ dilectio iustificet. Ita manifeste appareret eos tantum docere legem. Non prius docent accipere remissionem peccatorum per fidem. Non docēt de mediatore Christo, q̄ propter Christum habemus deum propitium, sed propter nostram dilectionem. Et tamen qualis sit illa dilectio, non dicūt, neque dicere possunt. Prædicant se legē implere, cū hæc gloria proprie debeatur Christo, & fiduciā propriorū operū opponunt iudicio dei, dicunt enim se de condigno mereri gratiam & uitam æternam. Hæc est simpliciter impia & uana fiducia, Nam in hac uita non possumus legi satisfacere, quia natura carnalis non desinit malos affectus parere, & si his resistit spiritus in nobis.

Sed quærat aliquis. Cum & nos fateamur dilectionem esse opus spiritus sancti, cūq̄ sit iustitia, quia est impletio legis, cur non doceamus, q̄ iustificet? Ad hoc respondendum est. Primū hoc certum est, q̄ non accipimus remissionem peccatorum, neq̄ per dilectionem, neq̄ propter dilectionem nostram, sed propter Christū sola fide. Sola fides, quæ intuetur in promissionem, & sentit ideo certo statuendum esse, q̄ deus ignoscat, quia Christus non sit frustra mortuus &c. uincit terrores peccati & mortis. Si quis dubitat, Vtrum remittantur sibi peccata, cōtumelia afficit Christum, cum peccatum suum iudicat malus, aut efficacius esse, quam mor

tem & promissionem Christi. Cum Paulus dicat gratiam exuberare supra peccatum, hoc est, misericordiam ampliolem esse q̃ peccatum. Si quis sentit se ideo consequi remissionem peccatorū, quia diligit, afficit contumelia Christum, & comperiet in iudicio dei hanc fiduciam propriæ iustitiæ impiam & inanem esse. Ergo necesse est q̃ fides reconciliet, & ex iniusto iustum efficiat. Et si, cum non accipimus remissionem peccatorum per alias uirtutes legis, seu propter eas, uidelicet propter patientiam, castitatem, obedientiam erga Magistratus &c. Et tamen has uirtutes sequi oportet. Ita neq̃ propter dilectionem dei accipimus remissionem peccatorum, & si sequi eam necesse est.

Cæterum nota est consuetudo sermonis, q̃ interdū eodem uerbo causam & effectus complectimur καὶ συνεκδοχῶν. Ita Luca 7, ait Christus. Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Interpretatur enim seipsum Christus, cum addit, Fides tua saluam te fecit. Non igitur uoluit Christus, q̃ mulier illo opere dilectionis merita esset remissionem peccatorum. Ideo enim clare dicit, Fides tua saluam te fecit. At fides est, quæ apprehendit misericordiam propter uerbum dei gratis. Si quis hoc negat fidem esse, prorsus non intelligit quid sit fides. Et ipsa historia hoc loco ostendit, quid uocet dilectionem. Mulier uenit hanc afferens de Christo opinionem, q̃ apud ipsum quærenda esset remissio peccatorum. Hic cultus est summus cultus Christi, nihil potuit maius tribuere Christo. Hoc erat uere Messiam agnoscere, quærere apud eū remissionem peccatorum. Porro sic de Christo sentire, sic colere, sic complecti Christū est uere credere. Christus autē usus est uerbo dilectionis, nō apud mulierem, sed aduersus Pharisaum, quia totum cultum Pharisaei, cum toto cultu mulieris cōparabat. Obiurgat Pharisaū, q̃ non agnosceret ipsum esse Messiam, etsi hæc externa officia ipsi præstaret, ut hospiti, uiro magno & sancto. Ostendit mulierculā, & prædicat huius cultū, unguēta, lachrymas &c. Quæ omnia erant signa fidei, & confessio quedā, q̃ uidelicet

DE DILECTIONE ET

apud Christum quæreretur remissionem peccatorum. Magnū profecto exemplum est, quod non sine causa commouit Christum, ut obiurgaret Phariseum uirum sapientem & honestum, sed nō credentē. Hāc ei impietate exprobrat, & admonet eum exemplo mulierculæ, significans turpe ei esse, q̄ cū indocta muliercula credat deo, ipse legis doctor, non credat, non agnoscat Messiam, non quærat apud eum remissionem peccatorū & salutem. Sic igitur totum cultum laudat, ut sæpe fit in scripturis, ut uno uerbo multa cōplectamur, ut infra latius dicemus in similibus locis, ut, Date eleemosynam & omnia erunt munda. Non tantum eleemosynas requirit, sed etiam iusticiam fidei. Ita hīc ait. Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum, id est, quia me uere coluit fide, & exercitijs & signis fidei, totum cultum comprehendit. Interim tamen hoc docet, q̄ proprie accipiatur fide remissio peccatorum. Et si dilectio, confessio, et alij boni fructus sequi debeāt. Quare non hoc uult, q̄ fructus illi sint precium, sint propiciatio propter quam detur remissio peccatorum, quæ reconciliet nos deo. De magna re disputamus, de honore Christi, & unde petant bonæ mentes certam & firmam consolationem. Vtrum fiducia collocanda sit in Christum, an in opera nostra. Quod si in opera nostra collocanda erit, detrahitur Christo honos mediatoris & propiciatoris. Et tamen comperiemus in iudicio dei hanc fiduciam uanam esse, & conscientias inde ruere in desperationem. Quod si remissio peccatorum, & reconciliatio non contingit gratis propter Christum, sed propter nostram dilectionem, nemo habiturus est remissionem peccatorum, nisi ubi totam legē fecerit, quia lex non iustificat, donec nos accusare potest. Pater igitur, cum iustificatio sit reconciliatio propter Christum, quod fide iustificemur, quia certissimū est sola fide accipi remissionem peccatorum.

Nunc igitur respondeamus ad questionem supra positam, quare dilectio non iustificet. Recte cogitant aduersarij dilectionem esse legis impletionem, Et obedientia erga legem esset iustitia,

legem faceremus. Hactenus autem ostendimus q̄ ideo datæ sint promissiones, quia legem nō possumus facere. Eamq; ob causam negat Paulus nos ex lege iustificari. Aduersarij falluntur, quia in hac tota controuersia, nihil nisi legē intuentur. Neq; enim potest aliter iudicare ratio humana, quam ex lege quarendam esse iustitiam, quia obedientia erga legem sit iustitia. Sed Euangelium reuocat nos a lege ad promissiones, & docet, q̄ iusti reputemur, non propter obedientiam erga legem. Non enim satisfacimus legi, sed propterea quia donatur nobis recōciliatio propter Christum, Et hanc tantum fide accipimus. Priusquam igitur legem facimus, oportet accipere fide remissionem peccatorū & reconciliationem. Bone Deus quo ore audēt nominare Christum, quo uultu audent aspicere ipsos Euāgelij libros isti, qui negant nos sola fide propter Christum consequi remissionem peccatorum.

Secundo, hæc ipsa legis impletio quæ sequitur renouationē, est exigua & immūda. Quanquam enim renouatio inchoata est, tamen hærent adhuc in natura reliquię peccati, quæ semper accusant nos, nisi fidē in Christum apprehendamus remissionem peccatorum, & sciamus nos habere accessum ad Deum, nō propter nostram impletionem legis, sed propter Christum. Ideo illa legis impletio non est accepta propter seipsam, sed propter fidē.

Quare cum Paulus ait legem stabiliri per fidem, non solum hoc intelligi oportet, q̄ fide renati concipiant spiritum sanctum, & habeant motus consentientes legi Dei. Sed multo maxime refert & hoc addere, q̄ oportet nos sentire q̄ procul a perfectione legis absumus. Quare non possumus statuere q̄ coram Deo iusti reputemur propter nostram impletionem legis. Sed sentiendum est, q̄ iusti seu accepti reputemur propter Christum, nō propter legem aut opera nostra, & q̄ hæc inchoata legis impletio placeat Deo, quia sumus in Christo. Item q̄ propter fidem in Christum nō imputetur nobis hoc quod deest impletioni legis. Hoc docet

Paulus ad Galatas. 3. cum ait. Christus redemit nos a maledictione legis, factus pro nobis maledictum, hoc est, lex damnat omnes homines. Sed Christus quia sine peccato subiit poenam peccati & uictima pro nobis factus est, sustulit illud ius legis, ne accuset, ne damnet hos, qui credunt in ipsum, quia ipse est propitiatio pro eis, propter quam nunc iusti reputantur. In eandem sententiam scribit ad Colossenses. In Christo consummati estis, quasi dicat. Et si adhuc procul abestis a perfectione legis, tamen non damnant uos reliquiae peccati, quia propter Christum habetis reconciliationem certam & firmam, Si creditis, etiam si haeret peccatum in carne uestra. Longe enim supra nostram munditiam, imo longe supra ipsam legem collocari, debent mors satisfactio CHRISTI nobis donata, ut statuamus nos propter illam satisfactionem habere propitium Deum, non propter nostram impletionem legis. Impia fiducia est, quae collocatur in nostram impletionem legis. Illa uero fiducia necessaria est, quae collocatur in satisfactionem Christi.

Tertio. Sola illa res iustificat coram Deo, quae reddit pacatas conscientias. Donec enim conscientia fugit iudicium Dei, & irascitur Deo, non sumus iusti, & uiuificati.

Porro sola fides reddit pacatas conscientias, iuxta illud. Iustificati ex fide pacem habemus. Item, iustus ex fide uiuet, id est, fide uincit terrores mortis, fide erigitur & concipit gaudium & uitam. Idque affert fides, non quia per se sit opus dignum, sed tantum quia accipit oblatam promissionem, nihil respiciens propriam dignitatem.

Sola igitur fides iustificat, & bona opera propter fidem placent. Quid contra hanc rationem aduersarij possunt afferre? Quid possunt contra manifestam ueritatem excogitare? Nam minor est certissima, quod opera nostra non possint conscientiam reddere pacatam, quando Deus iudicat & arguit nos, & ostendit nobis inmunditiam nostram. Idque Scriptura saepe inculcat, In Psalmo,

Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Hic simpliciter detrahit omnibus & quidem Sanctis ac seruis Dei, gloriam iustitiæ, si nō ignoscat Deus, sed iudicet & arguat corda eorum. Nam q̄ alibi gloriatur de sua iustitiā, loquitur de causa sua aduersus persecutores uerbi Dei, non loquitur de personali munditie, & rogat causam & gloriam dei defendi, Vt Psalmo. 7. Iudicat me Domine secundum iustitiā meam &c. Et alibi. Iudica Domine causam meā. Rursus Psalmo. 129. docet neminem posse sustinere iudicium Dei, si obseruet peccata nostra. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Et Iob. 9. Verebar omnia opera mea. Item, Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint uelut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me. Et Prouerb. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meum? Et. 1. Iohan. 1. Si dixerimus q̄ peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis nō est. Et in oratione dominica sancti petunt remissionem peccatorum. Habent igitur & sancti peccata. In Numeris, Et innocens non erit innocens. Et Zacharias ait, Sileat a facie Domini omnis caro. Et Esaías. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quasi flos agri. Exiccatur fœnum & cecidit, flos, quia spirit⁹ Domini sufflauit in eo. Id est, caro & iustitia carnis non potest sustinere iudicium dei. Et Ionas inquit. Capi. 2. Frustra obseruant uana, qui misericordiam relinquit, id est, Omnis fiducia est inanis, præter fiduciam misericordiæ. Misericordia seruat nos, propria merita, proprii conatus non seruant nos. Hæ sententiæ & similes in scripturis testantur opera nostra immun⁹ da esse, & indigere misericordia. Quare non reddunt pacatas conscientias opera, sed misericordia apprehensa per fidem.

Quarto Christus nō definit mediator esse postquam renouati sumus. Errant qui fingunt eum tantum primam gratiā meritū esse, nos postea nostra legis impletionē placere & mereri uitam æternā. Manet mediator Christus, & semper statuere debemus.

q̄ propter ipsum habeamus placatum Deū, etiam si nos indigni
simus, Sicut Paulus ait. Per hunc habemus accessum ad deum
per fidem. Nostra enim impletio legis, ut diximus, est immunda,
quia natura nostra horribiliter est corrupta. Ideo Psalmus inquit
Beati quorum remissę sunt iniquitates. Quare remissione peccat
torum opus habemus, etiam cum bona opera habemus. Illa au
tem remissio semper apprehenditur fide, Ita Christus manet Pō
tifer & mediator. Placet igitur illa legis impletio non propter se,
sed quia fide apprehendimus Christum, & sentimus, nos habere
Deum placatum, non propter legem, sed propter Christum.

Quinto. Si sentiēdum esset, q̄ post renouationem oporteat
nos acceptos fieri, non fide propter Christum, sed propter nostrā
impletionem legis, nunquam acquiesceret conscientia, sed ad de
sperationem adigeretur. Lex enim semper accusat, cum legi nū
quam satisfaciamus. Id quod tota Ecclesia confitetur. Paulus
enim ait, Non quod uolo bonum hoc facio, sed quod nolo, malū.
Itē, Mente seruiō legi Dei, Carne autē seruiō legi peccati. Quis, n.
satis diligit, aut satis timet Deū, q̄s satis paciēter sustinet afflictio
nes a Deo impositas, quis non sępe dubitat, Vtrum Dei consi
lio regantur res humanę, quis non sępe dubitat, Vtrum a Deo
exaudiatur, quis non sępe stomachatur, q̄ impij fortuna melior
re utuntur quam pii, q̄ pii ab impijs opprimuntur, quis non iras
citur iudicio Dei, cum uidetur nos abijcere, quis satisfacit uoca
tioni suę, quis diligit proximum sicut seipsum, quis nō irritatur
a concupiscentia? De his peccatis ait Psalmus, Pro hoc orabit ad
te omnis sanctus. Hic sanctos ait petere remissionem peccatorū.
Plus quam cęci sunt, qui malos affectus in carne, non sentiunt
esse peccata, de quibus Paulus dicit. Caro concupiscit aduersus
spiritum, Spiritus aduersus carnem. Caro diffidit Deo, confidit
rebus pręsentibus, quęrit humana auxilia in calamitate, etiam
contra uoluntatem Dei, fugit afflictiones, quas iuxta mandatum
Dei tolerare debebat, dubitat de Dei misericordia. Cum talibus
affectibus

affectibus luctatur spiritus sanctus in cordibus, ut eos reprimat ac mortificet, & inferat nouos ac spirituales motus. Et Augustinus ait, Omnia mandata dei implentur, quando quidquid non fit ignoscitur. Requirit igitur fidem, etiam in bonis operibus, ut credamus nos deo placere propter Christum, nec opera ipsa per se digna esse quæ placeant. Et Hieronymus contra Pelagianos. Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur. Et iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex dei consistit misericordia. Oportet igitur adesse fidem in illa inchoata legis impletionem, quæ statuatur nos propter Christum habere deum placatum, Nam misericordia non potest apprehendi nisi fide. Itaque prorsus est doctrina desperationis docere, quod non simus accepti fide propter Christum, sed propter propriam legis impletionem.

Ex his omnibus satis apparet, quod sola fides iustificat, id est, primum consequitur remissionem peccatorum, & reconciliationem propter Christum, & quod sola fides regenerat. Nam sola fide spiritus sanctus concipitur. Deinde quod illa inchoata impletio legis non placeat per se coram deo. Cum autem adhuc alibi, uidelicet in promissione Christi, querenda sit iustificatio. Cumque sola fides efficiat pacatam conscientiam, necesse est, quod sola fides iustificet. Semper enim sentire debemus, quod non propter legem, sed propter Christum simus accepti. Non enim iustificamur ex lege, sed ex promissione. Et honos Christi non debet in legem transferri. Et cum initio iusti reputemur propter Christum, cum in eum credimus, non est sentiendum, quod abiecto illo mediatore, postea iusti simus nostra impletionem legis. Etsi necesse est renatos bene operari. Et uirtutes legis, quatenus obediunt legi, sunt iustitiæ, & eatenus hæc obedientia legis, iustificat iustitiâ legis. Sed hæc imperfecta iustitia legis non est accepta, nisi propter fidem, nec potest conscientias reddere pacatas. Id tantum efficit fides quæ statuit, quod propter Christum Pontificem habeamus deum propitium. In hac promissione querere debent pater & perterrefactæ conscientie reconciliati

tionem, & iustificationem, hac promissione debent se erigere ac sustentare, sicut docent hæc uerba. Iustus ex fide uiuet. Significant enim q̃ fides iustificet, & ita iustificet, ut simul uiuificet, hoc est, erigat & consoletur conscientias, & uitam æternam, & gaudium in animo pariat.

RESPONSIO AD ARGVMENTA aduersariorum.

COgnitis his fundamentis causæ, uidelicet discrimine legis, ac promissionum, seu euangelij, facile erit diluere ea quæ ad uerbarij obijciunt. Citant enim dicta de lege & operibus. Dicta uero de promissionibus omittūt. Semel aut responderi potest ad omnes sententias de lege, q̃ lex non possit fieri sine Christo. Et si qua fiunt ciuilia opera sine Christo, nō placent deo. Quare cum prædicantur opera, necesse est addere, q̃ fides requiratur, q̃ propter fidē prædicentur, q̃ sint fructus & testimonia fidei. Quid potest simplicius hac nostra doctrina dici? Necesse est em̃ ad cognoscēda beneficia Christi, discernere promissiones a lege. Ambiguae & periculosa causæ multas & uarias solutiones gignunt. Verum est enim illud ueteris Poëtæ, ὁ δὲ ἀδίκος λόγος.
ποσῶς ἐν αὐτῷ φαρμάκον δέεται σοφῶρ.

Sed in bonis & firmis causis, una atq; altera solutio sumpta ex fontibus corrigit omnia quæ uidentur offendere. Id fit & in hac nostra causa. Nam illa regula quam modo recitauī, interpretatur omnia dicta quæ de lege & operibus citantur.

Fatemur enim scripturam alibi legem, alibi euangeliū, seu gratuitam promissionem remissionis peccatorum propter Christum tradere. Verum aduersarij nostri simpliciter abolent promissionem, cum negant, q̃ fides iustificet, cum docent, q̃ propter dilectionem & opera nostra accipiamus remissionem peccatorum & reconciliationem. Si enim pender ex conditione operum nostrorum remissio peccatorū, prorsus erit incerta. Nunquam enim fa-

climus opera sufficientia. Erit igitur abolita promissio. Proinde nos reuocamus pias mentes ad cōsiderandas promissiones, & de gratuita remissione peccatorum & reconciliatione, quæ fit per fidem in Christū, docemus. Postea addimus & doctrinā legis, non q̄ lege mereamur remissionem peccatorum, aut q̄ propter legē iusti reputemur, non propter Christum, sed quia deus requirit bona opera. Oportet enim prudenter *ορθοτομεῖν* legem & promissiones. Videndum est quid legi, quid promissionibus scriptura tribuat. Sic enim & laudat & præcipit bona opera, ut non tollat gratuitam promissionem, nec tollat Christum.

Sunt enim facienda bona opera, quia deus ea requirit, ideoq̄ sunt effectus regenerationis, sicut Paulus docet Ephes. 2. Ipsius opus sumus, cōditi per Christum Iesum ad bona opera, quæ præparauit deus, ut in eis ambulemus. Itaq̄ bona opera sequi fidē debent, tanquam gratiarum actio, erga deum. Item ut in eis fides & exerceatur, & crescat, & ostendatur alijs, ut nostra confessione alijs inuitentur ad pietatem. Ita Paulus ait, Abraham accepisse circumcisionem, nō q̄ propter illud opus reputaretur iustus, sed ut haberet signum in corpore scriptum, quo commonesceret, & fidem subinde maiorem conciperet. Item, quo confiteretur fidem coram alijs, & alios ad credendum suo testimonio inuitaret. Sic Abel fide gratiorem hostiam obtulit, placuit enim hostia non ex opere operato, Sed quia Abel fide statuebat se deum placatum habere propter misericordiam. Opus uero illud faciebat, ut suam fidem exerceret, & alios exemplo & confessione sua inuitaret ad credendum.

Cum hoc modo bona opera sequi fidem debeant, longe aliter utuntur operibus homines, qui non possunt credere, ac statuere in corde sibi gratis ignosci propter Christū. Hi cū uident opera sanctorum, humano more iudicant sanctos operibus illis promeruisse remissionē peccatorū, et propter illa opera iustos reputatos esse coram deo. Ideo imitantur ea, & sentiunt se per opera similia

mereri remissionem peccatorum, conantur placare iram dei, & confidunt se propter talia opera iustos reputari. Has impias opinioniones in operibus damnamus. Primo quia obscurat gloriā Christi, cum homines proponunt deo hæc opera, tanquam precium, & propitiationem. Hic honos debitus unī Christo, tribuitur nostris operibus. Secundo, neq; tamen inueniunt conscientiae pacē in his operibus. Sed alia supra alia in ueris terroribus cumulantes tandē desperant, quia cum nullum opus satis mundū inueniant, semper accusat lex, & parit iram. Tercio. Tales nunquā assequuntur notitiam dei, cum conscientiae fugientes iram dei, non possint pacem consequi, nec statuere unquam, q̄ a deo exaudiantur. At cum accessit fides quæ credit, q̄ gratis reputemur iusti, hæc aut det inuocare deum, & sentit se exaudiri, & consequitur ueram notitiam dei.

Semper autem hæret in mundo imple opinio de operibus. Gentiles habebant sacrificia sumpta a Patribus, horum opera imitabantur, fidem non tenebant, sed sentiebant opera illa propitiationem & precium esse, propter quod deus reconciliaretur ipsis. Populus in lege imitabatur hac opinione sacrificia, q̄ propter illa opera haberent placatum deum, ex opere operato ut dici solet. Hic uidemus q̄ uehementer obiurgent populum Prophetæ. Psalm. 49. Non in sacrificijs arguam te. Et Ieremias. Non præcepi de holocaustis. Tales loci damnant non opera, quæ certe deus præceperat, ut externa exercitia in hac politia, sed damnant impiam persuasionem, q̄ sentiebant se per illa opera placare iram dei, & fidem abijciebant. Et quia nulla opera reddunt pacatam conscientiam, ideo subinde noua opera excogitantur præter mandata dei. Ac maxime mouent homines exempla sanctorum, horum imitatione sperant se perinde consecuturos esse reconciliationem, ut illi consecuti sunt. Populus Israel uiderat Prophetas in excelsis sacrificasse. Hoc opus mirabili studio cœpit imitari populus, ut per id opus placaret iram dei. At Prophetæ sacrificauerant in excelsis

sis, nō ut per illa opera mererentur remissionem peccatorum, sed quia in illis locis docebant, ideo ibi testimonium fidei suæ proponebant. Populus audierat Abraham immolasse filiū suum. Quare & ipsi, ut asperrimo ac difficillimo opere placarent iram Dei, mactauerunt filios. At Abraham non hac opinione immolabat filiū, ut id opus esset precium & propitiatio propter quam iustus reputaretur. Sic in Ecclesia, instituta est cœna Domini, ut recordatione promissionum Christi, quarum in hoc signo admonemur, confirmetur in nobis fides, & foris confiteamur fidem nostram & prædicemus beneficia Christi, sicut Paulus ait. Quoties feceritis, mortem Domini annunciabitis &c. Verum aduersarij nostri contendunt Missam esse, opus quod ex opere operato iustificet, & tollat reatum culpæ & poenæ in his pro quibus fit.

Antonius, Bernardus, Dominicus, Franciscus, & alij sancti Patres elegerunt certū uitæ genus uel propter studium, uel propter alia utilia exercitia. Interim sentiebant se fide propter Christum iustos reputari, & habere Deum propitium propter Christum, non propter illa exercitia. Sed multitudo deinceps imitata est, non fidem Patrum, sed exempla sine fide, ut per illa opera mererentur remissionem peccatorum, ut propter illa opera reputaretur iusti coram Deo. Ita errat humanus animus de operibus, quia fidei iustitiam non intelligit. Et hunc errorem reprehendit Euangelium, quod docet homines iustos reputari, non propter legem, sed propter solum Christum, Christus autem sola fide apprehenditur, Quare sola fide propter Christum iusti reputamur.

Sed obijciunt aduersarij locum ex Corinthijs. Si omnem fidem habeam &c. Dilectionem autem non habeam, nihil sum, & magnifice triumphāt. Totam Ecclesiam, aiunt, certificat Paulus, qd non iustificet sola fides. Facile est autem respondere, Postea quā supra ostendimus quid de dilectione & operibus sentiamus. Hic locus Pauli requirit dilectionem, hanc & nos requirimus, Diximus enim supra, oportere in nobis existere renouationem

& inchoatam legis impletionem. Quare si quis dilectionem abiecerit, etiam si habet magnam fidem, tamen non retinet eam. Non enim retinet spiritum sanctum. Neque uero sequitur, quod ideo dilectio iustificet, hoc est, quod propter dilectionem accipiamus remissionem peccatorum, quod dilectio uincat terrores mortis & peccati, quod dilectio debeat opponi irae, ac iudicio Dei, quod dilectio legi satisfaciat, quod renati propter legis impletionem accepti Deo sumus, non propter Christum gratis. Hæc non dicit Paulus, quæ tamē affingunt aduersarij nostri. Iam si nostra dilectione uincimus iram Dei, si nostra dilectione coram Deo meremur remissionem peccatorum, si nostra impletionem legis sumus accepti, tollant aduersarij promissionem Christi, aboleant Euangelium, quod docet nos accessum habere ad Deum per propitiatorem Christum, quod docet nos non propter nostram legis impletionem, sed propter Christum acceptos esse. Aduersarij corrumpunt plerumque loca, quia suas opiniones ad ea afferunt, nec sumunt ex ipsis scripturis sententiam. Quid enim habet hic locus incommodi, si detraxerimus interpretationem quam aduersarij de suo assuunt, non intelligentes, quid sit iustificatio, aut quomodo fiat. Corinthij antea iustificati multa acceperant excellentia dona. Et feruebant inicia, ut sit, deinde coeperunt inter eos existere similitudines, ut significat Paulus, Coeperunt fastidire bonos doctores. Ideo obiurgat eos Paulus reuocans ad officia dilectionis. Nec disputat hic de remissionem peccatorum, de modo iustificationis, sed de fructibus loquitur. Et dilectionem intelligit erga proximum. Stultum est autem somnariare, quod dilectio, qua agimus cum hominibus, iustificet coram Deo, cum in iustificatione agendum sit cum Deo, placanda ira eius & conscientia erga deum pacificanda. Horum nihil fit per illam dilectionem. Sed tantum ita, si apprehendat misericordia. Idque fit per fidem. Illud autem uerum est, amissa dilectione, amitti spiritum sanctum, quod amisso & fides excutitur. Ideo ait, Si dilectionem non habeam nihil sum, non addit affirmatiuam, quod dilectio iustificet.

Sed disputant preferri dilectionem fidei & spei. Paulus enim inquit, Maior horum dilectio. Consentaneum est autem maximam & præcipuam uirtutem iustificare. Quanquam hoc loco Paulus proprie loquitur de dilectione proximi, & significat dilectionem maximam esse, quia plurimos fructus habet. Fides & spes tantum agunt cum Deo. At dilectio foris erga homines infinita habet officia, tamen largiamur sane aduersarijs dilectionem Dei & proximi, maximam uirtutem esse, quia hoc summum præceptum est. Diligas Dominum deum tuum &c. Verum quomodo inde ratiocinabuntur quod dilectio iustificet, quia inquit, maxima uirtus iustificat. Imo sicut lex maxima seu prima, minime iustificat, ita nec maxima uirtus legis. Nulla enim lex est que magis accuset nos, quæ magis faciat, ut conscientia nostra irascatur iudicio dei, quam hæc summa lex. Diligas Dominum deum tuum ex toto corde. Quis enim sanctorum præter Christum gloriari ausit se huic legi satisfecisse? Non igitur iustificat uirtus legis. Sed illa uirtus iustificat, quæ accipit reconciliationem donatam propter Christum. Hæc uirtus fides est, nec iustificat propter suam dignitatem, sed tantum quia accipit misericordiam, qua propter Christum iusti reputamur. Sumus enim iusti, hoc est, accepti coram deo, non propter nostram perfectionem, sed per misericordiam propter Christum. Si tamē hanc apprehendimus & opponimus iræ Dei.

Sed aduersarij ideo tribuunt dilectioni iustitiam, quia legem docent, & cogitant iustitiam esse obedientiam erga legem. Nam humana ratio tantum intuetur in legem, nec intelligit aliam iustitiam nisi legis obedientiam. Et Scholastici, homines ingenio si quærentes Methodum, proposuerunt sibi legem, Perinde atque Philosophi in Ethicis proponunt sibi præcepta de moribus. Sed Paulus reclamat, & docet aliud quiddam esse iustitiam, scilicet obedientiam erga promissionem reconciliationis donatæ propter Christum, hoc est, accipere misericordiam donatam propter Christum. Sic, n. sumus accepti deo, sic fiunt pacatæ conscientiae, quando

RESPONSIO AD ARGV.

sentimus deum nobis propter Christum propitium esse, Quare pie mentes a lege ad promissionem reuocandæ sunt, ut sæpe iam diximus, & paulo post latius exponemus, cum agitabimus argumenta Scholastica de uocabulo Iustitiæ.

Aduersarij in cōfutatiōe & hunc locū cōtra nos citauerūt, ex Colof. Caritas est uinculum perfectionis, Hinc ratiocinantur q̄ dilectio iustificet, quia perfectos efficit. Quanquam hic multis modis de perfectione responderi posset, tamen nos simpliciter sententiam Pauli recitabimus. Certum est Paulum de dilectione proximi loqui. Neq̄ uero existimandum est q̄ Paulus aut iustificationem, aut perfectionem coram deo, tribuerit operibus secundæ tabulæ potius, quam primæ. Præterea si dilectio est perfecta legis impletio & legi satisfacit, nihil igitur erit opus propitiatore Christo. Paulus autē ideo docet nos acceptos esse propter Christum, non propter legis impletionem, quia legis impletio non est perfecta. Itaq̄ cum manifeste alibi detrahat nobis perfectionem, non est sentiendum q̄ hic loquatur de personali singulorum perfectione, sed loquitur de integritate communi Ecclesiæ. Ideo enim ait dilectionem esse uinculum seu colligationem, ut significet se loqui de colligandis & copulandis pluribus membris Ecclesiæ inter se. Sicut enim in omnibus familijs, in omnibus rebus publicis, concordia mutuis officijs alenda est, nec retineri tranquillitas potest, nisi quædam errata inter se dissimulent homines & cōdolerēt. Ita iubet Paulus in Ecclesia dilectionem existere, q̄ retineat concordiam, quæ toleret, sicubi opus est, asperiores mores fratrum, quæ dissimulet quædam leuia errata, ne dissiliat Ecclesia in uaria Schismata, & ex Schismatis oriantur odia, factiones & hæreses. Necessè est enim dissilire cōcordiā, quādo aut Episcopi imponunt populo duriora onera, nec habent rationem imbecillitatis in populo. Et oriuntur dissidia, quando populus nimis acerbè iudicat de moribus doctorum, aut fastidit doctores propter quædam leuia incommoda, quæruntur enim deinde & aliud doctrinæ

doctrinæ genus, & alij doctores. E contra perfectio, id est, integritas ecclesiæ conseruatur, quando firmi tolerant infirmos, quando populus boni consulit quædam incommoda in moribus doctorum, quando Episcopi quædam condonant imbecillitati populi. De his præceptis æquitatis pleni sunt libri omnium sapientum, ut in hac uitæ consuetudine multa condonemus inter nos, propter communem tranquillitatem. Et de ea cum hic tum alias sæpe præcepit Paulus. Quare aduersarij imprudenter ratiocinatur ex nomine perfectionis, q̃ dilectio iustificet, cum Paulus de integritate & tranquillitate communi loquatur. Et sic interpretatur hunc locū Ambrosius. Sicut ædificium dicitur perfectum seu integrum, cum omnes partes apte inter se coagmentatæ sunt. Turpe est autem aduersarijs tantopere prædicare dilectionem, cum nusquam præstent eam. Quid nunc agunt: dissipant ecclesias, scribunt leges sanguine, & has proponunt Cæsari clementissimo principi promulgandas. Trucidant sacerdotes, & alios bonos uiros, si quis leuiter significauit se aliquem manifestum abusum non omnino probare. Hæc non conueniunt ad ista præconia dilectionis, quæ si sequerentur aduersarij, ecclesiæ tranquillæ essent, & res publica pacata. Nam hi tumultus consulescerent, si aduersarij non nimis acerbe exigenter quasdam traditiones inutiles ad pietatem, quarum pleraq̃ ne ipsi quidem obseruant, qui uehementissime defendunt eas. Sed sibi facile ignoscunt, alijs non itē, ut ille apud Poetam. Egomet mi ignosco Meuius inquit. Id autem alienissimum est ab his encomijs dilectionis, quæ hic ex Paulo recitant, nec magis intelligunt, quam parietes intelligunt uocē, quā reddunt.

Ex Petro citant & hanc sententiā. Vniuersa delicta operit charitas. Constat & Petrum loqui de dilectione erga proximum, quia hunc locum accommodat ad præceptum, quo iubet, ut diligant se mutuo. Neq̃ uero ulli Apostolo in mentem uenire potuit, q̃ dilectio nostra uincat peccatum & mortem, q̃ dilectio sit propitiatio propter quā deus reconcilietur omissio mediatore Christo, q̃

dilectio sit iustitia, sine mediatore Christo. Hæc enim dilectio, si qua esset, esset iustitia legis, non euangelij, quod promittit nobis reconciliationem, & iustitiam, si credamus, q̄ propter Christum propitiatorum, pater placatus sit, q̄ donentur nobis merita Christi. Ideo Petrus paulo ante iubet, ut accedamus ad Christum, ut ædificemur super Christum. Et addit, Qui crediderit in eum, non confundetur. Dilectio nostra nō liberat nos a confusione, cum deus iudicat & arguit nos, sed fides in Christū liberat in his paucioribus, quia scimus propter Christum nobis ignoscet. Cæterum hæc sententia de dilectione, sumpta est ex prouerbijs, ubi antithesis clare ostēdit, quomodo intelligi debeat. Odiū suscitatur rixas, & uniuerſa delicta tegit dilectio.

Idem prorsus docet, quod illa Pauli sententia ex Colossensibus sumpta, ut si quæ dissensiones inciderint, mitigentur & componantur æquitate, & commoditate nostra. Dissensiones inquit crescunt odijs, ut sæpe uidemus ex leuissimis offensionibus maximas exoriri tragœdias. Inciderant quædam inter C. Cæsarem & Pompeiū leues offensiones, in quibus si alter alteri paululum cessisset, non extitisset bellum ciuile. Sed dum uterque morem gerit odio suo, ex re nihili, maximi motus orti sunt. Et multæ in Ecclesia hæreses ortæ sunt, tantum ex mutuis odijs doctorum. Itaque non de proprijs delictis, sed de alienis loquitur, cum ait, Dilectio tegit delicta, uidelicet aliena & quidem inter homines, id est, etiā si quæ offensiones incidunt, tamen dilectio dissimulat, ignoscit, cedit, non agit omnia summo iure. Petrus igitur non hoc uult, q̄ dilectio coram deo mereatur remissionem peccatorum, q̄ sit propitiatio, excluso mediatore Christo, q̄ propter dilectionem simus accepti, non propter mediatorem Christum, sed quod erga homines non sit morosa, non aspera, non intractabilis, q̄ quædam errata amicorum dissimulet, q̄ mores aliorum etiā asperiores boni consulat, sicut uulgaris quædam sententia præcipit. Mores amici noueris non oderis, neq̄ temere de hoc officio dilectionis toties

præcipiunt Apostoli, quod Philosophi uocant ἐπιεικής. Necessaria est enim hæc uirtus ad publicam concordiam retinendam, quæ non potest durare, nisi multa dissimulent, multa condonent inter se pastores, & ecclesiæ.

Ex Iacobo citant. Videtis igitur quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide sola. Neque alius locus ullus magis putatur officere nostræ sententiæ, sed est facilis & plana responsio. Si non assuant aduersarij suas opiniones de meritis operum, Iacobi uerba nihil habent incommodi. Sed ubicunque sit mentio operum, aduersarij affingunt suas impias opiniones, quod per bona opera meretur remissionem peccatorum, quod bona opera sint propitiatio ac precium propter quod deus nobis reconcilietur, quod bona opera uincant terrores peccati & mortis, quod opera coram deo propter suam bonitatem sint accepta, nec egeant misericordia, & propitiatore Christo. Horum nihil uenit in mentem Iacobo, quæ tamen omnia nunc defendunt aduersarij prætextu sententiæ Iacobi.

Primum igitur hoc expendendum est, quod hic locus magis contra aduersarios facit, quam contra nos. Aduersarij enim docent hominem iustificari dilectione, & operibus. De fide, quæ apprehendimus propitiatorem Christum nihil dicunt. Immo hanc fidem improbant, neque improbant tantum sententijs aut scriptis. Sed etiam ferro & supplicijs conantur in ecclesia delere. Quanto melius docet Iacobus, qui fidem non omittit, non subiicit pro fide dilectionem, sed retinet fidem, ne propitiator Christus excludatur in iustificatione. Sicut & Paulus cum summam tradidit uitæ Christianæ, complectitur fidem & dilectionem. 1. Timothi. primo. Finis mandati charitas est de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

Secundo, res ipsa loquitur, hic de operibus dici, quæ fidem sequuntur, & ostendunt fidem non esse mortuam, sed uiuam & efficacem in corde. Non igitur sensit Iacobus, nos per bona opera mereri remissionem peccatorum & gratiam. Loquitur enim de ope

ribus iustificatorum, qui iam sunt reconciliati, accepti & consecrati remissionem peccatorum. Quare errant aduersarij, cum hinc ratiocinantur, q̄ Iacobus doceat nos per bona opera mereri remissionem peccatorum & gratiam, q̄ per opera nostra habeamus accessum ad deum, sine propitiatore Christo.

Tertio, Iacobus paulo ante dixit de regeneratione, q̄ fiat per euangelium. Sic enim ait, Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut nos essemus primitiæ creaturarum eius. Cum dicit nos euangelio renatos esse, docet quod fide renati ac iustificati simus. Nam promissio de Christo tantum fide apprehenditur, cum opponimus eam terroribus peccati & mortis. Non igitur sentit Iacobus nos per opera nostra renasci.

Ex his liquet, non aduersari nobis Iacobum, qui cum ociosas & securas mentes, quæ somniabant se habere fidē, cum non haberent, uituperaret, distinxit inter mortuam fidem, ac uiuam fidē. Mortuam ait esse, quæ non parit bona opera. Viuam ait esse, quæ parit bona opera. Porro nos saepe iam ostendimus, quid appellemus fidem, non enim loquimur de ociosa notitia, qualis est etiam in diabolis. Sed de fide quæ resistit terroribus conscientiae, quæ erigit & consolatur perterrefacta corda. Talis fides neq̄ facilis res est, ut somniant aduersarij, neq̄ humana potentia, sed diuina potentia, qua uiuificamur, qua diabolus & mortem uincimus. Sicut Paulus ad Coloss. ait, q̄ fides sit efficax per potentiam dei, & uincat mortem. In quo & resuscitati estis per fidem efficaciam dei. Hæc fides cum sit noua uita, necessario parit novos motus & opera. Ideo Iacobus recte negat nos tali fide iustificari, quæ est sine operibus. Quod autem dicit nos iustificari fide & operibus, certe non dicit nos per opera renasci. Neque hoc dicit, q̄ partim Christus sit propitiator, partim opera nostra sint propitiatio. Nec describit hic modum iustificationis, sed describit quales sint iusti, postquam iam sunt iustificati & renati. Et iustificari significat hic non ex impio iustum effici, sed usu forensi iustum pronunciat.

ri, Sicut hic, Factores legis iustificabuntur. Sicut igitur hæc uerba nihil habent incommodi, Factores legis iustificabuntur, Ita de Iacobi uerbis sentimus, Iustificatur homo non solum ex fide, sed etiam ex operibus, quia certe iusti pronuntiantur homines, habentes fidem & bona opera. Nam bona opera, in sanctis, ut diximus sunt iustitiæ legis, quæ sunt acceptæ propter fidem, nec sunt acceptæ, quia satisfaciunt legi. Iustificantur igitur homines ex fide & operibus, non propter opera, sed propter fidem, quam tamen bona opera sequi necesse est. Iacobus enim loquitur de his operibus, quæ fidem sequuntur, sicut testatur cum ait, Fides adiuvat opera eius. Sic accipiendum est, Factores legis iustificabuntur, hoc est, qui credunt & habent bonos fructus, iusti pronuntiantur. Nam lex ita fit, si credimus, & placet propter fidem, non quod opera legi satisfaciunt. Ita uidemus in his sententijs nihil esse uicij, sed aduersarij deprauant eas, qui de suo affingunt impias opinioniones. Neque enim dicunt opera mereri remissionem peccatorum, homines propter opera acceptos esse, seu iustos reputari, non propter Christum, opera pacare corda & uincere iram Dei, opera non indigere misericordia. Horum nihil dicit Iacobus, quæ tamen aduersarij uerbis Iacobi affingunt.

Citantur contra nos & aliæ sententiæ de operibus. Danielis 4. Peccata tua elemosynis redime. Et Esaia 58. Frange esuriens tibi panem tuum, tunc inuocabis, & Dominus exaudiet. Lucæ 6. Remittite, & remittetur uobis. Matth. 6. Beati misericordes, quia misericordiam consequentur.

Ad has sententijs & similes de operibus, primum hoc respondemus, quod supra dictum est, legem non uere fieri sine fide, nec placere nisi propter fidem in Christum, iuxta illud. Sine me nihil potestis facere. Item, Sine fide impossibile est placere Deo, Item, Per Christum habemus accessum per fidem. Itaque quoties requiruntur & probantur opera, addendum est Euangelium de Christo.

Secundo, hæsententiæ quas pauloante commemoravi fere sunt contiones poenitentia. Constant enim ex duabus partibus, habent initio prædicationem legis, quæ arguit peccata, & iubet bene operari. Deinde est addita promissio. Certissimum est autem in prædicatione poenitentia, non sufficere prædicationem legis, quæ tantum terret & condemnat cōscientias, Sed necesse est accedere Euangelium, q̄ peccata gratis remittantur propter Christum, q̄ fide consequamur remissionem peccatorum. Hæc sunt adeo certa & perspicua, ut si dissentiant aduersarij, & excludant Christum & fidem a prædicatione poenitentia, merito tanquam blasphemij in Christum reiiciendi sint.

Quare contio Danielis non tātum ad elemosynas detorqueri debet, sed fides etiam in ea requirenda est. Dissimilis est contio Danielis orationi Aristotelis, qui ad suum Regem scribens, etiā hortatur eum ad beneficentiam, & iubet eum potentiam suā conferre ad publicam utilitatem, & salutem omnium gentium, non ad superbiam. Sic, n. ad Alexandrū scribit *διό ως ὅ τήν ἀρχήν μὲν εἶς ὁ ὕψιστος ἄλλ' εἰς ἀνέργους ἄνθρωποι κατατίθεσθαι*. Honestissima oratio est, neq̄ de officio publico magni Principis aliud dici qd̄ meli⁹ pōt. Sed Daniel non tātum de officio seu uocatione Regem suum docet, Sed de poenitentia, de pietate erga Deum, de remissione peccatorum, deq̄ illis magnis rebus extra Philosophiā positis. Nō igitur tantum hic eleemosynæ requirēdæ sunt, sed etiam fides. Idq̄ textus ostendit Regem conuersum esse, non solum ad eleemosynas largiendas, sed multo magis ad fidem. Extat enim egregia cōfessio Regis de deo Israel. Nō est alius De⁹, qui possit ita saluare.

Itaq̄ duæ partes sunt in contione Danielis, Altera pars est prædicatio poenitentia, quæ arguit peccata, & præcipit de noua uita. Redime peccata tua iustitiā, & iniquitates tuas beneficijs erga pauperes. Sic enim in sua lingua loquitur Daniel, ubi satis apparet eum nō solū de eleemosynis præcipere, sed de tota iustitiā, hoc est, de notitia Dei & fide. Ait enim, peccata redime per iustitiam

tiā. Iustitia autem erga deū est fides, qua credimus Deum nobis ignoscere. Deinde præcipit Daniel de beneficijs erga pauperes, hoc est, ne superbe, nec crudeliter imperet, sed consulat utilitatibus subditorū. Altera pars concionis promittit remissionē peccatorum. Ecce erit sanatio delictorum tuorum. Hieronymus hic præter rem adiecit dubitatūam particulam. Et multo imprudētius disputat in Commentarijs, incertam esse remissionem peccatorum. Sed nos meminerimus Euangelium certo promittere remissionem peccatorum. Itq; abolere Euangelium censendus est, qui sentit remissionem peccatorum incertam esse. Dimittamus igitur hoc in loco Hieronymum. Cum autem clare ponatur promissio, certe requiritur fides, quia promissio non potest accipi, nisi fide. Quanquā & ibi indicauit remissionem contingere posse, cū ait, redime peccata. Atq; hæc promissio remissionis peccatorum uere Prophetica & Euangelica uox est, quā certe Daniel uolebat fide accipi. Norat enim Daniel promissam esse remissionem peccatorū propter futurū semen, uidelicet Christum, non solum Israelitis, sed etiam omnibus gentibus. Alioquin non potuisset Regi polliceri remissionem peccatorum. Nō est enim hominis, præsertim in terroribus peccati, statuere de uoluntate Dei sine certo uerbo, q̄ irasci desinat. Itaq; cū promissio ponatur, satis apparet requiri fidem, quia promissio nō potest accipi nisi fide. Si hæc fides ex conditione operum penderet, incerta esset remissio. Ideo talis fides requiritur, quæ confidit misericordia & uerbo dei, non operibus nostris. Quod autem dicit, redime peccata per iustitiā, & per eleemosynas, idem est ac si diceret, redime peccata per poenitentiam, quia reatus tollitur per poenitentiam. Neq; hinc ratio cinandum est, q̄ ignoscat Deus propter opera sequētia, sed ignoscit propter promissionē his, qui promissionē apprehēdunt.

Ostendimus clare in contione Danielis fidē requiri, quare huc loco iniuriā faciunt, qui inde ratiocinātur, q̄ remissio peccatorum contingat propter opera nostra, non fide propter Christi

stum. Philosophicum est in contione Danielis, nihil requirere, nisi adhortationem de imperio recte gerendo. Pharisaicū est affingere, q̄ propter opus illud contingat remissio peccatorum. Sed ita sit, opera naturaliter incurrunt hominibus in oculos, quia fide nec intelligit, neq̄ considerat humana ratio. Ideo somniat opera illa mereri remissionem peccatorum. Hæc opinio naturaliter heret in animis hominum, neq̄ excuti potest, nisi cum diuinitus docemur. Sed reuocare nos debemus ab hac carnali opinione ad Euangelium & promissionem misericordiæ, in qua gratis exhibetur remissio peccatorum propter Christum. Ita in omnibus locis de pœnitentiâ fides requirenda est. Summa enim contumelia est in Christum, remissionem peccatorum sine Christo quærere.

Quidam interpretantur Daniele de remissione pœnæ, cū ait. Redime peccata elemosynis. Ita nihil contra nos faceret Daniel. Et si dubium nō est, quin loquatur de remissione culpæ. Frustra enim quæritur remissio pœnæ, nisi prius cor apprehenderit fide remissionem culpæ. Quod si illi concedent remissionem culpæ gratis contingere per fidem, nos postea facile largiemur pœnas, quibus castigamur, mitigari bonis operibus, & tota pœnitentiâ, iuxta illud. Si nos iudicaremus, non iudicaremur a Domino. Et Ierem. 15. Si conuersus fueris, conuertam te. Et Zacha. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Et Psalm. 49. Inuoca me in die tribulationis.

Sic iudicandum est & de hoc loco, Remittite & remittetur uobis. Est enim pene similis contio de pœnitentiâ. Prior partícula requirit bona opera, Posterior addit promissionem. Neq̄ est ratiocinandum, q̄ nostra condonatio ex opere operato mereatur nobis remitti peccata. Nō enim dicit hoc Christus. Sed sicut alijs sacramentis annectit Christus promissionem remissionis peccatorum, ita annectit & bonis operibus. Et sicut in cœna Domini non consequimur remissionem peccatorū sine fide ex opere operato, Ita neq̄ in hoc opere. Imo nostra condonatio non est bonū
opus

opus, nisi cum sit a reconciliatis. Ideo nostra cōdonatio, quæ quidem placet deo, sequitur condonationem diuinam. Solet autem Christus hoc modo coniungere legem & euangelium, ut utrumque tradat, doctrinam fidei & bonorum operum, ut moneat hypocrisin & simulationem poenitentiae esse, nisi sequatur boni fructus. Item, Vt multa habeamus externa signa euangelij, & remissionis peccatorum, quæ nos commonefaciant, & consolentur, & ut multipliciter exercere fidem possimus. Sic igitur necesse est tales locos accipi, ne aboleamus euangelium de Christo, ne nostra opera opponamus deo tanquam propitiationem & precium, ab electo Christo. Item ne fiat incerta remissio peccatorum, si doceatur pendere ex condicione nostrorum operum.

Citatur & ex Tobia. Eleemosyna ab omni peccato & a morte liberat. Non dicemus hyperbolen esse, etsi sic accipi debet, ne detrahat de laudibus Christi, cuius propria sunt officia, liberare a peccato & a morte. Sed recurrendum est ad regulam, quod lex sine Christo non prodest. Placent igitur eleemosynæ deo, quæ sequuntur reconciliationem, non quæ præcedunt. Itaque liberant a peccato & a morte, non ex opere operato, sed sicut paulo ante de poenitentia diximus, quod fidem cum fructibus complecti debeamus, ita de eleemosynis iudicandum est, quod placeat deo fides cum fructibus. Tobias enim concionatur non tantum de eleemosynis, sed etiam de fide. Omni tempore benedic deum, & pete ab eo ut dirigat vias tuas. Hoc autem proprie est illius fidei de qua loquimur, quæ sentit deum esse propitium propter ipsius misericordiam, & petit ut seruet & gubernet nos. Ad hæc concedimus eleemosynas mereri multa beneficia dei, & liberare non a præsentis peccato. Non enim vincunt iram & iudicium dei, nec reddunt pacatas conscientias, sed liberare a futuro peccato, hoc est, mereri ut defendamur in periculis peccatorum & mortis. Hæc est simplex sententia, reliquis scripturis cōsentiens. Sic enim accipienda sunt præconia operum & legis, ne detrahant de gloria Christi & euangelij.

Iactatur & dictum Christi apud Lucam, Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Plane surdi sunt aduersarij. Tales iam dictum est, legem sine Christo non prodesse, propter quod placent bona opera. Sed illi ubique, excluso Christo, docent mereri iustificationem per opera legis. Hic locus integer prolatus, ostendet & fidem requiri. Christus enim obiurgat Phariseos sentientes se coram deo mundari, hoc est iustificari crebris ablutionibus, sicut Papa, nescio quis, de aqua sale conspersa inquit, quod populum sanctificet ac mundet. Et glosa ait, quod mundet a uenialibus. Tales erant & Phariseorum opiniones, quas reprehendit Christus, & opponit huic fictae purgationi duplicem mundiciem. Alteram internam, alteram externam. Iubet ut intus mudentur. Et addit de mundicie externa. Date eleemosynam de eo quod superest, & sic omnia erunt uobis munda. Aduersarij non recte accommodant particulam uniuersalem, Christus enim addit hanc conclusionem utriusque membro. Tunc omnia erunt munda, uidelicet, si intus eritis mundi, & foris eleemosynam dederitis. Significat enim quod externa mundicies collocanda sit in operibus a deo praeceptis, non in traditionibus humanis, ut tunc erant illae ablutiones, & nunc est quotidiana asperio aquae, uestitus Monachorum, discrimina ciborum, & similes pompae. Sed aduersarij corrumpunt sententiam Sophistice translata particula uniuersali ad unam partem. Omnia erunt munda, datis eleemosynis, ut si quis ratiocinetur. Andreas adest, igitur omnes Apostoli adsunt. Quare in antecedente utrumque membrum coniungi debet, credite, & date eleemosynas. Ita omnia erunt munda. Scriptura enim alibi dicit fide purificari corda. Quod si corda sint mundata, & deinde foris accedant eleemosynae, hoc est, opera charitatis omnis generis, ita tota erunt mundi, hoc est, non solum intus, sed foris etiam. Ac tota illa concio Christi coniungi debet, cuius multae partes, quarum aliae de fide, aliae de opibus praecipunt. Nec est candidi lectoris excerpere praeccepta operum, omissis locis de fide. Sunt & nonnulli, qui ironia

esse interpretatur, Date eleemosynas, & omnia sunt munda. Vide tur enim Christus uanā persuasionē Phariseorū false taxare, qui cū haberent animos pessimis cupiditatibus obnoxios, interim datis eleemosynis, confidebant se meros semideos esse. Hęc interpretatio non est absurda, neq; quidquam habet, quod pugnet cum alijs scripturis.

Adderemus & alios locos, nisi existimarem ex his quos recē suimus atq; enarrauimus, similes iudicari facile posse. Sed adijcie mus hoc Scholasticū argumentū, iustitiā necesse est in uoluntate esse. Ergo cum fides sit in intellectu, non iustificat. Hoc argumen tum ideo recitamus, ut tota res magis fiat perspicua, quomodo si des iustificet, & quid Paulus appellet iustificationem. Primū aut propter morosos quosdā *τεχνολογικῶς* respondebimus. Constat ex Ethicis iustitiā, obedientiā appellari erga superiorē, quā is ap probat. Fides autē est obedientia erga euangelium, quare fides re cte dicitur iustitiā. Nā obedientia erga euangeliiū imputatur pro iustitiā, adeo ut obedientia erga legem tantū propterea placeat, quia credimus nobis deum gratis propitium esse propter Chris tum, Neq; enim legi satisfacimus. Quanquā aut hęc fides est in uoluntate, est enim uelle & accipere promissionē, tamen hęc obe dientia erga euangeliiū, nō propter nostram mundiciē imputatur pro iustitiā, sed quia accipit oblatā misericordiā, & sentit nos pro pter Christū iustos reputari per misericordiā, non propter nostrā impletionē legis, non propter nostram mundiciē. Ita reuocanda mens est a conspectu legis, ad euangeliiū & Christum, & statuen dum q; reputemur iusti, cum sentimus nos propter Christum ac ceptos esse, non propter dilectionem aut impletionem legis.

Differt autem fides a spē, quia fides accipit in præsentiā remis sionem peccatorum, & reconciliationem, seu acceptationē nostri, propter Christum. Spes autem uersatur circa futura bona, & libe rationem futuram.

Secundo, Iustificatio hic significat reputari iustum. Non autē

RESPONSIO AD ARGV.

reputat deus hominem iustum, sicut in foro, aut in Philosophia reputatur homo iustus, propter proprii operis iustitiam, quæ recte ponitur in uoluntate. Sed reputat hominem iustum per misericordiam propter Christum, si quis tamen hunc fide apprehendat. Quare fides appellari iustitia potest, quia est illud quod imputatur ad iustitiam, ut cum Paulo loquamur, quacumque tandem in parte hominis ponatur. Id enim nihil impedit imputationem diuinam. Etsi nos quidem hanc fidem in uoluntate ponimus. Est enim uelle & accipere promissionem Christi. Et hoc Scholastico argumento agitato, quia rem ad Methodum reuocat, uidetur tota causa melius perspicui posse.

Ex his omnibus etiam intelligi potest quid iudicandum sit de merito condigni, de quo fingunt aduersarij, homines iustos esse coram deo propter dilectionem ac legis impletionem. Hic nulla iustitiæ fidei mentio fit, & pro mediatore Christo ponitur, quod accepti simus propter nostram impletionem legis. Hæc nullo modo ferenda sunt, sed ut supra diximus, etsi necessario sequitur reuocationem dilectio, tamen gloria Christi non debet transferri in nostram impletionem legis, sed sentiendum est, quod etiam post reuocationem iusti repute-mur propter Christum, quod Christus maneat mediator & propitiator, quod propter Christum habeamus accessum ad deum, quod non satisfaciamus legi, sed habeamus opus misericordiam, quod semper per misericordiam iusti repute-mur.

Idque confitetur uniuersa ecclesia, quod iusti & salui fiamus per misericordiam. Sicut supra citauimus ex Hieronymo. Iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex dei misericordia consistit. Hæc autem misericordia fide accipitur.

Ac uidete quid consequatur ex aduersariorum opinione. Si sentiendum est quod Christus tantum primam gratiam, ut uocant, meruerit, postea nos simus accepti nostra impletione legis, & mereamur uitam æternam, quando erunt conscientie pacate, quando statueret quod habeant deum propitium. Lex enim semper accusat nos, ut Paulus

his ait, Lex iram operatur. Ita fiet, ut si senserint conscientia iudicium legis, ruant in desperationē. Paulus ait Omne quod non est ex fide, peccatum est. Isti autē nihil unquam ex fide agent, si tunc demum sentiant sibi deum propitium esse, cum legem impleverint. Semper enim dubitabūt, Vtrum legi satis factum sit, imo intelligunt non esse satisfactum. Ideo nunquam statuent se habere deum propitium, se exaudiri. Nunquam igitur diligunt, nunquam uere colunt deum. Talia pectora quid aliud sunt, nisi ipse infernus, cum sint plena desperationis, & odij dei, & in hoc odio tamen inuocant & colunt deū, sicut Saul colebat. Hic prouocamus ad omnes pias mentes, & peritas rerum spiritualium, hæc testari poterunt, hæc mala consequi ex illa impia persuasione aduersariorum, quæ sentit q̄ iusti reputemur coram deo, propria impletionē legis, & iubet confidere non promissione misericordiæ propter Christum donatæ, sed nostra impletionē legis.

Necesse est igitur statuere, q̄ certo post renouationem iusti, hoc est, accepti deo simus, q̄ pacem habeamus coram deo, per misericordiam propter Christum, & q̄ illa inchoatio legis in nobis non sit digna uita æterna, Sed q̄ sicut remissio peccatorum & iustificatio imputatur per misericordiam propter Christum, non propter legem. Ita & uita æterna cum iustificatione, nō propter legem & nostrorum operum perfectionem, sed per misericordiā propter Christum offeratur, Sicut ait Christus, Hæc est autē uoluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam. Et alibi. Qui credit in filium, habeat uitam æternam. Ac quæramus aduersarios, quid consilij dent morituris, Vtrum iubeant eos sentire q̄ reputentur iusti, & expectare uitam æternam propter propria opera, an uero per misericordiam propter Christum. Certe nec Paulus, nec Laurentius dicent se propter propriam munditiē iustos reputandos esse, aut sibi deberi uitam æternam propter propria opera, aut legis impletionem, sed sentiant se reputari iustos, & accipere uitam æternam

RESPONSIO AD ARGV.

propter Christum per misericordiam. Nec possunt muniri piæ mentes, contra desperationem, nisi sentiant q̄ per misericordiam propter Christum, certo habeant & iustitiam & uitam æternam, non propter legem. Hæc sententia cōsolatur, erigit & saluat piæ mentes. Quare aduersarij cum meritum cōdigni prædicant, abolent doctrinam de fide & mediatore Christo, & adigunt conscientias ad desperationem.

Sed dicat aliquis, Si per misericordiam saluandi sumus, quid interest inter hos, quibus contingit salus, & quibus non cōtingit? Num pariter sperabunt misericordiam boni & mali? Hoc argumento uidentur moti Scholastici ad quærendum meritum cōdigni. Necesse est enim discrimen esse inter saluandos & damnandos. Primum autem illud dicimus, cum iustificatione offerri uitam æternam, seu iustificatos esse filios dei & coheredes Christi, iuxta illud. Quos iustificauit, eosdem & glorificauit. Igitur nullis cōtingit salus, nisi iustificatis. Sicut autem iustificatio incerta esset, si penderet ex conditione operum nostrorum aut legis, ac nō gratis acciperetur propter Christum per misericordiam. Ita si speraretur operibus nostris, tūc uero esset incerta, quia lex semper accusat conscientias. Nec possunt conscientiæ reddi pacatæ, nisi fide apprehendant misericordiam, Neq̄ uero potest existere spes uitæ æternæ, nisi pacata conscientia. Nam conscientia dubitans fugit iudicium dei ac desperat. Necesse est autē spem uitæ æternæ certam esse. Ideoq̄ ut sit certa, sentiendū est q̄ donetur uita æterna per misericordiam propter Christum, nō propter nostram impletionem legis. In foro ac iudicijs hominum, ius seu debitū certum est, Misericordia incerta est. Hic coram Deo alia res est. Nā misericordia habet clarum mandatum dei. Nam Euangelium est hoc ipsum mandatum, quod iubet credere, q̄ deus uelit ignoscere & saluare propter Christum, iuxta illud. Non misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur. Quoties igitur de

miseriordia dicitur, intelligendum est fidem requiri. Et hæc fides discrimen facit inter saluandos & damnandos, inter dignos & indignos. Est enim uita æterna promissa iustificatis. Fides autem iustificat, quodcumq; & quocumq; tempore apprehendunt eam homines. Et per omnem uitam certare debemus, ut hanc fidem consequamur & confirmemus. Existit enim, ut supra diximus, hæc fides in poenitentia, non in his qui secundum carnem ambulant. Ac debet inter pericula & tentationes per omnem uitam crescere. Et qui hanc fidem cōsecuti sunt, hi renati sunt, ut bene operentur, ut legem faciant. Sicut igitur poenitentiam per omnem uitam requirimus, ita & bona opera requirimus, etsi nostra opera nō sunt talia, ut pro eis debeat uita æterna. Sicut & Christus in hac sententia dixit. Cum feceritis omnia, dicite serui inutiles sumus. Et Bernardus recte dicit. Necessè est primo credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Deinde, quod nihil prorsus habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse. Postremo, quod æternam uitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis detur & illa. Et paulo post. Nemo itaque se seducat, quia si bene cogitare uoluerit, inueniet procul dubio, quod nec cum decem millibus possit occurrere ei, qui cum uiginti millibus uenit ad se &c. Nos igitur ut conscientia certam consolationem & spem teneant, reuocamus homines ad promissionem Christi, & docemus quod necessè sit credere, quod Deus propter Christum, non propter legem remittat peccata, iustificet, & donet uitam æternam, iuxta illud. Qui habet filium, habet uitam.

Sed opere precium est audire, quomodo eludant aduersarij dictum Christi. Cum feceritis omnia, dicite serui inutiles sumus. In confutatione sic corrumpunt, primū faciūt Antistrephon, Multo magis inquit dici potest. Si credideritis omnia, dicite serui inutiles sumus. Deinde addūt, opera inutilia esse Deo, nobis uero non esse inutilia. Videte quam delectet aduersarios puerile stus

RESPONSIO AD ARGV.

dum Sophistices. Et quanquam hæ ineptiæ indignæ sint quæ refutentur, tamen paucis respondebimus.

Antistrephon est uiciosum, quia decipiuntur aduersarij in uocabulo fidei, quod si significaret notitiam historiæ, aut si diceremus, quod fides propter suam dignitatem saluaret, ualeret similitudo, multo magis nos seruos inutiles esse, si crediderimus. Sed nos loquimur de fiducia promissionis & misericordiæ dei. Et hæc fiducia fatetur nos esse seruos inutiles. Imo hæc est uera uox fidei, quod opera nostra sint indigna, quod simus serui inutiles. Et ob hanc unam causam, de fide loquimur, & quærimus misericordiã, quia agnoscimus nos esse seruos inutiles. Fides enim ideo saluat, quia apprehendit misericordiã, seu remissionem gratiæ, etiam si opera nostra sint indigna. Et in hanc sententiam, nihil ledit nos Antistrephon. Cum credideritis omnia, dicite serui inutiles sumus. Recte dicitur, si tantum intelligatur operibus detrahi dignitas.

Sed si sic intelligatur, quod etiam fides sit inutilis, non ualet similitudo, Cum feceritis omnia, nolite confidere operibus. Ita cum credideritis, nolite confidere promissione dei, Hæc non coherent, sunt enim dissimilima. Dissimiles causæ, dissimilia obiecta fiduciæ sunt in priore propositione, & in posteriore. Fiducia in priore est fiducia nostrorum operum. Fiducia in posteriore est fiducia promissionis diuinæ. Christus autem damnat fiduciam nostrorum operum, non damnat fiduciam promissionis suæ. Non uult nos de gratia & misericordia dei desperare. Arguit opera nostra tanquam indigna, non arguit promissionem quæ gratia offert misericordiã. Et præclare hic inquit Ambrosius. Agnoscenda est gratia, sed non ignoranda natura. Promissioni gratiæ confidendum est, non naturæ nostræ. Sed aduersarij suo more faciunt. Scelesti detorquent sententias pro fide traditas, contra fidei doctrinam. Nam hæc cauillatio totum Euangelium abrogat, Cum credideritis omnia, dicite fidem inutilem esse. Nonne Euangelium pollicetur remissionem peccatorum & salutem, etiã his qui nullã prorsus

prorsus habent bona opera: Si tamen conuertantur & non desperant, sed fide in Christum consequantur remissionem peccatorum: Num iubent aduersarij desperare hos quorum conscientia nulla inueniunt bona opera, quae opponere iudicio dei possint. Num his dicent, fidem inutilem esse? Male pereant isti Sophistae cum talibus calumnijs, quae totum euangelium euertunt, abrogant gratuitam remissionem peccatorum, eripiunt pijs conscientijs firma solatia.

Illam uero cauillatio plane puerilis est, cum interpretantur seruos inuitiles, quia opera deo sint inutilia, nobis uero sint utilia. At Christus de ea utilitate loquitur, quae constituit nobis deum debitorem gratiae. Quanquam alienum est hoc loco disputare, de utili aut inuitili. Nam serui inuitiles significant insufficientes, quia nemo tantum timet, tantum diligit deum, tantum credit deo, quantum oportuit, nemo satisfacit legi. Sed missas faciamus has frigidas cauillationes aduersariorum, de quibus quid iudicaturi sint homines, si quando proferentur in lucem, facile possunt existimare uiri prudentes. In uerbis maxime planis & perspicuis repererunt rimam. At nemo non uidet in illo loco fiduciam nostrorum operum improbari.

Sed aduersarij reclamant, quod uita aeterna debeatur de condigno pro bonis operibus, quia uita aeterna uocetur merces. Breuiter & plane respondemus. Paulus uitam aeternam donum appellat, quia cum reputamur iusti propter Christum, simul efficimur filij dei, & cohaeredes Christi. Alibi uero scriptum est, Merces uestra copiosa erit in coelis. Haec si uidentur aduersarijs inter se pugnare, ipsi expediant. Sed parum aequi iudices sunt. Nam doni uocabulum omittunt, omittunt & fontes totius negocij, quomodo iustificentur homines, quod perpetuo sit mediator Christus. Interim excerpunt uocabulum mercedis, idque acerbissime interpretantur non solum contra scripturam, sed etiam contra sermonis consuetudinem. Hinc ratiocinantur, quia merces nominatur, ideo opera nostra

P

sunt eiusmodi, quæ debeant esse precium, pro quo debetur uita æterna. Plane noua est hæc Dialectica. Vocabulū audimus mercedis. Igitur opera nostra legi satisfaciunt, igitur sumus accepti deo propter opera nostra, nec indigemus misericordia, aut propitiatore Christo, aut fide apprehendente misericordiā. Ac ingentē Soriten Chrysippeo more cumulant. Bona opera sunt precium pro quo debetur uita æterna. Bona opera legi dei satisfaciūt. Et præter hæc fieri possunt opera supererogationis. Non solū igitur legi dei satisfacere homines possunt, sed etiam amplius facere. Et quia Monachi amplius faciunt, supersunt eis merita. Et quoniam liberalitas est largiri alijs, de eo quod superest, licet donare illa merita alijs. Affingunt & sacramentū huius donationis, mortuis circumdant cucullos, ut testetur eis, applicata esse aliena merita. Talibus coaceruationibus beneficium Christi & iustitiam fidei obsecurant aduersarij.

Non mouemus inanē *λογομαχίαν* de uocabulo. De magna relitigamus, unde debeant piæ mentes certā spem salutis concipere. Vtrum bona opera possint conscientias reddere pacatas. Vtrum sentire debeant, ita contingere uitā æternā, si bona opera opponant iudicio dei, an uero debeāt sentire, q̄ propter Christum per misericordiam reputentur iusti, & consequantur uitam æternā. Hæc ueniunt in controuersiam, quam nisi diiudicet conscientia non potest habere firmam & certam consolationem.

Nos autem satis clare ostendimus, q̄ bona opera non satisfaciunt legi dei, q̄ habeant opus misericordia, q̄ fide sumus accepti deo propter Christum, q̄ bona opera non reddant pacatam conscientiam. Ex his omnibus sequitur, q̄ oporteat sentire, q̄ propter Christum per misericordiam, non propter legem, iustificati consequantur uitam æternam.

Quid igitur de mercede? Primum si diceremus, uitam æternā dici mercedem, quia debetur iustificatis propter promissionem, nihil absurdi diceremus. Sunt em̄ ordinata inter se hæc dona. Si

ut & Augustinus ait, Dona sua coronat deus in nobis. Sed scriptura uitā aeternā uocat mercedem, non quia propter opera debeat, sed quia compenſet afflictiones & opera, etſi propter aliā cauſam contingit. Sicut hereditas uenit filio familias, nō propter officia ſua, & tamen eſt merces & compenſatio officiorum filij. Satis eſt igitur nomen mercedis hac ratione conuenire uitę æternę, quia uita æterna compenſat bona opera & afflictiones. Non eſt igitur uita æterna merces, quia opera ſufficiāt, quia debeat pro operibus. Sed conſecutiue, quia cum propter aliā cauſam contingit, tamen compenſat opera & afflictiones.

Præterea concedimus opera uere eſſe meritoria, non remiſſionis peccatorum, aut iuſtificationis. Non enim placent, niſi in iuſtificationis propter fidem, nec ſunt digna uita æterna. Sicut enim iuſtificationis, ita uiuificationis fide contingit propter Chriſtum, ſed ſunt meritoria aliorum præmiorum corporalium & ſpiritaliū, quæ redduntur tum in hac uita, tum poſt hanc uitam. Differt enim deus præraꝑ præmia donec glorificet ſanctos poſt hanc uitā, quia uult eos in hac uita exerceri ad mortificandum ueterem hominē. Euāgelium gratis exhibet promiſſionem iuſtificationis & uiuificationis propter Chriſtum. At in lege non gratis, ſed pro operibus offertur & debetur merces. Cum igitur opera ſint quædam impletio legis, recte dicuntur meritoria, recte dicitur eis deberi merces. Et hæc merces parit gradus præmiorum, iuxta illud Pauli. Vniſquiſq; accipiet mercedem iuxta ſuum laborem. Hi gradus ſunt merces operum atq; afflictionum.

Sed contendunt aduerſarij, uitam æternā proprie deberi pro operibus, quia Paulus ait. Reddet unicuiq; ſecūdem opera eius. Ioan. 5. Qui bona fecerunt, in reſurrectionē uitę. Matth. 25. Eſuriui & dediſtis mihi māducare. In his locis omnibus, in quibus opera laudantur, neceſſe eſt ad Canonē ſupra traditum recurrere, q̄ opera non placeant ſine Chriſto, q̄ non ſit excludendus mediator Chriſtus. Quare cum textus ait, operibus reddi uitā æternā

nam. Significat reddi iustificatis, quia non placent deo bona opera, nisi in iustificatis, hoc est in his, qui sentiunt se acceptos esse deo propter Christum. Et iustificati necessario pariunt bona opera, seu bonos fructus, ut, Esuriui & dedistis mihi cibum. Hic cum dicitur reddi uita æterna his operibus, intelligitur reddi iustitiæ. Fidem igitur complectitur, cum nominat fructus. Porro scriptura nominat fructus, ut ostendat requiri non hypocrisin, sed iustitiæ, am quæ sit efficax, & quædam noua uita, pariens bonos fructus.

Nec nos aliquam ociosam subtilitatem hic affectamus. Sunt enim grauissimæ causæ propter quas hæc disputamus. Etenim si largiamur aduersarijs q̃ opera mereantur uitam æternam, mox attexunt illa absurda, q̃ opera legi dei satisfaciant, q̃ non habeant opus misericordia, q̃ simus iusti, hoc est, accepti deo propter nostra opera, non propter Christum, q̃ plus quam legem facere homines possint. Ita tota doctrina de iustitia fidei obruitur. Est autem necessarium retinere in ecclesia puram doctrinam de iustitia fidei. Quare cogimur Pharisaicas opiniones aduersariorum reprehendere, & ut gloriam Christi illustremus, & ut conscientijs firmas consolationes proponamus. Quomodo enim concipiet conscientia firmam spem salutis, cum in iudicio sentiet opera indigna esse, nisi sciet homines reputari iustos & saluari per misericordiam propter Christum, non propter propriam legis impletionem. An Laurentius in craticula sentiebat se hoc opere legi dei satisfacere, se sine peccato esse, se non indigere mediatore Christo, & misericordia dei. Ille uero non dissensit a Propheta, qui ait. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur coram te omnis uiuens. Bernardus fatetur sua opera non esse digna uita æterna, cum inquit, perditæ uixi, sed erigit se, & spem salutis concipit inde, q̃ sentit propter Christum per misericordiam donari remissionem peccatorum, & uitam æternam. Sicut Psalmus docet, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Et Paulus ait. David dicit beatitudinem hominis, cui deus imputat iustitiam sine operibus

Hunc ait Paulus beatum esse, cui imputatur iustitia per fidem in Christum, etiam si nulla habeat bona opera. Talibus consolationibus erigendæ sunt cōscientiæ, & confirmadæ, q̄ propter Christum per fidem contingant remissio peccatorum, reputatio iustitiæ, & uita æterna. Quod si in locis de operibus hoc modo fides intelligetur, nihil officiunt nostræ sententiæ. Et profecto necesse est semper addere fidem, ne excludamus mediatorem Christum. Fidem autem bona opera sequi debent, quia fides sine bonis operibus, hypocrisis est.

Habent & in Scholis quædam apophthegmata consentanea nostræ sententiæ, qualia sunt, q̄ bona opera placeant Deo propter gratiam. Item q̄ sit confidendum gratiæ Dei. Hæc dicta parum commodè interpretantur. Veteres enim sentiebant confidendum esse gratiæ, hoc est, misericordiæ dei promittētis, q̄ propter Christum simus accepti. At recentiores fiduciam transferunt ad nostrum opus. Sentiunt confidendum esse gratiæ, hoc est, dilectioni, qua nos deum diligimus. Hæc interpretatio est uitiōsa. Non enim debemus confidere nostra dilectione, cum sit immunda & exigua, sed promissione misericordiæ. laetatur & hoc, q̄ bona opera ualeant uirtute passionis Christi. Recte dictum est, sed fidei mentionē fieri oportuit in his sententijs. Non enim communicatur nobis meritum passionis Christi, nisi id fide apprehēdamus & opponamus aduersus terrores peccati & mortis. Paulus enim inquit. Christus est propitiatio per fidem. Item, Ecclesia in omnibus precationibus addit, per Dominum nostrum Iesum Christum. Hic etiam admonendi sunt homines de fide. Significat enim Ecclesia nostra opera, & nostras preces Deo placere, si credamus Deum nobis propitium, & nos exaudire propter Pontificem Christum.

Hæc in præsentia sufficiant de hoc loco. Scimus autem hanc sententiā quam defendimus Euangelio consentaneam esse, & p̄ijs cōsciētjs firmissimas consolationes afferre. Ideo p̄iæ mentes

non patiantur se ab hac sententiā propter iniqua & calumniōsa iudicia aduersariorum abduci. Scriptura prædicat futurum esse, ut in Ecclesia grassentur mali doctores, qui oppressa iustitia fidei in Christum, doceant mereri remissionem peccatorū per nostros cultus & opera. Et res gestæ in Israel sunt imago futuri status in Ecclesia. Videmus autem prophetas ubiq; taxare hanc persuasio- nem populi, qui somniabat se mereri remissionem peccatorū per sacrificia legis, & hac opinione cumulabat opera & cultus. Ita in Ecclesia multi existunt qui falsam persuasionem de suis operibus & cultibus habent. Monuit autem nos scriptura, ne multitudine impiorum perturbemur. Ac facile potest fieri iudiciū de spiri- tu aduersariorum. Videmus enim in multis articulis manifestam ueritatem ab eis damnari. Nec offendat quemq; q̄ sibi Ecclesiæ nomen uindicant. Nam Ecclesia Christi apud hos est, qui Euan- gelium Christi recte docent, non apud illos qui prauas opinio- nes contra Euangelium defendūt, sicut inquit Dominus. Oues meæ uocem meam audiunt.

Septimum articulū confessionis nostræ damnauerunt, in quo diximus, Ecclesiam esse congregationem sanctorum. Et ad- diderūt longam declamationem, q̄ mali non sint ab Ecclesia se- gregandi, cum Iohannes comparauerit Ecclesiam areæ, in qua tritūm & paleæ simul coaceruata sint. Et Christus comparaue- rit eam lagenæ, in qua pisces boni & mali sunt &c. Profecto uerū est, quod aiunt, Nullū remediū esse aduersus Sycophantæ mor- sum. Nihil tam circumspecte dici potest, ut calumniam euitare queat. Nos ob hanc ipsam causam adiecimus octauum articulū, ne quis existimaret nos segregare malos & hypocritas ab exte- na societate Ecclesiæ, aut adimere sacramētis efficaciam quæ per hypocritas, aut malos administrantur. Itaq; hic non est opus lon- ga defensione aduersus hanc calumniam. Satis nos purgat articu- lus octauus. Concedimus enim q̄ hypocritæ & mali in hac uita sint admixti Ecclesiæ, & sint membra Ecclesiæ secundum exte- r-

nam societate signorū Ecclesiæ, hoc est uerbi, professionis, & sacramentorū, præsertim si non sint excommunicati. Nec sacramenta ideo non sunt efficacia, quia per malos tractantur. Imo recte uti possumus sacramentis, quæ per malos administrantur. Nam & Paulus prædicit futurū, ut Antichristus sedeat in templo Dei, hoc est, in Ecclesia dominetur, & gerat officia. At Ecclesia, nō est tantum societas externarum rerum ac rituum, sicut aliæ politię, Sed principaliter est societas fidei & spiritus sancti, in cordibus, quæ tamen habet externas notas, ut agnosci possit, uidelicet purā Euangelij doctrinam, & administrationem sacramentorū cōsentaneam Euangelio Christi. Et hæc Ecclesia sola dicitur corpus Christi, quod Christus spiritu suo renouat, sanctificat, & gubernat, ut testatur Paulus Eph. 1. cū ait. Et ipsum dedit caput super omnia, Ecclesiæ quæ est corpus eius, uidelicet, integritas, id est, tota congregatio ipsius qui omnia in omnibus perficit. Quare illi in quibus nihil agit Christus, non sunt membra Christi. Idque fatentur aduersarij malos esse mortua membra Ecclesię. Quare miramur, cur reprehenderint nostram descriptionem quæ de uiuis membris loquitur.

Nec noui quidquā diximus, Paulus omnino eodem modo definit Ecclesiam Ephe. 5. q. purificetur, ut sit sancta, Et addit externas notas, uerbum & sacramenta. Sic enim ait, Christus dilexit Ecclesiam, & se tradidit pro ea, ut eam sanctificet purificans laua cro aquæ, per uerbum, ut exhibeat eam sibi gloriosam Ecclesiam nō habentē maculam, neque rugā, aut aliquid tale, sed ut sit sancta & inculpata. Hanc sententiā pene totidē uerbis nos in cōfessione posuimus. Sic definit Ecclesiam & articulus in Symbolo, qui iubet nos credere, q. sit sancta catholica Ecclesia. Impij uero nō sunt sancta Ecclesia. Et uidetur additū quod sequitur, sanctorū comunio, ut exponeretur quid significet ecclesia, nempe congregationem sanctorū, qui habent inter se societatem, eiusdē Euangelij, seu doctrinæ, & eiusdem spiritus sancti, qui corda eorū

renouat, sanctificat, & gubernat. Et hic articulus necessaria de causa propositus est. Infinita pericula uidemus quæ minantur Ecclesiæ interitum. Infinita multitudo est impiorum in ipsa Ecclesia, qui opprimunt eam. Itaque ne desperemus, sed sciamus Ecclesiam tamen mansuram esse. Item, ut sciamus, quamuis magna multitudo sit impiorum, tamen Ecclesiam existere, & Christum præstare illa quæ promissit Ecclesiæ, remittere peccata, exaudire, dare spiritum sanctum. Has consolationes proponit nobis articulus ille in Symbolo. Et catholicam Ecclesiam dicit, ne intelligamus Ecclesiam esse politiam externam, certarum gentium, Sed magis homines sparsos per totum orbem, qui de Euangelio consentiunt, & habent eundem Christum, eundem spiritum sanctum, & eadem sacramenta, siue habeant easdem traditiones humanas, siue dissimiles. Et in Decretis inquit glosa, Ecclesiam large dictam comprehendit bonos & malos. Item malos nomine tantum in Ecclesia esse, non re, bonos uero re & nomine. Et in hanc sententiam multa leguntur apud Patres. Hieronymus enim ait. Qui ergo peccator est aliqua sorde maculatus, de Ecclesia Christi non potest appellari, nec Christo subiectus dici.

Quamquam igitur hypocritæ & mali sint socij huius uere Ecclesiæ secundum externos ritus, tamen cum definitur Ecclesia, necesse est eam definiri, quæ est uiuum corpus Christi. Item, quæ est nomine & re Ecclesia, Et multæ sunt causæ. Necesse est enim intelligi quæ res principaliter efficiat nos membra, & uiua membra Ecclesiæ. Si Ecclesiam tantum definiemus externam politiam esse bonorum & malorum, non intelligent homines regnū Christi esse iustitiam cordis, & donationem spiritus sancti, sed iudicabunt tantum externam obseruationem esse certorum cultuum ac rituum. Item quid intererit inter populum legis, & Ecclesiam, si Ecclesia est externa politia. At sic discernit Paulus Ecclesiam a populo legis, quod Ecclesia sit populus spiritualis, hoc est, non civilibus ritibus

ritibus distinctus a gentibus, sed uerus populus dei renatus per spiritum sanctum. In populo legis præter promissionem de Christo, habebat & carnale semen promissiones rerum corporalium, regni, &c. Et propter has dicebantur populus dei, etiam mali in his, quia hoc carnale semen deus separauerat ab alijs gentibus per certas ordinationes externas, & promissiones. Et tamen mali illi non placebant deo. At euangelium affert non umbram æternarum rerum, sed ipsas res æternas, spiritum sanctum, & iustitiam qua coram deo iusti sumus. Igitur illi tantum sunt populus iuxta euangelium, qui hanc promissionem spiritus accipiunt. Ad hæc, Ecclesia est regnum Christi, distinctum contra regnum diaboli. Certum est autem impios, in potestate diaboli, & membra regni diaboli esse, sicut docet Paulus Ephe. 2. cum ait, Diabolum efficacem esse in incredulis. Et Christus inquit ad Phariseos, quibus certe erat externa societas cum ecclesia, id est, cum sanctis in populo legis. Præerant enim, sacrificabant, & docebant. Vos ex parte diaboli estis. Itaq; Ecclesia quæ uere est regnum Christi, est proprie congregatio sanctorum. Nam impij reguntur a diabolo, & sunt captiui diaboli, non reguntur spiritu Christi, sed quid uerbis opus est in re manifesta: Si ecclesia, quæ uere est regnum Christi, distinguitur a regno diaboli, necesse est impios, cum sint in regno diaboli, non esse ecclesiam. Quanquam in hac uita, quia nondum reuelatum est regnum Christi, sint admixti ecclesiæ, & gerant officia in ecclesia. Nec propterea impij sunt regnum Christi, quia reuelatio nondum facta est. Semper enim hoc est regnum Christi, quod spiritu suo uiuificat, siue sit reuelatum, siue sit tectum cruce. Sicut idem est Christus, qui nunc glorificatus est, antea afflictus erat. Et conueniunt huc similitudines Christi, qui clare dicit Matth. 13. Bonum semen esse filios regni. At Zizania filios diaboli, agrum dicit mundum esse, non ecclesiam. Ita Ioannes de illa tota gente Iudæorum loquitur, & dicit fore, ut uera ecclesia separaretur ab illo populo. Itaq; hic locus magis contra aduersarios

Q

facit, q̄ pro eis, quia ostendit uerū & spiritualē populum, a populo carnali separandum esse. Et Christus de specie ecclesię dicit, cū ait, Simile est regnum cœlorū lagenæ, aut decē uirginibus, & docet ecclesiā rectam esse multitudinem aliorum, ne id scandalū pios offendat. Item, ut sciamus uerbum & sacramenta efficacia esse, & si tractentur a malis, atq; interim docet impios illos, quamuis habeant societatem externorum signorum, tamen non esse uerū regnum Christi, & membra Christi. Sunt enim membra regni diaboli. Neq; uero somniamus nos Platoniam ciuitatem, ut quidā impie cauillātur. Sed dicimus existere hanc ecclesiā, uidelicet, uere credētes ac iustos sparsos per totum orbem. Et addimus notas puram doctrinam euangelij, & sacramenta. Et hæc ecclesia proprie est columna ueritatis. Retinet enim purum euangelium, & ut Paulus inquit, fundamentum, hoc est, ueram Christi cognitionem & fidem, etsi sunt in his etiā multi imbecilles, qui supra fundamentum edificant stipulas perituras, hoc est, quasdam inutiles opiniones, quæ tamen, quia non euerunt fundamentum, tū condonantur illis, tum etiam emendantur. Ac sanctorum Patrum scripta testantur, q̄ interdum stipulas etiam ædificauerint supra fundamentum, sed quæ non euerterunt fidem eorum. Verum pleraque istorum quæ aduersarij nostri defendunt, fidem euerunt, ut q̄ damnāt articulum de remissione peccatorum, in quo dicimus fide accipi remissionem peccatorum. Manifestus item et perniciosus error est, q̄ docent aduersarij, mereri homines remissionē peccatorum, dilectione erga deum, ante gratiam. Nam hoc quoque est tollere fundamentum, hoc est Christum. Item quid opus erit fide, si sacramenta ex opere operato sine bono motu utentis iustificanc. Sicut autem habet ecclesia promissionem, q̄ semper sit habitura spiritum sanctum, ita habet comminationes, q̄ sint futuræ impij doctores, & lupi. Illa uero est proprie ecclesia, quæ habet spiritū sanctum. Lupi & mali doctores etsi grassantur in ecclesia, tamen non sunt proprie regnum Christi. Sicut & Lyra testatur,

cum ait, Ecclesia nō consistit in hominibus ratione potestatis uel dignitatis ecclesiasticæ uel secularis, quia multi principes & summi pontifices & alij inferiores inuenti sunt apostatasse a fide, propter quod ecclesia consistit in illis personis, in quibus est notitia uera, & confessio fidei & ueritatis. Quid aliud diximus nos in confessione nostra, quam quod hic dicit Lyræ

Sed fortassis aduersarij sic postulant definiri ecclesiam, q̄ sit Monarchia externa suprema totius orbis terrarū, in qua oporteat Romanum Pontificē habere potestātē *ἐκκυρίαρχον*, de qua nemi nil liceat disputare aut iudicare, condendi articulos fidei, abolendi scripturas quas uelit, instituendi cultus & sacrificia. Item condendi leges quas uelit, dispensandi & soluendi quibuscunq; legibus uelit diuinis, canonicis, & ciuilibus, a quo imperator & reges oēs accipiant potestātē, & ius tenendi regna, de mandato Christi, cui cum pater omnia subiecerit, intelligi oporteat hoc ius in Papam translātū esse. Quare necesse sit Papam esse dominū totius orbis terrarum, omnium regnorum mundi, omnium rerum priuatarū & publicarum, habere plenitudinem potestatis in temporalibus & spiritualibus, habere utrunq; gladium, spirituale & temporale. Atq; hæc definitio non ecclesiæ Christi, sed regni Pontificij habet autores non solum Canonistas, sed etiam Danielē ca. 11.

Quod si hoc modo definiremus ecclesiā, fortassis haberemus equiores iudices. Multa enim extant immoderate & impie scripta de potestate Roma Pontificis, propter quæ nemo unquam reus factus est. Nos soli plectimur, quia prædicamus beneficium Christi, q̄ fide in Christū consequamur remissionē peccatorum, non cultibus excogitatis a Pontifice. Porro Christus, Prophetæ, & Apostoli, longe aliter definiunt ecclesiā Christi, quā regnū Pontificij. Nec est ad Pontifices transferendū, quod ad uerā ecclesiā pertinet, q̄ uidelicet sint columnæ ueritatis, q̄ nō errent. Quotus quisq; enim curate euangelium, aut iudicat dignum esse lectione? Multi etiam palam irrident religiones omnes, aut si quid pro-

bant, probant illa quæ humanæ rationi consentanea sunt, cætera fabulosa esse arbitrantur, & similia tragœdijs Poetarum. Quare nos iuxta scripturas sentimus ecclesiam proprie dictam esse congregationem sanctorum, qui uere credunt euangelio Christi, & habent spiritum sanctum. Et tamen fatemur multos hypocritas & malos his in hac uita admixtos, habere societatem externorum signorum, qui sunt membra ecclesiæ secundum societatem externorum signorum. Ideoque gerunt officia in ecclesia, nec adimit sacramentis efficaciam, quod per indignos tractantur, quia repræsentant Christi personam, propter uocationem ecclesiæ, non repræsentant proprias personas, ut testatur Christus, Qui uos audit, me audit. Cum uerbum Christi, cum sacramenta porrigunt, Christi uice & loco porrigunt. Id docet nos illa uox Christi, ne indignitate ministrorum offendamur. Sed de hac re satis clare diximus in cōfessione, nos improbare Donatistas, & Vigileuistas, qui sentierunt homines peccare, accipientes sacramenta ab indignis in ecclesia. Hæc in præsentia uidebantur sufficere ad defensionem descriptionis ecclesiæ quam tradidimus. Neque uidemus, cum ecclesia proprie dicta, appelletur corpus Christi, quomodo aliter describenda fuerit, quam nos descripsimus. Constat enim impios ad regnum & corpus diaboli pertinere, qui impellit & habet captiuos impios. Hæc sunt luce meridiana clariora, quæ tamen si pergent calumniari aduersarij, non grauabimur copiosius respondere.

Damnant aduersarij & hanc partem septimi articuli, quod diximus ad ueram unitatem ecclesiæ, satis esse consentire de doctrina euangelij, et administratione sacramentorum, nec necesse esse, ubique similes traditiones humanas esse, seu ritus aut ceremonias ab hominibus institutas. Hic distinguunt uniuersales & particulares ritus, & probant articulum nostrum, si intelligatur de particularibus ritibus, de uniuersalibus ritibus, non recipiunt. Non satis intelligimus quid uelint aduersarij. Nos de uera, hoc est, spirituali unitate loquimur, sine qua non potest existere fides in corde, seu iustitia

cordis coram Deo. Ad hanc dicimus non esse necessariam similitudinem rituum humanorum, siue uniuersalium, siue particularium, quia iustitia fidei, non est iustitia alligata certis traditionibus sicut iustitia legis erat alligata Mosatcis ceremonijs, quia illa iustitia cordis, est res uiuificans corda. Ad hanc uiuificationem nihil conducunt humanæ traditiones, siue uniuersales, siue particulares, nec sunt effectus spiritus sancti, sicut castitas, patientia, timor Dei, dilectio proximi, & opera dilectionis.

Nec leues causæ fuerunt, cur hunc articulū poneremus. Cōstat enim multas stultas opiniones de traditionibus serpsisse in Ecclesiam. Nonnulli putauerunt humanas traditiones, necessarios cultus esse ad promerendam iustificationem. Et postea disputauerunt, qui fieret, q̄ tanta uarietate coleretur Deus, quasi uero obseruationes illæ essent cultus, & non potius externæ & politicæ ordinationes, nihil ad iusticiam cordis seu cultum Dei pertinentes, quæ alibi casu, alibi propter quasdam probabiles rationes uariant. Item aliæ Ecclesiæ, alias propter tales traditiones excommunicauerunt, ut propter obseruationem Pascatis, picturas & res similes. Vnde imperiti existimauerunt, fidem seu iusticiam cordis coram Deo, non posse existere sine his obseruationibus. Extāt enim de hoc negotio multa inepta scripta Summistarum, & aliorum.

Sed sicut, dissimilia spacia dierum ac noctium nō lædunt unitatem Ecclesiæ, Ita sentimus non lædi ueram unitatem Ecclesiæ dissimilibus ritibus institutis ab hominibus. Quanquam placet nobis, ut uniuersales ritus, propter tranquillitatem seruentur. Sicut & nos in Ecclesijs, ordinē Missæ, diem Dominicum, & alios dies festos celebriores libenter seruamus, Et gratissimo animo amplectimur utiles ac ueteres ordinationes, præsertim cum contineant pædagogiam, qua prodest populum & imperitos assuefacere ac docere, Sed non disputamus nūc, an conducat propter tranquillitatem aut corporalem utilitatem seruare. Aliæ res agi

tur, Disputatur enim, Vtrum obseruationes traditionum humanarum sint cultus necessarij ad iustitiam coram Deo, Hoc est *ἡρώδης* in hac controuersia, quo constituto, postea iudicari potest, Vtrum ad ueram unitatem Ecclesiæ necesse sit ubiq; similes esse traditiones humanas. Si enim traditiones humanæ non sunt cultus necessarij ad iustitiam coram Deo, Sequitur posse iustos & filios Dei esse, etiam si quas traditiones non habent, quæ alibi receptæ sunt. Vt si forma uestitus Germanici non est cultus Dei necessarius ad iustitiam coram deo, Sequitur posse iustos ac filios dei & Ecclesiam Christi esse, etiam si qui utantur non Germanico, sed Gallico uestitu. Hoc clare docet Paulus ad Colossenses, cum ait. Nemo uos iudicet in cibo, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Item, Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanquam uiuentes mundo decreta facitis. Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; cōrectaueritis, quæ omnia pereunt, usu consumptæ, & sunt præcepta & doctrinæ hominum, speciem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate. Est enim sententia, cum iustitia cordis sit res spiritalis, uiuificans corda, & constet, qd traditiones humanæ non uiuificent corda, nec sint effectus spiritus sancti, sicut dilectio proximi, castitas &c. nec sint instrumenta per quæ Deus mouet corda ad credendū, sicut uerbum & sacramenta diuinitus tradita, sed sint usus rerum nihil ad cor pertinētium, quæ usu pereant, non est sentiendum qd sint necessariae ad iustitiam coram Deo. Et in eandem sententiam inquit Roma. 14. Regnum Dei non est esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium in spiritu sancto. Sed non est opus citare multa testimonia, cum ubiq; sint obuia in scripturis, & nos plurima in confessione congeisserimus in posterioribus articulis. Et huius controuersiae *ἡρώδης* infra paulo post repetendum erit, uidelicet, Vtrum traditiones humanæ sint cultus necessarij ad iustitiam coram Deo. Vbi de hac re copiosius disputabimus. Aduersarij

dicunt uniuersales traditiones, ideo seruandas esse, quia existimētur ab Apostolis traditæ esse. O Religiosos homines. Ritus ab Apostolis sumptos retineri uolunt, Non uolunt retineri doctrinam Apostolorum. Sic iudicandum est de ritibus illis, sicut ipsi Apostoli in suis scriptis iudicant. Non enim uoluerunt Apostoli nos sentire, q̄ per tales ritus iustificemur, q̄ tales ritus sint res necessariæ ad iustitiam coram Deo. Non uoluerunt Apostoli tale onus imponere conscientijs, non uoluerunt iustitiam & peccatū collocare in obseruationibus dierum, ciborum, & similiarum rerū. Imo Paulus appellat huiusmodi opiniones, doctrinas dæmoniorum. Itaq; uoluntas & consiliū Apostolorum ex scriptis eorū queri debet, non est satis allegare exemplum. Seruabant certos dies, non q̄ ea obseruatio ad iustificationem necessaria esset, sed ut populus sciret, quo tempore conueniendum esset, seruabant & alios quosdam ritus, ordinem lectionū, si quando conueniebāt. Quædam etiā ex patrijs moribus, ut sit, retinebat populus, quæ Apostoli nonnihil mutata, ad Historiam Euangelij accommodauerunt, ut Pasca, Pentecosten, ut non solum docendo, sed etiā per hæc exempla memoriā maximarum rerum traderent posteris. Quod si hæc tradita sunt, tanquā necessaria ad iustificationē, cur in his ipsis postea multa mutauerunt Episcopi? Quod si erāt Iuris diuini, non licuit ea mutare autoritate humana. Pasca ante Synodum Nicenā, alij alio tēpore seruabant. Neq; hæc dissimilitudo læsit fidē. Postea ratio inrita est, ne incideret nostrum Pasca in Iudaici Pascatis tempus. At Apostoli iusserant Ecclesias seruare Pasca, cum fratribus cōuersis ex Iudaismo. Itaq; hunc morem quædā gētes pertinaciter post Synodū Nicenā retinuerūt, ut Iudaicū tēpus obseruarent. Verum Apostoli decreto illo non uoluerunt Ecclesijs imponere necessitatē, Id quod uerba Decreti testantur. Iubent enim ne quis curet, etiā si fratres seruantes Pasca, nō recte supputet tēpus. Verba Decreti extāt apud Epiphaniū,

ἡμεῖς μὴ ψευδίζητε ἀλλὰ ποιῆτε, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, οἱ ἐκ περιτόμης
 μετ' αὐτῶν ὅμα ποιῆτε, καὶ οὐτε πλανηθῶσι μηδὲν ὑμῖν μελέτω.

Hæc scribit Epiphanius uerba esse Apostolorū in Decreto quorū
 dam posita de Pascale, in quibus prudens lector facile potest iudi-
 care Apostolos uoluissē populo stultam opinionem de necessitatē
 te certī temporis eximere, cum prohibent curare, etiam si in sup-
 putando erretur. Porro quidam in oriēte, qui Audiani appellati
 sunt ab autore dogmatis, propter hoc decretum Apostolorum
 contenderunt Pasca cum Iudæis seruandum esse. Hos reuellens
 Epiphanius laudat decretum, & inquit nihil continere qd' dissen-
 tiat a fide, aut Ecclesiastica regula, & uituperat Audianos, q' nō
 recte intelligant τὸ ἑκτον & interpretatur in hanc sententiam,
 in quam nos interpretamur, q' nō senserint Apostoli referre, quo
 tempore seruaretur Pasca. Sed quia præcipui fratres ex Iudæis cō-
 uersi erant, qui morem suum seruabant, horum exemplum pro-
 pter concordiam uoluerint reliquos sequi. Et sapiēter admonue-
 runt lectorem Apostoli, se neq' libertatem Euangelicam tollere,
 neq' necessitatem conscientijs imponere, quia addunt, nō esse cu-
 randum, etiam si erretur in supputando.

Multa huius generis colligi possunt ex historijs, in quib' ap-
 paret dissimilitudinem humanarum obseruationum, non lædere
 unitatem fidei. Quanquam quid opus est disputatione, Omni-
 no quid sit iustitia fidei, quid sit regnum Christi, non intelligunt
 aduersarij, si iudicant necessariam esse similitudinem obseruatio-
 num in cibis, diebus, uestitu, & similibus rebus quæ non habent
 mandatum Dei. Videte autem religiosos homines, aduersarios
 nostros, Requirit ad unitatem Ecclesiæ, similes obseruationes
 humanas, cum ipsi mutauerint ordinationem Christi, in usu coe-
 næ, quæ certe fuit antea ordinatio uniuersalis. Quod si ordinatio-
 nes uniuersales necessariae sunt, cur mutant ipsi ordinationē coe-
 næ Christi, quæ non est humana, sed diuina, Sed de hac tora cō-
 trouersia infra aliquoties dicendum erit.

Octauus articulus approbatus est totus, in quo cōfitemur, q̄ hy pocritæ & mali admixti sint ecclesiæ, & q̄ sacramenta sint efficacia, etiamsi per malos ministros tractentur, quia ministri funguntur uice Christi, non repræsentant suam personam. Iuxta illud, Qui uos audit, me audit. Impij doctores deferendi sunt, quia hi iam non funguntur persona Christi, sed sunt Antichristi. Et Christus ait, Cauete a Pseudoprophetis. Et Paulus, Si quis aliud euāgelium euangelizauerit, anathema sit.

Cæterum monuit nos Christus in collationibus de ecclesia, ne offensi priuatis uitijis siue sacerdotum siue populi, schismata excitemus, sicut scelerate fecerunt Donatistæ. Illos uero qui ideo excitauerunt schismata, quia negant sacerdotibus licere, tenere possessiones aut proprium, plane seditiosos iudicamus. Nam tenere proprium ciuilibus ordinatio est. Licet autem Christianis uti ciuilibus ordinationibus, sicut hoc aere, hac luce, cibo, potu. Nam ut hæc rerum natura, & hi syderū certi motus, uere sunt ordinatio dei, & conseruantur a deo, ita legitimæ politicæ uere sunt ordinatio dei, & retinentur ac defenduntur a deo aduersus diabolū.

Nonus articulus approbatus est, in quo confitemur, q̄ baptis mus sit necessarius ad salutem, & quod pueri sint baptizandi, & q̄ baptismus puerorū non sit irritus, sed necessarius, & efficax ad salutem. Et quoniam euangelium pure ac diligenter apud nos docetur, Dei beneficio hunc quoq; fructum ex eo capimus, q̄ in ecclesijs nostris nulli extiterunt Anabaptistæ, quia populus uerbo dei aduersus impiam & seditiosam factionem illorum latro num munitus est. Et cum plærosq; alios errores Anabaptistarū damnamus, tum hunc quoq; q̄ disputant baptismum paruulorum inutilem esse. Certissimum est enim q̄ promissio salutis pertinet etiam ad paruulos. Neq; uero pertinet ad illos qui sunt extra ecclesiam Christi, ubi nec uerbum, nec sacramenta sunt, quia regnum Christi tantum cum uerbo & sacramentis existit. Igitur necesse est baptizare paruulos, ut applicetur eis promissio salutis

iuxta mandatum Christi, Baptizate omnes gentes. Vbi sicut offertur omnibus salus, ita offertur omnibus baptismus, uiris, mulieribus, pueris, infantibus. Sequitur igitur clare, infantes baptizandos esse, quia salus cum baptismo offertur.

Secundo manifestum est, quod deus approbat baptismum paruulorum. Igitur Anabaptistae impie sentiunt, qui damnant baptismum paruulorum. Quod autem deus approbet baptismum paruulorum, hoc ostendit, quod deus dat spiritum sanctum sic baptizatis. Nam si hic baptismus irritus esset, nullis daretur spiritus sanctus, nulli fierent salui, denique nulla esset ecclesia. Haec ratio bonas & pias mentes, uel sola satis confirmare potest contra impias & fanaticas opiniones Anabaptistarum.

Decimus articulus approbatus est, in quo confitemur, nos sentire, quod in coena domini uere & substantialiter adsint, corpus & sanguis Christi, & uere exhibeantur cum illis rebus, quae uidentur pane & uino, his qui sacramentum accipiunt. Hanc sententiam constanter defenderunt nostri Concionatores. Et comperimus non tantum Romanam Ecclesiam affirmare corporalem praesentiam Christi, sed idem & nunc sentire, & olim sensisse Graecam Ecclesiam, ut testatur Canon Missae apud Graecos,

Et extant quorundam scriptorum testimonia. Nam Cyrillus in Ioannem cap. 15. inquit, Christum corporaliter nobis exhiberi in coena. Sic enim ait, Non tamen negamus recta nos fide, charitateque sincera, Christo spiritualiter coniungi, sed nullam nobis coniunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profecto pernegamus, idque a diuinis scripturis omnino alienum dicemus. Quis enim dubitauit Christum etiam sic uitem esse, nos uero palmites, qui uitam inde nobis acquirimus? Audi Paulum dicentem, quia omnes unum corpus sumus in Christo, quia etsi multi sumus, unum tamen in eo sumus. Omnes enim uno pane participamus, An fortasse putat ignotam nobis mysticae benedictionis

uirtutem esse: quæ cum in nobis sit, nonne corporaliter quoque facit, communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare? Et paulo post, unde considerandum est, non habitudine solum, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, uerum etiam participatione naturali, &c. Hæc recitauimus, non ut hic disputationem de hac re institueremus. Non enim improbat hunc articulum Cæsar. Maiestas, sed ut clarius etiam perspicerent, quicquid ista legent, nos defendere receptam in tota ecclesia sententiã, quod in cœna domini uere & substantialiter adsint corpus & sanguis Christi, & uere exhibeantur cum his rebus, quæ uidentur, pane & uino. Et loquimur de præsentia uiui Christi, scimus enim quod mors ei ultra non dominabitur.

Vndecimus articulus de retinenda absolutione in ecclesia probatur. Sed de confessione addunt correctionem, uidelicet, obseruandam esse constitutionem cap. Omnis utriusque, ut & quotannis fiat confessio, & quamuis omnia peccata enumerari non queant, tamen diligentiam adhibendam esse, ut colligantur, & illa quæ redigi in memoriam possunt, recenseantur. De hoc toto articulo dicemus paulo post copiosius, cum sententiã nostram de poenitentia totam explicabimus. Constat nos beneficium absolutionis, & potestatem clauium, ita illustrauisse & ornauisse, ut multæ afflictæ conscientiæ, ex doctrina nostrorum, consolationem conceperint, postquam audierunt mandatum dei esse, imo propriam euangelij uocem, ut absolutioni credamus, & certo statuamus nobis gratis donari remissionem peccatorum, propter Christum, & sentiamus uere nos hac fide reconciliari deo. Hæc sententiã, multas pias mentes erexit, & initio commendationem maximam, apud omnes bonos uiros attulit Luthero, cum ostendit certam & firmam consolationem conscientijs, quia antea tota uis absolutionis erat oppressa doctrinis operum, cum de fide, & gratuita remissione nihil docerent Sophistæ & Monachi.

Cæterum de tempore, certe in Ecclesijs nostris plurimi

sæpe in anno utuntur sacramentis, absolutione, & coena domini. Et qui docent de dignitate, & fructibus sacramentorū ita dicunt, ut inuitent populum, ut sæpe utantur sacramentis. Extant enim de hac re multa a nostris ita scripta, ut aduersarij, si qui sunt boni uiri, haud dubie probent ac laudent. Denunciatur & excommunicatio flagitiosis & contemptoribus sacramentorum. Hæc ita fiunt, & iuxta euangelium, & iuxta ueteres Canones. Sed certum tempus non præscribitur, quia non omnes pariter eodem tempore idonei sunt. Imo si accurrant eodem tempore omnes, non possunt ordine audiri, & institui homines. Et ueteres Canones ac Patres non constituunt certum tempus, Tantū ita dicit Canon. Si qui intrant ecclesiam dei, &prehenduntur nunquam cōmunicare, admoneantur, Quod si nō communicant, ad pœnitentiā accedant. Si communicant, non semper abstineant, Si non fecerint, abstineant. Christus ait illos sibi iudiciū manducare, qui manducant indigne. Ideo pastores non cogunt hos, qui non sunt idonei, ut sacramentis utantur.

De Enumeratione peccatorum in confessione, sic docetur homines, ne laquei iniiciantur conscientijs. Etiam si prodest rudes assuefacere, ut quædam enumerent, ut doceri facilius possint. Verum disputamus nunc, quid sit necessarium iure diuino. Non igitur debebant aduersarij, nobis allegare constitutionem, Omnia utriusq; quæ nobis non est ignota, sed ex iure diuino ostendere, q̃ enumeratio peccatorum sit necessaria ad consequendam remissionem. Tota ecclesia per uniuersam Europā scit, quales laqueos iniecerit conscientijs illa particula constitutionis, quæ iubet omnia peccata confiteri. Nec tantum habet incommodi textus per se, quantum postea affinxerunt Summistæ, qui colligunt circumstantias peccatorum. Quales ibi Labyrinthi, quanta carnificina fuit optimarum mentium. Nam feros & prophanos ista terribilia lamenta nihil mouebant.

Postea quales tragœdias excitauit quæstio, de proprio sacerdotis

dote inter Pastores, & fratres, qui tunc minime erant fratres, cum de regno confessionum belligerabatur. Nos igitur sentimus enumerationem peccatorum non esse necessariam Iure diuino, Idque placet Panormitano, & plerisque alijs eruditjs Iuris consultjs. Nec uolumus imponere necessitatem conscientijs nostrorum per constitutionem illam, Omnis utriusque, de qua perinde iudicamus, ut de alijs traditionibus humanis, de quibus sentimus, quod non sint cul-
tus ad iustificationem necessarij. Et hæc constitutio rem impossibilem præcipit, ut omnia peccata confiteamur. Constat autem plurima nos nec meminisse, nec intelligere, iuxta illud. Delicta quis intelligit?

Si sint boni Pastores, scient quatenus profit examine rudes, sed illam carnificinam Summarum confirmare non uolumus, quæ tamen minus fuisset intollerabilis, si uerbum unum addidissent, de fide consolante, & erigente conscientias, Nunc de hac fide consequente remissionem peccatorum, nulla est syllaba, in tanta mole constitutionum, glossarum, Summarum, Confessionalium, Nusquam ibi Christus legitur, Tantum leguntur supputationes peccatorum. Et maxima pars consumitur in peccatis, contra traditiones humanas, quæ est uanissima. Hæc doctrina adegit multas pias mentes ad desperationem, quæ non potuerunt acquiescere, quia sentiebant Iure diuino necessariam esse enumerationem, & tamen experiebantur impossibilem esse. Sed hærent alia non minora uitia in doctrina aduersariorum de poenitentia, quæ iam recensebimus.

DE POENITENTIA.

IN articulo duodecimo probant primam partem, qua exponimus, Lapsjs post Baptismum contingere posse remissionem peccatorum, quocumque tempore, & quotiescunque conuertuntur. Secundam partem damnant, in qua poenitentia partes dicimus.

esse contritionem & fidem. Negant fidem esse alteram partē poenitentiae. Quid hic Carole Cæsar inuictissime faciamus? Hec est propria uox Euangelij, q̄ fide consequamur remissionem peccatorum. Hanc uocem Euangelij damnant isti scriptores confutationis. Nos igitur nullo modo assentiri confutationi possumus. Non possumus saluberrimam uocem Euangelij, & plenam consolationis damnare. Quid est aliud negare, q̄ fide consequamur remissionem peccatorum, quam contumelia afficere sanguinem & mortem Christi? Rogamus igitur te Carole Cæsar Inuictissi, ut nos de hac re maxima, quæ præcipuum Euangelij locum, quæ ueram Christi cognitionem, quæ uerum cultum Dei continet, pacienter ac diligenter audias & cognoscas. Comperient enim omnes boni uiri, nos in hac re præcipue docuisse uera, pia, salubria, & necessaria uniuersæ Ecclesiæ Christi. Comperient ex scriptis nostrorum plurimum lucis accessisse Euangelio, & multos perniciosos errores emendatos esse, quibus antea obruta fuit doctrina de poenitentia, per Scholasticorum & Canonistarum opinioniones.

Ac priusquam accedimus ad defensionem nostræ sententiæ, hoc præfandum est. Omnes boni uiri, omniū ordinum ac Theologici ordinis etiam, haud dubie fatentur, ante Lutheri scripta, confusissimam fuisse doctrinam poenitentiae. Extant libri Sententiariorum, ubi sunt infinitæ quæstiones, quas nulli Theologi unquam satis explicare potuerunt. Populus neq̄ rei summam complecti potuit, nec uidere quæ præcipue requirerentur in poenitentia, ubi quærenda esset pax conscientiae. Prodeat nobis aliquis ex aduersarijs, qui dicat, quando fiat remissio peccatorum. Bone Deus, quantæ tenebræ sunt. Dubitant, utrū in attritione, uel in contritione fiat remissio peccatorum. Et si sit propter contritionē, quid opus est Absolutione, quid agit potestas clauium, si peccatū iam est remissum? Hic uero multo magis etiam sudant, & potestatem clauium impie extenuant, Alij somniant potestate clauium non

remitti culpam, sed mutari poenas æternas, in temporales. Ita saluberrima potestas, esset ministerium non uitæ, & spiritus, sed tantum iræ, & poenarum. Alij uidelicet cautiore singunt potestate clauium remitti peccata, coram Ecclesia, nõ coram Deo. Hic q̃q̃ perniciosus error est. Nam si potestas clauium nõ consolatur nos coram Deo, quæ res tandem reddet pacatam conscientiam: Iam illa sunt magis etiam perplexa. Docent nos contritione mereri gratiam. Vbi si quis interroget, quare Saul, Iudas, & similes non consequantur gratiam, qui horribiliter contriti sunt, Hic de fide, & de Euangelio respondendum erat, q̃ Iudas non crediderit, nõ erexerit se Euangelio & promissione Christi. Fides enim ostendit discrimen inter contritionem Iudæ & Petri. Verum aduersarij de lege respondent, q̃ Iudas non dilexerit Deum, sed timuerit poenas. Quando autem territa conscientia, præsertim in serijs, ueris, & illis magnis terroribus, qui describuntur in Psalmis ac Prophetis, & quos certe degustant isti, qui uere conuertuntur, iudicare poterit, Vtrum Deum propter se timeat, an fugiat æternas poenas. Hi magni motus literis & uocabulis discerni possunt, re ipsa nõ ita diuelluntur, ut isti suaues Sophistæ somniat. Hic appellamus iudicia omnium bonorum & sapientum uiuorum, Hi haud dubie fatebuntur has disputationes apud aduersarios perplexissimas & intricatissimas esse. Et tamen agitur de re maxima, de præcipuo Euangelij loco, de remissione peccatorum. Tota hæc doctrina de his quaestionibus, quas recensuimus, apud aduersarios plena est errorum & hypocrisis, & obscurat beneficium Christi, potestatem clauium, & iustitiam fidei.

Hæc fiunt in primo actu, Quid cum uetum est ad Confessionem? Quantum ibi negocij est in illa infinita enumeratione peccatorum, quæ tñ magna ex parte cõsumitur in traditionib⁹ humanis. Et quo magis crucientur bonæ mētes, singunt hanc enumerationem esse Iuris diuini. Et cū ipsam enumerationem exigat, prætextu Iuris diuini, interim de absolutione quæ uere est Iuris di-

DE POENITENTIA.

uini frigide loquuntur. Fingūt ipsum sacramentū ex opere operato conferre gratiā sine bono motu utentis, de fide apprehendēte absolutionem, & consolante conscientiā, nulla sit mentio, Hoc uere est quod dici solet ἀπίετοι πρὸ τῶν μυστηρίων. Restat tertius actus de satisfactionibus, Hic uero habet confusissimas disputationes. Fingunt æternas pœnas, mutari in pœnas purgatoriū, Et harum partem remitti potestate clauium, partem docent redimendam esse satisfactionibus. Addunt amplius, q̄ oporteat satisfactiones esse opera supererogationis, & hæc constituunt in stultissimis obseruationibus, uelut in peregrinationibus, Rosarijs, aut similibus obseruationibus, quæ non habent mandata Dei, Deinde, sicut purgatorium satisfactionibus redimunt, Ita excoꝑitata est ars redimendi satisfactiones, quæ fuit questuosissima. Vendunt enim indulgentias, quas interpretantur esse remissiones satisfactionum. Et hic questus non solum ex uiuis, sed multo amplior est ex mortuis. Neq; solum indulgentijs, sed etiam sacrificio Missæ redimunt satisfactiones mortuorum, deniq; infinita res est, de satisfactionibus. Inter hæc scandala, nō enim possumus enumerare omnia, & doctrinas dæmoniorū, iacet obruta doctrina de iustitia fidei in Christum, & de beneficio Christi. Quare intelligunt omnes boni uiri, utiliter & pie reprehensam esse doctrinam Sophistarum & Canonistarum, de pœnitentiā. Nam hæc dogmata aperte falsa sunt, & nō solum aliena a scripturis sanctis, sed etiam ab Ecclesiasticis patribus.

- 1 Quod per bona opera extra gratiam facta mereamur ex parte diuino gratiam.
- 2 Quod per attritionem mereamur gratiam.
- 3 Quod ad deletionē peccati, sola detestatio criminis sufficiat.
- 4 Quod propter contritionem, non fide in Christum, consequamur remissionem peccatorum.
- 5 Quod potestas clauium ualeat ad remissionem peccatorū, non coram Deo, sed coram Ecclesia.

6 Quod

VI. Quod potestate clauium non remittantur peccata coram deo, sed q̄ sit instituta potestas clauium, ut mutet pœnas æternas in temporales, ut imponat certas satisfactiones conscientijs, ut instituat novos cultus, & ad tales satisfactiones & cultus obliget conscientias.

VII. Quod enumeratio delictorum in confessione, de qua præcipiunt aduersarij, sit necessaria iure diuino.

VIII. Quod Canonicae satisfactiones, necessariae sint ad pœnam purgatorij redimendam, aut profint tanquam compensatio ad tollendam culpam. Sic enim imperiti intelligunt.

IX. Quod susceptio sacramenti pœnitentiæ, ex opere operato, sine bono motu utentis, hoc est, sine fide in Christum, conferrat gratiam.

X. Quod potestate clauium per indulgentias liberentur animæ ex purgatorio.

XI. Quod in reseruatiōe casuum, non solum pœna Canonica sed etiam culpa reseruari debeat in eo, qui uere conuertitur.

Nos igitur ut explicaremus pias conscientias ex his Labyrinthis Sophistarum, constituimus duas partes pœnitentiæ, uidelicet contritiōem, & fidem. Si quis uolet addere tertiam, uidelicet, dignos fructus pœnitentiæ, hoc est, bona opera sequentia conuersionem, non refragabimur. Neq̄ ignoramus quod uocabulum pœnitentiæ Grammaticis significet, improbare id quod antea probabamus. Id magis quadrat ad cōtritiōem, q̄ ad fidem. Sed nos hic docendi causa, pœnitentiā totam conuersionem intelligimus, in qua duo sunt termini, mortificatio & uiuificatio. Nos uocamus usitatis nominibus contritiōem & fidem.

De contritiōe præcidimus illas ociosas & infinitas disputationes, quando ex dilectione dei, quando ex timore pœnæ doleamus. Sed dicimus contritiōem esse ueros terrores conscientiae, quæ deum sentit irasci peccato & dolet se peccasse. Et hæc contritiō ita fit, quando uerbo dei arguuntur peccata, quia hæc est sum-

ma prædicationis euangelij, Arguere peccata, & offerre remissionem peccatorum, & iustitiam propter Christum, & spiritum sanctum, & uitam æternam, & ut renati beneficiamus. Sic completur summam euangelij Christus, cum ait Lucæ ultimo, Prædicari in nomine meo poenitentiam et remissionem peccatorum in ter omnes gentes. Et de his terroribus loquitur scriptura, ut Psal. 37. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, Succut onus graue, grauata sunt super me &c. Afflictus sum & humiliatus sum nimis, Rugiebã a gemitu cordis mei. Et Psal. 6. Miserere mei domine, quoniã infirmus sum, Sana me domine, quoniam conturbata sunt ossa mea, Et anima mea turbata est ualde, et tu domine usquequo? Et Esa. 38. Ego dixi in dimidio dierum meorum uadam ad portas inferi, Sperabam usque ad mane. Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea. In his terroribus sentit conscientia iram dei aduersus peccatũ, quæ est ignota securis hominibus secundum carnem ambulantibus. Videt peccati turpitudinem, & seridolet se peccasse, etiam fugit interim horribilem iram dei, quia nõ potest eam sustinere humana natura, nisi sustentetur uerbo dei. Ita Paulus ait, Per legem legi mortuus sum. Lex enim tantum accusat & terret conscientias. In his terroribus aduersarij nostri nihil de fide dicunt. Ita tantum proponunt uerbum, quod arguit peccata. Quod cum solum traditur, doctrina legis est, non euangelij. His doloribus ac terroribus dicunt homines mereri gratiam, si tamen diligunt deum. At quomodo diligunt deum homines in ueris terroribus, cum sentiunt horribilem & inexplicabilem humana uoce iram dei? Quid aliud nisi desperationem docent, qui in his terroribus tantum ostendunt legem?

Nos igitur addimus alteram partem poenitentiae de fide in Christũ, quod in his terroribus debeat conscientijs proponi euangelium de Christo, in quo promittitur gratis remissio peccatorum de Christo. Debent igitur credere, q̃ propter Christum gratis remittuntur ipsis peccata. Hæc fides erigit, sustentat, & uiuificat cõ-

tritos, iuxta illud, Iustificati ex fide pacē habemus. Hęc fides con-
sequitur remissionem peccatorum. Hęc fides iustificat corā deo,
ut idem locus testatur. Iustificati ex fide. Hęc fides ostendit disci-
men inter contritiōē Iudæ & Petri, Saulis & Davidis. Ideo Iu-
dæ & Saulis contritiō non prodest, quia non accedit ad eam hęc
fides apprehendens remissionem peccatorum donatam propter
Christū. Ideo prodest Davidis aut Petri contritiō, quia ad eam fi-
des accedit, apprehendens remissionem peccatorum donatā pro-
pter Christum. Nec prius dilectio adest, quam sit facta fide recon-
ciliatio. Lex enim non fit sine Christo, iuxta illud, Per Christum
habemus accessum ad deum. Et hęc fides paulatim crescit, & per
omnem uitam luctatur, cum peccato, ut uincat peccatum & mor-
tem. Cæterū fidem sequitur dilectio, ut supra diximus. Et sic cla-
re definiri potest filialis timor, talis pavor qui cum fide cōiunctus
est, hoc est, ubi fides consolatur & sustentat pauidum cor. Seruis
lis timor, ubi fides non sustentat pauidum cor.

Porro potestas clauium administrat & exhibet euangelium
per absolutionem, quæ est uera uox euangelij, ita & absolutionē
complectimur, cum de fide dicimus, quia fides est ex auditu, ut
ait Paulus. Nam audito euangelio, audita absolutione, erigitur
& concipit consolationem conscientia. Et quia deus uere per uer-
bum uiuificat, clauēs uere coram deo remittunt peccata, iuxta il-
lud, Qui uos audit, me audit. Quare uoci absoluentis, non secus
ac uoci de cœlo sonanti credendum est. Et absolutio proprie dici
potest sacramentum pœnitentiæ, ut etiam Scholastici theologi
eruditiores loquuntur. Interim hęc fides in tentationibus multi-
pliciter alitur per euangelij sententias, & per usum sacramentorū.
Hęc enim sunt signa Noui testamenti, hoc est, signa remissionis
peccatorum. Offerunt igitur remissionem peccatorum, sicut cla-
re testatur uerba cœnæ domini. Hoc est corpus meum quod pro
uobis traditur. Hic est calix noui testamenti &c. Ita fides concipitur & confirmatur per absolutionem, per auditum Euangelij.

DE POENITENTIA.

per usum sacramentorum, ne succumbat, dum luctatur cum ter-
roribus peccati & mortis.

Hæc ratio poenitentiae plana & perspicua est, & auget digni-
tatem potestatis clauium, & sacramentorum, & illustrat benefi-
cium Christi, docet nos uti mediatore ac propitiatore Christo.

Sed quia cōfutatō damnat nos, q̄ has duas partes poeniten-
tiae posuerimus, ostendendum est, q̄ scriptura in poenitentia, seu
conuersione imp̄ponat has præcipuas partes. Christus enim in-
quit, Matth. 11, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati es-
tis, & ego reficiam uos. Hic duo membra sunt, labor & onus si-
gnificant contritionem, pauores & terrores peccati & mortis. Ve-
nire ad Christum, est credere, q̄ propter Christum remittantur
peccata, cum credimus, uiuificantur corda spiritu sancto, per uer-
bum Christi. Sunt igitur hic duæ partes præcipuæ, contritio &
fides. Et Marci primo Christus ait, Agite poenitentiam, & credi-
te euangelio. Vbi in priore particula arguit peccata, in posteriore
consolatur nos, & ostendit remissionem peccatorum. Nam crede-
re euangelio, non est illa generalis fides, quam habent & diaboli
sed proprie est credere remissionem peccatorum propter Christum
donatam. Hæc enim reuelatur in euangelio. Videtis & hic duas
partes coniungi, Contritionem, cum arguuntur peccata, Et fidem,
cum dicitur credite euangelio. Si quis hic dicat Christum cōplecti
etiam fructus poenitentiae, seu totam nouam uitam, non dissentie-
mus. Nam hoc nobis sufficit, q̄ hæ partes præcipuæ nominantur
contritio & fides.

Paulus fere ubiq̄ cum describit conuersionem seu renouatio-
nem, facit has duas partes, Mortificationem & Viuificationem,
ut Coloss. 2. In quo circumcisi estis circumcisione non manu fa-
cta, uidelicet expoliatione corporis peccatorum carnis. Et pos-
tea, in quo simul resuscitati estis per fidem efficaciam dei. Hic duæ
sunt partes, Altera est expoliatio corporis peccatorum, Altera
est resuscitatio per fidem. Neq̄ hæc uerba, mortificatio, uiuifica-

Uo, expoliatio corporis peccatorum, resuscitatio, Platonice intelligi debent de simulata mutatione, Sed mortificatio significat ueros terrores, quales sunt morientium, quos sustinere natura non posset, nisi erigeretur fide. Ita hic expoliationem corporis peccatorum uocat, quā nos dicimus usitate cōtritionē, quia in illis doloribus concupiscentia naturalis expurgatur. Et uiuificatio intelligi debet, non imaginatio Platonica, sed consolatio quæ uere sustentat fugientem uitam in contritione. Sunt ergo hic duæ partes, cōtritio & fides. Quia enim conscientia nō potest reddi pacata, nisi fide. Ideo sola fides uiuificat, iuxta hoc dictum, lustrus ex fide uiuet.

Et deinde in Colossensibus inquit Christum delere Chirographum quod per legem aduersatur nobis. Hic quoque duæ sunt partes Chirographum, & deletio Chirographi. Est autē Chirographum conscientia arguens & condemnans nos, Porro lex est uerbum quod arguit & cōdemnat peccata. Hæc igitur uox quæ dicit, Peccauit Domino, sicut Dauid ait, est Chirographum. Et hanc uocem impij & securi homines nō emittunt serio, Nō enim uident, non legunt scriptam in corde sententiam legis. In ueris doloribus ac terroribus cernitur hæc sententia. Est igitur Chirographum ipsa contritio, condemnans nos. Delere Chirographum est tollere hanc sententiam condemnationis ex animo, & sententiam insculpere, quia sentiamus nos liberatos esse, ab illa condemnatione. Est autem fides, noua illa sententia, quæ abolet priorem sententiam, & reddit pacem & uitam cordi.

Quamquam quid opus est multa citare testimonia, cū ubique obuia sint in scripturis. Psalmo. 117. Castigans castigauit me Dominus, & morti nō tradidit me, Psalmo, 118. Defecit anima mea præ angustia, Confirma me uerbo tuo. Vbi in priore membro cōtinetur contritio, in secundo modus clare describitur quomodo in contritione recreemur, scilicet uerbo Dei quod offert gratiam, Id sustentat & uiuificat corda, Et, 1. Regum, 2. Dominus mortis

DE POENITENTIA.

ficat, & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit. Horum altero significatur contritio, altero significatur fides. Et Esaia. 28. Dominus irascetur, ut faciat opus suum. Alienum est opus eius, ut operetur opus suum, Alienum opus Dei uocat, cum terret, quia dei proprium opus est uiuificare & consolari. Verum ideo terret, inquit, ut sit locus cōsolationi, & uiuificationi, quia secuta corda & non sentientia iram Dei fastidiunt cōsolationem. Ad hunc modum solet scriptura hæc duo coniungere, terrores & cōsolationem, ut doceat hæc præcipua membra esse in poenitentia contritionem, & fidem cōsolantem & iustificantē. Neque uidemus quomodo natura poenitentiae clarius & simplicius tradi possit. Hæc enim sunt duo præcipua opera Dei in hominibus perterrefacere & iustificare ac uiuificare perterrefactos. In hæc duo opera distributa est uniuersa scriptura. Altera pars lex est quæ ostendit, arguit & condemnat peccata. Altera pars Euangelium, hoc est promissio gratiæ in Christo donatæ, & hæc promissio subinde repetitur in tota scriptura, primum tradita Adæ, postea Patriarchis, deinde a Prophetis illustrata. Postremo prædicata & exhibita a Christo inter Iudæos, & ab Apostolis sparsa in totum mundum. Nam fide huius promissionis sancti omnes iustificati sunt, non propter suas attritiones, uel contritiones. Et exempla ostendunt similiter has duas partes. Adam obiurgatur post peccatū, & perterrescit. Hæc fuit contritio, Postea promittit Deus gratiam, dicit futurum semen, quo destruetur regnum diaboli, mors & peccatum, Ibi offert remissionem peccati. Hæc sunt præcipua. Nam & si postea additur poena, tamen hæc poena non meretur remissionem peccati. Et de hoc genere poenarū paulo post dicemus. Sic Dauid obiurgatur a Nathan & perterrefactus inquit, Peccatiui Domino. Ea est contritio. Postea audit absolutionem, Dominus sustulit peccatum tuum, Non morieris. Hæc uox erigit Dauidem, & fide sustentat, iustificat, & uiuificat eum. Additur & hic poena, sed hæc poena non meretur remissionem peccatorū, Nec

semper adduntur peculiāres poenae, sed hae duo semper existere in poenitentia oportet, contritionem & fidem, ut Lucæ. 7. Mulier peccatrix uenit ad Christum lachrymans. Per has lachrymas agnoscitur contritio. Postea audit absolutionem, Remittuntur tibi peccata, Fides tua saluam te fecit, uade in pace. Hec est altera pars poenitentiae, fides quae erigit & consolatur eam. Ex his omnibus apparet pijs lectoribus, nos eas partes poenitentiae ponere, quae proprie sunt in conuersione, seu regeneratione & remissione peccati. Fructus digni & poenae sequuntur regenerationem & remissionem peccati. Ideoque has duas partes posuimus, ut magis conspici fides possit, quam in poenitentia requirimus. Et magis intelligi potest, quid sit fides, quam praedicat Euangelium, cum opponitur contritioni, ac mortificationi.

Et ut totus orbis terrarum uideat, quanta sit inscitia uerae pietatis in nostris Criticis, qui confutationem scripserunt, addemus & Bernardi sententiam, qui prorsus ad eundem modum coniungit haec duo membra in poenitentia, contritionem & fidem, sicut nos coniungimus. Verba sunt haec in sermone tertio de annunciatione. Audiam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui Domine. Sola nimirum spes apud te miserationis locum obtinet, nec oleum misericordiae, nisi in uase fiduciae ponis. Sed est infidelis fiducia, solius utique maledictus capax, cum uidelicet in spe peccamus. Quanquam nec fiducia illa dicenda sit, sed insensibilitas quaedam & dissimulatio perniciofa. Quae enim fiducia est ei qui periculum non attendit: aut quod ibi timoris remedium, ubi nec timor sentitur, nec materia ipsa timoris? Fiducia solatium est, nec eget ille solatio qui letatur cum male fecerit & in pessimis rebus magis exultat. Rogemus itaque fratres responderi nobis quantas habeamus iniquitates & peccata, scelera nostra & delicta nobis desideremus ostendi. Scrutemur uias nostras & studia nostra periculaque uniuersa uigili intentione pensamus. Dicat quisque in pauore suo, uadam ad portas inferi, ut iam non nisi in sola

DE POENITENTIA.

Dei misericordia respiremus. Hæc uera hominis fiducia est, a se deficientis, & innitentis domino suo. Hæc inquam uera fiducia est, cui misericordia non denegatur, Propheta testante. Bene placitum est domino super timentes eum, & in his qui sperant super misericordia eius. Nec parua utiq; suppetit nobis, in nobis quidē causa timoris, in ipso autem causa fiduciæ. Hactenus Bernardus, cuius sententiam propterea etiam non inuiti retulimus, ut uideāt lectores, quomodo fidem hic intelligamus de fiducia misericordiæ, quæ erigit & consolatur perterrefactos, quam iste recte fiduciam appellat. Et hæc clare conspici potest, cum sit Antithesis terrores & consolationis. Sicut hic Bernardus uult in hominibus existere cognitionem peccatorum, seu contritionem, seu terrores, Et uult accedere fiduciam quæ erigat in contritione.

Sed quia aduersarij nominatim hoc damnant, q̄ dicimus homines fide consequi remissionem peccatorum, addemus paucas quasdam probationes, ex quibus intelligi poterit, remissionē peccatorum contingere, non ex opere operato propter contritionē, sed fide illa speciali, qua unusquisq; credit sibi propter Christum remitti peccata. Nam hic articulus præcipuus est, de quo digladiamur cum aduersarijs, & cuius cognitionem ducimus maxime necessariam esse Christianis omnibus. Cum autem supra de iustificatione, de eadem re satis dictum uideatur, hic breuiores erimus. Sunt enim loci maxime cognati, doctrina poenitentia, & doctrina iustificationis.

Aduersarij, cum de fide loquuntur, & dicunt eam præcedere poenitentiam, intelligunt fidē, non hanc quæ iustificat, Sed quæ in genere credit Deum esse, pœnas propositas esse impijs &c. Nos præter illam fidem, requirimus, ut credat sibi quisq; propter Christum remitti peccata. De hac fide speciali litigamus, & opponimus eam opinioni, quæ iubet considerare non in promissione Christi, sed in opere operato contritionis, cōfessionis & satisfactionis &c. Hæc fides ita sequitur terrores, ut uincat eos & reddat pacatam

pacatam conscientiam. Huic fidei tribuimus, q̄ iustificet & regeret, dum ex terroribus liberat, & pacem, gaudiū, & nouam uitam in corde parit. Hanc fidem defendimus uere esse necessariam ad remissionem peccatorum, ideo ponimus inter partes poenitentiae seu conuerſionis. Nec aliud sentit ecclesia Christi, etiamsi aduersarij nostri reclamant.

Principio autem interrogamus aduersarios, Vtrum absolutionem accipere, pars sit poenitentiae nec ne? Quod si a confessione separant, ut sunt subtiles in distinguendo, nō uidemus quid proficit confessio sine absolutione. Sin autem non separant a confessione acceptionē absolutionis, necesse est eos sentire, q̄ fides sit pars poenitentiae, quia absolutio non accipitur nisi fide. Quod autem absolutio non accipiatur nisi fide, ex Paulo probari potest, qui docet Roma. 4. q̄ promissio non possit accipi, nisi fide. Absolutio autem est promissio remissionis peccatorum. Igitur necessario requirit fidem. Nec uidemus, quomodo dicatur is accipere absolutionem, qui non assentitur ei. Et quid aliud est non assentiri absolutioni, quam deum accusare mendacij, si cor dubitet, sentit incerta & inania esse quae promittit deus? Ideo 1. Ioan. 5. scriptū est. Qui non credit deo, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est deus de filio suo.

Secundo fateri aduersarios existimamus remissionem peccatorum poenitentiae, seu partem, seu finem, seu, ut ipsorum more loquamur, terminum esse ad quem. Ergo id quo accipitur remissio peccatorum, recte additur partibus poenitentiae. Certissimum est autem, etiamsi omnes portae inferorum reclamant, remissionem peccatorum non posse accipi, nisi sola fide quae credit peccata remitti propter Christum, iuxta illud Roma. 3. Quem proposuit deus propitiatorem per fidem, in sanguine ipsius. Item Roma. quinto, per quem accessum habemus per fidem in gratiam &c. Nam conscientia territa nō potest opponere irae dei, opera nostra aut dilectionem nostrā, sed ita demum fit pacata, cum apprehendit

DE POENITENTIA.

dit mediatorem Christum, & credit promissionibus propter illa donatis. Non enim intelligunt quid sit remissio peccatorum, aut quomodo nobis contingat, qui somniant corda pacata fieri, sine fide in Christum. Petrus citat ex Esaia, Qui crediderit in eum, non confundetur. Necesse est igitur confundi hypocritas, confidentes se accipere remissionem peccatorum propter sua opera, non propter Christum. Et Petrus ait in Actis cap. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Non potuit dici magis dilucide, quæ quod ait per nomen eius. Et addit, Omnes qui credunt in eum. Tantum igitur ita accipimus remissionem peccatorum, per nomen Christi, hoc est, propter Christum, non propter ulla nostra merita atque opera. Et hoc ita fit, cum credimus nobis remitti peccata propter Christum. Aduersarij nostri uociferantur se esse ecclesiam, se consensum ecclesiæ sequi. At Petrus hic in nostra causa etiam allegat consensum ecclesiæ, huic inquit omnes Prophetæ perhibent testimonium, remissionem peccatorum accipere per nomen eius &c. Profecto consensus Prophetarum iudicandus est uniuersalis ecclesiæ consensus esse. Nec Papæ, nec ecclesiæ concedimus potestatem decernendi contra hunc consensum Prophetarum. At Bulla Leonis aperte dānat hunc articulum de remissione peccatorum, damnant & aduersarij in confutatione. Qua ex re apparet, qualis sit ecclesia iudicanda istorum, qui non solum decretis improbant hanc sententiam, quæ remissionem peccatorum consequamur fide, non propter opera nostra, sed propter Christum, sed etiam iubent eam uel ac ferro abolere. Iubent omni genere crudelitatis perdere uiros bonos qui sic sentiunt. Sed habent magni nominis autores, Scotum, Gabrielem, & similes, dicta Patrum quæ in Decretis truncata citantur. Certe si numeranda sunt testimonia, uincunt. Est enim maxima turba nugacissimorum scriptorum in sententias, qui tanquam coniurati defendunt illa signemeta de merito attritionis & operum, & cetera quæ supra

recitauimus. Sed ne quis multitudine moueatur, non magna auctoritas est in testimonijs posteriorum, qui non genuerunt sua scripta, sed tantum compilatis superioribus, transfuderunt illas opiniones ex alijs libris in alios. Nihil iudicij adhibuerunt, sed ut pedanei senatores taciti comprobauerunt superiorum errores non intellectos. Nos igitur hanc Petri uocem non dubitemus opponere, quamlibet multis legionibus Sententiariorum, quæ allegat consensum Prophetarum. Et accedit testimonium spiritus sancti ad hanc concionem Petri, Sic enim ait textus. Adhuc loquente Petro uerba hæc, Cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant uerbum. Sciant igitur piæ conscientie, hoc esse mandatum dei, ut credant sibi gratis ignosci propter Christum, non propter opera nostra. Et hoc mandato dei sustentent se aduersus desperatorem, & aduersus terrores peccati & mortis. Et hanc sententiam sciant a principio mundi in ecclesia extitisse apud sanctos. Petrus enim clare allegat consensum Prophetarum, & apostolorum scripta testantur eos idem sentire. Nec desunt Patrum testimonia. Nam Bernardus idem dicit uerbis minime obscuris. Necesse est enim primo omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam dei, sed adde adhuc, ut credas et hoc, quod per ipsum peccata tibi donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet spiritus sanctus in corde tuo dicens, Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus gratis iustificari hominem per fidem. Hæc Bernardi uerba mirifice illustrant causam nostram, quia non solum requirit ut in genere credamus peccata remitti per misericordiam, sed iubet addere specialem fidem, qua credamus & nobis ipsis remitti peccata. Et docet quomodo certi reddamur de remissione peccatorum, uidelicet cum fide corda eriguntur, & fiunt tranquilla per spiritum sanctum. Quid requirunt amplius aduersarij? Num adhuc audent negare fide nos consequi remissionem peccatorum: aut fidem partem esse poenitentiae?

Tertio. Aduersarij dicunt peccatum ita remitti, quia attritus

seu contritus elicit actum dilectionis dei, propter hunc actum mere-
 tur accipere remissionem peccatorum. Hoc nihil est nisi legem doce-
 re, deletio euangelio, & abolita promissione de Christo. Tantum
 enim requirunt legem & nostra opera, quia lex exigit dilectionem.
 Præterea docent confidere, quod remissionem peccatorum consequamur
 propter contritionem & dilectionem. Hoc quid est aliud nisi col-
 locare fiduciam in nostra opera, non in uerbo & promissione dei de
 Christo. Quod si lex satis est ad consequendam remissionem pec-
 catorum, quid opus est euangelio, quid opus est Christo, si pro-
 pter nostrum opus consequimur remissionem peccatorum? Nos
 contra a lege ad euangelium reuocamus conscientias, & a fiducia
 priorum operum, ad fiduciam promissionis & Christi, quia eu-
 gelium exhibet nobis Christum, & promittit gratis remissionem
 peccatorum propter Christum. Hac promissione iubet nos confi-
 dere, quod propter Christum reconciliemur patri, non propter nostram
 contritionem aut dilectionem. Non enim alius est mediator aut
 propitiator nisi Christus. Nec legem facere possumus, nisi prius
 per Christum reconciliati simus. Et si quid faceremus, tamen sen-
 tiendum est, quod non propter illa opera, sed propter Christum me-
 diatorem & propitiatorem consequimur remissionem peccato-
 rum. Imo contumelia Christi, & euangelij abrogatio est, sentire
 quod remissionem peccatorum propter legem aut aliter consequamur,
 quam fide in Christum. Et hanc rationem supra tractauimus
 de iustificatione, cum diximus, quare profiteamur homines fide
 iustificari non dilectione. Itaque doctrina aduersariorum cum docet
 homines propter contritionem & dilectionem consequi remissionem
 peccatorum, & confidere hac contritione & dilectione, tantum
 est doctrina legis & quidem non intellectæ, sicut Iudæi in uelam
 Moyse faciem intuebantur. Fingamus enim adesse dilectionem, sin-
 gamus adesse opera, tamen neque dilectio, neque opera possunt esse
 propitiatio pro peccato. Ac ne possunt quidem opponi iræ & iu-
 dicio dei, iuxta illud. Non intrabis in iudicium cum seruo tuo,

quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuēs. Nec debet honos Christi transferri, in nostra opera.

Propter has causas contendit Paulus, q̄ non iustificemur ex lege, & opponit legi promissionem remissionis peccatorum, quæ propter Christum donatur, ac docet nos gratis propter Christum fide accipere remissionem peccatorum. Ad hanc promissionem reuocat nos Paulus a lege. In hanc promissionem iubet intueri, quæ certe irrita erit, si prius lege iustificamur, quam per promissionem, aut si propter nostram iustitiam consequimur remissionem peccatorum. At constat, q̄ ideo nobis data est promissio, ideo exhibitus est Christus, quia legem non possumus facere, Quare necesse est prius nos promissione reconciliari quam legem facimus. Promissio autem tantum fide accipitur. Igitur necesse est contritos apprehendere fide promissionem remissionis peccatorum donatæ propter Christum, ac statuere q̄ gratis propter Christum habeant placatum Patrem. Hæc est sententia Pauli ad Roma. quarto, ubi inquit. Ideo ex fide, ut secundum gratiā firma sit promissio. Et ad Galatas. 3. Cōclufit scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi detur credentibus, Id est, omnes sunt sub peccato, nec possunt aliter liberari, nisi fide apprehendant promissionem remissionis peccatorum. Prius igitur oportet nos fide accipere remissionem peccatorum, quam legem facimus, & si, ut supra dictum est, fidem dilectio sequitur, quia renati spiritum sanctum accipiunt, ideo legem facere incipiunt. Citaremus plura testimonia, nisi obuia essent cuilibet pio lectori in scripturis. Et nos non nimis prolixi esse cupimus, ut facilius hæc causa perspicere possit. Neq̄ uero dubium est, quin hæc sit sententia Pauli, quam defendimus, q̄ fide accipiamus remissionem peccatorum propter Christum, q̄ fide mediatorem Christum opponere debeamus ire Dei, non opera nostra. Nec perturbetur p̄æ mētes, etiam si Pauli sententias calumnientur aduersarij, Nihil tam simpliciter dicatur, quod non queat deprauari cauillando. Nos scimus hæc, quæ

diximus, ueram & germanam sententiam Pauli esse, scimus hanc nostram sententiam pijs conscientijs firmā consolationem asserere, sine qua nemo consistere in iudicio Dei queat. Itaq; repudientur illæ Pharisaicæ opiniones aduersariorum, q; non accipiamus fide remissionem peccatorum, sed q; oporteat mereri dilectione nostra & operibus, q; dilectionem nostram & opera nostra, iræ Dei opponere debeamus. Hæc doctrina legis est, non Euangelij, quæ fingit prius hominem lege iustificari, quam per Christum reconciliatus sit deo, cum Christus dicat, Sine me nihil potestis facere. Item, Ego sum uitis uera, uos palmites. Verum aduersarij fingunt nos esse palmites, non Christi, sed Moyse. Prius enim uolunt lege iustificari, dilectionē suā & opera offerre deo, quā reconcilientur Deo per Christum, quam sint palmites Christi. Paulus contra contendit legem nō posse fieri sine Christo. Ideo promissio prius accipienda est, ut fide reconciliemur Deo, propter Christum, quā legem facimus. Hæc satis perspicua esse pijs cōscientijs existimamus. Et hinc intelligent, Cur supra professi simus iustificari homines fide, non dilectione, quia oportet nos opponere iræ Dei, non nostram dilectionem, aut opera, aut cōfidere nostra dilectione ac operibus, sed Christum mediatorem. Et prius oportet apprehendere promissionem remissionis peccatorum, quam legem facimus.

Postremo, quando erit pacata conscientia, Si ideo accipimus remissionem peccatorū, quia nos diligimus, aut legem facimus? Semper enim accusabit nos lex, quia nunquam legi Dei satisfacimus, Sicut inquit Paulus. Lex iram operatur. Chrysostomus quærit de poenitentia, unde certi reddamur, peccata nobis remissa esse. Quærunt & in sententijs eadem de re aduersarij. Hoc non potest explicari, non possunt conscientia reddi tranquillæ, nisi sciant mandatum Dei esse, & ipsum Euāgeliū, ut certo statuant propter Christum gratis remitti peccata, nec dubitent sibi remitti. Si quis dubitat, is, ut Iohānes ait, accusat promissionem diuinā.

mendacij. Hanc certitudinem fidei nos docemus requiri in Euāgelio. Aduersarij relinquunt conscientias incertas & ambigētes. Nihil autem agunt conscientia ex fide, cum perpetuo dubitant, utrum habeant remissionem. Quomodo possunt in hac dubitatione inuocare Deum: quomodo possunt statuere, q̄ exaudiantur? Ita tota uita est sine deo, & sine uero cultu dei. Hoc est quod Paulus inquit, peccatum esse quidquid non sit ex fide. Et quia in hac dubitatione perpetuo uersantur, nūquam experiuntur quid sit fides. Ita fit ut ad extremum ruant in desperationem. Talis est doctrina aduersariorum, doctrina legis, abrogatio Euangelij, doctrina desperationis. Nunc libenter omnibus bonis uiris permitimus iudicium de hoc loco poenitentia, nihil enim habet obscuri, ut pronuncient, utri magis pia & salubria conscientijs docuerint, nos, an aduersarij. Profecto non delectant nos hae dissensiones in Ecclesia, quare nisi magnas & necessarias causas habemus dissentienti ab aduersarijs, summa uolūtate taceremus. Nūc cum ipsi manifestam ueritatem damnant, nō est integrum nobis deferere causam, non nostram, sed Christi & Ecclesiae.

Diximus quas ob causas posuerimus has duas partes poenitentia contritionem & fidem. Idq; hoc fecimus libentius, quia circumferuntur multa dicta de poenitentia quae truncata citantur ex Patribus, quae ad obscurandam fidem detorserunt aduersarij. Talia sunt, Poenitentia est mala praeterita plāgere, & plangēda iterum non committere. Item, Poenitentia est quaedā dolētis uindicta, puniens in se quod dolet se commisisse. In his dictis nulla sit mentio fidei, Ac ne in scholis quidem, cum interpretantur, aliquid de fide additur. Quare nos eam, ut magis conspici doctrina fidei posset, inter partes poenitentia numerauimus. Nam illa dicta, quae contritionem aut bona opera requirunt, & nullam fidei iustificantis mentionem faciunt, periculosa esse, res ipsa ostēdit. Et merito desiderari prudentia in istis potest, qui centones alios sententiarum & decretorum congesserunt, Nam cum Pa-

DE POENITENTIA.

tres alias de alia parte poenitentiae loquantur, nō tantum de una parte, sed de utraq; hoc est, de contritione & fide, excerpere & cōiungere sententias profuisset. Nam Tertullianus egregie de fide loquitur, amplificans iusiurandum illud apud Prophetam. Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Quia enim iurat Deus, nolle se mortē peccatoris, ostendit requiri fidem, ut iuranti credamus, & certo statuamus eū nobis ignoscere. Magna debet esse autoritas apud nos promissionū diuinarum per sese. At hæc promissio etiā iureiurando confirmata est. Quare si quis non statuit sibi ignosci, is negat Deum uel iurasse, qua blasphemia atrocior nulla excogitari potest. Sic enim ait Tertullianus. Inuitat premio salutem, iurans etiā, Vivo dicens, cupit sibi credi. O beatos quorum causa iurat Deus. O miserrimos, si nec iuranti Domino credimus. Atq; hic sciendum est, q̄ hæc fides debeat sentire, q̄ gratis nobis ignoscat Deus propter Christum, propter suam promissionem, non propter nostra opera, contritionem, confessionem, satisfactionem aut dilectionē. Nam si fides nitatur his operibus, statim sit incerta, quia conscientia pauca uidet hæc opera indigna esse. Ideo præclare ait Ambrosius de poenitentia. Ergo & agendam poenitentiam, & tribuendam ueniam credere nos conuenit, ut ueniam tamē tanquam ex fide speremus, tanquam ex syngrapha fides impetrat. Item fides est quæ peccata nostra cooperit. Extant itaq; sententiæ apud Patres, non solum de contritione & operibus, sed etiam de fide. Verum aduersarij, cum neq; naturam poenitentiae intelligant, neq; sermonem Patrum, excerpunt dicta de parte poenitentiae, uidelicet de operibus, Alibi dicta de fide, cum non intelligunt, pretereunt.

DE CONFESSIONE ET SATISFACTIONE.

Boni

Boni uiri facile iudicare possunt, plurimum referre, ut de superioribus partibus, uidelicet contritione & fide, conseruetur uera doctrina. Itaque in his locis illustrandis semper plus uersati sumus, de confessione & satisfactionibus non admodum rixati sumus. Nam & nos confessionem retinemus precipue propter absolutionem, quæ est uerbum dei, quod de singulis autoritate diuina pronunciat potestas clauium. Quare impium esset ex ecclesia priuatam absolutionem tollere. Neque quid sit remissio peccatorum, aut potestas clauium intelligunt, si qui priuatam absolutionem aspernantur. Cæterum de enumeratione delictorum in confessione supra diximus, quod sentiamus eam non esse iure diuino necessariam. Nam quod obijciunt quidam, Iudicem prius debere cognoscere causam, priusquam pronunciat, hoc nihil ad hanc rem pertinet, quia absolutio est executio alieni beneficii, non est iudicium. Christus enim dedit mandatum remittendi peccata, id mandatum exequentur ministri. Non habent mandatum de cognoscendis occultis. Hoc intelligi potest ex eo, quia infinita peccata remittunt, quæ nec nos ipsi meminimus, quibus remittuntur. Et si penderet remissio ex cognitione, tota res esset incerta. Cæterum in his delictis quæ publice nota sunt, qualem habeat iurisdictio nem ecclesia, id non pertinet ad præsentem disputationem. Nam hæc quia nota sunt, nominatim accusantur, & postea nominatim remittuntur, si autor uelit recipi ab ecclesia. Et ridiculum est huc transferre dictum Salomonis. Diligenter cognosce uultum pecoris tui. Nihil enim dicit Salomon de confessione, sed tradit Oeconomicum præceptum patrifamilias, ut utatur suo, & abstineat ab alieno, & iubet eum res suas diligenter curare, ita tamen, ne studio augendarum facultatum, occupatus animus, abijciat timorem dei, aut fidem, aut curam uerbi dei. Sed aduersarij nostri mirificametamorphosi transformant dicta scripturæ, in quaslibet sententias. Hic cognoscere significat eis audire confessiones, Vultus non externam confessionem, sed arcana conscientia. Pecudes signi

DE CONFESSIONE ET

ficant homines. Sane bella est interpretatio, & digna istis contentioribus studiorum eloquentia. Quod si uelit aliquis per similitudinem transferre præceptum a patrefamilias ad pastorem ecclesiae, certe uultum debet interpretari de externa conuersatione. Hæc similitudo magis quadrabit, sed omittamus ista. Aliquoties fit in Psalmis mentio confessionis, ut, Dixi, confitebor aduersum me in iustitiam meam domino, & tu remisisti iniquitatem peccati mei. Talis confessio peccati, quæ deo fit, est ipsa contritio. Nam cum deo fit confessio, corde fieri necesse est, non solum uoce, sicut fit in scenis ab histrionibus. Est igitur talis confessio, contritio, in qua sentientes iram dei, confitemur deum iuste irasci, nec placari posse nostris operibus. Et tamen quærimus misericordiam, propter promissionem dei. Talis est hæc confessio, Tibi soli peccaui, ut tu iustificeris, & uincas cum iudicaris, id est, fateor me peccatorem esse, & meritum æternam iram, nec possum opponere meas iustitias mea merita tuæ iræ. Ideo pronuncio te iustum esse cum condemnas & punis nos. Pronuncio te uincere, quando hypocritæ iudicant te, quod sis iniustus, qui ipsos punias aut condempnes benemeritos. Imo nostra merita non possunt opponi tuo iudicio, sed ita iustificabimur, si tu iustifices, si tu reputes nos iustos per misericordiam tuam. Fortassis & Iacobum citabit aliquis, Confitebimini uicissim delicta. Sed hic non loquitur de confessione sacerdotibus facienda, sed in genere de reconciliatione fratrum inter se. Iubet enim mutuam esse confessionem.

Porro aduersarii nostri multos doctores receptissimos damnabunt, si contendunt enumerationem delictorum in confessione necessariam esse iure diuino. Quanquam enim confessionem probamus, & quandam examinationem prodesse iudicamus, ut instituti homines melius possint, tamen ita moderanda res est, ne conscientijs iniungantur laquei, quæ nunquam erunt tranquille, si existimabunt se non posse consequi remissionem peccatorum, nisi facta illa scrupulosa enumeratione. Hoc certe falsum est quod ad

uersarij posuerunt in confutatione, q̄ confessio integra sit necessaria ad salutem. Est enim impossibilis. Et quales laqueos hic iniiciunt conscientia, cum requirunt integram confessionem: Quando enim statuet conscientia integram esse confessionem: Apud scriptores Ecclesiasticos fit mentio confessionis, sed hi non loquuntur de hac enumeratione occultorum delictorum, sed de ritu publicae poenitentiae. Quia enim lapsi aut famosi non recipiebantur sine certis satisfactionibus, ideo confessionem faciebant isti apud presbyteros, ut pro modo delictorum praescriberentur eis satisfactiones. Haec tota res nihil simile habuit huic enumerationi, de qua nos disputamus. Confessio illa fiebat non q̄ sine ea non posset fieri remissio peccatorum coram deo. Sed q̄ non poterant satisfactiones praescribi, nisi prius cognito genere delicti. Nam alia delicta habebant alios Canones.

Et ex illo ritu publicae poenitentiae reliquum habemus etiam nomen satisfactionis. Nolebant enim sancti Patres recipere lapsos aut famosos, nisi prius cognita & spectata poenitentia eorum, quantum fieri poterat. Et huius rei multae uidentur fuisse causae. Nam ad exemplum pertinebat, castigare lapsos, sicut & glosa in Decretis admonet, & indecorum erat, homines famosos statim admittunt ad communionem. Hi mores diu iam antiquati sunt. Nec necesse est eos restituere, quia non sunt necessarii ad remissionem peccatorum coram deo. Neq̄ hoc senserunt Patres, mereri homines remissionem peccatorum per tales mores, aut talia opera. Quanquam haec spectacula imperitos solent fallere, ut putent se per haec opera mereri remissionem peccatorum coram deo. Verum si quis sic sensit, Iudaice & gentiliter sensit. Nam & Ethnici habuerunt quasdam expiationes delictorum, per quas fingeant se reconciliari deo. Nunc autem more antiquato, manet nomen satisfactionis, & uestigium moris, q̄ in confessione praescribuntur certae satisfactiones, quas definiunt esse opera non debita. Nos uocamus satisfactiones Canonicas. De his sic sentimus, sicut de enumeratio

ne, q̄ satisfactiones Canonicae non sint necessariae iure diuino ad remissionem peccatorum. Sicut neq̄ illa spectacula uetera satisfactionum in poenitentia publica iure diuino necessaria fuerunt ad remissionem peccatorum. Retinenda est enim sententia de fide, q̄ fide consequamur remissionem peccatorum propter Christum, non propter nostra opera praecedentia aut sequentia. Et nos ob hanc causam praecipue de satisfactionibus disputauimus, ne susci perentur ad obscurandam iustitiam fidei, neue existimarent homines se propter illa opera consequi remissionem peccatorum, Et adiuuant errorem multa dicta quae in scholis iactantur, quale est quod in definitione satisfactionis ponunt, fieri eam ad placandam diuinam offensam.

Sed tamen fatentur aduersarij, q̄ satisfactiones non profint ad remissionem culpae. Verum fingunt satisfactiones prodesse ad redimendas poenas, seu purgatorii, seu alias. Sic enim docent in remissione peccati deum remittere culpam. Et tamen quia conuenit iustitiae diuinae punire peccatum, mutare poenam aeternam in poenam temporalem. Addunt amplius, partem illius temporalis poenae remitti potestate clauium, reliquum autem redimi per satisfactiones. Nec potest intelligi quarum poenarum pars remittatur potestate clauium, nisi dicant partem poenarum purgatorii remitti, qua ex re sequeretur, satisfactiones tantum esse poenas redimētes purgatorium. Et has satisfactiones dicunt ualere, etiam si fiant ab his qui relapsi sunt in peccatum mortale, quasi uero diuina offensa placari queat ab his qui sunt in peccato mortali. Haec tota res est commentitia, recens conficta, sine autoritate scripturae & ueterum scriptorum Ecclesiasticorum. Ac ne Longobardus quidem de satisfactionibus hoc modo loquitur. Scholastici uiderunt in ecclesia esse satisfactiones, nec animaduertunt illa spectacula instituta esse tum exempli causa, tum ad probandos hos qui petebant recipi ab ecclesia. In summa, non uiderunt esse disciplinam, & rem prorsus politicam. Ideo superstitiose sinxerunt eas, non ad

disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum ualere. Et sicut alias sæpe incommode cōmiscuerunt spiritualia & πολιτικά idem accidit & in satisfactionibus. Atqui glosa in Canonibus aliquoties testatur has obseruationes institutas esse propter disciplinam Ecclesiæ.

Videte autem quomodo in confutatione, quam ausi sunt obtrudere Cæsa, Maiestatī, probent hæc sua figmenta. Multa dicta ex scripturis citant, ut fucum imperitis faciant, quāsi hæc res habeat auctoritatem ex scripturis, quæ adhuc Longobardi tempore ignota erat. Allegant has sententiās. Facite fructus dignos poenitentiae. Item, exhibete membra uestra seruire iustitiæ. Item, Christus prædicat poenitentiam. Agite poenitentiam. Itē Christus iubet Apostolos poenitentiam prædicare. Et Petrus prædicat poenitentiam Act. 2. Postea citant quædam dicta Patrum & Canones. Et concludūt his uerbis. Satisfactiones in Ecclesia cōtra expressum Euangelium & Conciliorum & Patrum decreta abolendæ non sunt, quin imo absoluti a sacerdote iniunctam poenitentiam perficere debent, illud Pauli sequentes. Dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

Deus perdat istos impios Sophistas, tam scelestē detorquentes uerbum Dei ad sua somnia uanissima. Quis bonus uir nō cōmoueaturn indignitate tanta? Christus inquit, Agite poenitentiam. Apostoli prædicant poenitentiam, Igitur poenæ æternæ compensantur satisfactionibus nostris, Igitur clauēs habent mandatum remittendi partem poenarum purgatorij, Igitur satisfactiones res dimunt poenas purgatorij. Quis docuit istos asinos hanc Dialecticam? Sed hæc neq; Dialectica, neq; Sophistica est, sed est Sycophantica. Ideo allegant hanc uocem. Agite poenitentiam, ut cum tale dictum contra nos citatum imperiti audiunt, concipiant opinionem nos totam poenitentiam tollere. His artibus alienare animas

mos, & inflammare odia conātur, ut conclament cōtra nos imperiti, tollendos esse e medio tam pestilētes hæreticos, qui improbent poenitentiam.

Sed speramus apud bonos uiros has calumnias partim profecturas esse. Et Deus tantam impudentiam ac malitiam nō diu feret. Nec utiliter consulit suæ dignitati Romanus Pontifex, q̄ tales Patronos adhibet, q̄ rem maximam iudicio horum Sophistarum permittit. Nam cum nos in confessione fere summā doctrinæ Christianæ uniuersæ complexi simus, adhibendi fuerant iudices de tantis, tam multis, & tam uarijs negocijs pronunciaturi, quorum doctrina & fides bonis uiris probaretur. Idq̄ te Campegi pro tua sapientia prouidere decebat, ne quid in tantis rebus isti scriberent, quod aut hoc tempore, aut ad posteros uideatur posse minuere Romanæ sedis existimationem. Si Romana sedes censet æquum esse, ut omnes gentes agnoscant eam pro magistra fidei, debet operam dare, ut docti & integri uiri de religionibus cognoscant. Quid enim iudicabit mundus, si quando proferetur in lucem, scriptum aduersariorum, quid iudicabit posteritas, de his calumniosis iudicijs? Vides Campegi hæc esse postrema tempora, in quibus Christus prædixit plurimum periculi fore religioni. Vos igitur qui tanquam in specula sedere, & gubernare religiones debetis, his temporibus oportuit singularem adhibere tū prudentiam tum diligentiam. Multa sunt signa, quæ nisi prouideritis, minantur mutationem Romano statui. Et erras, si tantum ut & armis existimas Ecclesias retinendas esse. Doceri de religione postulant homines. Quam multos esse existimas, non tantum in Germania, sed etiam in Angliā, in Hispaniā, in Gallijs, in Italiā, deniq̄ in ipsa urbe Roma, qui quoniā uident exortas esse de maximis rebus controuersias, dubitare alicubi incipiunt, & taciti indignantur, q̄ has tantas res rite cognoscere & iudicare recusatis, q̄ non explicatis ambigentes conscientias, q̄ tantum iubetis nos armis opprimi ac deleri. Multi autem sunt boni uiri, qui facilius

mortem, & omnia genera suppliciorum ferrent, quam ferunt hanc dubitationem. Nec satis expendis, quanta res sit Religio, si bonos uiros leuiter existimas angere, sicubi incipiunt ambigere de aliquo dogmate. Et haec dubitatio non potest non parere summam odij acerbis, aduersus illos, qui cum mederi conscientijs debebant, obstitunt, quo minus explicari res possit. Non hic dicimus Dei iudicium uobis pertimescendum esse, Nam hoc leuiter curare Pontifices putant, qui cum ipsi teneant clauis, scilicet patefacere sibi coelum cum uolunt possunt. De hominum iudicijs, deque tacitis uoluntatibus omnium gentium loquimur, quae profecto hoc tempore requirunt, ut haec negotia ita cognoscantur, atque constituantur, ut sanentur bonae mentes, & a dubitatione liberentur. Quid enim futurum sit, si quando eruperint odia illa aduersus uos, pro tua sapientia facile iudicare potes. Verum hoc beneficio deuincire omnes gentes uobis poteritis, quod omnes sani homines, summum & maximum iudicant, si dubitantes conscientias sanaueritis. Haec non eo diximus quod nos de nostra confessione dubitemus, Scimus enim eam ueram, piam, & pijs conscientijs utilem esse. Sed credibile est passim, multos esse, qui non de leuibus rebus ambigunt, nec tamen audiunt idoneos Doctores qui mederi conscientijs ipsorum possint.

Sed redeamus ad propositum, scripturae estatis ab aduersarijs prorsus nihil loquuntur de Canonicis satisfactionibus & de opinionibus Scholasticorum, cum constet eas nuper natas esse. Quare mera calumnia est, quod detorquet scripturas ad illas suas opiniones. Nos dicimus quod poenitentiam hoc est conuersionem seu regenerationem, boni fructus, bona opera, in omni uita sequi debeant. Nec potest esse uera conuersio, aut uera contritio, ubi non sequuntur mortificationes carnis, & boni fructus. Veri terrores, ueri dolores animi, non patiuntur corpus indulgere uoluptatibus, & uera fides non est ingrata Deo, nec contemnit mandata Dei. Denique nulla est interior poenitentia, nisi foris pariat etiam castitas

gationes carnis. Et hanc dicimus esse sententiam Iohannis, cum ait. Facite fructus dignos poenitentiae. Item Pauli, cum ait. Exhibete membra uestra, seruire iustitiae, sicut & alibi inquit. Exhibete corpora uestra, hostiam uiuam, sanctam &c. Et cum Christus inquit. Agite poenitentiam, certe loquitur de tota poenitentia, de tota nouitate uitae, & fructibus, non loquitur de illis hypocriticis satisfactionibus, quas fingunt Scholastici tum quoque ualere ad compensationem poenae purgatorii, aut aliarum poenarum, cum fiunt ab his qui sunt in peccato mortali.

Ac multa colligi argumenta possunt, quod haec dicta scripturae nullo modo pertineant ad Scholasticas satisfactiones. Isti fingunt satisfactiones esse opera indebita. Scriptura autem in his sententijs requirit opera debita. Nam haec uox Christi est uox praecepti. Agite poenitentiam, Item, Aduersarij scribunt confitentem, si recuset suscipere satisfactiones, non peccare, sed persoluturum esse has poenas in purgatorio. Iam haec sententiae sine controversia, praecepta sunt ad hanc uitam pertinentia. Agite poenitentiam, facite fructus dignos poenitentiae, Exhibete membra uestra seruire iustitiae. Quare non possunt detorqueri ad satisfactiones, quas recusare licet. Non enim licet recusare praecepta dei. Tertio, Indulgentiae remittunt illas satisfactiones, ut docet Cap. Cum ex eo, de poenitentia & remissione. At indulgentiae non soluunt nos illis praeceptis. Agite poenitentiam, facite fructus dignos poenitentiae. Itaque manifestum est male detorqueri illa dicta scripturae ad Canonicas satisfactiones. Videte porro quid sequatur. Si poenae purgatorii sunt satisfactiones, seu satisfationes, aut satisfactiones sunt redemptio poenarum purgatorii, num etiam haec sententiae praecipiunt ut animae castigentur in purgatorio? Id cum sequi necesse sit ex aduersariorum opinionibus, haec sententiae non uo modo interpretandae erunt, Facite fructus dignos poenitentiae, Agite poenitentiam, hoc est, paciamini poenas purgatorii post hanc uitam. Sed piget has ineptias aduersariorum pluribus reuellere. Constat enim scripturam loqui de operibus debitis, de
tota

tota nouitate uitæ, non de his obseruationibus operum non debitorum, de quibus loquuntur aduersarij. Et tamen his figmentis defendunt ordines, uenditionem Missarum, & infinitas obseruationes, q̃ scilicet sint opera, si non pro culpa, tamen pro pœna satisfaciencia.

Cum igitur scripturæ citatæ non dicant, q̃ operibus non debitis pœnæ æternæ compensandæ sint, temere affirmant aduersarij, q̃ per satisfactiones Canonicas pœnæ illæ compēsantur. Præterea cum certissimum sit remissionem peccatorum gratuitam esse, seu gratis propter Christum donari, sequitur non requiri satisfactiones. Et euangelium habet mandatum gratis remitti dei peccata, non imponendi pœnas, & nouas leges, aut partem pœnarum imponendi parte remissa. Vbi enim leguntur hæc in scripturis: Christus de remissione peccati loquitur, cum ait, Quidquid solueris &c. quo remisso sublata est mors æterna, & reddita uita æterna. Neq̃ hic loquitur de imponendis pœnis, quidquid ligaueris. Sed de retinendis peccatis illorum qui non conuertuntur. Sed dictum Longobardi de parte pœnarum remittenda, sumptum est a Canonicis pœnis. Harum partem remittebant pastores. Quam igitur sentimus, q̃ pœnitentia debeat bonos fructus parere propter gloriam & mandatum dei. Et boni fructus habet mandata dei, uera ieiunia, ueræ orationes, ueræ elemosynæ &c. tamē hoc nusquam reperimus in scripturis sanctis, q̃ pœnæ æternæ nō remittantur nisi propter pœnam purgatorij, aut satisfactiones Canonicas, hoc est propter certa quædam opera non debita, aut q̃ potestas clauium habeat mandatum commutandi pœnas, aut partem remittendi. Hæc probanda erant aduersarijs.

Præterea mors Christi nō est solum satisfactio pro culpa, sed etiā pro æterna morte, iuxta illud, Ero mors tua, o mors. Quid est igitur monstri, dicere q̃ Christi satisfactio redimat culpam, Nostræ pœnæ redimāt mortem æternam, ut iam illa uox, Ero mors tua, intelligi debeat, non de Christo, sed de nostris operibus, &c.

quidem non de operibus a deo præceptis, sed de frigidis quibusdam obseruationibus excogitatis ab hominibus. Et dicuntur mortem abolere, etiam cum fiunt in peccato mortali. Incredibile est, quanto cum dolore has ineptias aduersariorum recitemus, quas qui expendit, non potest non succensere istis doctrinis dæmoniorum, quas sparsit in ecclesia diabolus, ut opprimeret cognitionem legis, & euangelij, poenitentiae, & uiuificationis, & beneficiorum Christi. Nam de lege sic dicunt, Deus condescendens nostræ infirmitati, constituit homini mensuram eorum ad quæ de necessitate tenetur, quæ est obseruatio præceptorum, ut de reliquo, id est, de operibus supererogationis possit satisfacere de commissis. Hic fingunt homines legem dei ita facere posse, ut plus etiam, quàm lex exigit facere possimus. Atqui scriptura clamat, quod multum absumus ab illa perfectione, quam lex requirit. Sed isti fingunt legem dei contentam esse externa & ciuili iustitia, non uident eam requirere ueram dilectionem dei ex toto corde &c. damnare totam concupiscentiam in natura. Itaque nemo tantum facit, quantum lex requirit. Ridiculum igitur est, quod fingunt nos amplius facere posse. Quanquàm enim externa opera facere possumus, non mandata legis dei, tamen illa est uana, & impia fiducia, quod legi dei sit satisfactum. Et ueræ orationes, ueræ eleemosynæ, uera ieiunia, habent præcepta dei, & ubi habent præceptum dei, non possunt sine peccato committi. Verum illa opera quatenus non sunt præcepta legis dei, sed habent certam formam ex humano præscripto, sunt opera tradita hominum, de quibus Christus dicit, Frustra colunt me mandatis hominum, ut certa ieiunia, instituta non ad carnem coercedam, sed ut per id opus reddatur honos deo, ut ait Scotus, & concipitur mors æterna. Item certus numerus precum, certus modus eleemosynarum, cum ita fiunt, ut ille modus, sit cultus ex opere operato, reddens honorem deo, & compensans mortem æternam. Tribuunt enim ex opere operato satisfactionem, quia docet quod ualeant etiam in his qui sunt in peccato mortali. Iam illa longe

gius recedunt a præceptis dei, peregrinationes, & harum magna est uarietas, aliis facit iter cataphractus, aliis facit iter nudis pedibus. Hæc uocat Christus inutiles cultus, quare non prosunt ad placandam offensam dei, ut aduersarij loquuntur. Et tamen hæc opera magnificis titulis ornantur, uocantur opera supererogationis. Tribuitur eis honos, quod sint precium pro morte æterna. Ita præferuntur operibus præceptorum dei. In hunc modum lex dei bisariam obscuratur, & quia putatur legi dei satisfactum esse, per externa & ciuilia opera, & quia adduntur traditiones humanæ, quorum opera præferuntur operibus legis diuinæ. Deinde obscuratur poenitentia & gratia. Nam mors æterna non redimitur illa pensatione operum, quia est ociosa, nec degustat in præsentia mortem. Alia res opponenda est morti cum tentat nos. Sicut enim ira dei fide in Christum uincitur, ita uincitur mors fide in Christum. Sicut Paulus ait, Deo gratia, qui dat nobis uictoriam per dominum nostrum Iesum Christum, non inquit, qui dat nobis uictoriam, si aduersus mortem opponamus satisfactiones nostras. Aduersarij ociosas speculationes tractant de remissione culpæ, nec uident quomodo in remissione culpæ, liberetur cor ab ira dei, & a morte æterna, per fidem in Christum. Cum igitur mors Christi sit satisfactio pro morte æterna, & cum ipsi aduersarij fateantur illa opera satisfactionum esse opera non debita, sed opera traditionum humanarum, de quibus Christus inquit, quod sint inutiles cultus, tuto possumus affirmare, quod satisfactiones Canonicae non sint necessariae iure diuino, ad remissionem culpæ, aut poenæ æternæ, aut poenæ purgatorii.

Sed obijciunt aduersarij uindictam seu poenam necessariam esse ad poenitentiam, quia Augustinus ait, Poenitentiam esse uindictam punientem &c. Sicut alibi quoties opera præcipiuntur, interpretantur ea aduersarij satisfactiones & propitiationes esse, ita hic quia sit poenæ mentio, detorquent eam ad satisfactionem. Augustinus non hoc sedit dolorem in poenitentia, precium esse propitiationis.

ter quod debeat remissio peccatorum, Sciebat enim gratis remitti peccata propter Christum, Sciebat Christi mortē sacrificiū esse pro peccatis nostris. Quidquid igitur, de uindicta, de pœnis citatur, semper ita accipi debet, ne gratuitam remissionem peccatorum euertat, ne obscuret meritum Christi, & abducat homines a fiducia Christi, ad fiduciam operum. Caterum uindictam concedimus esse in pœnitentia, non ut precium, sed uindicta formaliter est in pœnitentia, quia ipsa regeneratio fit perpetua mortificatione uetustatis nostræ. Sunt terrores, sunt & alij motus qui peccato irascuntur, sed his non debetur remissio. Imo si fides non accederet, hi dolores afferrent mortem æternam. Sic sane belle dictū a Scoto pœnitentiam appellari quasi pœnæ tenentiam, modo ut pœna non intelligatur esse precium, pro quo debeat remissio. Et Augustinus nō loquitur de pœnis, quas remittunt clauēs, quare non recte detorquetur hoc dictum ad satisfactiones. De ueris pœnis, hoc est, de terroribus, & ueris animi doloribus loquitur, qui existunt in pœnitentia. Neq; tamen excludimus externā carnis uexationē, hæc enim ueros animi dolores ultro sequitur. Ac longe errant aduersarij, si uerius pœnam esse iudicant, satisfactiones Canonicas, q̃ ueros terrores in corde. Stultissimum est nomē pœnæ detorquere ad has frigidas satisfactiones, non referre ad illos horribiles terrores conscientia, de quibus ait Dauid, Circumdederunt me dolores mortis &c. Quis non malit loricatus & cingatus quaerere templum Iacobi, Basilicam Petri, quam sustinere illam ineffabilem uim doloris, quæ est etiam in mediocribus si sit uera pœnitentia.

At inquirunt, conuenit iustitiæ dei punire peccatum. Primum q̃ disputant, q̃ conueniat punire peccatum, satis ostendunt se cōtemnere Christi beneficium. Constituit deus precium pro nostris peccatis, non nostras pœnas, non nostras satisfactiones, sed mortem filij sui. Quæ tandē insania est, præferre nostras satisfactiones, satisfactioni Christi? Deinde ut maximè puniat deus, tas

men sentiendum est remissionem peccatorum nō deberi propter illam poenam, & ne iniuria afficiatur beneficium Christi, & quia conscientia non potest reddi pacata, si remissio non contingit gratis. Postremo ut maxime Deus puniat, tamen poenę illæ nihil ad clares pertinent. Hæ nec de imponendis, nec de remittendis illis poenis quæ sunt opera Dei, mandatum habent.

Cæterum concedimus Deum punire peccata, primū in contritione, cum in illis terroribus iram suam ostendit, sicut significat Dauid cum orat, Domine ne in furore tuo arguas me. Et Ieremiæ. Corripe me Domine, ueruntamen in iudicio, non in furore, ne ad nihilum redigas me. Hic sane de acerbissimis poenis loquitur. Et fatentur aduersarij contritionem posse tantam esse, ut non requiratur satisfactio. Verius igitur contritio poena est, quā satisfactiones Canonicae.

Secundo subiecti sunt sancti morti & alijs communibus afflictionibus, Sicut ait Petrus. Tempus est incipere iudiciū a domo Dei. Si autem primum a nobis, qualis erit finis istorum qui non credunt? Et ut hæc afflictiones plerunq; sint poenæ peccatorum, tamen in pijs habent aliū finem, infliguntur enim ad mortificandū præsens peccatum, quia in sanctis extinguit & mortificant concupiscentiam. Mors enim ad hoc reliqua est in sanctis, ut abolet hanc naturam immundam. Ideo Paulus ait. Corpus mortuū est propter peccatum, id est, mortificatur propter præsens peccatum quod adhuc in carne reliquum est. Crux igitur non poena, sed exercitium est, & præparatio ad renouationem. Nam cū mortificatur præsens peccatum, cumq; inter tētaiones discimus quæ tere auxilium Dei, & experimur presentiam Dei, magis magisque agnoscimus diffidentiam cordium nostrorum, & erigimus nos fide. Ita crescit nouitas spiritus. Sicut Paulus ait. Etsi exterior homo corrumpitur, tamen interior renouatur de die in diem. Item Esaias ait. Angustia in qua clamāt, disciplina tua est ipsis. Præterea mors tunc sic poena est, quando cor perierrefactum sentit.

DE CONFESSIONE ET

iram Dei, iuxta illud. Aculeus mortis peccatū est. Postquam autem in sanctis, fide terrores peccati superati sunt, mors sine illo sensu iræ Dei proprie non est pœna. Porro clauēs neq; imponunt neq; remittunt has pœnas. Quare satisfactiones non pertinent ad has pœnas. Clauēs enim non remittunt aut mortem aut partem afflictionum communium. Iam si has pœnas compensant satisfactionibus, quare iubent in purgatorio satisfacere?

Obijciunt de Adam, de Dauide, qui propter adulteriū punitus est. Ex his exemplis faciunt uniuersalem regulam, q; singulis peccatis respondeant propriæ pœnæ temporales in imponenda potestate clauium. Prius dictum est sanctos sustinere pœnas, quæ sunt opera Dei, sustinent contritionem seu terrores, sustinent & alias communes afflictiones. Ita sustinent aliqui proprias pœnas a Deo impositas, exempli causa. Et hæ pœnæ nihil pertinent ad clauēs, quia clauēs neq; imponere, neq; remittere eas possunt, sed Deus sine ministerio clauium imponit & remittit. Nec sequitur uniuersalis regula. Dauidi propria pœna imposita est. Igitur preter communes afflictiones, alia quædam purgatoriij pœna est, in qua singulis peccati singulis gradus respōdet. Vbi docet hoc scriptura, non posse nos a morte æterna liberari, nisi per illam compensationem certarum pœnarum preter communes afflictiones. At contra sæpiissime docet remissionem peccatorum gratis cōtingere propter Christum, Christum esse uictorem peccati & mortis, quare non est assuendum meritum satisfactionis. Et quamuis afflictiones reliquæ sint, tamen has interpretatur præsentis peccati mortificationes esse, non compensationes æternæ mortis, seu precia pro æterna morte. Iob excusatur, q; nō sit afflictus propter præterita mala facta. Itaq; afflictiones non semper sunt pœnæ, aut signa iræ. Imo pauidæ conscientiæ docendæ sunt alios fines afflictionū potiores esse, ne sentiant se a Deo reijci, si in afflictionibus nihil nisi pœnā & iram Dei uideāt. Alij fines potiores sunt considerandi, q; deus alienum opus faciat, ut suam opus facere

possit &c. Sic ut longa contione docet Esaías Cap. 28. Et cum discipuli interrogarent de cœco, quis peccasset. Iohannis. 9. respondet Christus, causam cœcitatís esse, nō peccatum, sed ut opera dei in eo manifestentur. Et apud Ieremiam dicitur. Quibus nō erat iudiciū, bibentes bibent &c. Sicut Prophete interfecti sunt, Iohannes Baptista, & alij sancti. Quare afflictiones non semper sunt pœnæ pro certis factis præteritis, sed sunt opera Dei destina ta ad nostrā utilitatem, & ut potentia dei fiat conspectior in infirmitate nostra, Sic Paulus ait. Potentia dei perficitur in infirmitate mea. Itaq; corpora nostra debent esse hostiæ, propter uoluntatem dei, ad obedientiam nostram declarandā, non ad compensandam mortem æternam, pro qua aliud precium habet Deus, scilicet mortem filij sui. Et in hanc sententiam interpretatur Gregorius ipsam etiam pœnam Dauidis, cum ait. Si Deus propter peccatum illud fuerat comminatus, ut sic humiliaretur a filio, cur dimisso peccato quod erat ei comminatus impleuit? Respondetur, remissionem illam peccati factam esse, ne homo ad percipiendā uitam impediretur æternam. Subsecutum uero illud comminationis exemplum, ut pietas hominis etiam in illa humilitate exerceretur atq; probaretur. Sic & mortem corporis propter peccatū Deus homini inflixit, & post peccatorum remissionem propter exercendam iustitiam non ademit, uidelicet, ut exerceatur & probetur iustitia istorum qui sanctificantur.

Neq; uero tolluntur communes calamitates proprie per illa opera satisfactionum Canoniarum, hoc est, per illa opera traditionum humanarum, quæ ipsi sic ualere dicunt, ex opere operato, ut etiam si fiant in peccato mortali, tamen redimant pœnas. Et cū obijcitur illud Pauli. Si nos iudicemus ipsi, nō iudicemur a Domino, uerbū iudicare intelligi debet de tota pœnitentia, & fructibus debitis, non de operibus nō debitis. Aduersarij nostri dant pœnas cōtemptæ Grammatices, cum intelligunt iudicari idem esse, quod paraphrasticum peregre ire ad S. Iacobum, aut s.

milīa opera. Iudicare significat totam pœnitentiã, significat damnare peccata, Hęc damnatio uere fit in contritione, & mutatione uitæ. Tota pœnitentiã, contritio, fides, boni fructus, impetrât, ut mitigentur pœnæ, & calamitates publicæ & priuatae, sicut Esaias Capite primo docet. Desinite male facere, & discite bene facere &c. Si fuerint peccata uestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur. Si uolueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Nec est ad satisfactiones & opera traditionum humanarū transferenda grauissima & saluberrima sententiã, a tota pœnitentiã, & operibus debitis, seu a Deo præceptis. Et hoc prodest docere, q̃ mitigentur communia mala per nostram pœnitentiã, & per uos fructus pœnitentiæ, per bona opera facta ex fide, non ut isti fingunt facta in peccato mortali. Et huc pertinet exemplum Niniuitarum, qui sua pœnitentiã, de tota loquimur, recõciliati sunt Deo, & impetrauerunt, ne deleatur ciuitas.

Quod autem Patres mentionem faciunt satisfactionis, q̃ concilia fecerunt Canones, diximus supra disciplinam Ecclesiasticam fuisse, exempli causa constitutam. Nec sentiebant hanc disciplinã necessariam esse, uel ad culpæ, uel ad pœnæ remissionem. Nam si qui in his mentionem purgatoriij fecerunt, interpretatur esse nõ compensationem æternæ pœnæ, non satisfactionem, sed purificationem imperfectarum animarum, Sicut Augustinus ait uenialia concremari, hoc est, mortificari diffidentiam erga Deum, & alios affectus similes. Interdum Scriptores transferunt satisfactionis uocabulum ab ipso ritu, seu spectaculo, ad significandam ueram mortificationem, Sic Augustinus ait. Vera satisfactio est peccatorum causas excidere, hoc est mortificare carnem. Item coherere carnem non ut cõpensentur æternæ pœnæ, sed ne caro pertrahat ad peccandum. Ita Gregorius de restitutione loquitur, falsam esse pœnitentiã, si non satisfiat illis quorum res occupatas tenemus, Non enim uere dolet se furatum esse, aut rapuisse is, qui adhuc furatur. Tantisper enim fur aut predo est, dum est iniustus possessor

possessor alienæ rei. Ciuilis illa satisfactio necessaria est, quia scriptum est, qui furatus est, deinceps non furetur. Item Chrysostomus inquit, In corde contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas. Hoc nihil contra nos facit, debent sequi bona opera poenitentiam, debet poenitentia esse, non simulatio, sed totius uitæ mutatio in melius.

Item Patres scribunt satis esse, si semel in uita fiat illa publica seu sollemnis poenitentia, de qua sunt facti Canones satisfactionum. Qua ex re intelligi potest, quod sentiebant illos Canones, non esse necessarios ad remissionem peccatorum. Nam præter illam sollemnem poenitentiam, sæpe alias uolunt poenitentiam agi, ubi non requirebantur Canones satisfactionum.

Architecti confutationis scribunt non esse tolerandum, ut satisfactiones contra expressum euangelium aboleantur. Nos igitur ostendimus Canonicas illas satisfactiones, hoc est opera non debita, facienda propter compensationem poenæ, non habere mandatum euangelij. Res ipsa hoc ostendit, si opera satisfactionum sunt opera non debita, quare allegant expressum euangelium. Nam si euangelium iubeat compensari poenas per talia opera, iam essent debita opera. Sed sic loquuntur, ut fucum faciant imperitis, & allegant testimonia, quæ de debitis operibus loquuntur, cum ipsi in suis satisfactionibus præscribant opera non debita. Imo ipsi concedunt in scholis sine peccato recusari posse satisfactiones. Falso igitur hic scribunt, quod expresso euangelio cogamur satisfactiones illas Canonicas suscipere. Cæterum nos sæpe iam testati sumus, quod poenitentia debeat bonos fructus parere, & qui sint boni fructus docent mandata, uide licet inuocatio, gratiarum actio, confessio euangelij, docere euangelium, obedire parentibus, & magistratibus, seruire uocationi, non occidere, non retinere odia, sed esse placabilem, dare egentibus quantum pro facultatibus possumus, non scortari, non mœchari, sed coercere, & refrenare, castigare carnem, non propter compensationem poenæ æternæ, sed ne obtemperet diabolo, ne offendat

DE CONFESSIONE ET

spiritū sanctū, Itē uera dicere. Hi fructus habent præcepta dei, & propter gloriā & mādātū dei fieri debēt, habēt & præmia. Sed q̄ nō remittātur poenæ æternæ, nisi propter cōpensatiōē certarū traditionū aut purgatorij, hoc nō docet scriptura. Indulgētiæ olim erant cōdonationes publicarū illarū obseruationū, ne nimīū grauarentur homines. Quod si humana autoritate remitti satisfactiōes & poenæ queunt, non igitur iure diuino, necessaria est illa compensatiō. Nam ius diuinum non tollitur humana autoritate. Porro cum nunc per se antiquatus sit mos, & quidem dissimulantibus Episcopis, nihil opus est remissionibus illis. Et tamen mansit nomen indulgentiarū. Et sicut satisfactiōes non intellectæ sunt de politica disciplīna, sed de compensatione poenæ. Ita indulgentiæ male intellectæ sunt, q̄ liberent animas ex purgatorio. At clauis non habet potestātē, nisi super terrā ligandi, & soluendi, iuxta illud, Quidquid ligaueris super terram, erit ligatū in cœlo. Quidquid solueris super terrā, erit solutū in cœlo. Quamquam, ut supra diximus, clauis potestatem habet non imponendū poenas aut cultus instituēdi, sed tantum habet mandatum remittendū peccata, his qui conuertuntur, & arguendi & excommunicandi illos qui nolunt conuerti. Sicut enim soluere significat remittere peccata, Ita ligare significat nō remittere peccata. Loquitur enim Christus, de regno spiritali. Et mandatū dei est, ut ministri euangelij absoluant hos qui conuertuntur, iuxta illud, Potestas nobis data est ad ædificationē. Quare reseruatō casuum politica res est. Est enim reseruatō poenæ Canonice, non est reseruatō culpæ coram deo in his qui uere conuertuntur. Proinde recte iudicant aduersarij cum fatentur, q̄ in articulo mortis illa reseruatō casuum non debeat impedire absolutionē. Exposuimus summam nostræ doctrinæ de poenitentia, quam certo scimus piā, & salubrem bonis mentibus esse. Et boni uiri si contulerint nostram doctrinam cum confusissimis disputationibus aduersas

riorum, perspicient aduersarios omisisse doctrinam de fide iustificante, & consolante pia corda. Videbunt etiam multa fingere aduersarios, de merito attritionis, de illa infinita enumeratione delictorum, de satisfactionibus, οὐτε γὰρ φασί, οὐτε οὐρανοῦ ἀπ' ὧν μὴ, quæ ne ipsi quidem aduersarij satis explicare possunt.

DE NUMERO ET VSV Sacramentorum.

IN XIII. articulo probant aduersarij, q̄ dicimus sacramenta non esse tantum notas professionis inter homines, ut quidā fingunt, sed magis esse signa & testimonia uoluntatis dei erga nos, per quæ mouet deus corda ad credendum. Sed hic iubent nos etiam septem sacramenta numerare. Nos sentimus præstandum esse, ne negligentur res & ceremoniæ in scripturis institutæ, quotūcūq; sunt. Nec multum referre putamus, etiam si docendī causa alij numerant aliter, si tamen recte conseruent res in scriptura traditas. Nec ueteres eodem modo numerauerunt.

Si sacramenta uocamus ritus, qui habēt mandatum dei, & quibus addita est promissio gratiæ, facile est iudicare quæ sint proprie sacramenta. Nam ritus ab hominibus instituti non erunt hoc modo proprie dicta sacramenta. Non est enim autoritatis humanæ, promittere gratiam. Quare signa sine mandato dei instituta, non sunt certa signa gratiæ, etiā si fortasse rudes docent, aut admonent aliquid. Vere igitur sunt sacramenta, Baptismus, Cœna domini, Absolutio, quæ est sacramentum poenitentiae. Nam hi ritus habent mandatū dei, & promissionē gratiæ, quæ est propria noui testamenti. Certo enim debent statuere corda, cū baptizamur, cum uescimur corpore domini, cū absolui mur, q̄ uere ignoscat nobis deus propter Christum. Et corda simul per uerbum & ritum mouet deus, ut credant, & concipiant fidem, sicut ait Paulus, Fides ex auditu est. Sicut autem uerbum incurrit in aures, ut feriat cor

da, Ita ritus ipse incurrit in oculos, ut moueat corda. Idē effectus est uerbi & ritus, sicut præclare dictum est ab Augustino, Sacramentum esse uerbū uisibile, quia ritus oculis accipitur, & est quasi pictura uerbi, idem significans, quod uerbum. Quare idem est utriusq; effectus.

Confirmatio, & extrema unctio sunt ritus accepti a Patribus, quos ne ecclesia quidem tanquam necessarios ad salutem requirit, quia non habent mandatum dei. Propterea nō est inutile hos ritus discernere a superioribus, qui habent expressum mandatum dei, & claram promissionem gratiæ.

Sacerdotium intelligunt aduersarij non de ministerio uerbi & sacramentorum alijs porrigendorum, sed intelligunt de sacrificio, quasi oporteat esse in Nouo Testamento, sacerdotium simile Leuitico, quod pro populo sacrificet, & mereatur alijs remissionem peccatorum. Nos docemus sacrificium Christi morientis in cruce, satis fuisse pro peccatis totius mūdi, nec indigere præterea alijs sacrificijs, quasi illud nō satis fuerit pro peccatis nostris. Ideo iustificantur homines, non propter ulla reliqua sacrificia, sed propter illud unum Christi sacrificium, si credant illo sacrificio se redemptos esse. Ideo sacerdotes uocantur, non ad ulla sacrificia uelut in lege pro populo facienda, ut per ea mereantur populo remissionem peccatorum, sed uocantur ad docendum euangelium & sacramenta porrigenda populo. Nec habemus nos aliud sacerdotium, simile Leuitico, sicut satis docet Epistola ad Hebræos. Si autem ordo de ministerio uerbi intelligatur, non grauatim uocauerimus ordinem sacramentum. Nam ministerium uerbi habet mandatum dei, & habet magnificas promissiones, Roma. 1. Euāgelium est potentia dei ad salutem omni credenti. Item Esa. 55. Verbum meum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me uacuum, sed faciet quæcunq; uolui &c. Si ordo hoc modo intelligatur, neq; impositionem manuum uocare sacramentum grauemur. Habet enim ecclesia mandatum de constituendis minist

stris, quod gratissimum esse nobis debet, q̄ scimus Deum approbare ministerium illud, & adesse in ministerio. Ac prodest quantum fieri potest, ornare ministerium uerbi, omni genere laudis, aduersus fanaticos homines, qui somniant spiritum sanctum dari, non per uerbum, sed propter suas quasdam præparationes, si sedeant ociosi, taciti, in locis obscuris, expectantes illuminationē, quemadmodum olim ἐν ὁσούριαις docebant, & nunc docent Anabaptistæ.

Matrimonium nō est primum institutum in nouo Testamēto, sed statim initio creato genere humano. Habet autem mandatum Dei, habet & promissiones, non quidem proprie ad nouum Testamentum pertinentes, sed magis pertinentes ad uitam corporalem, quare si quis uolet sacramētum uocare, discernere tamē a prioribus illis debet, quæ proprie sunt signa noui Testamenti, & sunt testimonia gratiæ & remissionis peccatorum. Quod si Matrimonium propterea habebit appellationem sacramenti, quia habet mandatum Dei. Etiam alij status seu officia quæ habent mandatum Dei, poterunt uocari sacramenta, sicut Magistratus. Postremo, si omnes res annumerari sacramentis debent quæ habent mandatum Dei, & quibus sunt additæ promissiones, cur nō addimus orationem quæ uerissime potest dici sacramentū. Habet enim & mandatum dei & promissiones plurimas. Et collocata inter sacramenta, quæ in illustriore loco, inuitat homines ad orandum. Possent hic numerari etiā Eleemosynæ, Item afflictiones, quæ & ipsæ sunt signa, quibus addidit Deus promissiones, sed omittamus ista. Nemo enim uir prudens de numero aut uocabulo magnopere rixabitur, si tamen illæ res retineantur, quæ habent mandatum Dei, & promissiones.

Illud magis est necessarium, intelligere quomodo sit utendū sacramentis. Hic damnamus totum populum Scholasticorum doctorum, qui docent, q̄ sacramenta non ponent i obicē, cōferāt gratiā ex opere operato, sine bono motu utentis. Hæc simpliciter

Iudaica opinio est, sentire, q̄ per ceremoniam iustificemur, sine bono motu cordis, hoc est, sine fide. Et tamen hæc impia & pernicioſa opinio, magna autoritate docetur, in toto regno Pontificio. Paulus reſclamat & negat Abraham iuſtificatum eſſe circumciſione, ſed circumciſionem eſſe ſignum propositum ad exercendam fidem. Ita nos docemus, q̄ in uſu ſacramentorum, fides debet accedere, quæ credat illis promiſſionibus, & accipiat res promiſſas, quæ ibi in ſacramento offeruntur. Et eſt ratio plana & firmiſſima. Promiſſio eſt inutilis niſi fide accipiat. At ſacramenta ſunt ſigna promiſſionum. Igitur in uſu debet accedere fides, ut ſi quis utetur Cœna Domini, ſic utatur, Quia id eſt ſacramentum noui Teſtamenti, ut Chriſtus clare dicit, Ideo ſtatuat ſibi offerri res promiſſas in nouo Teſtamento, ſcilicet gratuitam remiſſionem peccatorum. Et hanc rem fide accipiat, erigat pauidam conſcientiam, & ſentiat hæc teſtimonia, nō eſſe fallacia, ſed tam certa, quā ſi Deus nouo miraculo de cœlo promitteret ſe uelle ignoſcere. Quid autem prodeſſent illa miracula & promiſſiones, non creditur? Et loquimur hic de fide ſpeciali quæ præſenti promiſſioni credit, non tantum quæ in genere credit Deum eſſe, ſed quæ credit offerri remiſſionem peccatorum. Hic uſus ſacramenti conſolatur pias & pauidas mentes. Quantum autem in Eccleſia abuſum pepererit illa fanatica opinio, de opere operato ſine bono motu utentis, nemo uerbis cōſequi poteſt. Hinc eſt illa infinita prophæſia myſſarum, ſed de hac infra dicemus. Neq̄ illa litera ex uerboribus Scriptoris proferri poteſt, q̄ patrocinetur hac in re Scholaſticis. Imo contrarium ait Auguſtinus, q̄ fides ſacramenti, non ſacramentum iuſtificet. Et eſt nota Pauli ſententia, Corde creditur ad iuſtitiam.

Articuluſ. 14. in quo dicimus, nemini niſi rite uocato cōcedendam eſſe adminiſtrationem ſacramentorum & uerbi in Eccleſia, ita recipiunt, ſi tamen utamur ordinatione Canonica. Hac

dere in hoc conuentu sæpe testati sumus, nos summa uoluntate cupere conseruare politiam Ecclesiasticam, & gradus in Ecclesia factos etiam humana autoritate. Scimus enim bono & utili consilio a Patribus Ecclesiasticam disciplinam hoc modo, ut ueteres Canones describunt, constitutam esse, Sed Episcopi sacerdotes nostros aut cogunt hoc doctrinæ genus quod confessi sumus abijcere ac damnare, aut noua & inaudita crudelitate, miseros & innocentes occidunt. Hæ causæ impediunt quo minus agnoscant hos Episcopos, nostris sacerdotes. Ita seuitia Episcoporum in causa est, quare alicubi dissoluitur illa Canonica politia, quam nos magnopere cupiebamus cōseruare. Ipsi uiderint quomodo rationem deo reddituri sint, q̄ dissipant Ecclesiam. Nostræ conscientia hac in re nihil habent periculi, quia cum sciamus confessionem nostram ueram, piā & catholicam esse, non debemus approbare seuitiam istorum, qui hanc doctrinam persequuntur. Et Ecclesiam esse scimus apud hos, qui uerbum dei recte docent, & recte administrant sacramenta, non apud illos, qui uerbum dei non solum edictis delere conantur, sed etiam recta & uera docentes trucidant, erga quos, etiam si quid contra Canones faciunt, tamē ipsi Canones mitiores sunt. Porro hic iterum uolumus testatum, nos libenter conseruatuos esse Ecclesiasticam & Canonicam politiam, si modo Episcopi desinant in nostras Ecclesias seuire. Hæc nostra uoluntas & coram Deo, & apud omnes gentes, ad omnem posteritatem excusabit nos, ne nobis imputari possit, q̄ Episcoporum autoritas labefactatur, ubi legerint atq; audierint homines, nos iniustam seuitiam Episcoporum deprecantes, nihil æqui impetrare potuisse

DE TRADITIONIBVS HUMANIS IN ECCLESIA.

DE TRADITIONIBVS.

IN articulo 15. recipiunt primam partem, in qua dicimus obſeruandos eſſe ritus Eccleſiaſticos, qui ſine peccato obſeruari poſſunt, & ad trāquillitatem & bonum ordinem in Eccleſia proſunt. Alteram partem omnino damnant, in qua dicimus traditiones humanas inſtitutas ad placandum Deum, ad promerendā gratiam, & ſatisfaciēdum pro peccatis, aduerſari Euāgelio. Quāquam in ipſa confeſſione de diſcrimine ciborū, ſatis multa dixim⁹ de traditionibus, tamen hic quædā breuiter repetenda ſunt. Etia ſi arbitramur aduerſarios, ex alijs cauſis deſenſuros eſſe traditiōes humanas, tamen hoc non putauimus futurum, ut hunc articulū damnarent, Non mereri nos remiſſionem peccatorum, aut gratiā obſeruatione traditionum humanarum. Poſtquam igitur hic articulus damnatus eſt, facilem & planam cauſam habemus. Nunc aperte Iudaizant aduerſarij, aperte obruunt Euangelium doctrinis dæmoniorum. Tūc enim ſcriptura uocat traditiōes, doctrinas dæmoniorum, quando docetur, q̄ ſint cultus utiles ad promerendam remiſſionem peccatorum & gratiam. Tunc enim obſcurant Euangelium, beneficiū Chriſti, & iuſtitiam fidei. Euangelium docet nos fide propter Chriſtum gratis accipere remiſſionē peccatorum & reconciliari Deo. Aduerſarij contra alium mediatorē conſtituunt, ſcilicet has traditiones. Propter has uolunt conſequi remiſſionem peccatorum, per has uolunt placare iram dei. At Chriſtus aperte dicit, Fruſtra colunt me mandatis hominum. Supra copioſe diſputauimus homines iuſtificari fide, cum credunt ſe habere Deum placatum, nō propter noſtra opera, ſed gratis propter Chriſtum. Hanc certum eſt Euangelij doctrinā eſſe, quia Paulus clare dicit ad Ephēſ. 2. Gratis ſaluati eſtis per fidem, & hoc non ex uobis, Dei donum eſt, non ex hominibus. Nunc iſti dicunt promereri homines remiſſionem peccatorū per has obſeruationes humanas. Quid hoc eſt aliud quā præter Chriſtum, alium iuſtificatorem, alium mediatorē conſtituere? Paulus inquit ad Galatas. Euacuati eſtis a Chriſto, qui lege iuſtificamini,

mini, id est, Si sentitis uos mereri obseruatione legis, ut iusti corā deo reputemini, nihil proderit uobis Christus, quia quorsum opus est Christo istis, qui sentiunt se iustos esse, sua obseruatione legis? Deus proposuit Christum, q̄ propter hunc mediatorem, nō propter nostras iustitias uelit nobis esse propitius. At isti sentiunt deum esse placatum, propitium propter traditiones, & non propter Christum. Adimunt igitur Christo honorem mediatoris. Nec interest inter nostras traditiones, & Mosaicas ceremonias, quod ad hanc rem attinet. Paulus ideo damnat Mosaicas ceremonias, sicut traditiones damnat, quia existimabatur esse opera que mererentur iustitiam coram deo. Ita obscurabatur officiū Christi & iustitia fidei. Quare remota lege, remotis traditionibus, contendit, q̄ non propter ista opera, sed propter Christum gratis promissa sit remissio peccatorum, modo ut fide accipiamus eam. Nā promissio non accipitur nisi fide. Cum igitur fide accipiamus remissionem peccatorum, cum fide habeamus propitium deū, propter Christum, error & impietas est constituere, q̄ per has obseruationes mereamur remissionem peccatorum. Si quis hic dicat nō mereri nos remissionem peccatorum, sed iam iustificatos, per has traditiones mereri gratiam. Hic iterum reclamat Paulus, Christum peccati, ministrum fore, si post iustificationem sentiendum sit, q̄ deinde non propter Christum iusti reputemur, sed primum mereri debeamus per alias obseruationes, ut iusti reputemur. Item, hominis testamento nihil addi debet. Ergo nec dei testamento, qui promittit, q̄ propter Christum propitius nobis esse uelit, addi debet, q̄ primum per has obseruationes debeamus mereri, ut accepti & iusti reputemur.

Quaquam quid opus est longa disputatione. Nulla traditio a sanctis Patribus hoc consilio instituta est, ut mereatur remissionem peccatorum, aut iustitiam, sed sunt institutæ propter bonū ordinem in ecclesia, & propter tranquillitatē. Et ut uelit aliquis instituere certa opera ad promerendam remissionem peccatorū,

DE TRADITIONIBVS.

aut iustitiam, quomodo sciet illa opera deo placere, cum non habeat testimonium uerbi dei, quomodo de uoluntate dei certos reddet homines, sine mandato & uerbo dei? Nonne ubique in Prophetis prohibet instituire peculiare cultus, sine suo mandato? Ezechiel. 20. scriptum est, In praeceptis Patrum uestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec in idolis eorum pollumini. Ego dominus deus uester. In praeceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite, & facite ea. Si licet hominibus instituire cultus, & per hos cultus merentur gratiam, iam omnium gentium cultus erunt approbandi, cultus instituti a Ieroboam, & alijs extra legem erunt approbandi. Quid enim interest, si nobis licuit instituire cultus utiles ad promerendam gratiam aut iustitiam, cur non licuit idem gentibus & Israelitis? Ideo gentium & Israelitarum cultus improbatum sunt, quod sentiebant sese per illos mereri remissionem peccatorum & iustitiam, & iustitiam fidei non norant. Porro stremo, unde reddimur certi, quod cultus ab hominibus instituti sine mandato dei iustificent, Siquidem de uoluntate dei nihil affirmari potest sine uerbo dei. Quid si hos cultus non approbat deus? Quomodo igitur affirmant aduersarii quod iustificent, cum id sine uerbo ac testimonio dei non possit affirmari. Et Paulus dicat, Omne quod non est ex fide, peccatum esse. Cum autem hi cultus nullum habeant testimonium uerbi dei, dubitare conscientiam necesse est, utrum placeant deo.

Et quid in re manifesta uerbis opus est? si hos humanos cultus defendunt aduersarii nostri, tanquam promerentes iustificationem, gratiam, remissionem peccatorum, simpliciter constituunt regnum Antichristi. Nam regnum Antichristi, est nouus cultus dei, excogitatus humana autoritate, reiiciens Christum, sicut regnum Mahometi habet cultus, habet opera, per quae uult iustificari coram deo, nec sentit homines coram deo gratis iustificari fide propter Christum. Ita & Papatum erit pars regni Antichristi, si sic defendit humanos cultus, quod iustificet. Detrahunt enim honos Christo

cum docent, q̄ non propter Christum gratis iustificemur per fidem, sed per tales cultus, maximeq; cum docent, tales cultus, non solū utiles esse ad iustificationē, sed necessarios etiam, sicut supra in articulo octauo sentiūt, ubi damnāt nos, q̄ diximus, q̄ nō sit necessarium, ad ueram unitatem ecclesiæ, ubiq; similes esse ritus ab hominibus institutos. Daniel capite undecimo, significat novos cultus humanos, ipsam formam & πολιτεία regni Antichristi fore. Sic enim inquit. Deum Maosim in loco suo colet, & deū quē non nouerunt Patres eius, colet auro & argento, & lapidibus preciosis. Hic describit novos cultus, quia inquit talem deum colit, qualem Patres ignorauerint. Nam S. Patres, & si habuerunt & ipsi ritus & traditiones, tamen non sentiebant hās res utiles aut necessarias esse ad iustificationem, non obscurabant gloriā & officium Christi, sed docebant nos iustificari fide propter Christum, non propter illos humanos cultus. Cæterum ritus humanos obseruabant propter utilitatem corporalem, ut sciret populus quo tempore conueniendum esset, ut ordine & grauiter in tēplis exempli causa fierent omnia, deniq; ut uulgus etiam haberet quandam pædagogiam. Nam discrimina temporum & uarietas rituum ualet ad admonendum uulgus. Has causas habebant Patres rituum seruandorum, ut aperte testatur Epiphanius in disputatione contra Encratitas, quod genus simile fuit Monachorū nostrorū. Fuerunt enim sodalitia quæ sibi certas traditiones imponebant, abstinebant a uino etiam in ipsa cœna domini. Nullis carnibus uescebantur, ne piscium quidem, quia in re fratres Domini longē superabant. A coniugio uero uel maxime abhorrebāt, etsi a consuetudine mulierum non abhorrebant. Id enim obiicit eis Epiphanius, habebant enim muliercularum greges idem uite genus sequentes, sicut hoc tēpore fere ubiq; habēt Monachi uiciū mulierū Monasteria. Et hās obseruationes fingebant esse cultum dei, & iustitiam propter quam deo accepti essent, qua placarent iram dei. Hāc opinionē improbat Epiphanius, & alios fines

DE TRADITIONIBVS,

esse traditionum ostendit, dicit probandas esse traditiones, factas
 διὰ τῆς ἐγκράτειας, ἢ διὰ τῆς πολιτείας, hoc est aut ad coercendā car-
 nem, propter disciplinam rudium, aut propter politicū ordinē.
 Et nos propter has causas recte seruari posse traditiones iudica-
 mus. Vt populus sobrius intersit sacris, sicut Iosaphat, & Rex Ni-
 niue ieiunia indixerūt. Item ut ordo & politia ecclesiæ doceat im-
 peritos, quid quo tempore gestum sit. Hinc sunt feriæ Natalis,
 Paschatis, Pentecostes, & similes. Hoc est quod Epiphanius ait
 politia causa institutas esse traditiones, uidelicet ordinis causa, &
 ut ordo ille admoneat homines de historia, & de beneficijs Chris-
 sti. Etenim multo efficacius admonent uulgus, notæ rerum quasi
 pictæ in moribus ac ritibus, q̃ literæ. Hos fines proderat ostendi
 populo, & illustrari, sed his finibus affingunt aduersarij aliū quas-
 dam Pharisaica persuatione, q̃ uidelicet tales obseruationes mere-
 antur remissionem peccatorum, q̃ sint cultus necessarij ad iustifi-
 cationem, q̃ propter eos reputentur homines iusti coram deo.
 Hoc plane est, Deum colere auro, argento, & rebus preciosis, sen-
 tire q̃ deus fiat placatus uarietate uestitus, ornamentorum, & si-
 milibus rebus, quales sunt infinitæ in traditionibus humanis, aut
 q̃ eiusmodi res, sint cultus dei, temporum, ciborum, uasorum, ue-
 stitus discrimina.

Paulus ad Colossenses scribit, traditiones habere speciem sapi-
 entia. Et habent profecto, nam εὐταξία illa ualde decet in ecclesia,
 eamq; ob causam necessaria est, sed humana ratio, quia non intelli-
 git iustitiam fidei, naturaliter affingit, q̃ talia opera iustificent ho-
 mines, q̃ reconcilient deum &c. Sic sentiebat uulgus inter Israeli-
 tas, & hac opinione augebant tales ceremonias, sicut apud nos in
 monasterijs creuerunt. Sic iudicat humana ratio etiam de exerci-
 tijs corporis, de ieiunijs, quorum finis cum sit, coercere carnem, ra-
 tio affingit finem, q̃ sint cultus, qui iustificet. Sicut Thomas scri-
 bit, Ieiunium ualere ad deletionem & prohibitionem culpe. Hæc
 sunt uerba Thomæ. Ita sapientia ac iustitia species in talibus ope-

ibus decipit homines. Et accedunt exempla Sanctorum, quod dum student imitari homines, imitantur plerumque externa exercitia, non imitantur fidem eorum.

Postquam fefellit homines hæc species sapientiæ ac iustitiæ, deinde sequuntur infinita incommoda, obscuratur Euangelium de iustitia fidei in Christum, & succedit uana fiducia talium operum. Deinde obscurantur præcepta Dei, hæc opera arrogant sibi titulum perfectæ & spiritualis uitæ, & longe præferuntur operibus præceptorum Dei, ut operibus suæ cuiusque uocationis, ad ministratiōem reipublicæ, administratiōem Oeconomix, uitæ cōiugali, educationi liberorū. Hæc p̄ illis ceremonijs iudicature esse prophana, ita ut cum quadam dubitatione conscientix a multis exerceantur. Constat enim multos deserta administratiōe reipublicæ, deserto coniugio, illas obseruationes amplexos esse tanquā meliores & sanctiores. Neque hoc satis est, ubi occupauit animos persuasio, quod tales obseruationes ad iustificationem necessariæ sint, misere uexantur conscientix, quia nō possunt omnes obseruationes exacte præstare. Nā quotus quisque numerare omnes potuit? Extant immensi libri, imo Bibliothecæ totæ, nullam syllabam de Christo, de fide in Christum, de bonis operibus suæ cuiusque uocationis continentes, sed tantum colligentes traditiones, & harum interpretationes, quibus interdum exacerbantur, interdum relaxantur. Quomodo torquetur uir optimus Gerson, dum quærit gradus & latitudines præceptorum, Nec tamen potest constituisse ἐν τινὶ κατὰ in gradu certo, Interim grauiter deplorat pericula piarum conscientiarum, quæ parit hæc acerba interpretatio traditionum.

Nos igitur contra illam speciem sapientiæ & iustitiæ in humanis ritibus, quæ fallit homines, muniamus nos uerbo Dei, & primum sciamus eas neque remissionem peccatorum, neque iustificationem mereri coram Deo, neque ad iustificationem necessarias esse. Testimonia quædam supra citauimus, Et plenus est Paulus, Ad

Coloss. 2. clare dicit. Nemo uos iudicet in cibo, potu, aut stato festo, aut nouilunio, aut sabbatis, quæ sunt umbræ futurorum, corpus autem Christi. Atque hic simul & legem Moysei, & traditiones humanas complectitur, ne aduersarij eludant hæc testimonia, ut solent, quod Paulus tantum de lege Moysei loquatur. Ille uero hic clare testatur se loqui de traditionibus humanis. Quanquam quid dicant aduersarij non uident, si Euangelium negat ceremonias Moysei quæ erant diuinitus institutæ iustificare, quanto minus iustificat traditiones humanæ.

Nec habent Episcopi potestatem instituendi cultus tanquam iustificantes, aut necessarios ad iustificationem. Imo Apostoli Actuum. 15. dicunt. Quid tentatis Deum, imponentes iugum &c. ubi uelut magnum peccatum accusat Petrus, hoc consilium onerandæ Ecclesiæ. Et ad Galatas 5. uetat Paulus iterum seruituti subijci. Volunt igitur Apostoli in Ecclesia manere hanc libertatem, ne iudicetur ulli cultus legis aut traditionum necessarij esse, sicut in lege fuerunt necessariae ceremoniæ ad tempus, ne obscuratur iustitia fidei, si iudicent homines cultus illos mereri iustificationem, aut ad iustificationem necessarios esse. Multi uarias ^{ἐπιφύκειας} quærunt in traditionibus ut conscientijs medeantur, neque tamen certos gradus reperiunt, per quos explicent conscientias ex his uinculis. Verum sicut Alexander soluit Gordium nodum, quem cum explicare non posset, gladio semel dissecuit, ita Apostoli semel liberant conscientias traditionibus, præsertim si tradantur ad promouendam iustificationem. Huic doctrinæ cogunt nos Apostoli ad uersarij docendo, & exemplis. Cogunt nos docere, quod traditiones non iustificent, quod non sint necessariae ad iustificationem, quod nemo debeat condere aut recipere traditiones hac opinione, quod mereantur iustificationem. Tunc etiam si quis obseruat, obseruet sine superstitione tanquam politicos mores, sicut sine superstitione aliter uestitur milites, aliter Scholastici. Apostoli uiolant traditiones, & excusantur a Christo. Erat enim exemplum ostendendum Phariseis, quod illi cultus essent inutiles. Et si quas traditiones parum

commodas omittunt nostri, satis nunc excusati sunt cum requiruntur tanquam promereantur iustificationem. Talis enim opinio in traditionibus est impia.

Cæterum traditiones ueteres factas in Ecclesia, utilitatis & tranquillitatis causa libenter seruamus, easq; interpretamur πρὸς τὸ εὐφραίνειν τοὺς ἀδελφούς *exclusa opinione quæ sentit q̄ iustificent*, Ac falso nos accusant inimici nostri, q̄ bonas ordinationes, q̄ disciplinam Ecclesiæ aboleamus. Vere enim prædicare possumus publicam formam Ecclesiarum apud nos honestiorem esse, quam apud aduersarios. Et si quis recte expendere uelit, Verius seruamus Canones, quam aduersarij. Apud aduersarios Mystras faciunt sacrificiū inuiti, & mercede conducti, & plerumq; tantum mercedis causa, Canunt Psalmos, non ut discant, aut orent, Sed cultus causa, quasi illud opus sit cultus aut certe mercedis causa, Apud nos utitur Coena DOMINI multi singulis dominicis, sed prius instituti, explorati, & absoluti. Pueri canunt psalmos ut discant, canit & populus ut uel discat, uel oret. Apud aduersarios nulla prorsus est *κατηχησις* puerorum, de qua quidem præcipiunt Canones. Apud nos coguntur pastores & ministri Ecclesiarum publice instituere & audire pueritiā. Et hæc ceremonia optimos fructus parit. Apud aduersarios in multis regionibus toto anno nullæ habentur contiones, præterquam in quadragesima. Atqui præcipuus cultus Dei est, docere Euangelium. Et cum contionantur aduersarij dicunt de traditionibus humanis, de cultu sanctorum, & similibus nugis, quas iure fastidit populus. Itaq; deseruntur statim initio postquam recitatus est Euangelij textus. Pauci quidam meliores nunc de bonis operibus dicere incipiunt, De iustitia fidei, de fide in Christum, de consolatione conscientiarum nihil dicunt, Imo hanc saluberrimam Euangelij partem lacerant conuitijs. Econtra in nostris Ecclesijs omnes contiones in his locis consumuntur, de poenitentia, de timore Dei, de fide in Christum, de iustitia fidei, de consolatione conscientiarum per fidem, de exercitijs fidei, de oratione qualis esse debeat, & q̄ certo

statuendum sit, q̄ sit efficax, q̄ exaudiatur, de cruce, de dignitate magistratum & omnium ciuiliū ordinationum, de discrimine regni Christi, seu regni spiritualis & politicarum rerum, de coniugio, de educatione & institutione puerorum, de castitate, de omnibus officijs caritatis. Ex hoc statu Ecclesiarum iudicari potest, nos disciplinam Ecclesiasticam, & pias ceremonias, & bonos mores Ecclesiasticos diligenter conseruare.

Ac de mortificatione carnis, & disciplina corporis ita docemus sicut narrat confessio, q̄ uera & non simulata mortificatio fiat per crucem & afflictiones, quibus Deus exercet nos. In his obediendum est uoluntati dei, sicut ait Paulus, Exhibete corpora uestra hostiam &c. Et hæc sunt spiritualia exercitia timoris & fidei. Verum præter hanc mortificationem quæ fit per crucem, est & uoluntarium quoddam exercitij genus necessariū, de quo Christus ait. Cauete ne corda uestra grauentur crapula. Et paulus, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. Et hæc exercitia suscipienda sunt, non q̄ sint cultus iustificantes, sed ut coerceant carnem, ne saturitas obruat nos, & reddat securos & ociosos, quæ ex re fit, ut affectibus carnis indulgeant & obtemperent homines. Hæc diligentia debet esse perpetua, quia habet perpetuum mandatum Dei, Et illa præscripta forma certorum ciborum, ac temperum nihil facit ad coercendam carnem. Est enim delicatior & sumptuosior quam reliqua conuiuia. Et ne aduersarij quidem obseruant formam in Canonibus traditam.

Multas & difficiles disputationes habet hic locus de traditionibus, ac nos re ipsa experti sumus, traditiones uere esse laqueos conscientiarum. Cum exiguntur tanquam necessariæ, miris modis cruciant conscientias prætermittentes aliquam obseruationem. Rursus abrogatio sua habet incōmoda, suas quæstiones. Sed nos facilem & planam causam habemus, quia aduersarij damnant nos, q̄ docemus traditiones humanas non mereri remissionem peccatorum. Item requirunt uniuersales traditiones, quas sic uocant, tanquam

tanquā necessarias ad iustificationem. Hic habemus Patronū cōstantem Paulum, qui ubiq; contendit has obseruationes neq; iustificare, neq; necessarias esse supra iustitiam fidei. Et tamē usum libertatis in his rebus, ita moderandum esse docemus, ne imperiti offendantur, & propter abusum libertatis fiant iniquiores ueræ doctrinæ euangelij, neue sine probabili causa mutetur aliquid in usitatis ritibus, sed ut propter alendā concordia seruentur ueteres mores, qui sine peccato, aut sine magno incommodo seruari possunt. Et in hoc ipso conuentu satis ostendimus nos propter charitatē ἀδελφῶν nō grauatim obseruatuos esse cum alijs, etiā si quid in cōmodi haberent, sed publicā concordia, quæ quidē sine offensione conscientiarū fieri posset, iudicauimus omnibus alijs cōmodis anteferendam esse. Sed de hac tota re paulopost etiā dicemus, cum de uotis, & de potestate ecclesiastica disputabimus.

Articulum XVI. recipiunt aduersarij sine ulla exceptione, in quo confessi sumus, q̄ liceat Christiano gerere magistratus, exercere iudicia, ex Imperatorijs legibus, seu alijs præsentibus legibus, supplicia iure constituere, iure bella gerere, militare, contrahere, tenere proprium, iusiurandum postulātibus magistratibus dare, contrahere matrimonium, deniq; q̄ legitimæ ordinationes ciuiles, sint bonæ creaturæ dei, & ordinationes diuinæ, quibus tuto Christianus uti potest. Hic totus loc⁹ de discrimine regni Christi, & regni ciuilis, literis nostrorū utiliter illustratus est, q̄ regnū Christi sit spirituale, hoc est in corde notitiam dei, timorem dei, et fidem, iustitiam æternam & uitam æternam inchoans. Interim fortis sinat nos uti politicis ordinationibus legitimis, quarum cūq; gentium inter quas uiuimus, sicut sinit nos uti medicina, aut Architectonica, aut cibo, potu, aere. Nec fert euangelium nouas leges de statu ciuili, sed præcipit, ut præsentibus legibus obtemperemus, siue ab ethnicis, siue ab alijs conditæ sint, & hac obediētia charitatē iubet exercere. Insaniebat enim Carolostadius, qui nobis imponebat leges iudiciales Moyse. De his rebus ideo copio-

sius scripserunt nostri, quia Monachi multas perniciosas opiniones sparserunt in ecclesiam. Vocauerunt politicam euangelicam, communionem rerum, dixerunt esse consilia, non tenere propriū non ulcisci. Hæ opiniones ualde obscurant euangelium & regnū spirituale, & sunt periculose rebus publicis. Nam Euangelium non dissipat politicam aut œconomiam, sed multo magis approbat, & non solum propter pœnam, sed etiā propter conscientia iubet illis parere tanquam diuinæ ordinationi.

Iulianus Apostata, Celsus & plerique alij, obiecerunt Christianis, q̃ euangelium dissiparet respublicas, quia prohiberet uindictam, & alia quædam traderet parum apta ciuili societati. Et hæ quæstiones m̃e exercuerūt Origenem, Nazianzenum, & alios. Cum quidem facillime explicari possint, si sciamus euangelium non ferre leges de statu Ciuili, sed esse remissionem peccatorum, & inchoationem uitæ æternæ in cordibus credentium, Ceterum non solum externas politicas approbare, sed nos etiā subijcere illis, sicut necessario subditi sumus legibus temporum, uicibus huius & ætatis tanquam diuinis ordinationibus. Euangelium prohibet uindictam priuatam, idq; hoc consilio Christus toties inculcat, ne Apostoli putarent se imperia debere istis eripere, qui alioqui tenebant, sicut Iudæi de regno Messie somniabant, sed ut scirent se de regno spirituali docere oportere, non mutare ciuilem statum. Itaq; priuata uindicta, non consilio, sed præcepto prohibetur, Matth. quinto, & Roma. 12. Publica que sit ex officio magistratus, non dissuadetur, sed præcipitur, & est opus dei, iuxta Paulum, Roma. 13. Iam publicæ uindictæ species sunt, iudicia, supplicia, bella, militiæ. De his rebus q̃ male iudicauerint multi scriptores, constat, quia in hoc errore fuerunt, euangelium externam quandam nouam & monasticam politicam esse, nec uiderūt euangelium cordibus asserre iusticiam æternam, fors autem probare statum ciuilem.

Vanissimum & hoc est, q̃ sit perfectio Christiana, non tenere

propriū. Nam perfectio Christiana est sita, non in contemptu
 ciuiliū ordinationum, sed in motibus cordis, in magno timore
 dei, in magna fide, sicut Abraham, Dauid, Daniel, etiam in ma-
 gnis opibus atq; imperijs non minus perfecti erant, q̃ nulli heres-
 iticæ. Sed Monachi illam externam hypocrisin offuderunt ocu-
 lis hominum, ne uideri posset in quibus rebus sit uera perfectio.
 Quibus laudibus uexerunt communionē rerū, quasi euangelicā.
 At hæc laudes plurimū habent periculi, præsertim cum longe dis-
 sentiant a scripturis, Scriptura enim non præcipit, ut res sint com-
 munes, sed lex decalogi, cum inquit, Non furtum facies, dominia
 distinguit, & suū quemq; tenere iubet. Plane furebat Vuiglesus,
 qui negabat licere sacerdotibus tenere propriū. Sunt infinitæ dis-
 putationes de contractibus, de quibus nunquam satis fieri bonis
 conscientijs potest, nisi sciant hanc regulam, q̃ Christiano liceat
 uti ciuilibus ordinationibus ac legibus. Hæc regula tuetur con-
 scientias, cum docet eatenus licitos esse cōtractus coram deo, qua-
 tenus eos magistratus seu leges approbant.

Hic totus locus rerum politicarum a nostris ita patefactus est,
 ut plurimi boni uiri, qui uersantur in republica, et in negocijs præ-
 dicauerint se magnopere adiutos esse, qui antea Monachorū opi-
 nionibus uexati dubitabant, Vtrum illa ciuilia officia & negocia
 euangelium permitteret. Hæc ideo recitauimus, ut etiam exteri
 intelligant, hoc doctrinæ genere, quod nos sequimur, non labefa-
 ctari, sed multo magis muniri auctoritatem magistratuum, & di-
 gnitatem omnium ordinationum ciuiliū, quarum rerum ma-
 gnitudo fatuis illis opinionibus monasticis, mirifice antea fuit ob-
 scurata, quæ longe præferebant politicæ & œconomix, ridiculam
 & uanissimam hypocrisin paupertatis & humilitatis, cum quidē
 politia & œconomia habeant mandata dei. Illa Platonica cōmu-
 nio non habeat mandatum dei.

Articulum XVII. recipiunt aduersarij sine exceptione, in quo
 confitemur, Christum in cōsummatione mundi appariturū esse,

DE TRADITIONIBVS

ac mortuos omnes resuscitaturum, & pijs æternam uitam & æterna gaudia daturum, impios uero condemnaturum esse, ut cū diabolo sine fine crucientur.

Articulum XVIII. recipiunt aduersarij de libero arbitrio. Et si quædam addunt testimonia parum apta ad eam causam. Addunt & declamationem q̄ non sit nimum tribuendum libero arbitrio, cum Pelagianis, neq; omnem ei libertatē adimendā esse cū Manicheis. Præclare sane, sed quid interest inter Pelagianos et aduersarios nostros, cum utriq; sentiant homines sine spiritu sancto posse deum diligere, & præcepta dei facere, quo ad substantiam actuum, mereri gratiam ac iustificationem operibus, quæ ratio per se efficit sine spiritu sancto. Quam multa absurda sequuntur ex his Pelagianis opinionibus, quæ in scholis magna autoritate docentur. Has Augustinus sequens Paulum, magna contentione refutat. Cuius sententiam supra in articulo de iustificatione recitauimus. Neq; uero adimimus humanæ uoluntati libertatem. Habet humana uoluntas libertatem in operibus & rebus deligendis, quas ratio per se comprehendit. Potest aliquo modo efficere iustitiam ciuilem, seu iustitiam operum, potest loqui de deo, exhibere deo certum cultum externo opere, obedire magistratibus, parentibus in opere externo eligendo, potest continere manus a cæde, ab adulterio, a furto. Cū reliqua sit in natura hominis ratio & iudicium de rebus sensui subiectis, reliquus est etiam delectus earum rerum, & libertas et facultas efficiendæ iustitiæ ciuilis. Id em̄ uocat scriptura iustitiam carnis, quam natura carnalis, hoc est, ratio per se efficit sine spiritu sancto. Quanquam tanta est uis concupiscentiæ, ut malis affectibus sæpius obtemperent homines, quam recto iudicio. Et diabolus qui est efficax in impijs, ut ait Paulus, non desinit incitare hanc imbecillem naturā ad uaria delicta. Hæ causæ sunt, quare & ciuilis iustitia rara sit inter homines, sicut uidemus, ne ipsos quidem Philosophos eam consecutos esse, qui uidentur eā experiri. Illud autem falsum est, non pec

care hominem qui facit opera præceptorum extra gratiã. Et addunt amplius, talibus operibus necessario deberi remissionẽ peccatorum ac iustificationem. Nam humana corda sine spiritu sancto, sunt sine timore Dei, sine fiducia erga Deum, non credunt se exaudiri, sibi ignosci, se iuari & seruari a Deo. Igitur sunt impia. Porro arbor mala non potest ferre bonos fructus. Et sine fide impossibile est Deo placere.

Igitur etiam si concedimus libero arbitrio libertatem & facultatem externa opera legis efficiendi, tamen illa spiritualia non tribuimus libero arbitrio, scilicet uere timere Deum, uere credere Deo, uere statuere ac sentire q̃ deus nos respiciat, exaudiat, ignoscat nobis &c. Hæc sunt uera opera primæ tabulæ, quæ non potest humanũ cor efficere, sine spiritu sancto, sicut ait Paulus. Anima malis homo, hoc est, homo tantum naturalibus uiribus utens, nõ percipit ea q̃ dei sunt. Et hoc iudicari p̃ot, si cõsideret hoies, quomodo corda de uoluntate Dei sentiant, Vtrum uere statuunt se respici & exaudiri a deo. Hanc fidem difficile est & sanctis retinere, tãtum abest ut sit in impijs. Cõcipitur autem, ut supra diximus, cum corda perterrefacta Euangelium audiunt, & consolationem concipiunt.

Prodest igitur ista distributio, in qua tribuitur libero arbitrio iustitia ciuilis, & iustitia spiritalis gubernationi spiritus sancti in renatis. Ita enim retinetur pædagogia, quia omnes homines pariter debent scire, & q̃ Deus illam ciuilẽ iustitiã requirat, & q̃ aliquo modo præstare eam possimus. Et tamen ostenditur discrimen inter iustitiã humanam & spiritualem, inter Philosophicã, & doctrinam spiritus sancti, & intelligi potest ad quid opus sit spiritu sancto. Neq̃ hæc distributio a nobis inuenta est, sed scriptura clarissimè tradit eam. Tractat eam & Augustinus & est recẽs egregie tractata a Guilielmo Parisiensi, sed scelestè obruta est ab illis, qui somnauerunt homines legi Dei obedire posse sine spiritu

tu sancto, dari autem spiritum sanctum, ut accedat respectus me-
ritori.

Articulus. 19. recipiunt aduersarij, in quo confitemur, qd & si
unus ac solus Deus condiderit uniuersam naturam, & conseruet
omnia quæ existunt, tamen causa peccati sit uoluntas in diabolo
& hominibus auertens se a Deo, iuxta dictum Christi, de dia-
bolo. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur.

In Articulo. 20. diserte ponunt hæc uerba, qd reiſciant & im-
probent hoc quod dicimus, qd non mereantur homines remissio-
nem peccatorum bonis operibus. Hunc articulum clare prædis-
cant se reiſcere & improbare. Quid in re tam manifesta dicendū
est? Hic aperte ostendunt architecti cōfutationis, quo spiritu agā-
tur. Quid est enim certius in Ecclesia, quam qd remissio peccato-
rum contingat gratis propter Christum, qd Christus sit propiti-
tio pro peccatis, non nostra opera, sicut Petrus inquit. Huic om-
nes Prophetæ perhibent testimonium, in nomine ipsius accipere
remissionem peccatorum omnes qui credunt in eum. Huic Eccle-
siæ Prophetarū assentiamur potius quam istis perditis Scripto-
ribus confutationis, qui tam impudēter blasphemant Christum.
Nam etiam si qui fuerunt Scriptores, qui senserunt post remissio-
nem peccatorum homines iustos esse coram Deo, non fide, sed
ipsis operibus, tamen hoc non senserunt, qd ipsa remissio peccato-
rum contingat propter opera nostra, nō gratis propter Christum.
Non ferenda est igitur blasphemia, tribuere honorem Christi, no-
stris operibus. Nihil pudet iam istos theologos, si talem sententiā
in Ecclesia audent ferre, Neq; dubitamus quin optimus Impera-
tor, ac pleriq; Principū, hunc locū nullo modo fuerint in cōfuta-
tione relicturi, si essent admoniti. Infinita hoc loco testimonia ex
Scriptura, ex Patribus, citare possemus. Verum & supra satis mul-
ta de hac re diximus. Et nihil opus est pluribus testimonijs, illi,
qui scit quare Christus nobis donatus sit, qui scit Christū esse pro-
pitationem pro peccatis nostris. Esaias inquit. Posuit Dominus

in eo iniquitates omnium nostrum. Aduersarij contra docēt, deū
ponere iniquitates nostras, nō in Christo, sed in nostris operibus,
Neq; hīc dicere libet qualia opera doceant. Videmus horribile de
cretum contra nos compositum esse, quod magis terreret nos, in
de ambiguis, aut leuibus rebus contenderemus. Nunc cum con
scientiæ nostræ intelligant damnari ab aduersarijs manifestā ue
ritatem, cuius propugnatio Ecclesiæ necessaria est, & amplificat
gloriam Christi, facile terrores mundi contemnimus, & ingenti
animo, siquid erit patiendum, propter gloriam Christi, propter
utilitatem Ecclesiæ, feremus. Quis non gaudeat mori in cōfessio
ne horum articulorum, q̄ remissionem peccatorum fide cōsequa
mur gratis propter Christum, q̄ operibus nostris non mereamur
remissionem peccatorum? Nullam habebunt satis firmam conso
lationem conscientiæ piorum aduersus terrores peccati & mor
tis, & aduersus diabolū sollicitantem ad desperationem, si non
sciant se debere statuere, q̄ gratis propter Christū habeant remis
sionem peccatorum. Hæc fides sustentat, & uiuificat corda in illo
asperrimo certamine desperatiōis. Digna igitur causa est, propter
quam nullum recusemus periculum. Tu ne cede malis, sed contra
audentior ito, quisquis assentiris confessioni nostræ, cum aduersa
rij, terroribus, cruciatibus, supplicijs, conantur excutere tibi tan
tam consolationem, quæ uniuersæ Ecclesiæ in hoc nostro articu
lo proposita est. Non deerunt quærētī testimonia Scripturæ, quæ
confirmabunt animum. Nam Paulus tota uoce, ut dicitur, clami
tat Roma. 3. & 4. gratis remitti peccata propter Christum. Ideo
inquit ex fide iustificamur, & gratis, ut firma sit promissio. Id est,
Si ex nostris operibus penderet promissio, non esset firma. Si pro
pter nostra opera daretur remissio peccatorum, quando sciremus
eam nos consecutos esse, quando reperiret opus conscientia
terrīta, quod statueret ad placandam iram DEI sufficere?
Sed supra de tota re diximus, inde lector sumat testimo
nia. Nam hanc, non disputationem, sed querelam indignitas

rei nobis expressit, q̄ hoc loco diserte posuerūt, se improbare hūc
 nostrum articulum, q̄ remissionem peccatorum cōsequamur, nō
 propter opera nostra, sed fide & gratis propter Christum. Aduer
 sarij etiam addunt testimonia suæ condemnationi, Et operæ pre
 cium est unum atq; alterum recitare. Allegant ex Petro, Stude
 te firmam facere uocationē uestram &c. Iam uides lector, aduer
 sarios nostros non perdidisse operam in discenda Dilectica, sed ha
 bere artificium ratiocinādi ex Scripturis prorsus quidquid libet,
 Facite firmam uocationem uestram, per bona opera. Igitur ope
 ra merentur remissionem peccatorum. Sane concinna erit argu
 mentatio, Si quis sic ratiocinetur de reo capitalis pœnæ, cui pœ
 na remissa est, Magistratus præcipit, ut in posterum abstineas ab
 alieno. Igitur per hoc meritis es condonationem pœnæ, q̄ nunc
 ab alieno abstines, Sic argumentari est ex non causa, causam face
 re. Nam Petrus loquitur de operibus sequentibus remissionem
 peccatorum, & docet quare sint faciēda, scilicet, ut sit firma uo
 catio, hoc est, ne uocatione sua excidant, si iterum peccent. Facite
 bona opera, ut perseueretis in uocatione, ne amittatis dona uo
 cationis, quæ prius contigerunt, nō propter sequentia opera, sed
 iam retinentur fide, & fides non manet in his qui amittunt spiritū
 sanctum, qui abijciunt pœnitentiā, sicut supra diximus, fidem
 existere in pœnitentiā. Addunt alia testimonia non melius cohe
 rentia. Postremo dicunt hanc opinionem ante mille annos Au
 gustini tempore damnatā esse. Id quoq; falsissimum est. Semper
 enim Ecclesia Christi sensit remissionem peccatorum gratis con
 tingere. Imo Pelagiani damnati sunt, qui gratiam propter opera
 nostra dari contendebant. Cæterum supra satis ostendimus, q̄ sen
 tiamus bona opera necessario sequi debere fidem. Non enim abo
 lemus legem, inquit Paulus, sed stabilimus, quia cum fide accepi
 mus spiritum sanctum, necessario sequitur legis impletio, quæ
 subinde crescit, dilectio, patientia, castitas & alij fructus spi
 ritus.

DE INVOCATIONE
Sanctorum.

Articulum XXI. simpliciter damnant, q̄ inuocationē san-
ctorum non requirimus. Nec ullo in loco prolixius rhetori-
cantur. Neq̄ tamen aliud quidquam efficiunt, quam sanctos ho-
norandos esse. Item sanctos qui uiuunt orare pro alijs, quasi ue-
ro propterea necessaria sit inuocatio mortuorum sanctorum. Al-
legant Cyprianum, q̄ uiuum Cornelium rogauerit, ut discedens
pro fratribus oret. Hoc exemplo probant mortuorum inuocatio-
nem. Citant & Hieronymum contra Vigilantium. In hac arena
inquiunt, ante mille & centum annos uicit Hieronymus Vigilans
tium. Sic triumphat aduersarij, quasi iam sit debellatum. Nec ui-
dent isti asini apud Hieronymum contra Vigilantium, nullam
extare syllabam de inuocatione. Loquitur de honoribus sancto-
rum non de inuocatione. Neq̄ reliqui ueteres Scriptores ante
Gregorium, fecerunt mentionem inuocationis. Certe hæc inuo-
catio cū his opinionibus, quas nunc docent aduersarij de applica-
tione meritorum, non habet testimonia ueterum Scriptorum.

Confessio nostra probat honores sanctorum, Nam hic triplex
honor probandus est. Primus est gratiarū actio. Debemus enim
deo gratias agere, q̄ ostenderit exēpla misericordiæ, q̄ significaue-
rit se uelle saluare homines, q̄ dederit doctores, aut alia dona ec-
clesiæ. Et hæc dona, ut sunt maxima, amplificanda sunt, & laudā-
di ipsi sancti, qui his donis fideliter usi sunt, sicut Christus laudat
fideles negociatores. Secundus cultus est cōfirmatio fidei nostrę,
cū uidemus Petro condonari negationem, erigimur & nos, ut ma-
gis credamus, q̄ uere gratia exuberet supra peccatū. Tertius ho-
nor est imitatio, primum fidei, deinde cæterarum uirtutum, quas
imitari pro sua quisq̄ uocatione debet. Hos uero honores non re-
quirunt aduersarij. Tantum de inuocatione, quæ etiamsi nihil
haberet periculi, tamen non est necessaria, rixantur.

Præterea & hoc largimur, q̄ Angeli orent pro nobis. Extat enim testimonium Zachariæ i. Vbi angelus orat. Domine excruciatum usq̄quo tu non misereberis Ierusalem &c. De Sanctis etiam concedimus, q̄ sicut uiui orant pro ecclesia uniuersa in genere, ita in coelis orent pro ecclesia in genere, tametsi testimonium nullum de mortuis orantibus extat in scripturis, præter illud somnium sumptum ex libro Machabeorum posteriore.

Porro ut maxime pro ecclesia orent Sancti, tamen non sequitur q̄ sint inuocandi. Quanquam confessio nostra hoc tantum affirmat, q̄ Scriptura non doceat Sanctorum inuocationem, seu petere a sanctis auxilium. Cum autem neq̄ præceptum, neq̄ promissio, neq̄ exemplum ex scripturis de inuocandis Sanctis afferri possit. Sequitur conscientiam nihil posse certi de illa inuocatione habere. Et cum oratio debeat ex fide fieri, quomodo scimus, q̄ deus approbet illam inuocationem? Vnde scimus sine testimonio scripturæ, q̄ sancti intelligant singulorum preces? Quidam plane tribuunt diuinitatem sanctis, uidelicet, q̄ tacitas cogitationes mentium in nobis cernant. Disputant de matutina & uespertina cognitione, fortassis, quia dubitant, Vtrum mane, an uesperti audiant. Hæc comminiscuntur, non ut sanctos honore afficiant, sed ut quætuosos cultus defendant. Nihil afferri potest ab aduersarijs contra hanc rationem, q̄ cum inuocatio non habet testimonium ex uerbo dei, non possit affirmari, q̄ sancti intelligant inuocationem nostram, aut, ut maxime intelligant, q̄ deus eam approbet. Quare aduersarij nō debebant nos ad rem incertam cogere, quia oratio sine fide non est oratio. Nam q̄ allegant ecclesiæ exemplū, constat nouum hunc in ecclesia morem esse, nam ueteres orationes etsi mentionem sanctorum faciunt, non tamen inuocant sanctos. Quanquam etiam illa noua inuocatio in ecclesia, dissimilis est inuocationi singulorum.

Deinde aduersarij non solum inuocationem in cultu sanctorum requirunt, sed etiam applicant merita sanctorum pro alijs, &

faciunt ex sanctis non solum deprecatores, sed etiā propitiatores. Id nullo modo ferendum est. Nam hic prorsus transfertur in sanctos proprius honor Christi. Faciunt enim eos mediatores, et propitiatores, & quanquam distinguunt de mediatoribus intercessionis, & mediatoribus redemptionis, tamen plane faciunt ex sanctis mediatores redemptionis. Atq; etiā illud dicunt sine testimonio scripturæ, qd sint mediatores intercessionis, quod ut uerecūdis sine dicatur, tamen obscurat officium Christi, & fiduciam misericordiae debitam Christo, transfert in sanctos. Fingunt enim homines Christum duriores esse, & sanctos placabiliores, & magis confidunt misericordia sanctorum, qm misericordia Christi, & fugientes Christum, quærunt sanctos. Ita faciunt ex eis re ipsa mediatores redemptionis.

Itaq; ostendemus, qd uere faciant ex sanctis nō tantum deprecatores, sed propitiatores, hoc est, mediatores redemptionis. Non dum recitamus hic uulgi abusus. De doctorū opinionibus adhuc loquimur. Reliqua etiam imperiti iudicare possunt. In propitiatore hæc duo concurrunt. Primum, oportet extare uerbum dei, ex quo certo sciamus, qd deus uelit misereri & exaudire inuocantes per hunc propitiatorem. Talis extat de Christo promissio. Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. De sanctis nulla extat talis promissio, quare conscientiae non possunt certo statuere, qd per sanctorū inuocationē exaudiamur. Itaq; inuocatio illa non fit ex fide. Deinde mandatum etiā habemus, ut inuocemus Christum iuxta illud, Venite ad me qui laboratis &c. quod certe nobis quoq; dictum est. Et Esaias ait 9. In die illa, stabit radix Iesse, in signū populorū, Ipsum gentes deprecabuntur. Et Psal. 43. Vultū tuū deprecabuntur omnes diuites plebis. Et Psal. 71. Et adorabūt eum omnes reges terræ. Et paulopost, orabunt corā eo iugiter. Et Ioan. 5. inquit Christus, Vt omnes honorificent filiū, sicut honorificant Patrē. Et Paulus 1. Thessalon. 2. orans inquit, Ipse autem dominus noster Iesus Christus & deus

DE INVOCATIONE

& pater noster, exhortetur corda uestra, & confirmet uos &c. At de sanctorum inuocatione, quod possunt aduersarij præceptum, quod exemplum ex scripturis afferre: Alterum est in propitiato-
re, quod merita ipsius proposita sunt, ut quæ pro alijs satisfaceret, quæ alijs donentur imputatione diuina, ut propter ea, tanquam proprijs meritis iusti reputentur, ut si quis amicus pro amico sol-
uit æs alienum, debitor alieno merito tanquam proprio libera-
tur. Ita Christi merita nobis donantur, ut iusti reputemur fiducia
meritorum Christi cum in eum credimus, tanquam propria me-
rita haberemus.

Et ex utroq; nempe ex promissione, & donatione meritorum,
oritur fiducia misericordiæ. Talis fiducia promissionis diuinæ,
Item meritorum Christi debet afferri ad orandū. Vere enim sta-
tuere debemus, & q̄ propter Christum exaudiamur, & q̄ ipsius
meritis habeamus placatum Patrem. Hic aduersarij primum ius-
sunt inuocare sanctos, cum neq; promissionem dei, neq; manda-
tum, neq; exemplum scripturæ habeant. Et tamen faciunt, ut ma-
ior fiducia misericordiæ sanctorum concipiatur q̄ Christi, cum
Christus ad se uenire iusserit, non ad sanctos. Secundo applicant
merita sanctorum alijs, sicut merita Christi. Iubent considerare me-
ritis sanctorum, quasi reputemur iusti propter merita sanctorum,
sicut iusti reputamur meritis Christi. Nihil hic fingimus. In indul-
gentijs dicunt se applicare merita sanctorum. Et Gabriel inter-
pres Canonis Myssæ confidenter pronunciat, nos ordine institui-
to a deo, debere ad auxilia sanctorum confugere, ut saluemur eos-
rum meritis & uotis. Hæc sunt uerba Gabrielis, Et tamen passim
in libris & concionibus aduersariorum leguntur absurdiora. Quid
est facere propitiatores, si hoc non est: Prorsus equantur Christo,
si confidere debemus, q̄ meritis eorum saluemur. Vbi autem insti-
tutus est ille ordo a deo, quem dicit iste, q̄ debeamus ad auxilia
sanctorum confugere: proferat exemplum ex scripturis, aut præ-
ceptum. Fortassis ex aulis Regum sumunt hunc ordinem, ubi

amicis intercessoribus utendum est. At si Rex constituerit certū intercessorem, non uolet ad se causas per alios deferri. Ita cū Christus sit constitutus intercessor & Pontifex, cur quærimus alios? Passim usurpatur hæc forma absolutionis. Passio Domini nostri Iesu Christi, merita beatissimæ uirginis Mariæ, & omnium sanctorum sint tibi in remissionem peccatorum. Hic pronuntiatur absolutio, q̃ non solum meritis Christi, sed meritis aliorum sanctorum reconciliemur & iusti reputemur. Quidam e nobis uiderūt morientem doctorem Theologiæ, ad quem consolandum adhibitus erat Monachus quispiam Theologus, Is morienti nihil inculcabat, nisi hanc precationem, Mater gratiæ nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe. Vt largiamur q̃ beata Maria oret pro Ecclesia, num ipsa suscipit animas in morte, num uincit mortē, num uiuificat? Quid agit Christus? si hæc facit beata Maria, quæ & si est dignissima amplissimis honoribus, tamen non uult se æquari Christo, sed potius exempla sua nos intueri & amplecti uult. At res loquitur ipsa, q̃ publica persuasionē beata uirgo prorsus in locum Christi successerit. Hanc inuocauerunt homines, huius misericordiæ confisi sunt, per hanc uoluerunt placare Christum, quasi is non esset propiciator, sed t̃m horrendus Iudex, & ultor. Nos autem sentimus, nos tantum fiducia meritorum Christi iustificari, non fiducia meritorum B. Virginis aut aliorum sanctorum. De alijs sanctis dictum est, Vnusquisq̃ recipiet mercedem secundum suum laborem, id est, ipsi inter se donare sua merita alij alijs non possunt, sicut Monachi uendunt suorum ordinum merita. Et Hieronymus ait de fatuis uirginibus. Et quia prodire obuiam fatuæ extinctis lampadibus non possunt, deprecantur eas quæ prudentes erant, ut oleum mutuent, quibus responderunt, nō posse se dare, quia non sit forte, quod omnibus satis sit, alienis scilicet operibus ac meritis neminem adiuuandū, quia unicuiq̃ lampadi suæ emere oleum necesse sit. Cum igitur aduersarij doceant fiduciam collocare in inuocationem sanctorum, cum neq̃ uerbum Dei, neq̃

DE INVOCATIONE

exemplum scripturæ habeant, cum applicent merita sanctorum pro alijs, non secus ac merita Christi, & proprium Christi honorem in sanctos transferant, neq; opiniones eorum de cultu sanctorum, neq; consuetudinē inuocationis recipere possumus. Scimus enim fiduciam in Christi intercessionem collocandam esse, quia hæc sola habet promissionem Dei. Scimus solius Christi merita propitiationē pro nobis esse. Propter Christi merita reputamur iusti, cum credimus in eum, sicut textus ait. Omnes qui confidunt in eum, non confundentur. Nec iustificamur fiducia meritorum B. Virginis, aut aliorum sanctorum.

Hæret & hic error apud doctos, q̄ singulis sanctis certæ profectiones commissæ sint, ut Anna diuitias largiatur, Sebastianus arceat pestilentiam, Valentinus medeatur morbo comiciali, Georgius tueatur equites. Hæ persuasiones plane sunt ortæ ex ethnicis exemplis. Sic enim apud Romanos putabatur Iuno ditare, Febris arcere febrim, Castor & Pollux defendere equites &c. Et fingamus moderatissime tradi inuocationem sanctorum, tamen cum exemplum sit periculosissimum, quorsum opus est eam defendere, cum nullum habeat mandatum aut testimonium ex uerbo Dei. Immo nec ueterum Scriptorum testimonium habet. Primum, quia, ut supra dixi, cum alijs mediatores præter Christum quærantur, collocatur fiducia in alios, obruitur tota notitia Christi, Idq; res ostendit. Videtur initio mentio sanctorum, qualis est in ueteribus orationibus tolerabili consilio recepta esse. Postea secuta est inuocatio, inuocationem prodigiosi & plusquam ethnici abusus secuti sunt. Ab inuocatione ad imagines uentum est, hæc quoq; colebantur, & putabatur eis inesse quædam uis, sicut magi uim inesse fingunt imaginibus signorum cœlestium certo tempore sculptis. Vidimus in quodam monasterio simulacrum beatę uirginis, quod quasi *εὐταξία* apte mouebat, ut uideretur aut auersari petentes, aut annuere. Et tamen omnium statuarum atq; picturarum portenta superant fabulosæ historiæ de sanctis, quæ

magna autoritate publice tradebātur. Barbara petit inter tormēta præmium, ne quis inuocans ipsam, moriatur sine eucharistia. Alius totum Psalteriū, stans pede in uno, quotidie recitauit. Christophorum pinxit aliquis uir prudens, ut significaret per allegoriam, magnum oportere robur animi esse in his qui ferrent Christum, hoc est, qui docerent Euangelium, aut confiterentur, quia necesse sit subire maxīma pericula, Deinde stolidi monachi apud populum docuerunt inuocare Christophorum, quasi talis polyphemus aliquādo extitisset. Cūq; sancti maximas res gesserint, uel reipublicæ utiles, uel continentes priuata exempla, quarum cōmemoratio, tum ad fidem confirmandam, tum ad imitationē in rebus gerendis multū conduceret, has nemo ex ueris historijs cōquisiuit. At uero prodest audire, quomodo sancti uiri administrauerint reipublicas, quos casus, quæ pericula subierint, quomodo sancti uiri regibus auxilio fuerint in magnis periculis, quomodo docuerint Euangelium, quas habuerint cum hæreticis dimissiones, profunt & exempla misericordiæ, ut cum uidemus Petro cōdonatā esse negationē, cū uidem⁹ Cypriano cōdonatū esse, q̄ magus fuisset, cū uidemus Augustinū in morbo expertū uim fidei, cōstanter affirmare, q̄ uere deus exaudiat preces credentiū. Huiusmodi exēpla, quæ uel fidē uel timorē, uel administrationē reipublicæ cōtinent, proderat recitari. Sed histriones quidā nulla neq; fidei, neq; rerū publicarū regendarū scientia præditi, cōfinxerunt fabulas imitatione Poematū, in quibus tantū insunt superstitiosa exempla, de certis precib⁹, certis ieiunijs, & addita sunt quædam ad questum facientia. Cuiusmodi sunt miracula de rosarijs & similibus ceremonijs conficta. Neq; opus est hic recitare exempla. Extant enim legendæ ut uocant, & specula exemplorum, & Rosaria, in quibus plærāq; sunt non dissimilia ueris narrationibus Luciani. His prodigiosis & impijs fabulis applaudunt Episcopi, Theologi, Monachi, quia faciunt πρὸς τὰ ἀληθῆ, Nos non ferunt, qui ut CHRISTI honos & officij magis cōspici

DE INVOCATIONE

possit, non requirimus inuocationem sanctorū, & abusus in cultu sanctorum taxamus. Cumq; omnes boni uiri ubiq; desiderant in his abusibus corrigendis uel Episcoporum auctoritatem, uel diligentiam concionantium, tamen aduersarij nostri in confutatione omnino dissimulant, etiam manifesta uitia, quasi recepta confutatione, uelint nos cogere ut etiam notissimos abusus approbemus. Ita insidiosè scripta est confutatio non tantum in hoc loco, sed fere ubiq;. Nullus est locus in quo a dogmatib⁹ suis discernant manifestos abusus, Et tamen apud ipsos, si qui sunt saniores, fatetur, multas falsas persuasiones hærere in doctrina Scholasticorū & Canonistarum, multos præterea abusus in tanta incitia & negligentia pastorum irrepsisse in Ecclesiam. Neq; enim prim⁹ fuit Lutherus qui de publicis abusib⁹ quereretur. Multi docti & præstantes uiri longe ante hæc tempora deploraucrūt abusus Mysæ, fiduciam obseruationū Monasticarū, questuosos cultus sanctorū cōfusionē doctrinæ de pœnitētia, quā uel maxime oportebat perspicuam & explicatam extare in Ecclesia. Ipsi audiuius excellentes Theologos desiderare modum in Scholastica doctrina, quæ multo plus habet rixarum philosophicarum, quam pietatis. Et tamen in his ueteres fere propiores sunt scripturæ, quam recentiores. Ita magis magisq; degenerauit istorum theologia. Nec alia causa fuit multis bonis uiris, q̃ initio amare Lutherum cœperūt, quam q̃ uidebant eum explicare animos hominum, ex illis labyrinthis confusissimarum & infinitarum disputationum, quæ sunt apud Scholasticos theologos & Canonistas, & res utiles ad pietatem docere. Quare non fecerūt candide aduersarij, q̃ cum uellent nos assentiri confutationi, dissimulauerunt abusus. Ac si uellent Ecclesiæ consultum, maxime isto in loco, in hac occasione, debuerant hortari optimum Imperatorem, ut de corrigendis abusibus consilium caperet, quem quidem non obscure animaduertimus cupidissimum esse bene constituendæ, & sanandæ Ecclesiæ. Sed aduersarij non hoc agunt, ut honestissimam & sanctissimā uoluntatem

tatem Imperatoris adiuvant, sed ut nos quoquo modo opprimant. De statu ecclesiæ multa signa ostendunt eos parum sollicitos esse. Non dant operam, ut extet apud populum certa quædam summa dogmatum ecclesiasticorum. Manifestos abusus nova & inusitata crudelitate defendunt. Nullos patiuntur in ecclesijs idoneos doctores. Hæc quo spectent, boni viri facile iudicare possunt. Sed hac viâ neq; suo regno, neq; ecclesiæ bene consulunt. Nam interfectis bonis doctoribus, oppressa sana doctrina, postea exstant fanatici spiritus, quos non poterunt reprimere aduersarij, qui & ecclesiam impijs dogmatibus perturbabunt, & totam ecclesiasticam politiam evertent, quam nos maxime cupimus conseruare. Quare te optime Imperator Carole propter gloriam Christi, quam nihil dubitamus te cupere, ornare atq; augere, oramus, ne uiolentis cõsilijs aduersariorum nostrorum assentiaris, sed ut quæras alias honestas vias concordiæ ita constituendæ, ne piæ conscientiæ grauentur, ne uisæuitia aliqua in homines innocentes, sicut hactenus fieri uidimus, exerceatur, neue sana doctrina in ecclesia opprimatur. Hoc officium deo maxime omnium debes, sanam doctrinam conseruare & propagare ad posteros, & defendere res ita docentes. Id enim postulat deus, cum Reges ornat nomine suo, & deos appellat, inquit, Ego dixi, Dij estis, ut res diuinas, hoc est, euangelium Christi in terris conseruari & propagari current, & tanquam uicarij dei uitã & salutem innocentũ defendãt.

De VTRAQUE SPECIE COENÆ Domini.

Non potest dubitari, quin pium sit, & consentaneum institutioni Christi, & uerbis Pauli uti utraq; parte in coena domini. Christus enim instituit utramq; partem, & instituit, nõ pro parte ecclesiæ, sed pro tota ecclesia. Nam non presbyteri solum, sed tota ecclesia autoritate Christi, nõ autoritate humana utitur

sacramento. Idque fateri aduersarios existimamus. Iam si Christus instituit pro tota ecclesia, cur altera species adimitur parti ecclesie? Cur prohibetur usus alterius speciei? Cur mutatur ordinatio Christi praesertim, cum ipse uocet eam testamentum suum. Quod si hominis testamentum rescindere non licet, multo minus Christi testamentum rescindere licebit. Et Paulus inquit se a domino accepisse, quod tradidit. Tradiderat autem usum utriusque speciei, sicut clare ostendit textus. 1. Cor. 11. Hoc facite, inquit, primum de corpore, postea eadem uerba de poculo repetit. Et deinde. Probet seipsum homo, & sic de pane comedat, & ex poculo bibat. Haec sunt uerba disponentis, Et quidem praefatur, ut qui sunt usuri corpori domini, simul utantur. Quare constat pro tota ecclesia sacramentum institutum esse. Et manet mos adhuc in ecclesijs Graecis. Et fuit quondam etiam in Latinis ecclesijs, sicut Cyprianus & Hieronymus testantur. Sic enim inquit Hieronymus in Sophonia. Sacerdotes qui Eucharistiae seruiunt, & sanguinem domini populis eius diuidunt &c. Idem testatur Synodus Toletana. Nec difficile fuerit magnum aceruum testimoniorum congerere. Hic nihil exaggeramus, tantum relinquimus prudenti lectori expendendum, quid sentiendum sit de diuina ordinatione.

Aduersarij in consutatione hoc agunt, ut excusent ecclesiam, cui adempta est altera pars sacramenti. Id decuit bonos & religiosos uiros. Erat quaerenda firma ratio excusandae ecclesiae, & docendum conscientiarum, quibus non potest contingere nisi pars sacramenti. Nunc ipsi defendunt recte prohiberi alteram partem, & uesant concedere usum utriusque partis. Primum fingunt initio ecclesiae alicubi morem fuisse, ut una pars tantum porrigeretur. Neque tamen exemplum huius rei uetus ullum afferre possunt. Sed allegant locos in quibus fit mentio panis, ut apud Lucam, ubi scriptum est, quod discipuli agnouerint Christum in fractione panis. Citant & alios locos de fractione panis. Quanquam autem non ualde repugnamus, quo minus aliqui de sacramento accipiant

tur, tamen hoc non consequitur unam partem tantum datā esse, quia partis appellatione reliquum significatur cōmuni consuetudine sermonis. Addunt de Laica communione, quæ nō erat usus alterius tantū speciei, sed utriusq;. Et si quando Sacerdotes Laicā cōmunionē uti iubentur, significatur, q̄ a ministerio consecrationis remoti fuerint. Neq; hoc ignorant aduersarij, sed abutuntur inscitia imperitorū, qui cū audiunt Laicam communionē, statim somniant morem nostri temporis, quo datur Laicis tantum pars sacramenti. Ac uidete impudētiam, Gabriel inter cæteras causas recitat, cur nō detur utraq; pars, quia fuerit discrimen inter Laicos & Presbyteros faciendū. Et credibile est hanc præcipuā causam esse, cur defendatur prohibitio unius partis, ut dignitas ordinis religione quadam fiat commendatior. Hoc est consiliū humanum, ut nihil dicamus inciuilius, quod quo spectet facile iudicari potest. Et in cōfutatione allegāt de filijs Heli, q̄ amisso summo sacerdotio, petīturi sint unā partem sacerdotalē. 1. Regum. 2. Hic dicunt usum unius speciei significatum esse. Et addunt. Sic ergo & nostri Laici una parte sacerdotali, una specie contenti esse debent. Plane ludunt aduersarij, cū ad sacramentū transferunt historiam de posteris Heli. Ibi describit̄ pœna Heli. Nū hoc quoq; dicēt Laicos propter pœnā remoueri ab altera parte. Sacramentum institutum est ad consolandas, & erigendas territas mentes, cū credunt carnem Christi, datam pro uita mundi, cibum esse, cum credunt se coniunctos Christo, uiuificari. Verum aduersarij argumētantur Laicos remoueri ab altera parte pœnæ causa. Debent, inquiunt, esse contenti, Satis pro imperio. Cur autem debent? Non est quærenda ratio, sed lex esto, quidquid dicunt Theologi. Hæc est *ἡ ἀλογισία*. Ecciana. Agnoscimus enim istas Thrasonicas uoces, quas si exagitare uellemus non defutura nobis esset oratio. Videtis enim quanta sit impudentia. Imperat tanquam aliquis Tyrannus in Tragœdijs, Quod nolunt, uelint, debent esse contenti. Num hæc rationes, quas citat, excusabunt hos in iudicio dei? qu

DE CONIVGIO

prohibent partem sacramenti, qui faciunt in homines bonos, ut
tentes integro sacramento. Si hac ratione prohibent, ut sit ordinis
discrimen, hæc ipsa ratio mouere debeat, ne assentiamur aduersa-
rijs, uel si alioqui morem cum ipsis seruaturi eramus. Alia sunt di-
scrimina ordinis sacerdotum & populi, sed non est obscurū, quid
habeant consilij, cur hoc discrimen tantopere defendant. Nos ne
de uera dignitate ordinis detrahere uideamur, de hoc callido con-
silio plura non dicemus.

Allegant & periculum effusionis, & similia quædam, quæ nõ
habent tantam uim, ut ordinationem Christi mutant. Et singa-
mus sane liberum esse, uti una parte aut ambabus, quomodo po-
terit prohibitio defendi: Quanquam ecclesia non sumit sibi hanc
libertatem, ut ex ordinationibus Christi, faciat res indifferentes.
Nos quidem ecclesiam excusamus, quæ hanc iniuriam pertulit,
cum utraq; pars ei contingere non posset, sed autores qui defen-
dunt recte prohiberi usum integri sacramenti, quicq; nunc non so-
lum prohibent, sed etiam utentes integro sacramento excommu-
nicant, & ui persequuntur, non excusamus. Ipsi uiderint, quomo-
do deo rationem suorum consiliorum reddituri sint. Neq; statim
iudicandum est ecclesiam constituere aut probare, quidquid Põ-
tifices constituunt, præsertim cum scriptura de Episcopis & pa-
storibus uaticinetur in hanc sententiam, ut Ezechiel ait, Peribit
lex a sacerdote.

DE CONIVGIO SA- cerdotum.

IN tanta infamia inquinati coelibatus, audent aduersarij non so-
lum defendere legem Pontificiam impio & falso prætextu no-
minis diuini, sed etiam horrari Cæsarem ac Principes, ne tolerant
coniugia sacerdotum ad ignominiam & infamiam Romani im-
perij. Sic enim loquuntur. Quæ maior impudentia unquã ulla

in historia lecta est, quam hæc est aduersariorum. Nam argumēta quibus utuntur, postea recensēbimus. Nūc hoc expendat prudens lector, quid frontis habeāt isti nihili homines, qui dicunt cōiugia parere infamiam & ignominiam Imperio, quasi uero Ecclesiam ualde ornet ista publica infamia flagitiosarum ac prodigiosarum libidinum, quæ flagrant apud istos S. Patres qui Curios simulant, & bacchanalia uiuunt. Ac plæraq; ne uerecundæ quidem nominari queūt, quæ isti summa licentiā faciūt. Et has suas libidines castissima dextra tua Carole Cæsar, quem etiam uetera quædam uaticinia appellant regē pudica facie. De te enim dictū apparet. Pudicus facie regnabit ubiq; propugnari postulant, Postulant ut contra Ius diuinum, contra Ius gentium, contra Canones conciliorum dissipēs matrimonia, ut in homines innocentes, propter coniugium atrociam supplicia constituas, ut Sacerdotes truces, quibus religiose parcunt etiam barbari, ut in exiliū agas, extorres mulieres, orbos pueros. Tales leges tibi ferunt optime & castissime Imperator, quas nulla barbaria, quamlibet immanis ac fera posset audire, Sed quia nulla cadit in hos tuos mores uel turpitudine, uel seuitia, speramus te, & in hac causa clementer nobiscum acturum esse, præsertim ubi cognoueris nos grauissimas habere causas nostræ sententiæ sumptas ex uerbo Dei, cui aduersarij nugacissimas & uanissimas persuasiones opponunt. Et tamē non tuentur serio cœlibatū. Neq; enim ignorant quam pauci præstent castitatē, sed prætexūt speciem religionis regno suo, cui prodesse cœlibatū putant, ut intelligamus Petrum recte monuisse, futurū ut pseudoprophetæ fictis uerbis decipiant homines. Nihil enim uere, simpliciter & candide in hac tota causa dicunt, scribūt, aut agunt aduersarij, sed reipsa dimicant de dominatione quam falso putant periclitari, & hanc impio prætextu pietatis munire conantur.

Nos hanc legem de cœlibatu, quā defendunt aduersarij, ideo nō possum⁹ approbare, quia cū Iure diuino, & naturali pugnat,

& ab ipsis Canonibus conciliorum dissentit, Et constat superstitiosam, & periculosam esse. Parit enim infinita scandala, peccata, & corruptelam publicorum morum. Aliæ controuersię nostrę antiquam disputationem doctorum desiderant. In hac ita manifesta res est, in utraq; parte, ut nullam requirat disputationem. Tantum requirit iudicem uirum bonum & timentem Dei. Et cum defendatur a nobis manifesta ueritas, tamē aduersarij calumnias quasdam architectati sunt, ad cauillanda argumenta nostra.

Primum. Genesis docet homines conditos esse, ut sint fœcundī, & sexus recta ratione sexum appetat. Loquimur enim non de concupiscentiā quę peccatum est, sed de illo appetitu qui inter gra natura futurus erat, quem uocāt σοφὸν φυσικόν. Et hęc σοφία est uere ordinatio diuina sexus ad sexū. Cum autē hęc ordinatio Dei sine singulari opere Dei tolli non possit, Sequitur Ius contrahendi matrimonij non posse tolli statutis, aut uotis. Hęc cauillantur aduersarij, dicunt initio fuisse mādatum ut repleretur terra, nunc repleta terra non esse mandatum cōiugium. Videte quā prudenter iudicent. Natura hominum formatur illo uerbo Dei, ut sit fœcunda, non solum initio creationis, sed tantisper dum hęc corporum natura existet. Sicut hoc uerbo terra fit fœcunda, Germinet terra herbam uiuentem. Propter hanc ordinationem, non solum initio cœpit terra producere gramina, sed quotannis uestitur agri, donec existet hęc natura. Sicut igitur legibus humanis, non potest natura terrę mutari. Ita neq; uotis, neq; lege humana potest natura hominis mutari sine speciali opere Dei.

Secundo. Et quia hęc creatio, seu ordinatio diuina in homine, est Ius naturale, ideo sapienter & recte dixerunt Iuris consulti, coniunctionem maris & fœminę esse Iuris naturalis. Cū autē Ius naturale sit immutabile, necesse est semper manere Ius cōtrahendi coniugij. Nam ubi natura non mutatur, necesse est & illā ordinationem manere, quā deus indidit naturę, nec potest legibus humanis tolli. Ridiculum igitur est quod aduersarij nugantur

tur initio fuisse mandatum coniugium, nunc non esse. Hoc perinde est, ac si dicerent, Olim nascentes homines secū attulerūt sexū, nunc non afferunt. Olim secum attulerunt Ius naturale nascētes, nunc non afferunt. Nullus Faber fabrilis cogitare quidquā posset, quam hæ ineptiæ excogitatae sunt ad eludendum Ius naturæ. Maneat igitur hoc in causa, quod & Scriptura docet, & Iuriscōsultus sapiēter dixit, cōiunctionē maris & fœminę esse Iuris naturalis porro Ius naturale uere est Ius diuinū, quia est ordinatio diuinitus impressa naturæ. Quia autē hoc Ius mutari nō pōt, sine singulari opere Dei, necesse est manere Ius cōtrahēdi cōiugij, quia ille naturalis appetitus, est ordinatio Dei in natura sexus ad sexū, & propterea Ius est, alioqui quare uterq; sexus cōdēretur? Et loquimur ut supra dictum est, non de concupiscentiā quæ peccatū est, sed de illo appetitu quē uocant *σὺν γὰρ φυσικὴν*, quem concupiscentia non sustulit ex natura, sed accēdit, ut nūc remedio magis opus habeat, & coniugium nō solum procreationis causa necessarium sit, sed etiā remedij causa. Hæc sunt perspicua, & adeo firma, ut nullo modo labefactari queant.

Tertio paulus ait. Propter fornicationem unusquisq; habeat uxorem suam. Hoc iam expressum mandatum est ad omnes pertinens, qui nō sunt idonei ad cœlibatum. Aduersarij iubent sibi ostēdi præceptū, quod præcipit Sacerdotib⁹ uxores ducere, quasi sacerdotes nō sint hoīes. Nos quæ de natura hoīum in genere disputam⁹, profecto etiā ad sacerdotes pertinere iudicamus. An nō præcipit hic Paulus, ut ducāt uxore istī qui nō habēt donū cōtinētię? Interpretatur, n. se ipse paulo post, cū ait, Melius est nubere, quā uri. Et Christus clare dixit. Nō oēs capiūt hoc uerbū, sed quibus datū est, quia nūc post peccatū cōcurrūt hæc duo, naturalis appetit⁹ & cōcupiscētiā q̄ inflāmat naturalē appetitū, ut iā magis opus sit cōiugio quā in natura integra. Ideo Paulus de cōiugio tāquā de remedio loquit⁹, & ppter illa incēdiā iubet nubere. Neq; hāc uocē, Melius est nubere, quam uri, ulla humana auctorit

tas, ulla lex, ulla uota tollere possunt, quia hæc non tollunt naturam aut concupiscentiam. Retinent igitur ius ducendi, omnes qui uruntur. Et tenentur hoc mandato Pauli, propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam, omnes qui non uere continent, de qua re iudicium ad conscientiam cuiusque pertinet. Nam quod hic iubent petere a deo continentiam, iubent corpus laboribus & inedia conficere, cur sibi quoque non canunt hæc magnifica præcepta? Sed ut supra diximus, Tantum ludunt aduersarii, nihil agunt serio. Si continentia esset omnibus possibilis, non requireret peculiare donum. At Christus ostendit eam peculiari dono opus habere, quare non contingit omnibus. Reliquos uult Deus uti communi lege naturæ quam instituit. Non enim uult Deus contemnere suas ordinationes, suas creaturas. Ita uult illos castos esse, ut remedio diuinitus proposito utantur, sicut ita uult uitam nostram alere, si cibo, si potu utamur. Et Gerson testatur multos fuisse bonos uiros, qui conati domare corpus, tamen parum profecerunt. Ideo recte ait Ambrosius. Sola uirginitas est, quæ suaderi potest, Imperari non potest, res magis uoti, quam præcepti est. Si quis hic obiecerit Christum laudare hos qui se castrant propter regnum cælorum, is hoc quoque consideret, quod tales laudat qui donum continentia habent. Ideo enim addidit, Qui potest capere capiat. Non enim placet Christo immunda continentia. Laudamus & nos ueram continentiam, Sed nunc de lege disputamus, & de his qui non habent donum continentia. Res debebat relinqui libera, non debent iniungi laquei imbecillis per hanc legem.

Quarto. Dissentit lex Pontificia & a Canonibus conciliorum. Nam ueteres Canones non prohibent coniugium, nec contracta coniugia dissolunt, & si hos qui in ministerio contraxerunt, remouent ab administratione. Hæc missio istis temporibus beneficij loco erat, Sed noui Canones qui non sunt in Synodis conditi, sed priuato consilio Pontificum facti, & prohibent contrahere matrimonium, &

nia, & contracta dissoluunt, idq; palam est, fieri contra mandatū Christi. Quos deus coniunxit, homo non separet. Aduersarij uos ciferantur in confutatione, cœlibatum præceptum esse a Concilijs. Nos non accusamus decreta Conciliorum. Nam hæc certa conditione permittunt cōiugium, sed accusamus leges, quas post ueteres Synodos Romani Pontifices, contra auctoritatem Synodorum condiderunt. Adeo Pontifices contemnuunt auctoritatem Synodorum, quam alijs uolunt uideri sacrosanctam. Propria igitur est hæc lex de perpetuo cœlibatu, huius nouæ Pontificiæ dominationis. Neq; id abs re, Daniel enim tribuit hanc notā regno Antichristi, uidelicet contemptum mulierum.

Quinto. Etsi aduersarij non defendunt legem superstitionis causa, cum uideant non solere obseruari, tamen superstitionis opinioniones serunt, dum prætexunt religionem. Cœlibatum ideo prædicant se requirere, q; sit mundicies, quasi coniugium sit immundicies, ac peccatum, aut quasi cœlibatus mereatur remissionē peccatorum, & reconciliationem, coniugium uero non mereatur remissionem peccatorum &c. Et huc allegāt ceremonias legis Moisaicæ, q; cū in lege, tempore ministerij sacerdotes separati fuerint ab uxoribus, in nouo testamento sacerdos, cum semper orare debeat, semper debeat continere. Hæc inepta similitudo allegatur tanquam demonstratio, quæ cogat sacerdotes ad perpetuum cœlibatum, cum quidem in ipsa similitudine coniugium concedatur, tantum ministerij tempore consuetudo interdicitur. Et aliud est orare, aliud ministrare. Orabant sancti tunc quoq; cum nō exercebant publicum ministerium, nec consuetudo cum coniuge prohibebat, ne orarent, Sed respondebimus ordine ad hæc signēta. Primum, hoc sateri necesse est aduersarios, q; coniugiū sit mundum in credentibus, quia est sanctificatum uerbo dei, hoc est, est res licita & approbata uerbo dei, sicut sopiose testatur scriptura. Christus enim uocat coniugium, coniunctionem diuinam, cum ait, Quos deus coniunxit. Et Paulus de coniugio, de cibis, & simi

libus rebus inquit, Sanctificantur per uerbum, & orationem, hoc est, per uerbum, quo conscientia fit certa, q̄ deus approbet, & per orationem, hoc est, per fidem quę cum gratiarum actione tanquā dono dei utitur. Item 1. Corinth. 7. Sanctificatur uir infidelis per uxorem fidelem &c. id est, usus coniugalīs licitus & sanctus est, propter fidem in Christum, sicut licitum est uti cibo &c. Item 1. Timoth. 2. Saluatur mulier per filiorum generationem &c. Si talem locum aduersarij de cœlibatu proferre possent, tum uero mirros triumphos agerent. Paulus dicit, saluari mulierem per filiorū generationem. Quid potuit dici contra hypocrisin cœlibatus honorificētius quam mulierem saluari ipsius coniugalibus operibus usu coniugalī, pariendo, & reliquis Oeconomicis officijs? Quid autem sentit Paulus, Lector obseruet addi fidem, nec laudari officia Oeconomica sine fide, si manserint inquit in fide. Loquitur enim de toto genere matrum. Requirit igitur præcipue fidē, quā mulier accipit remissionem peccatorum & iustificationem. Deinde addit certum opus uocationis, sicut in singulis hominibus fidē sequi debet bonum opus certæ uocationis. Id opus placet deo propter fidem. Ita mulieris officia placent deo propter fidem, & saluatur mulier fidelis quæ in talibus officijs uocationis suæ pie seruit. Hæc testimonia docent coniugium rem licitam esse. Si igitur mundicies significat id quod coram deo licitum & approbatum est. Coniugia sunt munda, quia sunt approbata uerbo dei. Et Paulus ait, de rebus licitis. Omnia munda mundis, hoc est, his qui credūt Christo, & fide iusti sunt. Itaq; ut uirginitas in impijs est immunda, ita coniugium in pijs est mundum propter uerbū dei, & fidem.

Deinde. Si mūdicies proprie opponitur concupiscentiæ, significat mundiciem cordis, hoc est, mortificatam concupiscentiam, quia lex non prohibet coniugium, sed concupiscentiam, adulterium, scortationem. Quare cœlibatus nō est mundicies. Potest enim esse maior mundicies cordis in coniuge, uelut in Abraham, aut.

Iacob, quam in plerisque etiam uere continentibus.

Postremo. Si ita intelligunt cœlibatum mundiciem esse, q̄ mereatur iustificationem magis q̄ coniugium, maxime reclamamus Iustificamur enim neq̄ propter uirginitatem, neq̄ propter coniugium, sed gratis propter Christum, cum credimus nos propter eū habere deum propitiū. Hic exclamabunt fortassis, Iouiniani more æquari coniugium uirginitati. Sed propter hæc conuicia non abiiciemus ueritatem de iustitia fidei, quam supra exposuimus. Neq̄ tamen æquamus coniugio uirginitatem. Sicut enim donum dono præstat, Prophetia præstat eloquentiæ, Scientia rei militaris præstat agriculturæ, Eloquentia præstat architectonicæ, Ita uirginitas donum est præstantius coniugio. Et tamē sicut orator non est magis iustus coram deo propter eloquentiam, quam Architectus propter Architectonicam, ita uirgo non magis mereatur iustificationem uirginitate, quam coniunx conugalibus officijs, sed unusquisq̄ in suo dono fideliter seruire debet, ac sentire, q̄ propter Christum fide consequatur remissionem peccatorum, & fide iustus coram deo reputetur.

Nec Christus aut Paulus laudant uirginitatem, ideo q̄ iustificet, sed quia sit expeditior, & minus distrahatur domesticis occupationibus in orando, docendo, seruiendo. Ideo Paulus ait, Virgo curat ea quæ sunt domini. Laudatur igitur uirginitas propter meditationem & studium. Sic Christus non simpliciter laudat hos qui se castrant, sed addit, propter regnū cœlorū, hoc est, ut discere aut docere euangelium uacet. Non enim dicit uirginitatem mere ri remissionem peccatorum aut salutem. Ad exempla Sacerdotū Leuiticorum respondimus, q̄ non efficiunt oportere perpetuum cœlibatum imponi sacerdotibus. Deinde immunditiæ Leuiticæ nō sunt ad nos transferendæ. Consuetudo contra legē tunc erat immūdiā, nunc nō est immundiciā, quia Paulus dicit, Omnia munda mundis. Liberat enim nos euangelium ab illis immūdijs Leuiticis. Ac si quis hoc consilio legē cœlibatus defendit, ut illis

observationibus Leuiticis grauet conscientias, huic perinde aduersandum est, ut Apostoli in Actis cap. 15. aduersantur his qui circumcisionem requirebant, & legem Moysei Christianis imponere conabantur. Interim tamen boni scient moderari usum coniugalem, praesertim cum sunt occupati publicis ministerijs, quae quidem saepe tantum faciunt negocij bonis uiris, ut omnes domesticas cogitationes animis excutiant. Sciunt boni & hoc, quod Paulus iubet uia possidere in sanctificatione. Sciunt item, quod interdum secedendum sit ut uacent orationi, sed Paulus hoc ipsum non uult esse perpetuum. Iam talis continentia facilis est bonis & occupatis, sed illa magna turba ociosorum sacerdotum, quae in collegijs est, in his delinjs, ne quidem hanc Leuiticam continentiam praestare potest, ut res ostendit. Et nota sunt poemata. Desiderium puer ille sequi solet, odit agentes &c.

Multi haeretici male intellecta lege Moysei, contumeliose senserunt de coniugio, quales fuerunt Encratitae, de quibus supra diximus. Et constat Monachos passim solitos esse de coelibatu superstitiosos sermones serere, qui multas pias conscientias propter legitimum usum coniugij perturbauerunt. Nec difficile nobis esset exempla commemorare. Nam etsi non damnabant coniugium in totum propter procreationem, tamen uituperabant tanquam uitae genus quod uix unquam deo placeret, aut certe non placeret, nisi propter procreationem. Coelibatum uero efferebant, tanquam angelicum uitae genus, hunc praedicabant gratissimum deo sacrificium esse, mereri remissionem peccatorum, mereri aureolas ferre centesimum fructum, & alia infinita. Has religiones Angelorum Paulus ualde improbat ad Coloss. Opprimunt enim cognitionem Christi, cum sentiunt homines se iustos reputari propter tales observationes, non propter Christum, dein de opprimunt cognitionem praceptorum dei, cum praeter dei pracepta, excogitant noui cultus, & praefertur praceptis dei. Quare sedulo aduertendum est in ecclesia his superstitiosis persuasionibus de coelibatu.

tu, & ut piæ conscientiæ sciant coniugium Deo placere, & ut intelligant quales cultus approbet Deus.

Sed aduersarij nostri non requirunt cœlibatum per superstitionem. Sciunt enim non solere præstari castitatem. Verum prætexunt supersticiosas opiniones, ut imperitis fucum faciant. Magis igitur odio digni sunt, quam Encratitæ, qui quadam speciere ligionis lapsi uidentur, illi Sardanapali consulto abutuntur prætextu religionis.

Sexto. Cum habeamus tot causas improbæ legi de perpetuo cœlibatu, tamen præter has accedunt etiam pericula animarum, & publica scandala, quæ etiam si lex non esset iniusta, tamen absterre bonos uiros debet, ne approbent tale oñus, quod innumerabiles animas pdidit. Diu omnes boni uiri de hoc onere queræ sunt, uel sua, uel aliorum causa, quos periclitari uidebāt, sed has querelas nulli Pontifices audiunt. Neq; obscurum est, quantum hæc lex noceat publicis moribus, quæ uitia, quæ flagiciosas libidines pepererit. Extant Romanæ Satyræ, In his etiam nū agnoscat mores Roma, legitq; suos. Sic ulciscitur Deus contemptum sui doni, suæq; ordinationis, in istis qui coniugium prohibet. Cū autem hoc fieri in alijs legibus consueuerit, ut mutantur, si id euidens utilitas suaserit, cur idem nō fit in hac lege, in qua tot graues causæ concurrunt, præsertim his postremis temporibus, cur mutari debeat? Natura senescit, & fit paulatim debilior, & crescunt uitia, quo magis remedia diuinitus tradita adhibenda erant. Videmus quod uitium accuset Deus ante diluuium, quod acuset ante conflagrationem quinque urbium. Similia uitia præcesserunt excidia aliarum urbium multarum, ut Sybaris, Romæ. Et in his imago temporum proposita est, quæ proxima erunt rerum fini. Ideo in primis oportuit hoc tēpore seuerissimis legib; atq; exemplis munire coniugium, & ad coniugium inuitare homines, Id ad magistratus pertinet, qui debent publicam disciplinam tueri. Interim doctores Euangelij utrunq; faciant, hortentur ad coniugium.

lugiū incontinētes, hortent̄ alios ut donū cōtinētię nō aspernent̄. Pontifices q̄tidie dispensant q̄tidie mutant alias leges optimas, in hac una lege cōlibatus, ferrei & inexorabiles sunt, cum quidē conitet eam simpliciter humani Iuris esse, Et hāc ipsam legē nūc exacerbant multis modis. Canon iubet suspēdere sacerdotes, isti parum commodi interpretes, suspendunt non ab officio, sed ab arboribus. Multos bonos uiros crudeliter occidunt, tantum propter coniugiū. Atq; hāc ipsa parricidia ostendunt hanc legē doctrinam esse dæmoniorum. Nam diabolus, cum sit homicida, legem suam defendit his parricidijs. Scimus aliquid offensionis esse in Schismate, q̄ uidemur diuulsi ab his qui existimantur esse ordinarij Episcopi. Sed nostrę conscientię tutissimę sunt, postquam scimus nos summo studio concordiam constituere cupientes, nō posse placare aduersarios, nisi manifestam ueritatē proijciamus, deinde nisi cum ipsis conspiremus, q̄ uelimus hanc iniustam legē defendere, contracta matrimonia dissoluere, interficere sacerdotes, si qui non obtemperēt, in exilium agere miseras mulieres atq; orbos pueros. Cum autem certum sit has condiciones deo displicere, nihil doleamus nos non habere *συνμαχίαν* tot parricidijs cum aduersarijs.

Exposuimus causas, quare non possimus bona conscientia assentiri aduersarijs, legem Pontificiam de perpetuo cōlibatu defendentibus, quia pugnet cum Iure diuino, & naturali, ac dissentiat ab ipsis Canonibus, & sit superstitiosa, & plena periculi. Porro strenuo quia tota res sit simulata. Nō enim imperatur lex religionis causa, sed dominatiōis causa, & huic impie pretextitur religio. Neq; quidquam a sanis hominibus, contra has firmissimas rationes afferri potest. Euangelium permittit coniugiū his, quibus opus est. Neq; tamen hos cogit ad coniugiū, qui continere uolunt, modo ut uere contineant. Hanc libertatem & sacerdotibus concedendam esse sentimus, nec uolumus quenquam ui cogere ad cōlibatum, nec contracta matrimonia dissoluere.

Obiter etiam dum recensuimus argumenta nostra; indicauimus quomodo aduersarij unum atq; alterum cauillentur, & calumnias illas diluimus. Nūc breuissime commemorabimus, quā grauib; rationib; defendant legem. Primum dicunt a Deo reuelatam esse. Videtis extremam impudentiam istorum nebulonum, Audent affirmare, qd diuinitus reuelata sit lex de perpetuo coelibatu, cum aduersetur manifestis Scripturæ testimonijs, quæ iubent, ut unus quisq; habeat uxorem suam propter fornicationem. Item, quæ uetant dissoluere contracta matrimonia. Paulus admonet, quæ autorē habitura fuerit ista lex, cum uocat eā doctrinam dæmoniorum. Et fructus indicant autorem, tot monstrosæ libidines, tot parricidia, quæ nūc suscipiuntur prætextu illius legis.

Secundum argumentum aduersariorum est, qd sacerdotes debeant esse mundi, iuxta illud, Mundamini, qui fertis uasa Domini. Et citant in hāc sententiā multa. Hanc rationem quam ostētant uelut maxime *ἐν πρῶτω πορ*, supra diluimus. Diximus enim uirginitatem sine fide non esse mundiciem coram Deo. Et coniugium propter fidē mundū esse, iuxta illud. Omnia munda mūdis. Diximus & hoc, externas munditias & ceremonias legis nō esse huc transferendas, quia Euangelium requirit munditiē cordis, non requirit ceremonias legis. Et fieri potest, ut cor mariti uelut Abrahæ, aut Iacob, qui fuerunt *πολύγαμοι*, mundius sit, & minus ardeat cupiditatibus quam multarum uirginum, etiam uere continentium. Quod uero Esaías ait, Mundamini qui fertis uasa Domini, intelligi debet de munditiē cordis, de tota poenitentia. Cæterū Sancti in externo usu, scient quatenus conducatur moderari usum coniugalem, & ut Paulus ait, Possidere uasa in sanctificatione. Postremo cum coniugium sit mundum, recte dicitur his qui in coelibatu non continent, ut ducant uxores, ut sint mundi. Ita eadem lex, Mundamini qui fertis uasa Domini, præcipit, ut immundi coelibes, fiant mundi coniuges.

Tertium argumentum horribile est, qd sit hæresis Iouiniani.

coniugium Sacerdotum, bona uerba. Nouum hoc crimen est cō
iugium esse hæresin. Iouiniani tempore nondum norat mundus
legem de perpetuo cœlibatu. Impudens igitur mendacium est,
coniugium sacerdotum, Iouiniani hæresin esse, aut ab Ecclesia
tunc id coniugium damnatum esse. In huiusmodi locis est uidere
quid consilij habuerint aduersarij in scribenda confutatione. Ius
dicauerunt ita facillime moueri imperitos, si crebro audiant con
uicium hæresis, si fingāt nostram causam multis ante iudicijs Ec
clesiæ cōfossam & damnatam esse. Itaq; sæpe falso allegant Ecce
lesiæ iudicium. Id quia non ignorant, exhibere nobis exemplum
Apologiæ noluerunt, ne hæc uanitas, ne hæ calumniæ coargui
possent. Quod uero ad Iouiniani causam attinet, de collatiōe uir
ginitatis & coniugij supra diximus, quid sentiamus. Non enim
æquamus coniugium & uirginitatem, etsi neq; uirginitas, neq;
coniugium meretur iustificationem. Talibus argumentis tā uan
nis, defendunt legem impiam, & perniciosam bonis moribus. Ta
libus rationibus muniunt Principum animos aduersus iudicium
Dei, in quo Deus reposcet rationem, cur dissipauerint coniugia,
cur cruciauerint, cur interfecerint Sacerdotes. Nolite enim dubi
tare, quā ut sanguis Abel mortui clamabat, ita clamet etiam san
guis multorum bonorum uirorum, in quos iniuste seuitum est.
Et ulciscetur hanc seuitiam Deus. Ibi comperietis, quam sint in
anes hæ rationes aduersariorū, & intelligetis in iudicio Dei nul
las calumnias aduersus uerbum Dei consistere, ut ait Esaías, Om
nis caro fœnū, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Nostri Prin
cipes, quidquid acciderit, consolari se conscientia rectorum con
siliarum poterunt, quia etiam si quid Sacerdotes in contrahēdis
coniugijs mali fecissent, tamen illa dissipatio coniugiorum, illæ
proscriptiones, illa seuitia manifeste aduersatur uoluntati & uer
bo dei. Nec delectat nostros Principes nouitas aut dissidium, sed
magis fuit habenda ratio uerbi Dei, præsertim in causa non du
bia, quam aliarum rerum omnium.

DE MISSA.

INitio hoc iterum præfandum est, nos non abolere Missam, sed Religiose retinere ac defendere. Fiunt enim apud nos Missæ singulis Dominicis, et alijs Festis, in quibus porrigitur sacramentū, his qui uti uolunt, postquā sunt explorati atq; absoluti. Et seruantur usitatæ ceremoniæ publicæ, ordo lectionum, orationum, uestitus, & alia similia. Aduersarij longam declamationem habent, de usu Latinæ linguæ in Missa, in qua suauiter ineptiūt, quomodo profit auditori indocto in fide ecclesiæ, Missam non intellectā audire, uidelicet fingunt ipsum opus audiendi cultum esse & prodesse, sine intellectu. Hæc nolumus odiose exagitare, sed iudicio lectorum relinquimus. Nosq; ideo commemoramus, ut obiter admoneamus & apud nos retineri latinas lectiōes atq; orationes. Cum autem ceremoniæ debeant obseruari, tum ut discant homines Scripturam, tum ut uerbo admoniti concipiant fidem, timorem, atq; ita orent etiam, nam hisunt fines ceremoniarum, Latinā linguam retinemus propter hos qui latine discunt atq; intelligūt. Et admiscem⁹ Germanicas cātionēs, ut habeat & populus, quod discat, & quo excitet fidem, & timorem. Hic mos semper in ecclesijs fuit. Nam etsi aliæ frequentius, aliæ rarius admiscuerunt Germanicas cantiones, tamen fere ubiq; aliquid canebat populus sua lingua. Illud uero nusquam scriptum aut pictum est, hominibus prodesse opus audiēdi lectiōes nō intellectas, prodesse ceremonias, nō quia doceant, uel admoneant, sed ex opere operato, quia sic fiant, quia spectentur. Male ualeāt istæ Pharisaicæ opiniones.

Quod uero tantum fit apud nos publica Missa, seu communis, nihil fit contra Catholicam ecclesiam. Nam in Græcis parochijs ne hodie quidem fiunt priuata Missæ, sed fit una publica Missa, idq; tantum Dominicis diebus, & Festis. In Monasterijs fit quotidie Missa, sed tantum publica. Hæc sunt uestigia morū ueterū. Nusquam enim ueteres scriptores ante Gregorium, mentionem

faciunt priuatarum Missarum. Qualia fuerint initia nunc omitte-
mus, hoc constat, quod postquam Monachi mendicantes regnare coe-
perunt ex falsissimis perluasionibus, & propter quæstum ita au-
ctæ sunt, ut omnes boni uiri diu iam eius rei modum desiderauer-
rint. Quanquam S. Franciscus recte uoluit ei rei prospicere, qui
constituit, ut singula collegia quotidie unica communi Missa co-
tenta essent. Hoc postea mutatum est, siue per superstitionem, si-
ue quæstus causa. Ita ubi commodum est, instituta maiorum mu-
tant ipsi, postea nobis allegant autoritatem maiorum. Epiphanius
scribit in Asia Synaxin ter celebratam esse singulis septimanis, nec
quotidianas fuisse Missas. Et quidem ait hunc morem ab Apo-
stolis traditum esse. Sic enim inquit, *συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι τὰς
ἡμέραις ἑσπέραις ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τετραδίδιν, ὡς προσαββάτω, καὶ κυριακῇ.*

Et si autem aduersarij in hoc loco multa congerunt, ut probent
Missam esse sacrificium, tamen ille ingens tumultus uerborum
prolata hac unica responsione confiteletur, quod hæc quamuis longa co-
ceruatio autoritatum, rationum, testimoniorum non ostendat, quod Mis-
sa ex opere operato conferat gratiam, aut applicata pro alijs merea-
tur eis remissionem uenialium, & mortalium peccatorum, culpe et
pœnæ. Hæc una responsio euerit omnia quæ aduersarij obijciunt
non solum in hac confutatione, sed in omnibus scriptis, quæ de Mis-
sa ædiderunt. Et hic causæ status est, de quo ita nobis admonendi
sunt lectores, ut Aeschines admonebat Iudices, ut perinde ac pug-
giles de statu inter se certant, ita cum aduersario dimicaret ipsi de
statu controuersiae, nec sineret eum extra causam egredi. Ad eun-
dem modum hic aduersarij nostri cogendi sunt, ut de re proposi-
ta dicant. Et cognito controuersiae statu facillima erit dijudicatio
de argumentis in utraque parte. Nos enim in confessione nostra
ostendimus, nos sentire, quod cœna domini non conferat gratiam ex
opere operato, nec applicata pro alijs uiuis aut mortuis, mereatur
eis ex opere operato remissionem peccatorum, culpæ aut pœnæ. Et
huius status clara & firma probatio est hæc, quia impossibile est

consequi remissionem peccatorum propter opus nostrum ex opere operato, sed fide oportet uinci terrores peccati & mortis, cū erigimus corda cognitione Christi, & sentimus nobis ignosci propter Christum, ac donari merita & iustitiam Christi, Roma. 5. Iustificati ex fide pacem habemus. Hæc tam certa, tam firma sunt, ut aduersus omnes portas inferorū consistere queant. Si quantū opus est, dicendū fuit, iam causa dicta est. Nemo enim sanus illā Pharisaicam & Ethnicam persuasione de opere operato probare potest. Et tamen hæc persuasio hæret in populo, hæc auxit in infinitum Missarum numerum. Conducuntur enim Missæ ad iram dei placandam, & hoc opere remissionem culpæ & pænæ consequi uolunt, uolunt impetrare quidquid in omni uita opus est, uolunt etiam mortuos liberare. Hanc Pharisaicam opinionē docuerunt in ecclesia Monachi & Sophistæ.

Quamquam autem causa iam dicta est, tamen quia aduersarij multas scripturas inepte detorquent ad defensionem suorū errorum, pauca ad hunc locū addemus. Multa de sacrificio in confutatione dixerunt, cum nos in confessione nostra consulto id nomen, propter ambiguitatē uitauerimus. Rem exposuimus, quid sacrificiū istī nunc intelligāt, quorum improbamus abusus. Nūc ut male detortas scripturas explicemus, necesse est initio, quid sit sacrificiū exponere. Toto iam decennio infinita pene uolumina ædiderunt aduersarij de sacrificio, neq; quisquā eorum definitio nem sacrificij hactenus posuit. Tantum arripiūt nomē sacrificij, uel ex scripturis, uel ex Patribus. Postea affingūt sua somnia, quasi uero sacrificium significet, quidquid ipsis libet.

QVID SIT SACRIFICIUM, ET quæ sint sacrificij species.

Socrates in Phædro Platonis ait, se maxime cupidū esse diuisionum, q; sine his nihil neq; explicari dicendo, neq; intelligi

possit, ac si quem deprehenderit peritum diuidendi, hunc inquit se affectari, eiusque tanquam dei uestigia sequi. Et iubet diuidentē in ipsis articulis membra secare, ne quod membrum mali coqui more quassatum frangat. Sed hæc præcepta aduersarij magnifice contemnunt, ac uere sunt iuxta Platonem κακοὶ μάγιστροι, sacrificij membra corrumpentes, quemadmodum intelligi poterit, cū species sacrificij recensuerimus.

Theologi recte solent distinguere sacramentum & sacrificiū. Sit igitur genus horum, uel ceremonia, uel opus sacrum. Sacramentum est ceremonia, uel opus, in quo deus nobis exhibet hoc quod offert annexa ceremoniæ promissio, ut Baptismus, est opus, non quod nos deo offerimus, sed in quo deus nos baptizat, uidelicet, minister uice dei, & hic offert & exhibet deus remissionē peccatorum &c. iuxta promissionem, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. E contra, Sacrificium est ceremonia, uel opus quod nos deo reddimus, ut eum honore afficiamus. Sunt autem sacrificij species proximæ duæ, nec sunt plures. Quoddam est sacrificium propitiatorium, id est opus satisfactorium pro culpa, et poena, hoc est reconcilians deum, seu placans iram dei, seu quod meretur alijs remissionem peccatorum. Altera species est sacrificium εὐχαριστικόν, quod non meretur remissionem peccatorum, aut reconciliationem, sed fit a reconciliatis, ut pro accepta remissione peccatorum, & pro alijs beneficijs acceptis, gratias agamus, seu gratiam referamus.

Has duas species sacrificij magnopere oportet & in hac controversia, & in alijs multis disputationibus in conspectu, & ob oculos positas habere, & singulari diligentia cauendum est, ne confundantur. Quod si modus huius libri pateretur, rationes huius diuisionis adderemus. Habet enim satis multa testimonia in Epistola ad Hebræos & alibi. Et omnia sacrificia Leuitica ad hæc membra referri, tanquam ad sua domicilia possunt. Dicebantur enim in lege quædam propitiatoria sacrificia propter significationem,

seu similitudinem, non quod mererentur remissionem peccatorum coram Deo. Sed quia merebantur remissionem peccatorum secundum iustitiam legis, ne illi pro quibus fiebant excluderentur ab ista politione. Dicebantur itaque propitiatoria, pro peccato, pro delicto, holocaustum. Illa uero erant *ευχαριστικά* oblatio, libatio, retributiones, primitiæ, decimæ.

Sed reuera unicum tantum in mundo fuit sacrificium propitiatorium, uidelicet mors Christi, ut docet Epistola ad Ebreos, quæ ait. Impossibile est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Et paulo post de uoluntate Christi. In qua uoluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. Et Esaias interpretatur legem, ut sciamus mortem Christi uere esse satisfactionem pro peccatis nostris, seu expiationem, non ceremonias legis, quare ait. Postquam posuerit animam suam, hostiam pro delictis, uidebit semen Iogeuum &c. Nam uocabulum *ὅψα* quo hic usus est, significat hostiam pro delicto, quæ in lege significauit, quod uentura esset hostia quædam satisfactura pro peccatis nostris & reconciliatura deum, ut scirent homines, quod non propter nostras iustitias, sed propter aliena merita, uidelicet Christi, uelit Deus nobis reconciliari. Paulus idem nomen *ὅψα* interpretatur peccatum, Roma. 8. De peccato damnauit peccatum, id est, peccatum puniuit de peccato, id est, per hostiam pro peccato. Significantiâ uerbi facilius intelligi potest ex moribus gentium quos uidemus ex Patrum sermonibus male intellectis acceptos esse, Latini uocabant, piaculum hostiam, quæ in magnis calamitatibus, ubi insigniter uidebatur Deus irasci offerebatur ad placandam iram Dei, & litauerunt aliquando humanis hostijs, fortassis quia audierant quandam humanam hostiam placaturam esse Deum toti generi humano. Græci alibi, *καθάρματα*, alibi *πνευματικά* appellauerunt. Intelligunt igitur Esaias & Paulus Christum factum esse hostiam, hoc est, piaculum, ut ipsius meritis, non nostris reconciliaretur Deus. Maneat ergo hoc in causa, quod sola mors

Christi est uere propitiatorium sacrificium. Nam Leuitica illa sacrificia propitiatoria, tantum sic appellabantur ad significandum futurum piaculum. Propterea similitudine quadam erant satisfactiones redimentes iustitiam legis, ne ex politia excluderentur isti qui peccauerant. Debebant autem cessare post reuelatū Euāgelium. Et quia cessare in Euangelij reuelatione debebant, non erant uere propitiationes, cum Euangelium ideo promissum sit, ut exhibeat propitiationem.

Nunc reliqua sunt sacrificia *εὐχαριστία*, quæ uocantur sacrificia laudis, prædicatio Euangelij, fides, inuocatio, gratiarū actio, confessio, afflictiones sanctorū, Imo omnia bona opera sanctorū. Hæc sacrificia non sunt satisfactiones pro faciētibus, uel applicabiles pro alijs, quæ mereantur eis ex opere operato remissionem peccatorum, seu reconciliationem. Fiunt enim a reconciliatis. Et talia sunt sacrificia noui testamenti, sicut docet Petrus. 1. Petri. 2. Sacerdotium sanctum, ut offeratis hostias spirituales. Opponuntur autem hostiæ spirituales, non tantū pecudibus, sed etiam humanis operibus, ex opere operato oblati, quia spirituale significat motus spiritus sancti in nobis, Idem docet Paulus Roma. 12. Exhibete corpora uestra, hostiam uiuentem, sanctam, cultum rationalem. Significat autē cultus rationalis, cultum in quo Deus intelligitur, mente apprehenditur, ut sit in motibus timoris, & fiducia erga Deum. Opponitur igitur non solum cultui Leuitico, in quo pecudes mactabantur, sed etiam cultui, in quo fingitur opus ex opere operato offerri. Idem docet Epistola ad Ebreos Cap. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, & addit interpretationem, id est, fructum laborum consentientium nomini eius. Iubet offerre laudes, hoc est, inuocationem, gratiarū actionem, confessionem & similia. Hæc ualent non ex opere operato, sed propter fidē. Id monet particula, per ipsum offeramus, hoc est, fide in Christum.

In summa cultus noui testamenti est spiritualis, hoc est, est iustitia fidei in corde, & fructus fidei. Ideoq; abrogat Leuiticos cultus. Et Christus ait Iohan. 4. Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & ueritate. Nā & pater tales quirit, qui adorent eum. Deus est spiritus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Hanc sententia clare damnat opiniones de sacrificijs quae fingunt ex opere operato ualere, Et docet, quod oporteat spiritu, id est, motibus cordis, & fide adorare. Ideo & Prophetae damnant in ueteri testamento opinionem populi de opere operato, & docent iustitiam, & sacrificia spiritus, Ieremia. 7. Non sum locutus cum Patribus uestris, & non praecepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti de holocaustis & uictimis, Sed hoc uerbum praecepi eis dicens, Audite uocem meam, & ero uobis Deus &c. Quomodo existis memus Iudaeos hanc contionem excepisse, quae uidetur palam pugnare cum Moyse. Constabat enim Deum praecepisse Patribus de holocaustis ac uictimis, sed Ieremias opinionem de sacrificijs damnat, hanc non tradiderat Deus, uidelicet quod illi cultus ex opere operato placarent eum. Addit autem de fide, quod hoc praeceperit Deus, audite me, hoc est, credite mihi, quod ego sum Deus uester, quod uelim sic innotescere, cum misereor & adiuuo, nec habeam opus uestris uictimis, confidite, quod ego uelim esse Deus, iustificator, saluator, non propter opera, sed propter uerbum & promissionem meam, a me uere & ex corde petite, & expectate auxilium.

Damnat opinionem de opere operato & Psalm. 49. Qui res pudiat uictimis, requirit inuocationem. Nunquid manducabo carnes taurorum &c. Inuoca me in die tribulationis tuae, & eripiam te, & honorificabis me. Testatur hanc esse ueram λατρεία, hunc esse uerum honorem, si ex corde inuocemus ipsum. Item Psalm. 39. Sacrificium & oblationem noluisti, Aures autem aperuisti mihi, id est, uerbum mihi proposuisti, quod audirem, & requiris, ut credam uerbo tuo, & promissionibus tuis, &

DE SACRIFICIO.

uere uelis misereri, opitulari &c. Item Psalm. 50. Holocaustis nō delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contritulus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet, Item Psalm. 4. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino. Iubet sperare, & dicit id esse iustum sacrificium, significans cætera sacrificia non esse uera, & iusta sacrificia. Et Psalm. 115. Sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo. Vocat inuocationem hostiam laudis, Sed plena est scriptura talibus testimonijs quæ docent, q̃ sacrificia ex opere operato non reconcilient Deum, Ideoq̃ in nouo testamento abrogatis cultibus Leuiticis docet fore, ut noua & munda sacrificia fiant, uidelicet, fides, inuocatio, gratiarum actio, confessio, & prædicatio Euangelij, afflictiones propter Euangelium, & similia.

Et de his sacrificijs loquitur Malachias. Ab ortu solis usq̃ ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & oblatio munda. Hunc locū detorquet aduersarij ad Missam, & allegant auctoritatem Patrū. Facilis est autem responsio, q̃ ut maxime loqueretur de Missa, nō sequatur, Missam ex opere operato iustificare, aut applicatā alijs mereri remissionem peccatorum &c. Nihil horum dicit Prophetā, quæ Monachi & Sophistæ, impudenter affingunt.

Cæterum ipsa Prophetæ uerba offerunt sententiam. Primum enim hoc proponunt, magnum fore nomen Domini, Id fit per prædicationem Euangelij. Per hanc enim innotescit nomē Christi, & misericordia patris in Christo promissa cognoscitur. Prædicatio Euangelij parit fidem in his, qui recipiunt Euangelium, Hi inuocant Deum, hi agunt deo gratias, hi tolerant afflictiones in confessione, hi bene operantur propter gloriam Christi. Ita fit magnum nomen Domini in gentibus. Incensum igitur & oblatio munda, significant non ceremoniam ex opere operato, sed omnia illa sacrificia, per quæ fit magnum nomen Domini, scilicet fidem, inuocationem, prædicationem Euangelij, confessionē &c. Et facile

Et facile patimur, si quis hic uelit complecti ceremoniam, modo neque intelligat solam ceremoniam, neque doceat ceremoniam ex opere operato prodesse. Sicut enim inter sacrificia laudis, hoc est, inter laudes dei complectimur prædicationem uerbi, ita laus esse potest, seu gratiarum actio, ipsa sumptio cœnæ domini, sed non ex opere operato iustificans, aut applicanda alijs, ut mereatur eis remissionem peccatorum. Sed paulopost exponemus, quomodo & ceremonia sacrificium sit. Verum quia Malachias de omnibus cultibus noui testamenti, non solum de cœna domini loquitur, item quia non patrocinetur Pharisaicæ opinioni, de opere operato, ideo nihil contra nos facit, sed magis adiuuat nos. Requirit enim cultus cordis, per quos uere fit magnum nomen domini.

Citatur ex Malachia & alius locus, Et purgabit filios Leui, et colabit eos quasi aurum, & quasi argentum, & erunt domino offerentes sacrificia in iustitia. Hic locus aperte requirit sacrificia iustorum, quare non patrocinetur opinioni de opere operato. Sunt autem sacrificia filiorum Leui, hoc est docentium in nouo testamento, prædicationis euangelij, & boni fructus prædicationis, sicut Paulus ait, Roma. 15. Sacrifico euangelium dei, ut oblatio gentium fiat accepta, sanctificata spiritu sancto, id est, ut gentes fiant hostiæ, acceptæ deo per fidem &c. Nam illa mactatio in lege, significabat, & mortem Christi, & prædicationem euangelij, quæ hanc uetustatem carnis mortificari oportet, & inchoari nouam, & æternam uitam in nobis. Sed aduersarij ubique sacrificij nomen ad solam ceremoniam detorquent, prædicationem euangelij, fidem, inuocationem, & similia omittunt, cum ceremonia propter hæc instituta sit. Et nouum testamentum debeat habere sacrificia cordis, non ceremonialia pro peccatis facienda, more Leuitici sacerdotij.

Allegant & iuge sacrificium, quod sicut in lege fuit iuge sacrificium, ita Missa debeat esse iuge sacrificium noui testamenti. Bene cum aduersarijs agitur, si patimur nos uinci allegorij. Constat

autem q̄ allegorię non pariunt firmas probationes. Quanquam nos quidem facile patimur Missam, intelligi iuge sacrificium, modo ut tota Missa intelligatur, hoc est ceremonia cum prædicatione euangelij, fide, inuocatione, & gratiarum actione. Nam hæc simul coniuncta, sunt iuge sacrificium noui testamenti, quia ceremonia propter hæc instituta est, nec ab his diuellenda est, ideo Paulus ait, Quoties comedetis panem hunc, et poculum domini bibetis, annunciate mortem domini. Illud uero nullo modo sequitur ex hoc typo Leuitico, q̄ ceremonia sit opus ex opere operato iustificans, aut applicandum pro alijs, ut mereatur eis remissionem peccatorum &c.

Et typus apte pingit non ceremoniam solam, sed etiam prædicationem euangelij. In Nume. Ca. 28. Tres ponuntur partes illius quotidiani sacrificij, crematio agni, libatio, & oblatio similæ. Lex habebat picturas seu umbras rerū futurarū. Ideo in hoc spectaculo Christus, & totus cultus noui testamenti pingitur. Crematio agni significat mortem Christi. Libatio significat ubiq̄ in toto mundo credentes illius agni sanguine aspergi per euangelij prædicationem, hoc est, sanctificari, sicut Petrus loquitur. In sanctificationem spiritus, in obedientiam, & asperisionem sanguinis Iesu Christi. Oblatio similæ, significat fidem, inuocationem, & gratiarum actionem in cordibus. Vt igitur in ueteri testamento umbra cernitur, ita in nouo res significata querenda est, nō alius typus tanquam ad sacrificium sufficiens. Quare etsi ceremonia est memoriale mortis Christi, tamen sola non est iuge sacrificium, sed ipsa memoria est iuge sacrificium, hoc est, prædicatione, et fides, quæ uere credit deum morte Christi reconciliatum esse. Requiritur libatio, hoc est effectus prædicationis, ut per euangelij aspergi sanguine Christi, sanctificemur, mortificati, ac uiuificati. Requiritur & oblationes, hoc est, gratiarum actiones, confessiones & afflictiones. Sic abiecta Pnarisaica opinione de opere operato intelligamus significari cultum spiritualem, et iuge sacrificium.

cordis, quia in nouo testamento corpus bonorum, hoc est, spiritus sanctus, mortificatio & uiuificatio, requiri debent. Ex his satis apparet typum de iugi sacrificio nihil contra nos facere, sed magis pro nobis, quia nos omnes partes significatas iugi sacrificio requirimus. Aduersarij falso somniant solam ceremoniam significari, non etiam prædicationem euangelij, mortificationem & uiuificationem cordis &c.

Nunc igitur boni uiri facile iudicare poterunt, falsissimam hanc criminationem esse, quod iuge sacrificium aboleamus. Res ostendit qui sint Antiochi illi, qui regnum tenent in ecclesia, qui prætextu religionis trahunt ad se regnum mundi, & abiecta cura religionis & docendi euangelij, dominantur, belligerantur uelut reges mundi, qui novos cultus instituerunt in ecclesia. Nam aduersarij in Missa solam retinent ceremoniam, eamque cōferunt publice ad sacrilegum quæstum. Postea fingunt hoc opus applicatum pro alijs, mereri eis gratiam, & omnia bona. In concionibus non docent euangelium, non consolantur conscientias, non ostendunt gratis remitti peccata propter Christum, sed proponunt cultus sanctorum, satisfactiones humanas, traditiones humanas, per has affirmant homines coram deo iustificari. Et harum quædam cum sint manifeste impiæ, tamen ui defenduntur. Si qui concionatores uolunt perhiberi doctiores, tradunt quæstiones Philosophicas, quas neque populus, neque ipsi qui proponunt, intelligunt. Postremo qui sunt tolerabiliores, legem docent, de iustitia fidei nihil dicunt. Aduersarij in cōfutatione miras tragœdias agunt de desolatione templorum, quod uidelicet stent inornatae aræ sine candelis, sine statuis. Has nugas iudicant esse ornatum ecclesiarum. Longe aliam desolationem significat Daniel, uidelicet ignoracionem euangelij. Nam populus obrutus multitudine & uarietate traditionum atque opinionum, nullo modo potuit cōplecti lumen doctrinae Christianae. Quis enim unquam de populo intellexit doctrinam de poenitentia, quam aduersarij tradiderunt. Et hic præcipuus locus est doctrinae Christianae. Vexat

DE SACRIFICIO.

bantur conscientiæ enumeratione delictorū & satisfactionibus. De fide, qua gratis cōsequimur remissionē peccatorū nulla prorsus fiebat ab aduersarijs mentio, de exercitijs fidei luctantis cum desperatione, de gratuita remissione peccatorū propter Christū omnes libri, omnes conciones aduersariorū mutæ erant. Ad hæc accessit horribilis prophanatio Missarum, & alij multi impij cultus in templis. Hæc est desolatio, quam Daniel describit.

Econtra dei beneficio apud nos seruiūt ministerio uerbi sacerdotēs, docent euangelium de beneficijs Christi, ostendunt remissionem peccatorum gratis contingere propter Christū. Hæc doctrina affert firmam consolationem conscientijs. Additur & doctrina bonorū operū quæ deus præcipit. Dicitur de dignitate atque usu sacramentorū. Quod si iuge sacrificiū esset usus sacramenti, tamē nos magis retineremus, quam aduersarij, quia apud illos sacerdotes mercede cōducti utuntur sacramento. Apud nos crebrior & religiosior usus est. Nam populus utitur, sed prius institutus, atq; exploratus. Docentur enim homines de uero usu sacramenti, q̄ ad hoc institutum sit, ut sit sigillum, & testimonium gratuite remissionis peccatorum. Ideoq; debeat pauidas conscientias admonere, ut uere statuāt & credant sibi gratis remitti peccata. Cum igitur & prædicationē euangelij, & legitimum usum sacramentorum retineamus, manet apud nos iuge sacrificiū. Et si de externa specie dicendum est, frequentia in templis apud nos maior est, q̄ apud aduersarios. Tenentur enim auditoria utilibus & perspicuis concionibus. Verum aduersariorum doctrinā nunc quam neq; populus, neq; doctores intellexerunt. Et uerus ornatus est ecclesiarum, doctrina pia, utilis, & perspicua, usus pius sacramentorū, oratio ardēs, & similia. Candelæ, uasa aurea, & similes ornatus decent, sed nō sunt proprius ornatus ecclesiæ. Quod si aduersarij in talibus rebus collocant cultus, non in prædicatione euangelij, in fide, in certaminibus fidei, sunt in istis numerandi, quos Daniel describit colere deum suum auro & argento.

Allegant & ex Epistola ad Ebreos. Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus, constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Hinc ratio cinantur, cum in nouo testamento sint Pōtiffices & Sacerdotes, sequitur q̄ sit & sacrificium aliquod pro peccatis. Hic locus uel maxime mouet indoctos, præsertim cum illa pompa sacerdotij & sacrificiorum ueteris testamenti offunditur oculis. Hæc similitudo decipit imperitos, ut iudicent oportere ad eundem modum apud nos existere aliquod ceremoniale sacrificium applicandum pro peccatis aliorum, sicut in ueteri testamento. Neq; aliud est ille cultus Missarum, & reliqua politia Pape, quam κακοποίησις Leuiticæ politicæ male intellectæ.

Et cum sententia nostra habeat præcipua testimonia in Epistola ad Ebreos, tamē aduersarij locos ex illa Epistola truncatos contra nos detorquent, ut in hoc ipso loco, ubi dicitur Pontificē constitui, ut offerat sacrificia pro peccatis, Scriptura ipsa statim attexit Christum Pontificem. Verba præcedentia de Leuitico sacerdotio loquuntur, & significant Leuiticum Pontificatū fuisse imaginem Pōtificatus Christi. Nam sacrificia Leuitica pro peccatis, non merebātur remissionem peccatorum coram Deo, tantum erant imago sacrificij Christi, quod unum futurum erat propitiatorium sacrificium, ut supra diximus. Itaq; Epistola magna ex parte consumitur in hoc loco, q̄ uetus Pontificatus, & uetera sacrificia non fuerint ad hoc instituta, ut mererentur remissionem peccatorum coram Deo, seu reconciliationem, sed tantū ad significandum futurum sacrificium, unius Christi. Oportuit enim sanctos in ueteri testamento iustificari fide, ex promissione remissionis peccatorum, donandę propter Christum, sicut & sancti in nouo testamento iustificantur. Omnes sanctos ab initio mundi sentire oportuit, hostiam & satisfactionem fore pro peccato, Christū qui promissus erat, sicut Esaia docet Cap. 53. Cū posuerit animam suam hostiam pro peccato &c. Cum igitur in ueteri testam

mento sacrificia non mererentur reconciliationem, nisi similitudine quadam. Merebantur enim reconciliatorem politicā, sed significarent uenturum sacrificium, Sequitur unicum esse sacrificium Christi, applicatum pro aliorum peccatis. Nullum igitur reliquū est in nouo testamento sacrificium applicandū pro peccatis aliorum, præter unum Christi sacrificium in cruce.

Tota uia errant qui fingunt sacrificia Leuitica coram Deo meruisse remissionem peccatorum, Et hoc exemplo sacrificia applicanda pro alijs in nouo testamento requirunt, præter mortem Christi. Hæc imaginatio simpliciter obruit meritum passionis Christi, & iustitiam fidei, & corrumpit ueteris & noui testamenti doctrinā, & pro Christo alios mediatores & propitiatores nobis efficit Pontifices & sacrificulos, qui quotidie uendunt operā suam in templis.

Quare si quis ita argumentatur, oportere in nouo testamento Pontificem esse qui pro peccatis offerat, tantum de Christo concedendum est. Et hanc solutionem confirmat tota Epistola ad Ebrios. Et id prorsus esset alios mediatores constituere præter Christum, si aliam satisfactionem applicandam pro peccatis aliorum & reconcilians DEVM, præter mortem CHRISTI requireremus. Deinde quia sacerdotium noui testamenti est ministerium spiritus, ut docet Paulus. 2. Corinth. 3. Ideo unicum habet sacrificium Christi satisfactorium & applicatum pro peccatis aliorum. Cæterum nulla habet sacrificia similia Leuiticis, quæ ex opere operato applicari pro alijs possint, sed exhibet alijs Euangelium, & Sacramenta, ut per hæc cōcipiant fidē, & spiritum sanctum, & mortificentur, & uiuificentur, quia ministerium spiritus, pugnat cū applicatione operis operati. Est enim ministerium spiritus, per quod spiritus sanctus efficax est in cordibus, quare habet tale ministerium, quod ita prodest alijs, cum in eis efficax est, cum regenerat & uiuificat eos. Id non fit applicatione alieni operis, pro alijs ex opere operato.

Ostendimus rationem, quare Missa non iustificet ex opere operato, nec applicata pro alijs mereatur eis remissionem, quia utrunq; pugnat cum iustitia fidei. Impossibile est enim remissionem peccatorum contingere, uinci terrores peccati & mortis, ullo opere, aut ulla re, nisi fide in Christum, iuxta illud, iustificati ex fide pacem habemus. Ad hæc ostendimus scripturas quæ contra nos citantur minime patrocinari impiæ opinionis aduersariorum de opere operato. Idq; iudicare omnes boni uiri apud omnes gentes possunt. Quare repudiandus est error Thomæ, qui scripsit corpus Domini semel oblatum in cruce, pro debito originali, iugiter offerri pro quotidianis delictis in altari, ut habeat in hoc Ecclesia munus ad placandum sibi Deum. Repudiandus sunt & reliqui communes errores, q; Missa conferat gratiam ex opere operato facienti. Item q; applicata pro alijs etiam iniustis non ponentibus obicem, mereatur eis remissionem peccatorum culpæ & pœnæ. Hæc omnia falsa, & impia sunt, nuper ab indoctis Monachis conficta & obruunt gloriam passionis CHRISTI, & iustitiam fidei.

Et ex his erroribus infiniti alij nati sunt, quantum Missæ ualeant applicatæ simul pro multis, quantum ualeant singulæ pro singulis. Sophistæ habent descriptos gradus meritorum, sicut argentarij gradus ponderum in auro aut argento. Deinde uendunt Missam, tanquam precium ad impetrandum quod quisq; expetit, Mercatoribus ut scilicet sit negotiatio, uenatoribus, ut scilicet sit uenatio. Et alia infinita. Postremo transferunt eam & ad mortuos, liberant animas applicatione sacramenti, a pœnis purgatorii, cum sine fide nec uiuis Missa profit. Neq; ex scripturis aduersarij afferre, uel unam syllabam possunt ad defensionem istarum fabularum, quas in Ecclesia magna autoritate docent, Neq; Ecclesiæ ueteris, neq; Patrum testimonia habent.

DE SACRIFICIO.

QVID PATRES DE SACRIFICIO SENSERINT.

ET quoniam loca Scripturæ quæ contra nos citantur explicauimus, de Patribus etiam respondendum est. Non ignoramus Missam a Patribus appellari sacrificium, sed hi non uolunt Missam ex opere operato, conferre gratiam, & applicatam pro alijs mereri eis remissionem peccatorum culpæ & poenæ. Vbi leguntur hæc portenta uerborum apud Patres: sed aperte testantur se de gratiarum actione loqui. Ideoque uocant *εὐχαριστία*, Diximus autem supra sacrificium *εὐχαριστία* non mereri reconciliationem, sed fieri a reconciliatis, sicut afflictiones non merentur reconciliationem, sed tunc sunt sacrificia *εὐχαριστία*, quando reconciliati, sustinent eas. Et hoc responsum in genere ad Patrū dicta, satis tuetur nos contra aduersarios. Certum est enim illa fragmenta de merito operis operati nusquam extare apud Patres. Sed ut tota causa magis perspicui possit, dicemus & nos de usu sacramenti, ea quæ certum est consentanea esse Patribus & Scripturæ.

DE VSU SACRAMENTI, ET
DE SACRIFICIO.

Quidam belli homines fingunt cœnam Domini institutam esse propter duas causas. Primum, ut sit nota & testimonium professionis, sicut certa forma cuculli est signum certæ professionis. Deinde cogitant præcipue talem notam Christo placuisse, uidelicet conuiuium, ut significaret mutuam inter Christianos coniunctionem atque amicitiam, quia symposia sunt signa fœderis, & amicitiae. Sed hæc opinio est ciuilis, nec ostendit præcipuum usum rerum a Deo traditarum, Tantum de caritate exercenda loquitur, quam homines prophani & ciuiles, utcumque intelligunt, De fide non loquitur, quæ quid sit, pauci intelligunt.

Sacramenta

Sacramenta sunt signa uoluntatis dei erga nos, non tantū signa sunt hominum inter sese. Et recte definiunt sacramenta in nouo testamento esse signa gratiæ. Et quia in sacramento duo sunt, Signum & Verbum. Verbum in nouo testamento est promissio gratiæ addita signo. Promissio noui testamenti est promissio remissionis peccatorum, sicut Textus hic dicit, Hoc est corpus meum quod pro uobis datur. Hic est calix noui testamenti, cū sanguine meo, qui pro multis effundatur in remissionem peccatorū. Verbum igitur offert remissionem peccatorum. Et ceremonia est quasi pictura uerbi seu sigillum, ut Paulus uocat, ostendens promissionem. Ergo sicut promissio inutilis est, nisi fide accipiatur, ita inutilis est ceremonia, nisi fides accedat, quæ uere statuatur hic offerri remissionem peccatorū. Et hæc fides erigit contritas mentes. Et sicut uerbum, ad hanc fidem excitandam traditum est, Ita sacramentum institutum est, ut illa species incurrens in oculos moueat corda ad credendum. Per hæc enim uidelicet per uerbū & sacramentum operatur spiritus sanctus. Et talis usus sacramenti, cum fides uiuificat perterrefacta corda, cultus est noui testamenti, quia nouum testamentum habet motus spirituales, mortificationem & uiuificationem. Et ad hunc usum instituit Christus, cum iubet facere in sui commemorationē. Nam meminisse Christi, non est ociosa spectaculi celebratio, aut exempli causa instituta, sicut in Tragœdijs celebratur memoria Herculis, aut Vlyssis. Sed est meminisse beneficia Christi, eaq; fide accipere, ut per ea uiuificemur. Ideo Psalmus ait, Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator dominus. Escam dedit timeatibus se. Significat enim uoluntatem & misericordiam dei agnoscendam esse, in illa cerimonia. Illa autem fides, quæ agnoscit misericordiam, uiuificat. Et hic principalis usus est sacramenti, in quo apparet qui sint idonei ad sacramentum, uidelicet perterrefactæ conscientiæ, & quomodo uti debeant.

Accedit & sacrificium. Sunt enim unius rei plures fines. Post

quam conscientia fide erecta sensit ex qualibus terroribus liberetur, tum uero serio agit gratias pro beneficio & passione Christi, & utitur ipsa ceremonia ad laudē dei, ut hac obediētia gratitudinē ostendat, et testatur se magnificare dona dei. Ita fit ceremonia sacrificiū laudis. Ac Patres quidē de duplici effectu loquuntur, de consolatione conscientiarum, & de gratiarū actione seu laude. Horū effectū prior ad sacramēti rationē pertinet, posterior pertinet ad sacrificiū. De consolatione ait Ambrosius, Accedite ad eum & absolui mini, quia est remissio peccatorū. Qui sit iste quæritis, Audite ipsum dicentē, Ego sum panis uite, qui uenit ad me non esuriet, & qui credit in me, non sitiet unquam. Hic testatur in sacramento offerri remissionē peccatorum, testatur & fide accipi debere. Infinita testimonia leguntur in hanc sententiam apud Patres, quæ omnia detorquent aduersarij ad opus operatum, & applicandū pro alijs, cū Patres aperte requirant fidem, & de propria cuiusq; consolatione loquantur, non de applicatione. Preter hæc leguntur & sententiæ de gratiarū actione, qualis illa est suauissime dicta a Cypriano, de pie communicantibus. Pietas inquit inter data & condonata se diuidens, gratias agit tam uberis beneficij largitori, id est, pietas intuetur data & condonata, hoc est, cōfert inter se magnitudinem beneficiorum dei, & magnitudinem nostrorum malorum, mortis & peccati, & agit gratias &c. Et hinc extitit appellatio *εὐχαριστίας* in ecclesia. Nequero ceremonia ipsa est gratiarum actio ex opere operato applicanda pro alijs, ut mereatur eis remissionem peccatorum &c. ut liberet animas defunctorum. Hæc pugnant cum iustitia fidei, quasi ceremonia, sine fide profit, aut facienti, aut alijs.

DE VOCABVLIS MISSAE.

Aduersarij reuocant nos etiam ad Grammaticā, sumunt argumenta ex appellationibus Missæ, quæ non habet opus

longa disputatione. Non enim sequitur Missam, etiam si uocatur sacrificium, opus esse ex opere operato gratiā conferēs, aut applicatū pro alijs, mereri eis remissionē peccatorum &c. λήτουργία inquit, significat sacrificium. Et Græci Missam appellant liturgiā. Cur hic omittunt appellationem ueterem Synaxis, quæ ostendit Missam olim fuisse multorum cōmunionē. Sed dicamus de liturgiā. Ea uox non significat proprie sacrificiū, sed potius publicum ministerium, & apto quadrat ad nostram sententiā, quod uidelicet unus minister cōsecrans, reliquo populo exhibet corpus & sanguinē domini, sicut unus minister docens exhibet euāgelium populo, sicut ait Paulus. Sic nos existimet homo, tanquā ministros Christi, & dispensatores sacramentorum dei, hoc est, euangelij, & sacramentorum. Et 2. Corinth. 5. Propter causam Christi legationē fungimur tanquam deo per nos adhortante, rogamus Christi causa, reconciliamini &c. Ita apte quadrat nomen λήτουργία ad ministerium. Est enim uetus uerbum usurpatum in publicis ministerijs ciuilibus, ac significat Græcis onera publica, sicut tributum, sumptū instruendæ classis, aut similia, ut testatur oratio Demosthenis πρὸς λεπτήν, quæ tota consumitur in disputatione de publicis muneribus & immunitatibus φήσιν δὲ ἀναξίως τινὰς ἀνθρώπους εὐρομλίους ἀτελεῖσθαι ἐκ δὲ δικένοι τὰς λήτουργίας, id est, dicet indignos quosdam homines inuenta immunitate detreciare publica onera. Et sic Romanis temporibus locuti sunt, ut ostendit rescriptum Pertinacis. ff. de iure immunitatis. L. Semper. ἐν καὶ μὴ πασῶν λήτουργιῶν τοὺς πατέρας ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς ἀνέιται. Et si non liberat parentes omnibus oneribus publicis numerus natorum. Et Commentarius Demosthenis scribit λήτουργια, genus esse tributorum, sumptus ludorum, sumptus instruendarum nauium, curandī gymnasij, & similiarum publicarum curarum. Et Paulus pro collatione usurpauit. 2. Corinth. 9. Officium huius collationis non solum supplet ea quæ defunctis. Sed etiam efficit, ut plures deo ubertim agant gratias &c. Et

Philippenses 2. appellat Epaphroditum λειτουργόν ministrū necessitatis suæ, ubi certe non potest intelligi sacrificulus. Sed nihil opus est pluribus testimonijs, cum exempla ubiq; obuia sint legentibus Græcos scriptores, in quibus λειτουργία usurpatur pro publicis oneribus ciuilibus, seu ministerijs. Et propter diphthongū Grammatici non deducunt a λητή, quod significat preces, sed a publicis bonis, quæ uocēt λείτα ut sit λειτουργέω curo, tracto publica bona.

Illud est ridiculum quod argumentantur altaris mentionem fieri in sacris literis, quare necesse sit Missam esse sacrificium, cū parabola altaris per similitudinem a Paulo citetur. Et Missam fingunt dictam ab altari מִזְבֵּחַ. Quorum opus erat tam procul accersere etymologiam nisi uolebant ostentare scientiam Hebraicæ linguæ? Quorum opus est procul quærere etymologiam, cum extet nomen Missa Deuterono. decimosexto. ubi significat collationes, seu munera populi, non oblationem sacerdotis. Debebant enim singuli uenientes ad celebrationem Paschæ aliquod munus, quasi symbolam asferre. Hūc morem initio retinuerunt & Christiani. Conuenientes afferebant panes, uinū & alia, ut testantur Canones Apostolorum. Inde sumebatur pars quæ consecraretur. Reliquum distribuebatur pauperibus. Cum hoc more retinuerunt & nomen collationum, Missa. Et propter tales collationes apparet etiam alicubi Missam dictam esse ἀγάπη, nisi quis mauult ita dictam esse propter commune conuiuium, sed omittamus has nugas. Ridiculum est enim aduersarios in re tanta, adeo leues coniecturas asferre. Nam etiam si Missa dicitur oblatio, quid facit uocabulum ad illa somnia de opere operato, & applicatione quam fingunt alijs mereri remissionem peccatorum? Et potest oblatio dici, propterea, quia ibi offeruntur orationes, gratiarum actiones, & totus ille cultus, sicut & εὐχαριστία dicitur. Verum neq; ceremoniæ, neq; orationes ex opere operato sine fide profunt. Quanquam nos hic non de orationibus, sed proprie de cœna domini disputamus.

Græcus Canon etiam multa dicit de oblatione, sed palam ostendit se nō loqui propriè de corpore & sanguine Domini, sed de toto cultu, de precibus & gratiarum actionibus. Sic enim ait ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἡμᾶς ἀξίους γενέσθαι τοῦ προσφέρειν σοι δέησεις & ἱκεσίας & θυσίαις ἀναιμάκτους ὑπὲρ παντός λαοῦ, Nihil offendit, recte intellectum. Orat enim nos dignos effici, ad offerendas preces, & supplicationes & hostias incruentas pro populo. Nam ipsas preces uocat hostias incruentas. Sicut & paulo post ἐπὶ προσφορῶν σου τῇ λογικῇ ταύτῃ ἡμεῖς ἀναιμάκτους λατρεύομεν. Offerimus inquit hūc rationalem, & incruentum cultū. Inepte enim exponunt qui hic rationalem hostiam malunt interpretari, & transferunt ad ipsum corpus Christi, cum Canon loquatur de toto cultū, & λογικὴ λατρεία a Paulo dicta sit, contra opus operatum, uidelicet, de cultu mentis, de timore, de fide, de inuocatione, de gratiarum actione &c.

Quod uero defendunt aduersarij nostri applicationem ceremoniæ pro liberandis animabus defunctorum, qua ex re quæstū infinitum faciunt, nulla habent testimonia, nullum mandatum ex scripturis. Neq; uero est leue peccatum tales cultus sine mandato Dei, sine exemplo scripturæ, in Ecclesia instituere, & cœnam Domini institutam ad recordationem & prædicationem inter uiuos, transferre ad mortuos. Hoc est abuti nomine Dei contra secundum præceptum. Primum enim contumelia est Euangelij, sentire q̃ ceremonia, ex opere operato, sine fide sit sacrificiū reconcilians Deum, & satisfaciens pro peccatis. Horribilis oratio est, tantundem tribuere operi sacerdotis, quantū morti Christi. Deinde peccatum & mors nō possunt uinci nisi fide in Christum, sicut Paulus docet, Iustificati ex fide pacem habemus, quare non potest uinci pœna purgatorij, applicatione alieni operis.

Omittemus iam qualia habeāt aduersarij testimonia de purgatorio, quales existiment pœnas esse purgatorij, quales habeat causas doctrina satisfactionum, quam supra ostēdimus uanissimā

esse. Illud tantum opponemus, Certum est cœnam Domini institutam esse propter remissionem culpæ. Offert enim remissionem peccatorum, ubi necesse est ueræ culpam intelligere. Et tamen pro culpa non satisfacit, alioqui Missa esset par morti Christi. Nec remissio culpæ accipi potest aliter, nisi fide. Igitur Missa non est satisfactio, Sed promissio & sacramentum requirens fidem, Ac profecto necesse est omnes pios acerbissimo dolore affici, si cogitent Missam magna ex parte ad mortuos & ad satisfactiones pro pœnis translata esse, Hoc est tollere iuge sacrificium ex Ecclesia, Hoc est Antiochi regnum, qui saluberrimas promissiones de remissione culpæ, de fide, transtulit ad uanissimas opiniones de satisfactionibus, Hoc est Euangelium contaminare, corrumpere usum sacramentorum. Hi sunt quos Paulus dixit reos esse corporis & sanguinis Domini, qui oppresserunt doctrinam de fide, & remissionem culpæ, & corpus & sanguinem Domini ad sacrilegum quæstum prætextu satisfactionum contulerunt. Et huius sacrilegij pœnas aliquando dabunt. Quare cauendum est nobis & omnibus pijs conscientijs, ne approbent aduersariorum abusus.

Sed redeamus ad causam. Cum Missa non sit satisfactio, nec pro pœna, nec pro culpa, ex opere operato, sine fide, Sequitur applicationem pro mortuis inutilem esse. Neque hic opus est longiore disputatione. Constat enim quod illæ applicationes pro mortuis nulla habeant ex scripturis testimonia, Nec tutum est in Ecclesia cultus instituire, sine autoritate scripturæ. Et si quando opus erit prolixius de tota re dicemus. Quid enim nunc rixemur cum aduersarijs, qui neque quid sacrificium, neque quid sacramentum, neque quid remissio peccatorum, neque quid sit fides, intelligunt.

Nec Græcus Canon applicat oblationem tanquam satisfactionem pro mortuis, quia applicat eam pariter beatis omnibus Patriarchis, Prophetis, Apostolis. Apparet igitur Græcos tanquam gratiarum actionem offerre, non applicare tanquam satis-

factionem pro pœnis. Quanquam etiã loquuntur non de sola oblatione corporis & sanguinis Domini, Sed de reliquis Missæ partibus uidelicet, orationibus & gratiarum actionibus. Nã post consecrationem precantur, ut fumentibus prosit, non loquuntur de alijs. Deinde addunt ἐτι προσφέρω μὲν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν κρίσει ἀναπαυσάμενων προπατόρων πατέρων πατριάρχων, προφητῶν ἀποστόλων &c. At λογικὴ λατεία, nō significat ipsam hostiam, Sed orationes & omnia quæ ibi geruntur. Quod uerò allegant aduersarij Patres de oblatione pro mortuis, Scimus ueteres loqui de oratione pro mortuis, quam nos non prohibemus, sed applicationem coenæ Domini pro mortuis ex opere operato, improbamus. Nec patrocinantur aduersarijs ueteres de opere operato. Et ut maxime Gregorij aut recentiorum testimonia habeant, nos opponimus clarissimas, & certissimas scripturas. Et Patrum magna dissimilitudo est. Homines erant & labi ac decipi poterant. Quanquam si nunc reuiuiscerent ac uideret sua dicta pre textu luculentis illis mēdacijs, quæ docent aduersarij de opere operato, longe aliter se ipsi interpretarentur.

Falso etiã citant aduersarij contra nos damnationē Aerij, quem dicunt propterea damnatum esse, q̃ negauerit in Missa oblationem fieri pro uitis & mortuis. Sæpe hoc colore uiuntur, allegant ueteres hæreses, & cum his falso comparant nostrā causam, ut illa collatione pregrauet nos. Epiphanius testatur Aerij sensisse, q̃ orationes pro mortuis sint iuitiles, Id reprehēdit. Neq̃ nos Aerio patrocinamur, sed uobiscū litigamus, qui hæresin manifeste pugnātem cum Prophetis, Apostolis, & sanctis Patribus scelestè defenditis, uidelicet, q̃ Missa ex opere operato iustificet, q̃ mereatur remissionem culpæ & pœnæ, etiã iniustis, pro quibus applicatur, si non ponant obicem. Hos perniciosos errores improbamus, qui ledunt gloriam passionis Christi, & penitus obriuunt doctrinā de iustitiā fidei. Similis fuit persuasio impiorū in lege, q̃ mererentur remissionem peccatorum per sacrificia ex

opere operato, non acciperent gratis per fidem. Itaq; augebant illos cultus & sacrificia, instituebant cultum Baal in Israel, In Iuda etiam sacrificabant in lucis. Quare Prophete damnata illa per suasione, belligerantur non solum cum cultoribus Baal, sed etiam cum alijs sacerdotibus, qui sacrificia a Deo ordinata cum illa opinatione impia faciebant. Verum heret in mundo hec persuasio, & herebit semper, q; cultus & sacrificia sint propitiationses, Non faciunt homines Carnales soli sacrificio Christi tribui hunc honorē, q; sit propitiatio, quia iustitiam fidei non intelligunt, sed parem honorem tribuunt reliquis cultibus & sacrificijs. Sicut igitur in Iuda hesit apud impios Pontifices falsa persuasio de sacrificijs, sic in Israel Baalitici cultus durauerunt. Et tamen erat ibi Ecclesia Dei, quæ impios cultus improbabat. Ita heret in regno Pontificio cultus Baaliticus, hoc est, abusus Missæ, quam applicant, ut per eam mereantur iniustis remissionem culpæ & poenæ. Et uidetur hic Baaliticus cultus una cum regno Pontificio duraturus esse, donec ueniet Christus ad iudicandum, & gloria aduentus sui perdet regnum Antichristi. Interim omnes qui uere credunt Euangelio, debent improbare illos impios cultus excogitatos contra mandatum Dei, ad obscurandam gloriam Christi, & iustitiam fidei.

Hæc de missa breuiter diximus, ut omnes boni uiri ubiq; gentium intelligere queant, nos summo studio dignitatem Missæ tue ri, & uerum usum ostēdere & iustissimas habere causas, quare ab aduersarijs dissentiamus, Ac uolumus admonitos esse omnes bonos uiros, ne adiuent aduersarios defendentes prophanationem Missæ, ne grauēt se societate alieni peccati. Magna causa, magna res est, nec inferior illo negocio Eliæ prophetæ, qui cultum Baal improbabat. Nos modestissime causam tantam proposuimus, & nunc sine contumelia respondimus. Quod si commouerint nos aduersarij, ut omnia genera abusuū Missæ colligamus, non tam clementer erit agenda causa.

111

DE VOTIS MONA-
sticis.

A Pud nos in oppido Turingiæ Isenaco Franciscanus quidā fuit ante annos triginta, Ioannes Hilten, qui a suo sodalitate coniectus est in carcerem, propterea q̄ quosdam notissimos abusus reprehenderat. Vidimus enim eius scripta, ex quibus satis intelligi potest, quale fuerit ipsius doctrinæ genus. Et qui norunt eum, testantur fuisse senem placidum, & sine morositate grauiem. Is multa prædixit quæ partim euenerunt hactenus, partim iam videntur impendere, quæ non volumus recitare, ne quis interpretetur ea, aut odio cuiusquam, aut in gratiam alicuius narrari. Sed postremo cum uel propter ætatem, uel propter squalorem carceris in morbum incidisset, accersuit ad se Guardianum, ut suam ualitudinem illi indicaret, cumq; Guardianus accensus odio Pharisaico, duriter obiurgare hominem propter doctrinæ genus, quod uidebatur officere culinæ, coepisset, tum iste omnia iam mentione ualitudinis ingemiscens inquit, se has iniurias æquo animo propter Christum tolerare, cum quidē nihil scripisset aut docuisset quod labefactare statum Monachorum posset, tantum notos quosdam abusus reprehendisset. Sed alius quidā inquit, ueniet anno Domini M. D. XVI. qui destruet uos, nec poteritis ei resistere. Hanc ipsam sententiā de inclinatione regni Monachorum, & hunc annorum numerum, postea etiam repererunt eius amici per scriptum ab ipso in commentarijs suis, inter annotationes quas reliquerat in certos locos Danielis. Quamquam autem quantum huic uoci tribuendum sit, euentus docerit, tamen extant alia signa, quæ minantur mutationem regni Monachorum, non minus certa, q̄ oracula. Cōstat enim quantum sit in Monasterijs hypocrisis, ambitionis, avaritiæ, quanta inscitia, & indoctissimi cuiusq; sequitia, quanta uanitas in concionibus in excogitandis subinde nouis aucupijs pecuniæ. Et sunt alia uis

tia, quæ nō libet cōmemorare. Cumq; fuerint olīm scholæ doctrī
 næ Christianæ, nunc degenerauerunt uelut ab aureo genere in
 ferreū, seu ut cubus Platonius in malas harmonias degenerat,
 quas Plato ait exitiū afferre. Locupletissima quæq; Monasteria
 tantū alunt ociosam turbā, quæ ibi falso prætextu religionis hel
 luatur de publicis eleemosynis ecclesiæ. Christus aut̃ admonet
 de sale insipido, q̃ soleat effundi, & cōculcari. Quare ipsi sibi Mo
 nachi his moribus fata canunt. Et accedit nunc aliud signum,
 quod passim autores sunt interficiendorum bonorum uiroꝝ.
 Has cædes deus haud dubie breuī ulciscetur. Neq; uero accusa
 mus omnes. Arbitramur em̃ passim aliquos uiros bonos in Mo
 nasterijs esse, qui de humanis cultibus moderate sentiūt, nec pro
 bant sæuitiam, quam exercent hypocritæ apud ipsos.

Sed de genere doctrinæ disputamus, quod nunc defendunt,
 Architecti confutationis, non utrum uota seruanda sint. Senti
 mus enim licita uota seruari debere, sed utrū cultus illi mereatur
 remissionē peccatorū & iustificationē, Vtrū sint satisfaciōes pro
 peccatis, Vtrū sint pares baptismo, Vtrum sint obseruatio præce
 ptorum & consiliorum, Vtrum sint perfectio euangelica, Vtrum
 habeant merita supererogationis, Vtrum merita illa applicata
 alijs saluent eos, Vtrū sint licita uota his opinionibus facta, Vtrū
 licita sint uota, quæ prætextu religionis tantum uentris & ocij
 causa suscepta sunt, Vtrum uere sint uota, quæ sunt extorta aut
 inuitis, aut his qui per ætatem nondum iudicare poterant de ge
 nere uitæ, quos parentes aut amici intruserunt in monasteria, ut
 de publico alerentur, sine patrimoniū priuati iactura. Vtrū licita
 sint uota, quæ palam uergunt ad malum exitum, uel quia pro
 pter imbecillitatē non seruantur, uel quia hi qui sunt in illis soda
 litijs, coguntur abusus Missarū, impios cultus sanctorū, consilia
 sæuendi in bonos uiros, approbare & adiuuare. De his quæstio
 nibus disputamus. Et cum nos in cōfessione pleraq; diximus de
 eiusmodi uotis, quæ etiam Canones Pontificum improbant,

tamen aduersarij iubēt omnia quæ produximus reiicere. His em̄ uerbis usi sunt, Ac operaprecium est audire, quomodo cauillentur nostras rationes, & quid afferant ad muniendam suam causam. Ideo breuiter percurremus pauca quædam argumenta nostra, & diluemus in his obiter cauillationes aduersariorum. Cum autem hæc tota causa diligēter & copiose a Luthero tractata sit, in libro cui titulum fecit, De uotis Monasticis, uolumus hic librum illum pro reperito habere.

Primum hoc certissimum est. non esse licitum uotum, quo sentit is qui uouet, se mereri remissionem peccatorum corā deo, aut satisfacere pro peccatis coram deo. Nam hæc opinio est manifesta contumelia euangelij, quod docet nobis gratis donari remissionem peccatorum propter Christum, ut supra copiose dictū est. Recte igitur citauimus Pauli locum ad Galatas. Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Qui quærunt remissionē peccatorū, non fide in Christū, sed operibus Monasticis, detrahūt de honore Christi, & iterum crucifigunt Christum. Audite autem audite, quomodo hic elabantur Architecti confutationis. Pauli locum tantum de lege Moyſi exponunt, & addunt Monachos omnia propter Christum obseruare, & conari propius secundum euangelium uiuere, ut mereantur uitā æternam. Et addunt horribilem epilogum, his uerbis. Quare impia sunt, quæ hic cōtra Monasticen allegātur. O Christe, quamdiu feres has contumelias quibus euangelium tuū afficiunt hostes nostri. Diximus in confessione remissionē peccatorū gratis accipi, propter Christum per fidem. Si hæc non est ipsa euangelij uox, si non est sententia Patris æterni, quam tu qui es in sinu Patris, reuelasti mundo, iure plectimur. Sed tua mors testis est, tua resurrectio testis est, spiritus sanctus testis est, tota ecclesia tua testis est, uere hanc esse euangelij sententiam, q̄ consequamur remissionē peccatorū, non propter merita, sed propter te, per fidem. Paulus cum negat homines lege Moyſi mereri remissionem peccato-

rum, multo magis detrahīt hanc laudem traditionibus humanis. Idq; aperte ad Colossenses testatur. Si lex Moyſi quæ erat diuinitus reuelata, non merebatur remiſſionem peccatorum, quāto minus iſtæ fatuæ obſeruaciones, abhorrentes a ciuili conſuetudine uitæ, merentur remiſſionem peccatorum. Aduerſarij fingūt Paulum abolere legem Moyſi, & Chriſtum ita ſuccedere, ut non grātis donet remiſſionem peccatorum. Sed propter opera aliarum legum, ſi quæ nunc excogitentur. Hac impia & fanatica imaginatiōe obruunt beneficiū Chriſti. Deinde fingunt inter hos qui obſeruant illam legem Chriſti, Monachos propius obſeruare, quam alios, propter hypocriſin paupertatis, obediētiae, & caſtitatis, cum quidē omnia ſint plena ſimulationis. Paupertatē iactant in ſumma copā rerum omnium, obediētiam iactant, cū nullum genus hominum libertatem habeat maiorem, quam Monachi. De coelibatu non libet dicere, qui quam purus ſit in plariſq; qui ſtudent continere, Gerson indicat. Et quotus quiſq; continere ſtudet. Scilicet hac ſimulatione propius ſecundum euangelium uiuunt Monachi. Chriſtus nō ita ſuccedit Moyſi, ut propter noſtra opera remittat peccata, ſed ut ſua merita, ſuam propitiatiōem opponat iræ dei pro nobis, ut grātis nobis ignoſcatur. Qui uero præter Chriſti propitiatiōem propria merita opponit iræ dei, & propter propria merita conſequi remiſſionem peccatorum conatur, ſiue afferat opera legis Moſaicæ, ſiue Decalogi, ſiue Regulæ Benedicti, ſiue Regulæ Auguſtini, ſiue aliarum Regularum, is abolet promiſſionem Chriſti, abiecit Chriſtum, & excidit grātia. Hęc eſt Pauli ſententiā. Vide autem Carole Ceſar, Imperator clementiſſime, uidete Principes, uidete omnes ordines, quanta ſit impudentia aduerſariorum, cum Pauli locum in hanc ſententiā citauerimus, ipſi adſcripſerunt. Impia ſunt quæ hic contra Monastiē allegantur. Quid eſt autem certius, q̃ remiſſionem peccatorum conſequantur homines fide, propter Chriſtum. Et hanc ſententiā audent iſti nebulones impiam uo-

care. Nihil dubitamus quin si admoniti fuissetis de hoc loco, eximi e confutatione tantam blasphemiam curassetis. Cum autem supra copiose ostensum sit, impiam opinionem esse, q̄ propter opera nostra consequamur remissionem peccatorum, breuiiores in hoc loco erimus. Facile enim inde prudēs lector ratiocinari poterit, q̄ non mereamur remissionem peccatorum per opera Monastica. Itaq; & illa blasphemia nullo modo ferēda est, quæ apud Thomam legitur, professionem Monasticam parē esse baptismō. Furor est, humanam traditionē, quæ neq; mandatum Dei, neq; promissionem habet, æquare ordinationi Christi, quæ habet & mandatum & promissionem Dei, quæ cōtinet pactum gratiæ, & uitæ æternæ.

Secundo. Obedientia, paupertas, & cœlibatus, si tamen nō sit impurus, exercitia sunt ἀσκήσεις. Ideoq; sancti uti eis sine impietate possunt, sicut usi sunt Bernardus, Franciscus, & alij sancti uiri. Et hi usi sunt propter utilitatem corporalem, ut expeditiores essent ad docendum, & ad alia pia officia, nō q̄ opera ipsa per se sint cultus, qui iustificent, aut mereantur uitam eternam. Deniq; sunt ex illo genere, de quo Paulus ait. Corporalis exercitatio parū per utilis est. Et credibile est alicubi, nunc quoq; esse bonos uiros in Monasterijs, qui seruiūt ministerio uerbi, qui illis obseruationibus sine impijs opinionibus utuntur. At sentire, q̄ illæ obseruationes sint cultus, propter quos coram Deo iustī reputentur, & per quos mereantur uitam æternā, hoc pugnat cum Euangelio de iustitia fidei, quod docet, q̄ propter Christum donetur nobis iustitia, & uita æterna. Pugnat & cum dictō Christi, Frustra colunt me mandatis hominum. Pugnat & cum hac sententiā. Omne quod non est ex fide peccatum est. Quomodo autem possunt affirmare quod sint cultus quos Deus approbet, tanquam iustitiam coram ipso, cum nullum habeant testimoniū uerbi Dei.

Sed uidete impudentiam aduersariorū. Non solum docent, q̄ obseruationes illæ sint cultus iustificantes, sed addūt perfectiores esse cultus, hoc est, magis merentes remissionem peccatorum & iustificationem, quam sint alia uitæ genera. Et hic concurrunt multæ falsæ ac perniciosæ opiniones, fingunt se seruare præcepta & consilia. Postea homines liberales, cum somnient se habere merita supererogationis, uendunt hæc alijs. Hæc omnia plena sunt Pharisaicæ uanitatis. Extrema enim impietas est sentire, q̄ Decalogo ita satisfaciant, ut supersint merita, Cum hæc præcepta omnes sanctos accusent, Diligas Dominum deū tuum ex toto corde tuo. Item, Non concupiscas. Propheta ait. Omnis homo mendax, id est, non recte de Deo sentiens, non satis timens, non satis credens Deo, quare falso gloriantur Monachi, in obseruatione Monasticæ uitæ præceptis satisfieri, ac plusq̄ præcepta fieri.

Deinde falsum & hoc est, q̄ obseruationes Monasticæ sint opera consiliorum Euangelij. Nam Euangelium nō consulit discrimina uestitus, ciborum, abdicationem rerum propriarū. Hæc sunt traditiones humanæ, de quibus omnibus dictum est. Esca non commendat Deo, quare neq̄ cultus iustificantes sunt, neq̄ perfectio. Imo cum his titulis fucatae proponuntur, sunt meræ doctrinæ dæmoniorum. Virginitas suadetur, sed his qui donum habent, ut supradictum est. Error est autem perniciosissimus sentire, q̄ perfectio Evangelica sit in traditionibus humanis. Nam ita etiam Mahometistarum Monachi gloriari possent, se habere perfectionem Euangelicam. Neq̄ est in obseruatione aliorū quæ dicuntur ἀνάφορα, sed quia regnum Dei est iustitia & uita in cordibus, ideo perfectio est, crescere timorem Dei, fiduciam misericordiae promissæ in Christo, & curam obediendī uocationi, sicut & Paulus describit perfectionem, transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu. Nō ait, alium subinde cultum accipimus, aut alios calceos, aut alia cingula, Miserabile est in Ecclesia tales Pharisaicas, imo Mahometicas uoces legi atq̄

q̃ audiri, uidelicet, perfectionem Euangelij, regni Christi, quod est uita æterna, in his stultis obseruationibus uestium, & similium nugarum collocari.

Nunc audite Arcopagitas nostros quam indignam sententiam posuerint in cōfutatione. Sic aiunt SACRIS LITERIS EXPRESSVM est Monasticam uitam, debita obseruatione custoditam, quam per gratiam Dei, quilibet Monasticus custodire possunt, mereri uitam æternam, & quidem multo auctiorem Christus eis promisit, q̃ui reliquerint domum aut fratres &c. Hæc sunt uerba aduersariorum, in quibus hoc primum impudentissime dicitur, q̃ sacris literis expressum sit, uitam Monasticam mereri uitam æternam. Vbi enim loquuntur sacrae literæ de Monastica? Sic agunt causam aduersarij, sic citant scripturas nihili homines, cum nemo nesciat Monasticam recens excogitatam esse, tamen allegant auctoritatem scripturæ, & quidem dicunt hoc suum decretum expressum esse in scripturis. Præterea cōtumelia afficiunt Christum, cum dicunt homines per Monasticam mereri uitam æternam. Deus ne suæ quidem legi hunc honorem tribuit, q̃ mereatur uitam æternam, sicut clare dicit apud Ezechielem Cap. 20. Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent. Primum hoc certum est, q̃ uita Monastica nō meretur remissionē peccatorū, sed hanc fide gratis accipimus, ut supra dictum est. Deinde propter Christum, per miseris cordiam donatur uita æterna, his qui fide accipiunt remissionem, nec opponunt merita sua iudicio Dei, sicut & Bernardus grauissime dicit. Necessē est primo omnium credere, q̃ remissionē peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam dei. Deinde q̃ nihil prius habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse. Porremo q̃ eternā uitā nullis potes operib⁹ promereri, nisi gratis detur & illa. Cetera quæ in eandē sententiā sequuntur supra recitauim⁹. Addit autē in fine Bernard⁹. Nemo se seducat, quia si bene cogitare uoluerit, inueniet proculdubio, q̃ nec cum decē milia

bus possit occurrere ei qui cum uiginti millibus uenit ad se. Cū autem nec diuinæ legis operibus mereamur remissionē peccatorum aut uitam æternam, sed necesse sit quærere misericordiā promissam in Christo, multo minus obseruationibus Monasticis, cū sint meræ traditiones humanæ, tribuendus est hic honor q̄ mereatur remissionem peccatorum, aut uitam æternam. Ita simpliciter obruunt Euangelium de gratuita remissione peccatorum, & de apprehendendā misericordiā promissā in Christo, qui docet Monasticam uitam mereri remissionem peccatorum, aut uitam æternam, & fiduciam debitam Christo transferunt in illas stultas obseruationes. Pro Christo colunt suos cucullos, sūas sordes. Cū autem & ipsi egeant misericordiā, impie faciunt, q̄ fingunt merita supererogationis, eaq̄ alijs uendunt. Breuius de his rebus dicimus, quia ex his quæ supra de iustificatione, de pœnitentiā, de traditionibus humanis diximus, satis constat uota Monastica nō esse preciū, propter quod detur remissio peccatorum & uita æterna. Et cum Christus uocet traditiones cultus inutiles, nullo modo sunt perfectio Euangelica,

Verum aduersarij uideri uolunt astute moderari uulgare persuasionem de perfectione. Negant Monasticam uitam perfectionem esse, sed dicunt statum esse acquirendæ perfectionis. Belle dictum est, & meminimus hanc correctionem extare apud Gersonem. Apparet enim prudentes uiros offensos immodicis illis entonijs uitæ Monasticæ, cum non auderent in totum detrahere ei laudem perfectionis, addidisse hanc *ἐπαυρόβωσιν*, q̄ sit status acquirendæ perfectionis. Hoc si sequimur, nihilo magis erit Monastica status perfectionis, quam uita agricolæ aut fabri. Nā hi quoq̄ sunt status acquirendæ perfectionis. Omnes enim homines in quacuncq̄ uocatione perfectionem expetere debēt, hoc est, crescere in timore Dei, in fide, in dilectione proximi & similibus uirtutibus spiritualibus. Extāt in historijs Eremitarū exempla

Pla Antonij & aliorum, quæ exæquant genera uitæ, Scribitur Antonio petenti, ut deus sibi ostenderet, quantum in hoc uitæ genere proficeret, quendam in urbe Alexandria sutorem mōstratum esse, per somnium, cui compararetur. Postridie Antonius ueniens in urbem, accedit ad sutorem, exploraturus illius exercitia & dona, collocutus cum homine, nihil audit, nisi mane eum pro uniuersa ciuitate paucis uerbis orare, deinde arti suæ operam dare. Hic intellexit Antonius non esse iustificationem tribuentem illi uitæ generi, quod suscepit.

Sed aduersarij, etsi nunc moderantur laudes de perfectione, tamen aliter re ipsa sentiunt. Vendunt enim merita, & applicāt pro alijs hoc prætexit, q̄ obseruent præcepta & cōsilia, quare re ipsa sentiunt sibi superesse merita. Quid est autem arrogare sibi perfectionem, si hoc non est? Deinde in ipsa confutatione positum est, q̄ Monastici contendant propius secundum euangelium uiuere. Tribuit igitur perfectionem traditionibus humanis, si ideo propius secundum euangelium uiuunt Monachi, quia non habent proprium, quia sunt cœlibes, quia obediunt Regulæ in uestitu, cibis, & similibus nugis.

Item confutatio dicit Monachos mereri uitam æternam auctiorem, & allegat scripturam. Qui reliquerit domum &c. scilicet hic quoq; perfectionem arrogat facitijs religionibus. Sed hic locus scripturæ nihil facit ad uitam Monasticam. Non enim hoc uult Christus, q̄ deferere parentes, cōiugem, fratres, sit opus ideo faciendum, quia mereatur remissionem peccatorum, & uitam æternā. Imo maledicta est illa desertio. Fit enim cum contumelia Christi, si quis ideo deferat parentes, aut coniugem, ut hoc ipso opere mereatur remissionem peccatorum, & uitam æternā. Duplex autem desertio est, quædam sit sine uocatione sine mandato dei, hanc non probat Christus. Nam opera a nobis electa, sunt inutiles cultus. Clarius autem hinc apparet, Christum non pro-

bare hanc fugam, quia loquitur de deferenda uxore, & liberis. Scimus autem quod mandatum dei prohibet deferere uxorem & liberos. Alia desertio est, quæ sit mandato dei, uidelicet, cum cogit nos potestas aut tyrannis cedere, aut negare euangelium. Hic habemus mandatum, ut potius sustineamus iniuriam, potius eripi nobis patiamur, non solum facultates, coniugem, liberos, sed uitam quoque. Hanc desertionem probat Christus, ideoque addit, propter euangelium, ut significet se de his loqui, non qui faciunt iniuriam uxori, & liberis, sed qui propter confessionem euangelij sustinet iniuriam. Corpus nostrum etiam deferere debemus propter euangelium. Hic ridiculum fuerit sentire, quod cultus dei sit, sed ipsum occidere & relinquere corpus sine mandato dei. Ita ridiculum est sentire quod cultus dei sit, deferere possessiones, amicos, coniugem, liberos, sine mandato dei. Constat igitur male detorqueri dictum Christi ad uitam Monasticam. Nisi fortassis hoc quædrat, quod centuplum in hac uita recipiunt. Plurimi enim sunt Monachi non propter euangelium, sed propter culinam & ocium, qui pro exiguis patrimonijs inueniunt amplissimas opes. Sed ut tota res Monastica, simulationis plena est, ita falso prætextu testimonia scripturæ citant, ut dupliciter peccent, hoc est, ut fallant homines, & fallant prætextu nominis diuini.

Citatur & alius locus de perfectione, Si uis perfectus esse, uade, uende quæ habes, & da pauperibus, & ueni, & sequere me. Hic locus exercuit multos qui sinxerunt, perfectionem esse possessiones ac dominia rerum abijcere. Sinamus Philosophos Aristippum prædicare, qui magnum auri pondus abiecit in mare. Talia exempla nihil pertinet ad Christianam perfectionem. Rerum diuisio, dominia, & possessio, sunt ordinationes ciuiles approbatae uerbo dei in præcepto, Non furtum facies. Desertio facultatum non habet mandatum, aut consilium in scripturis. Nam euangelica paupertas non est desertio rerum, sed non esse auarum,

non confidere opibus, sicut Dauid pauper erat in ditissimo regno. Quare cum desertio facultatū sit mere traditio humana, est inutilis cultus. Et immodica sunt illa Encomia in extrauagāte, quæ ait abdicationem proprietatis omnium rerum, propter deum, meritoriam & sanctam, & uiam perfectionis esse. Et periculosissimum est rem pugnantem cum ciuili consuetudine, talibus immoderatis laudibus efferre. At Christus hic perfectionem uocat. Imo, Iniuriā faciunt textui, qui truncatum allegant. Perfectio est in hoc, quod addit Christus, sequere me. Exemplum obedientiæ in uocatione propositum est. Et quia uocationes dissimiles sunt, ita hæc uocatio non est omnium, sed proprie ad illā personam, cū qua ibi loquitur Christus, pertinet, sicut uocatio Dauid ad regnum, Abraham ad mactandum filium non sunt nobis imitandæ. Vocationes sunt personales, sicut negocia ipsa uariāt temporibus & personis, sed exemplum obedientiæ est generale. Perfectio erat futura illi iuueni, si huic uocationi credidisset & obediisset. Ita perfectio nobis est, obedire unumquemque uera fide suæ uocationi.

Tertio. In uotis Monasticis promittitur castitas. Supra autē diximus de coniugio sacerdotum, nō posse uotis aut legibus tolli ius naturæ in hominibus. Et quia non omnes habent donum continentiæ, multi propter imbecillitatem inſœliciter continent. Neq; uero ulla uota, aut ullæ leges possunt abolere mandatum spiritus sancti. Propter fornicationem unusquisq; habeat uxore suam. Quare hoc uotum non est licitum in his qui non habent donum continentie, sed propter imbecillitatem contaminantur. De hoc toto loco satis supra dictum est, in quo profecto mirum est, cum uersentur ob oculos pericula & scandala, tamen aduersarios defendere suas traditiones, contra manifestum dei præceptū. Nec commouet eos uox Christi, qui obiurgat Phariseos, qui traditiones contra mandatum dei fecerant.

Quarto. Liberant hos qui uiuunt in Monasterijs impij cultus, quales sunt, prophanatio Missæ ad quæstû collatæ pro mortuis, cultus sanctorum, in quibus duplex uitium est, & q̃ sancti in locum Christi surrogantur, & impie coluntur, sicut finxerunt Dominicastrî Rosariû B. Virginis, quod est mera βαττολογία non minus stulta, q̃ impia uanissimam fiduciam alens. Deinde hæ ipsæ impietates, tantum conferuntur ad quæstum. Item euangelium de gratuita remissione peccatorum propter Christum, de iustitia fidei, de uera pœnitentia, de operibus quæ habet mās datum dei, neq̃ audiunt, neq̃ docent. Sed uersantur aut in Philosophicis disputationibus, aut in traditionibus ceremoniarû quæ obscurant Christum. Non hic dicemus de illo toto cultu ceremoniarum, de lectionibus, cantu, & similibus rebus quæ poterant tolerari, si haberentur pro exercitijs, sicut lectiones in Scholis, quarum finis est docere audientes, et inter docendum aliquos commouere ad timorem aut fidem. Sed nunc fingunt has ceremonias esse cultus dei, qui mereantur remissionem peccatorum ipsis & alijs. Ideo enim augent has ceremonias. Quod si susciperent ad docendos, & adhortandos auditores, breues & accuratæ lectiones plus proderent, quam illæ infinitæ βαττολογίαι. Ita tota uita Monastica plena est hypocrisis, & falsis opinionibus. Ad hæc omnia accedit & hoc periculum, q̃ qui sunt in illis collegijs coguntur assentiri persequentibus ueritatem. Multæ igitur graues & magnæ rationes sunt, quæ liberant bonos uiros ab hoc uitæ genere.

Postremo multos liberant ipsi Canones, qui aut illecti artibus Monachorum sine iudicio uouerunt, aut coacti ab amicis uouerunt. Talia uota ne Canones quidem pronunciant esse uota. Ex his omnibus apparet plurimas esse causas, quæ docent uota Monastica, qualia hæctenus facta sunt, non esse uota, quare tuto deferri potest uitæ genus plenum hypocrisis, & falsarum opinionum.

Hic obijciunt ex lege Nazareos. Sed hi non suscipiebant uota sua cum his opinionibus quas hactenus diximus nos reprehendere in uotis Monachorum. Nazareorū ritus erat exercitiū, aut protestatio fidei coram hominibus, non merebatur remissionem peccatorum coram Deo, non iustificabat coram deo. Deinde sicut nunc circumcisio, aut mactatio uictimarum non esset cultus, ita nec ritus Nazareorum, nunc debet proponi tanquam cultus, sed debet iudicari simpliciter ἀδιάφορον. Nō igitur recte fertur Monachatus sine uerbo Dei excogitatus ut sit cultus, qui mereatur remissionem peccatorum, & iustificationem, cum ritu Nazareorum, qui habebat uerbū Dei, nec traditus erat in hoc, ut mereretur remissionem peccatorum, sed ut esset exercitiū externum, sicut alia ceremoniæ legis. Idem de alijs uotis in lege traditis dici potest.

Allegatur & Rechabite, qui nec possessiones habebāt ullas, nec uinum bibebāt, ut scribit Ieremias Cap. 35. Scilicet pulchre quadrat exemplum Rechabitarum ad Monachos nostros, quorum Monasteria superant palatia Regum, qui lautissime uiuunt. Et Rechabite in illa omnium rerum penuria, tamen erant coniuges. Nostri Monachi cum affluant omnibus delictis, profitentur coelibatum. Ceterum exempla iuxta regulam, hoc est, iuxta scripturas certas & claras, non contra regulam, seu contra scripturas interpretari conuenit. Certissimum est autem observationes nostras non mereri remissionem peccatorum, aut iustificationem. Quare cum laudantur Rechabite, necesse est eos morem suum, non ideo seruasse, quod sentirent se per eum mereri remissionem peccatorum, aut opus ipsum cultum esse iustificantem, aut propter quem consequerentur uitam æternam, non per misericordiam Dei, propter semen promissum. Sed quia habuerunt mandatum parentum, laudatur obedientia, de qua extat præceptum Dei. Honora patrem & matrē. Deinde mos habebat finem propriū, quia peregrini erant, non Israelitæ, apparet patrem uoluisse eos

certis notis discernere a suis popularibus, ne relaberentur ad impietatem popularium. Volebat his notis eos admonere doctrinæ fidei, & immortalitatis. Talis finis est licitus. At fines Monasticæ longe alij traduntur. Fingunt opéra Monasticæ cultus esse, fingunt ea mereri remissionē peccatorum ac iustificationem. Est igitur dissimile Monasticæ exemplum Rechabitarum, ut omitamus hic alia incommoda quæ herent in præsentī Monastica.

Citant & ex priore ad Timotheum Cap. 5. de uidiuis, quæ seruientes Ecclesiæ,alebantur de publico, ubi ait. Nubere uolūt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerūt. Primum hic fingamus Apostolum de uotis loqui, tamen hic locus non patrocinabitur Monasticis uotis, quæ fiunt de impijs cultibus, & hac opinione, ut mereantur remissionem peccatorum, & iustificationem. Paulus enim tota uoce damnat omnes cultus, omnes leges, omnia opera, si ita obseruentur, ut mereantur remissionem peccatorum, aut ut propter ea consequamur uitam eternam, non propter Christum per misericordiam. Ideo necesse est uota uidiuarum, siqua fuerunt, dissimilia fuisse uotis Monasticis. Præterea, si non desinant aduersarij detorquere locum ad uota, detorquendum erit eodem hoc quoq; q̄ uetat eligi uiduam minore annis sexaginta. Ita uota ante eam ætatem facta erūt irrita. Sed nondum norat Ecclesia hæc uota. Itaq; damnat Paulus uiduas, non quia nubunt. Iubet enim nubere iuniores, sed quia publico sumptualitæ lasciuiebant, ideoq; fidem abijciebāt. Hoc uocat primam fidē, scilicet, nō uoti Monastici, sed Christianismi. Et hoc modo fidem accipit in eodem Cap. Si quis proprios, & maxime domesticos non curat, fidem abnegauit. Aliter enim de fide loquitur quam Sophistæ. Non tribuit fidem his qui habent peccatum mortale. Ideo dicit hos abijcere fidem, qui non curant propinquos. Et ad eundem modum dicit mulierculas petulantē res fidem abijcere,

Percurrimus aliquot nostras rationes & obiter diluimus ea quæ aduersarij obijciunt. Et hæc collegimus non solum propter aduersarios, sed multo magis propter piæ mentes, ut habeant in conspectu causas, quare improbare debeant hypocrisin & fictos cultus Monasticos, quos quidem toto hæc una uox Christi abrogat, cum ait. Frustra colunt me mandatis hominum. Quare uota ipsa, & obseruationes ciborum, lectionum, cantuum, uestitus calceorum, cingulorum, inutiles cultus sunt coram Deo. Et celto sciant omnes piæ mentes, simpliciter Pharisaicam & damnatam opinionem esse, quod illæ obseruationes mereantur remissionem peccatorum, quod propter eas iusti reputemur, quod propter eas consequamur uitam æternam, non per misericordiam propter Christum. Et necesse est sanctos uiros qui in his uitæ generibus uixerunt, abiecta fiducia talium obseruationum, didicisse, quod remissionem peccatorum propter Christum gratis haberent, quod propter Christum per misericordiam consecuturi essent uitam æternam, non propter illos cultus, quod Deus tantum approbet cultus suo uerbo institutos, qui ualeant in fide,

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

VEhementer hic uociferantur aduersarij de priuilegijs & immunitatibus Ecclesiastici status, Et addunt Epilogum. Irrita sunt omnia quæ in præsentis articulo contra immunitatem Ecclesiarum & Sacerdotum inferuntur. Hæc est mera calumnia. Nos enim de rebus alijs in hoc articulo disputauimus. Caterum sæpe testati sumus, nos politicas ordinatiões, & donationes Principum & priuilegia non reprehendere. Sed utinam uicissim audirent aduersarij querelas Ecclesiarum & piarum metium. Dignitates & opes suas fortiter tuentur aduersarij. Interim statum Ecclesiarum negligunt, non curant recte doceri Ecclesias, & sal

DE POTESTATE

eramenta rite tractari, Ad Sacerdotium admittunt quoslibet sine discrimine, Postea imponunt onera intollerabilia, quasi delectentur exitio aliorum, suas traditiones longe accuratius seruari postulant, quam Euangelium. Nunc in grauissimis & difficillimis controuersijs, de quibus populus misere cupit doceri, ut habeat aliquid certi quod sequatur, non expediunt mentes, quas dubitatio acerbissime cruciat, tantum conclamant ad arma. Preterea in rebus manifestis decreta sanguine scripta proponunt, quæ minantur horrenda supplicia hominibus, nisi manifeste contra mandata Dei faciant. Hic uicissim oportebat uos uidere lachrymas miserorum, & audire miserabiles querelas inultorum bonorum hominum, quoshaud dubie respicit, & exaudit Deus, cui aliquando rationem procurationis uestrae reddituri estis.

Cum autem nos in confessione, in hoc articulo, uarios locos complexi simus, aduersarij nihil respondent, nisi Episcopos habere potestatem regiminis & coercitiuæ correctionis, ad dirigendum subditos in finem beatitudinis æternæ. Et ad potestatem regiminis, requiri potestatem iudicandi, definiendi, discernendi, & statuendi ea quæ ad præfatum finem expediunt aut conducunt. Hæc sunt uerba confutationis, in quibus docent nos aduersarij, quod Episcopi habeant autoritatem condendi leges utiles ad consequendam uitam æternam. De hoc articulo controuersia est.

Oportet autem in Ecclesia retinere hanc doctrinam, quod gratis propter Christum fide accipiamus remissionem peccatorum. Oportet & hanc doctrinam retineri, quod humanæ traditiones, sint inutiles cultus, quare nec peccatum, nec iustitia in cibo, potu, uestitu, & similibus rebus collocanda est, quarum usum uoluit Christus liberum relinqui, cum ait. Quod intrat in os non coinquinat hominem. Et Paulus, Regnum Dei, non est esca, aut potus. Itaque nullum habent ius Episcopi condendi traditiones extra Euangelium, ut mereantur remissionem peccatorum, ut sint cultus, quos approbet Deus tanquam iustitiam, & qui grauent conscientias,

tias, ita ut peccatum sit eos omittere. Hæc omnia docet uel unus locus in Actis, ubi Apostoli dunt, Fide purificari corda. Et de inde prohibent imponere iugum, & ostendunt quantum periculi sit, exaggerant peccatum istorum qui onerant ecclesiam. Quid tentatis deum, inquit? Hoc fulmine nihil terrentur aduersarij nostri, qui ui defendunt traditiones, & impias opiniones. Nam & supra damnauerunt articulum XV. in quo posuimus q̄ traditiones non mereantur remissionem peccatorum, & hic dicunt traditiones conducere ad uitam æternam. Num merentur remissionem peccatorum? num sunt cultus quos approbat deus, tanquã iustitiam? num uiuificant corda? Paulus ad Colossenses, ideo negat prodesse traditiones ad iustitiam æternam & uitam æternã, quia cibus, potus, uestitus, & similia sint res usu pereuntes. At uita æterna in corde, rebus æternis, hoc est, uerbo dei, & spiritu sancto enititur. Expediant igitur aduersarij quomodo conducant traditiones ad uitam æternam.

Cum autem euangelium clare testetur, q̄ non debeant imponi ecclesiæ traditiones, ut mereantur remissionem peccatorum, ut sint cultus quos approbet deus tanquam iustitiam, ut grauet conscientias, ita ut omittere eas iudicetur esse peccatum, nunquã poterunt aduersarij ostendere, q̄ Episcopi habeant potestatem tales cultus instituendi.

Cæterum quam potestatem tribuat euangelium Episcopis, diximus in confessione. Qui nunc sunt Episcopi, non faciunt Episcoporum officia iuxta euangelium, sed sint sane Episcopi iuxta politiam Canonicam, quam non reprehendimus. Verũ nos de Episcopo loquimur, iuxta euangelium. Et placet nobis uetus partitio potestatis, in potestatem ordinis, & potestatem Iurisdictionis. Habet igitur Episcopus potestatem ordinis, hoc est, ministerium uerbi & sacramentorum, habet & potestatem Iurisdictionis

Attonis, hoc est, auctoritatem excommunicandi obnoxios publicis criminibus, & rursus absoluedi eos si conuersi petant absolutionem. Neque uero habent potestatem tyrannicam, hoc est, sine certa lege, neque regiam, hoc est, supra legem, sed habent certum mandatum, certum uerbum dei, quod docere, iuxta quod exercere suam Iurisdictionem debent. Quare non sequitur, etiamsi habeant aliquam Iurisdictionem, quod possint novos cultus instituerre. Nam cultus nihil pertinent ad Iurisdictionem. Et habent uerbum, habent mandatum, quatenus exercere Iurisdictionem debeant, scilicet, Si quis commiserit aduersus illud uerbum, quod acceperunt a Christo.

Quamquam nos in confessione addidimus etiam quatenus liceat eis condere traditiones, uidelicet, non tanquam necessarios cultus, sed ut sit ordo in ecclesia propter tranquillitatem. Et hæc non debent laqueos inijcere conscientijs, tanquam præcipiant necessarios cultus, sicut Paulus docet, cum ait. In libertate, qua Christus uos liberauit, stete, nec iterum iugo seruitutis subiiciamini. Oportet igitur liberum usum talium ordinationum relinqui, modo ut scandala uidentur, ne iudicentur esse cultus necessarii, sicut plerumque ordinauerunt ipsi Apostoli, quæ tempore mutata sunt. Neque ita tradiderunt, ut mutare non liceret. Non enim dissentiebant a suis scriptis, in quibus magnopere laborant, ne ecclesiam opprimat opinio, quod ritus humani sint necessarii cultus.

Hæc est simplex ratio traditionum interpretandarum, uidelicet, ut sciamus eas non esse necessarios cultus, & tamen propter uitanda scandala in loco sine superstitione obseruamus. Et sic multi docti & magni uiri in ecclesia senserunt, nec uidemus quid opponi possit. Certum est enim sententiam illam, Qui uos audit, me audit, non loqui de traditionibus, sed maxime contra traditiones facere. Non est enim mandatum cum libera, ut uocant, sed

cautio de rato, de speciali mandato, hoc est, testimonium datum Apostolis, ut eis de alieno uerbo, non de proprio credamus. Vult enim Christus nos confirmare, quemadmodum opuserat, ut sciremus uerbum traditum per homines efficax esse, nec quaerendum esse aliud uerbum de coelo. De traditionibus non potest accipi, qui uos audit, me audit. Requirit enim Christus, ut ita doceant, ut ipse audiatur, quia dicit, Me audit. Igitur suam uocem, suum uerbum uult audiri, non traditiones humanas. Ita dictum quod maxime pro nobis facit, & grauissimam consolationem & doctrinam continet, detorquent isti asini ad res nugacissimas, discrimina ciborum, uestitus, & similia.

Citant & hoc. Obedite praepositis uestris. Haec sententia requirit obedientiam erga euangelium. Non enim constituit regnum Episcopis extra euangelium. Nec debent Episcopi traditiones contra euangelium condere, aut traditiones suas contra euangelium interpretari, idque cum faciunt, obedientia prohibetur, iuxta illud, Si quis aliter euangelium docet, anathema sit.

Idem respondemus ad hunc locum. Quidquid dixerint, facite, quod constet, non uniuersaliter praecipere, ut omnia recipiamus, quia alibi iubet scriptura plus obedire deo, quam hominibus. Quando igitur impia docent non sunt audiendi. Haec autem impia sunt, quod traditiones humanae sint cultus dei, quod sint necessarij cultus, quod mereantur remissionem peccatorum, & uitam aeternam.

Obijciunt & scandala publica, & motus qui exorti sunt praetextu nostrae doctrinae. Ad haec breuiter respondemus. Primum, constat dei beneficio Principes nostros habere obedientem populum in suis ditionibus. Et hoc ipsum doctrinae genus quod sequimur, quia amplissimis laudibus ornat auctoritatem magistratuum, auget reuerentiam erga eos. Ea res etiam plurimum conducit ad tranquillitatem retinendam. Deinde si conferantur in unum scandala omnia, tamen in duo articuli, uidelicet, quod gratis consequamur res

missionem peccatorum, propter Christum per fidem, & q̄ iustitiam propter Christum reputemur fidei, non propter nostram impletionem legis. Et alter, q̄ magistratus, leges & tota politia sint ordinationes diuinæ, quibus Christianus sancte uti potest, tantum habent boni, ut incommoda omnia obruant. Nullam enim firmam consolationem pauidæ conscientia habere possunt aduersus irā dei, nisi cognito altero articulo. Alter articulus ualde munit tranquillitatem rerum publicarum. Porro q̄ perniciosis opinionibus ante hæc tempora utrūq̄ doctrinae genus oppressum fuerit, nemo ignorat, & libri aduersariorum testantur, qui nullamquam fidei mentionem faciunt, cum de remissione peccatorum loquuntur. Nullam docent de dignitate rerum ciuiliū. Nullamquam docent quomodo euangelium tradat iustitiam æternam. Interim in uita corporali uelit nos uti politicis legibus ac moribus. Hæ res patefactæ, initio fauorem conciliauerunt Luthero, non solum apud nos, sed etiam apud multos qui nunc atrocissime nos oppugnant. *καλαὶ ἔσθ' αὖ χάρις, ἀμυνάμενες δὲ ῥητοί*, inquit Pindarus. Iam si qui tumultus extiterunt iure conferri culpa potest in aduersarios, qui primum iniusta cōdemnatione Lutheri Schisma excitarunt, & ecclesias dissipauerunt. Et nunc mirram sæuitiam exercent in uiros bonos, & pia docent. Irritant hominum animos & alijs modis, quos hic non libet recitare. Neq̄ uero adeo ferrei, adeo sine sensu sumus, ut offensiones publicæ nihil perturbent nos. Sed meminimus a Christo dictum esse, Beatus qui in me non fuerit scandalizatus. Hoc enim agit diabolus, tum ut opprimat, tum ut deformat euangelium infinitis modis. Alibi tyrannos contra euangelij professores inflammat, alibi bella, alibi seditiones, alibi hæreses excitat, ut reddat inuisum hoc doctrinae genus, quod uidetur occasionem præbere talibus motibus. Ac uero prudentibus uiris facilius est sua pericula negligere, q̄ illa scandala publicorum motuum. Verum aduersus hæc quoque oportet Christianam mentem præmanitam esse, ne

propter ea uerbum Dei abijciat.

Quamquam autem non elecat nos comparatio, tamē quia aduersarij hac criminatione pregrauant nos, non sunt dissimulanda ipsorum uicia. Quantū mali est apud aduersarios in sacrilega prophanatio & Missarū: quantum turpitudinis habet cœlibatus eorum: Cultus sanctorum plenus apud eos est manifesta Idolatriā. Nihil ne scandali est in ambitione Pontificum, qui iam annis amplius quadringentis belligerātur cum nostris Imperatoribus, Plerumq; in Italia, interdum etiā in ipsa Germania, ubi inter se filium & Patrem, cognatos ac ciues contumiserunt. Quod si bel-
lorum istorum causæ requirantur ex historijs, nihil inuenietur dignum Pontificibus, dicemus enim moderatissime. Quantum est mali, q̄ in ordinandis sacerdotibus non deligunt Idoneos: quid in mercatu sacerdotiorum: Item in periculosis dispensationibus nōne est uitium: Sed hæc uicia utcumq; condonari possent, si tamen conseruassent puram doctrinam in Ecclesijs. Hæc uero quomodo contaminata sit impijs opinionibus ac traditionibus testatur Canonistarum scripta, testantur libri Theologorum, pleni disputationum prophanarum, quæ partim sunt inutiles ad pietatē, partim etiā dissident ab Euangelio. Deinde in interpretatione scripturæ ludunt & cōminiscuntur quidquid liber.

Hæc doctrinæ confusio præcipuum est scandalum, & maxime perniciosum, de quo præcipue queritur Iohannes in Apocalypsi, cum describit Pontificium regnum. Quid cum uentum est ad Monachorum superstitiones, quæ fuerunt infinitæ, quantum ibi est perniciosarum offensionum: qualis fuit applicatio meritorum, si cadaueri circumdaretur cucullus: &c. Porro nihil ne scandalum est, quod hoc tempore manifestam ueritatem Euangelij opprimere conantur: q̄ crudeliter occidunt bonos uiros pia docentes, q̄ prohibent ne rebus cognitis sanentur ambigentes cōscientiæ, q̄ Reges hortantur ad crudele latrocinium. Scilicet hæc nō sunt scādala iudicanda, sed mera κατορθώματα Pontificia. Neq; uero

libet nobis hic quidquam pro magnitudine rerum exaggerare, ne quis delectari nos ista commentatione putet, quam extorsit nobis inuitis scriptores confutationis. Nam hæc causa non ex hominum moribus, aut ex fortuna, sed ex uerbo Dei iudicari debet, quod utinam adhiberent in consilium omnes, qui de his controuersijs pronunciant. Iterum autem hic dicendum est, quod sæpe iam diximus. Nos maxime cupidi sumus publicæ cōcordiæ, paxq; quam ceræ Christianos maxime inter se colere decet. De inde inuiti dissentimus ab optimo Imperatore, quem non solum propter Imperij fastigium, sed etiam propter uirtutes uere heroicas, quibus cognouimus eum præditum esse ueneramur, sed aduersarij non patientur coire cōcordiam nisi hac lege, ut nos assentiamur condemnantibus manifestam ueritatem Euangelij, & Ecclesiæ necessariam. Id facere nō possumus. Oportet enim deo magis obedire, quā hominibus. Quare aduersarij rationē schismatis reddituri sunt Deo, qui Ecclesias noua & inusitata seuitia dissipant. Neq; dubium est, quin hæc seuitia mutationē aliquam rebus publicis allatura sit. Hæc pro tempore respondimus ad cōfutationem, ac iudicium pijs omnibus permittimus, utra pars recte sentiat. Et offerimus nos, nostram sententiam de singulis locis, Siquid alicubi desiderabitur, copiosius declaraturos esse.

Erratum.

E.4. fa. 2. pro orationes lege ordinationes.

Excudebatur Augustæ Anno.
M. D. XXXV.

